De ce nu iau românii premiul Nobel

POLIROM

Alina MUNGIU-PIPPIDI

EGO
PUBLICISTICĂ

Alina Mungiu-Pippidi

De ce nu iau românii premiul Nobel

POLIROM
2012

© 2012 by Editura Polirom

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;

sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN ePub: 978-973-46-2933-6

ISBN PDF: 978-973-46-2478-2

ISBN print: 978-973-46-3117-9

Coperta: Laurenţiu Midvichi

Pe copertă (sus): *La baza piramidei* © Alina Mungiu-Pippidi

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată în colaborare cu elefant.ro

ALINA MUNGIU-PIPPIDI (n. 1964), doctor în psihologie socială al Universităţii din Iaşi, este una dintre cele mai cunoscute voci ale societăţii civile din România şi o personalitate academică recunoscută peste hotare, fiind de mai multe ori invitată să conferenţieze la universităţi ca Harvard, Oxford, Stanford şi European University Institute. În prezent este profesor de politici publice la Hertie School of Governance din Berlin, preşedinte fondator al Societăţii Academice din România şi expert al Comisiei Europene. Printre cele mai importante cărţi ale sale se numără: *A Tale of Two Villages* (CEU Press, 2010), *Ottomans into Europeans* (cu Wim van Meurs, Columbia University Press, 2010) şi *Românii după '89* (Humanitas, 1995). La Editura Polirom au apărut: *Doctrine politice. Concepte universale şi realităţi româneşti* (1998), *Introducere în politologie. Manual opţional pentru liceu* (2000), *Secera şi buldozerul. Scorniceşti şi Nucşoara. Mecanisme de aservire a ţăranului român* (cu Gérard Althabe, 2002). În 2006 a fost republicată la Cartea Românească *Evangheliştii* (Premiul UNITER pentru cea mai bună piesă a anului 1993).

Notă asupra ediţiei: Articolele din volum au apărut în publicaţiile România liberă, Dilema veche, 22 şi pe www.ziare.com în perioada 2005-2012.

Partea întîi
Triumful talentului

Injecţii de mîndrie naţională

Într-un sondaj multinaţional consacrat, în care se testează valorile politice fundamentale, se sugerează oamenilor că atît libertatea, cît şi egalitatea sînt importante, dar li se cere să aleagă presupunînd că nu le pot avea pe amîndouă în acelaşi timp. Cei care aleg „libertatea de a te dezvolta fără obstacole“ sînt consideraţi individualişti, iar cei care aleg să nu existe diferenţe prea mari de venit între oameni, chiar dacă asta înseamnă mai puţină libertate – colectivişti, iar alegerea între acestea două se presupune că acoperă tot spectrul alegerilor politice esenţiale.

Pentru cine cunoaşte Europa de Est după comunism, opoziţia aceasta pare să scape un element important. În sondaje avem de cîţiva ani o slabă majoritate de individualişti, deşi partidele bazate pe individualism liberal nu au reuşit niciodată să cîştige mai mult de o treime din electorat la noi. În practică, dar şi în discursul public, individualismul nu pare dominant şi nici măcar majoritar. E suficient să fi urmărit cineva televiziunile din România în săptămîna 17-23 aprilie 2006 ca să ajungă chiar la concluzia contrară. Să mă explic.

Săptămîna a fost dominată de două evenimente, tratate în mod imparţial în acelaşi stil de televiziunile noastre, anume o partidă din cupa UEFA a echipei Steaua şi sărbătoarea Învierii

ortodoxe. Ambele au fost pentru presă în primul rînd prilej de *mobilizare naţională*, deşi în primul caz mobilizarea naţiunii, binişor mai largă decît grupul suporterilor stelişti, nu avea cum ajuta la calificarea echipei, iar în al doilea sărbătoarea creştină are un caracter universal, nu românesc, şi ar trebui să fie prilej de reflecţie mult mai generală şi abstractă decît fluturarea unui steag. Raiul nu are un semn de identificare tricolor pe poartă. Asta nu a împiedicat televiziunile noastre să ne copleşească cu titluri de gen „Victoria unei naţiuni“ sau „Sărbătoarea unei naţiuni“. Şi într-un caz, şi în celălalt s-a presupus că totul este mai intens, mai mare şi mai frumos dacă este trăit la scară colectivă şi naţională, şi simpla bucurie sau evlavie individuală sînt insuficiente. Mai mult decît colectiv, bucuriei i s-a dat, cu larg sprijin de la autorităţi, şi un *caracter oficial*. A devenit cumva obligatoriu să te bucuri şi să celebrezi cu public şi în văzul tuturor, şi mai-marii zilei s-au înghesuit pe micul ecran. Ceea ce în Europa civilizată este o sărbătoare privată sau comunitară, a unor familii, sate sau cartiere, tratată marginal la ştiri, a fost transformat de televiziunile noastre, cu un prost gust superlativ, într-o Cîntarea României cu două episoade, unul sportiv şi unul mistic. Asta nu înseamnă că mulţi suporteri sau creştini nu au ignorat televiziunea şi pe mai-marii ţării şi nu s-au bucurat cum se cuvine, în intimitatea lor. Dar pentru mulţi oameni „linia“ a fost dată la televizor şi aşa a arătat ţara pentru un străin care ar fi privit canalele noastre de televiziune.

Sondajele confirmă aceste impresii de telespectator. Identitatea politică a *majorităţii* în România de azi, ca şi în Rusia de azi, şi deloc ca în Franţa, sau Anglia, sau Germania, nu e definită de alegerea între individualism (dreapta liberală) şi colectivism (stînga socialistă), care defineşte doar vreo treime din electorat, ci de nevoia de identificare cu o categorie atît de mare, de

autoritară, de atotcuprinzătoare, încît asemenea alegeri (stînga-dreapta) să dispară în implicit, să fie rezolvate de la sine. Politica şi retorica politică devin astfel o manipulare continuă de simboluri, fie că vorbim de fotbal sau de Înviere, ca politicienii să se poziţioneze nu la dreapta sau la stînga, ci cît mai aproape de idealul unei ideologii nonpolitice, naţionalismul ortodox.

Nae Ionescu, un gînditor din secolul XX care a inspirat şi Legiunea, dar şi pe Eliade, Vulcănescu sau Cioran, credea că nu poţi fi român decît dacă eşti ortodox, iar a fi român este un mod colectiv de a fi *paralel* cu instituţiile democraţiei constituţionale occidentale şi cu spiritul civic, angajat, occidental şi *în acord* cu natura organică, orientală, pasivă, a societăţii noastre. Puţini îl mai citesc azi pe Nae Ionescu. Dar confirmăm teza lui de fiecare dată cînd întoarcem spatele libertăţii noastre individuale, tîrziu şi greu cîştigată, pentru ficţiunea colectivistă a Marii Naţiuni Preacreştine Învingătoarea Istoriei Vitrege şi a lui Middlesborough. Politica noastră întîrzie astfel în stadiul identităţii, cel mai primar dintre toate.

Patriotismul ca problemă

Am văzut recent un film al unui student român despre Grabova, un sat aromân din munţii Albaniei de Sud. Băiatul, student la antropologie, făcuse filmul, între altele, şi ca să ajute la strîns bani pentru fîntîni – cele vechi se înfundaseră, ca şi sistemul de canalizare de pe vremea cînd Grabova avea 40 000 de locuitori (azi nu mai are nici 400) şi ca să strîngă bani să repare vechea biserică. Ciobanul aromân (Sandu) întrebat de România dădea din umeri. Abandonaţi. Asta nu e patrie pentru noi, spunea, cu lacrimi în ochi. Prin ce?

După cum vorbea de Grabova, nu începea nici o îndoială. Patria lui era asta, cele cinci vechi oraşe din munţi locuite de muntenii aromâni, reduse la cîteva sute de familii, dar cu trecutul şi miturile lor – corsari bizantini, războinici creştini, cu cîntecele şi limba lor şi cu dorinţa de a le păstra. Cu efortul de a preveni ca plecările repetate să desăvîrşească ce nu făcuseră turcii şi Enver Hodja – aneantizarea Grabovei.

O patrie nu e nevoie să fie mai mare ca Grabova. Ea e un proiect colectiv de devenire, dar unul ancorat în sine, nu în comparaţie socială, ca naţionalismul. Să fii patriot înseamnă, cum am văzut cu Sandu, să contribui la un asemenea proiect. Să fii naţionalist înseamnă să găteşti mai bine ca ungurii, să cîştigi mai mult ca bulgarii, să fii mai democrat ca ruşii şi mai credincios ca occidentalii, să faci tu în capul altora ca să nu facă ei în al tău. Am văzut recent o caricatură a naţionalismului românesc în Maramureşul istoric, azi în Ucraina. A fost un fel de tur ghidat prin inferioritatea altor popoare faţă de noi. Probabil că viaţa de minoritar în altă ţară e o încercare aşa de grea pentru stima de sine a unui bărbat că se dezvoltă nevoia de a compensa printr-o comparare socială inevitabil părtinitoare.

Distincţia asta pe care o fac eu aici lipseşte din mare parte din literatura academică. Ca atare, patriotismul e condamnat la pachet cu naţionalismul, deşi nu ar merita. Indicatori de patriotism (dacă eşti dispus sau nu să mori pentru ţara ta într-un război) sînt puşi la un loc cu cei de naţionalism (dacă toţi cei care vorbesc aceeaşi limbă ar trebui să trăiască într-un singur stat, dacă rezidenţii care nu vorbesc limba naţională ar trebui să aibă drepturi egale etc.). Urmarea e o literatură academică foarte confuză, gen Matei Dogan, şi o întreagă generaţie de oameni spălaţi pe creier care se ridică în conferinţe şi spun că identitatea e inventată, o creaţie *integral* construită de

intelectuali. Probabil că Tito sau Delors nu au fost intelectuali, de asta nu au reuşit să construiască identitatea iugoslavă sau pe cea europeană, deşi au muncit la ea din greu. Constructiviştii nu reuşesc să ne explice de ce doar unora le iese construcţia identitară şi altora nu.

Grabova nu e, evident, inventată. E construită de Ionuţ, desigur, dintr-un sat de munte într-un vis nostalgic despre o comunitate dinainte de statele-naţiuni, rămasă captivă în spaţiu şi timp. Grabova, fără Ionuţ şi vărul lui care construieşte fîntîni, e doar un grup de case în ruină, ar putea fi nimic în doar cîţiva ani datorită migraţiei după oportunităţi. Proiectele patriotice există doar atîta vreme cît inspiră pe antreprenori. Asta are în comun patriotismul cu naţionalismul, nu se poate dispensa de activişti. Dar se poate dispensa de multe alte lucruri fără care naţionalismul nu poate trăi, de stat, de exemplu. Mai toţi prietenii mei balcanici sînt patrioţi iugoslavi (se declară cu această naţionalitate la recensămînt), deşi statul căruia îi sînt ei loiali şi care le alimentează visele a dispărut de mult.

Mărturisesc că naţionalismul mă plictiseşte din ce în ce mai tare. Trebuie să fii foarte neumblat sau necitit ca să vezi distinctivitate într-o tendinţă care aduce împreună într-un fel profund monoton pe călugărul sîrb cu intelectualul prea-creştin român, pe studentul islamist turc cu regizorul rus, care folosesc aproape acelaşi vocabular ca să îţi explice cine sînt ei prin raportul lor cu Occidentul (nu sînt preţuiţi cum ar merita). Nu am decît simpatie, în schimb, pentru patriotismul grabovean. Şi pentru cel românesc, dacă e vorba de proiectul de a completa civilizarea şi europenizarea României, aşa cum l-au visat intelectuali gen Haret sau Gusti. Şi pentru oricare proiect care vrea să valorizeze un demers colectiv, nu să maximizeze evaluarea unui grup prin comparaţie cu altul. Patriotul îşi îngraşă

capra lui: naţionalistul vrea să crape cea a vecinului.

Bineînţeles că problema s-a mai pus la noi. De către naţionalişti ca Nae Ionescu, care au rezolvat-o simplu, excluzîndu-i pe patrioţi. Cu multă prevedere, Nae a condamnat anticipat pe toţi cei care, ca Petru Maior, ar pune umărul la vreun proiect românesc. Pentru el, ideea de proiect era suspect de occidentală în sine, deşi a susţinut el însuşi proiecte politice cum nu se poate mai programatice. A fi român, deci naţional, însemna a fi ortodox şi nimic mai mult, a fi totul. A fi *bun* român (sau patriot – echivalarea mea) însemna a fi mai mult decît atît, deci altceva, deci mai puţin, deci nimic.

Nu aş da din umeri la sofismele lui Nae. Sîntem o cultură de vîrstă medie, dar cu performanţă culturală puţină, ceea ce macină stima de sine a naţionaliştilor în mod continuu. Ca atare, activitatea lor devine din ce în ce mai obositoare şi mai costisitoare în acelaşi timp. Bugetul nostru de promovare culturală în străinătate creşte de la an la an. Numărul celor care reacţionează normal, deci fără să se identifice ei cu situaţia, în situaţii de la Kosovo la Georgia, e suspect de mic. Devine un gest patriotic să tragi românilor cîte un şut în stima lor colectivă, mai ales că atunci cînd e vorba să facă ceva concret se dovedesc periodic a fi nu un mare popor, ci o mînă de oameni.

Dar, ca să închei cum am început, patria mea nu e doar România, deşi este şi asta, intens, avînd atîtea de terminat la ea, în primul rînd statul de drept, prag fundamental niciodată trecut de-a binelea. Patria mea e tot postcomunismul, din Caucaz la Tirana, în care regăsesc acelaşi proiect care are încă nevoie de noi, şi, inevitabil, toţi studenţii est-europeni, că sînt maghiari, uzbeci sau kosovari, sînt studenţii mei, printr-o înţelegere implicită care se instalează între noi din prima zi. Am studenţi thailandezi, şi latino-americani, şi

africani, cu care lucrez foarte bine, dar cu ai mei am în comun ceva mai mult, lucrul din care emană adevărata esenţă a patriotismului, o *problemă* comună. Cînd asta nu mai este, patriotismul se stinge, cum vezi în unele ţări occidentale. Din fericire, simt că mai avem asigurate generaţii de problemă, deci generaţii de nevoie pentru patriotism.

Eterna şi fascinanta Ruritanie

Secesiunea de mult anunţată de Kosovo, care urmează celei a Muntenegrului (neobservată), oferă ample prilejuri de rebranduire a României, ţară în care dezbaterea despre brandul de ţară a produs doar albumul „Eterna şi fascinanta România“, ca şi sloganul scump plătit „spirit fabulos“. Pentru că nu e adevărat că brandingul se face doar de către copywriter-ii agenţiilor de publicitate, o categorie profesională la care disproporţia dintre educaţie şi venituri atinge maximul. Brandingul se face în fiecare zi cînd comportamentul nostru colectiv ia forme notabile, care produc titluri în presa străină. „Un ministru pentru cîrnaţi şi rachiu“ proclama un titlu din *Economist*, însoţit de o poză a dlui Remeş cu un fel de trabuc în gură, care avea efectul unui promo la „Clanul Soprano“ (dar mai elocvent). La fel, atacurile armate din Italia contra unor autobuze tot cu români (ca să nu mai avem un al doilea caz Mailat, văd că hoţii noştri au hotărît că e mai rentabil să jefuiască numai pe ai noştri), şi astea dau un brand. Culmea e că Vasile Blaga spunea mereu că în România nu mai există jaf armat şi nu a mai avut loc nici o crimă din motive de jaf de ani de zile. Mi-e clar: i-am exportat în Europa pe toţi

infractorii noştri, noi avem linişte, dar ne stricã brandul.

Rebranduirea pe prilejul Kosovo este, indiscutabil, România Mare. Ne-am tras toţi steagul pe mîneci, ca să nu-l lăsăm pe Vadim nici de data asta să treacă pragul electoral. Unde să mai intre şi el, cînd se înghesuie Băsescu, Ludovic Orban, Béla Markó şi Adrian Păunescu? Şi la ce-ar mai intra în Parlament? Cred că se poate pensiona fără grijă. Vadimache, nu fi trist, ţara merge înainte, prin mai toate partidele, ungurii spun tîmpenii, românii nu rămîn datori, şi sîntem asiguraţi de brandul nostru pe încă vreo două decenii înainte, Milošević nu a murit degeaba. Care e brandul? O să mă ajut cu dl preşedinte Iliescu, care a calificat Europa drept „scîrnavă“ din cauză că a recunoscut Kosovo (ce altceva putea face rămîne un mister). România „apără Europa de ea însăşi“, sau, eventual, este „mai europeană decît Europa“, sau, şi mai bine, „apărătoarea suveranităţii în Europa“, sau „ultima apărătoare a dreptului internaţional“. Adiacent, ne mai branduim şi ca „ţara cea mai nesigură din Europa pe frontierele ei“ sau „ţara fără politicieni europeni“ (că unul nu a avut curajul să fie niţel mai european zilele astea, a fost o competiţie *à la baisse* ce nu s-a mai văzut). Dar nu doar oamenii politici sînt de vină. Dacă deschidea vreunul gura să fie mai decent, îl mînca presa cu fulgi cu tot. Că sîntem ţara cu „cei mai mulţi analişti politici care sînt de fapt ofiţeri“. Mulţi din cei care nu sînt probabil că nu au trecut examenul de intrare la SIE, că trebuie şi acolo să ştii o limbă străină, ne luptăm cu invadatorii pre limba lor, şi aşa au ajuns comentatori la televiziune, unde nici româna nu e indispensabilă.

Ţările din Balcani şi chiar din Europa Centrală au fost branduite de mult, că e vorba de Kosovo sau de Ungaria, ca „Ruritanii“. Ruritania e o ţară imaginară, cu ţărani mulţi, care s-a eliberat recent

din Imperiul Otoman, are multe lovituri de stat pe secol, intelectuali care visează să fie recunoscuţi de Occident şi vorbesc între ei numai franţuzeşte, domnitorii poartă costume cu multe decoraţii (în colecţia Wordsworth, romanul lui Anthony Hope, primul care foloseşte titlul, e ilustrat cu fotografia lui Alexandru Ioan Cuza pe copertă), funcţionarii fură şi ambasadorii marilor puteri fac legea. Ernest Gellner, poate cel mai important teoretician al naţionalismului în secolul XX, a folosit numele Ruritania pentru a explica mecanismul formării naţionale în micile state din Est. După părerea lui, acestea nu aveau nici unul din cele două ingrediente naţionale indispensabile, nici o mare cultură (ca în Italia), nici un model anterior al unui stat pe teritoriul lor (ca Germania), astfel încît nu le-a rămas decît îndoctrinarea naţională plus curăţarea etnică de minorităţi ca să construiască de bine, de rău nişte state asemănătoare celor din Vestul Europei. Părere foarte severă, poate exagerată. Dar Gellner s-ar fi văzut confirmat de invenţia statului kosovar (după cel sloven, macedonean, bosniac, muntenegrin etc.), precum şi de faptul că primele două ţări care s-au repezit să declare că nu îl recunosc au fost România şi Republica Moldova. Înainte să moară, am avut ocazia să îl cunosc. Se născuse la Praga, şi deşi era profesor la celebra LSE, privea tot Estul Europei ca pe o colecţie de Ruritanii, nici eterne, nici fascinante, ţări mici, aculturale, sectare, şovine, insuportabile.

Dar nu ne branduim şi prin succesele noastre? Ba da. De asta ţine lumea la fotbal, fiindcă simte instinctiv că o victorie la fotbal umflă stima naţională cu o pompă mai mare decît are orice agenţie de publicitate care face un clip pentru CNN. Dar de la Nadia, brandul nostru cel mai bun, e cam mult. Avem filmele, desigur. Dar problema este că filmele astea au succes nu prin contribuţia lor la estetica cinematografică (sînt cu program,

minimaliste şi non-estetice), ci pentru că ne prezintă exact ca pe Ruritania, şi iau premii pentru sinceritatea lor, care reconfirmă brandul deja existent. Poate că într-o zi o să filmeze sau o să scrie cineva la noi o operă despre Europa, cum găseşti prin literatura maghiară sau cehă, Ruritanii mai avansate (personaje ca Galilei, Casanova, Luther etc.). Între Muzeul Ţăranului şi teribilismele noi generaţii, care branduieşte România ca ţara în care se foloseşte „pula mea“ la trei cuvinte, se întinde un vid de nebranduit, acolo unde, vorba lui Gellner, ar fi trebuit să fie cultura. Deocamdată am văzut la Dahlem duminica trecută în Muzeul Civilizaţiilor, lîngă indienii nord-americani, o expoziţie cu românii, nou-intraţii în Europa. Avea multe tăieturi de ziare, „ţară alfabetizată în proporţie de 100%“, şi multe poze cu interioare ţărăneşti. Coşmarul lui Cioran, România ca destinaţie pentru antropologi, e pe cale să ia fiinţă. Eterna şi fascinanta Ruritanie ne ţine înţepeniţi în brandul nostru tradiţional, şi europeni sîntem doar prin comparaţie cu Kosovo.

De ce nu iau românii premiul Nobel

O echipă a unei televiziuni a circulat acum ceva timp prin ţară, întrebînd diverşi intelectuali cum ar fi arătat lumea fără România. Răspunsurile sînt de regulă patriotice, adică lumii i-ar fi lipsit Voroneţul, sau Humorul, sau turcii ar fi ajuns mai uşor la Viena, sau Brâncuşi n-ar fi existat etc. Dar o ţară nu e un ansamblu de peisaje, monumente sau persoane de talent care s-au întîmplat pe acolo. Veneţienii care au construit Ragusa nu îşi imaginau că munca lor ne va fi prezentată drept trecutul poporului croat; nici ruinele pe care le vedem la Troia sau la Efes nu au nimic de-a face

cu Turcia şi ar fi fost acolo chiar dacă otomanii n-ar fi cucerit Bizanţul sau dacă la rîndul lor nu ar fi supravieţuit cuceririi mongole. O ţară nu este rodul unei întîmplări, ci o construcţie deliberată, un proiect de a extrage ce este mai bun dintr-o populaţie de o anumită cultură. Paşoptiştii noştri ştiau acest lucru: la fel, Iorga, cînd făcea şcoala de vară de la Văleni, ca să ridice naţia, şi pînă la Ceauşescu, care organiza Cîntarea României, oricît de caricatural poate părea exemplul lui în serie cu celelalte. O muncitoare anonimă din Italia, intervievată într-un proiect despre migraţie, a spus cam aşa: „Românii sînt la fel de muncitori şi de deştepţi ca italienii. Vedem în fiecare zi aici că ne descurcăm şi ne adaptăm foarte bine. La urma urmei, nu e vina noastră că totdeauna am fost guvernaţi prost şi de România nu s-a ales mare lucru“.

Fie-mi îngăduit să iau partea muncitoarei anonime contra istoricilor. E, la urma urmei, cam ipocrit să ne apărăm cu Brâncuşi cînd ştim că a trebuit să plece ca să fie recunoscut, dar dacă există vreun Brâncuşi printre noi azi are exact aceleaşi probleme. Părerea mea este că, la stadiul proiectului românesc, nu ar fi fost mare diferenţă în istorie dacă noi lipseam. Bisericile noastre le-ar fi vizitat alţii drept parte a nu se ştie cărei ţări, Maniu ar fi ajuns la o poziţie la Viena în loc de una la Bucureşti, Iorga ar fi fost membru în tot atîtea academii europene şi poate ar fi scris mai multă istorie în loc de propagandă naţională etc. Puţine ţări se pot lăuda că absenţa lor ar fi schimbat ceva din faţa lumii, şi nu m-aş înghesui între ele, să mă ierte patrioţii.

Din ce motiv nu stăm mai bine? În nici un caz pentru că am avea mai puţine calităţi decît alţii. Lumea e organizată pe distribuţii statistice normale, deci nu există popoare mai talentate sau mai puţin talentate. Dacă unii construiesc civilizaţii, iar alţii încă încearcă să impună coşul

de gunoi contra aruncatului pe maidan, dacă unii au multe Nobeluri, iar alţii deloc e o problemă a proiectului, nu a populaţiei de bază. Proiectul eşuează în a crea un mecanism social de selecţie şi promovare a valorii şi, astfel, rămîne etern neperformant, că e vorba de scriitori care să ia premiul Nobel sau de oameni politici care să fie miniştri europeni. Viciul este la trierea internă, candidaţii rezultaţi din civilizaţia noastră clientelară şi autosuficientă nu pot fi competitivi, spre deosebire de românii care pleacă şi iau pe cont propriu competiţia. Aceia pot ajunge orice.

Nu există în România, la această oră, viziunea că aceasta e problema noastră politică cea mai importantă şi că, din cauza organizării noastre sociale, structural diferită de cea din Occident, ratăm sistematic să producem performanţă şi să promovăm valoare. Aici stă corupţia sistemică, nu în darul dat unei infirmiere la spital.

În decursul anilor am încercat să facem şcoli pentru oamenii politici, să construim în jurul lor insule de expertiză, să îi sensibilizăm cumva. Sute de absolvenţi de studii europene se întorc de la Bruges sau alte facultăţi din Vest ca să descopere că, într-o ţară cu o nevoie disperată să dezvolte cadre europene, totul e închis şi nu-i primeşte nimeni. Numai din studenţii doctorali văzuţi de mine în ultimul an la Harvard, Stanford, Yale, care în aceste zile îşi găsesc slujbe acolo, ai putea construi o ţară extraordinară, dacă ai avea o insulă pustie ca s-o faci. Aici nu se va întoarce nici unul, conştienţi fiind că regulile jocului din România nu le convin şi că nu vor avea puterea să le schimbe. Şi nu vor, pe bună dreptate, să stea la coada unor oameni în plină afirmare, ca Ludovic Orban, Elena Udrea sau Marian Vanghelie.

Situaţia noastră e asemănătoare cu a unei şcoli de provincie. Copiii nu sînt răi, nişte dotări ar fi ele acolo, numai că în mod sistematic sînt selectaţi greşit cei care trebuie să meargă să reprezinte

şcoala la olimpiade. Asta descurajează pe cei care ar putea face mai mult şi care se transferă sau se lasă pe tînjală. Putem face orice – cîtă vreme directorii, în mod nonşalant, vor trimite la concursuri diverşi favoriţi ca să vadă şi ei lumea mare, chit că regulat pierd acolo, şcoala noastră va rămîne în trista ei provincie, iar noi nu o să luăm niciodată Nobelul.

De ce premiul Hertei nu e şi al nostru

A avut cineva de pierdut din premiul cîştigat de Herta Müller? Întrebarea pare absurdă, dar nu e. Cu avorturile lui Ceauşescu s-a luat Cannes-ul, cu securiştii lui s-a luat Nobelul. E greu de crezut că mai putem să îl vindem pe Ceauşescu încă o dată cu acelaşi succes. Oricine e dotat cu un minim realism ar putea spune că nici un scriitor din România nu avea vreo şansă, dar sînt sigur că se găsesc cîţiva care simt că au pierdut ei Nobelul ăsta. Unii, ca C.T.P., au găsit deja şi o consolare, l-ar fi dat înapoi. Există riscul să nu înţelegem de ce a luat Herta premiul şi de ce, dacă nu îl lua ea, tot nu ne revenea nouă. Asta e important nu doar pentru literatură, pentru că handicapul literaturii noastre nu provine din lipsa de talent a românilor. Ci, mai degrabă şi pe româneşte, din lipsa lor de caracter.

Ca să înţelegem de ce a luat Herta premiul Nobel, şi nu Kundera sau Kadare, scriitori mult mai cunoscuţi decît ea, la douăzeci de ani de la căderea zidului, trebuie să înţelegem rostul acestui premiu. El a fost făcut pentru a populariza valorile umanităţii şi rolul social al literaturii, e un premiu special, făcut de un fabricant de dinamită ca să îşi spele păcatele. O literatură scrisă în scopuri pur estetice nu interesează comitetul care desemnează

premiul Nobel, care caută mai ales autenticitatea unei experienţe speciale, convertite în literatură. Ca atare, Nobelul se dă şi pentru biografie; şi slavă Domnului că e aşa. Altfel l-ar lua regulat tipul Salieri, genul bine organizat, plasat perfect în *establishment*, care cunoaşte pe toţi cei care ar putea să dea un telefon şi stăpîneşte perfect tehnica marketingului. Treaba juriului e să găsească în jungla literară echivalentul unui Mozart: geniul anti, care a avut curajul singularităţii, a fost persecutat, izolat şi hăituit, şi juriul reuşeşte destul de des să găsească asemenea personaje. Ce exemplu mai bun ca Herta, care s-a certat întîi cu toţi şvabii ei, pe care îi bănuia că toleraseră fascismul, şi mai apoi cu toţi românii, pe care îi vedea drept colaboratori ai comunismului? Am văzut-o la o emisiune cu Marie-Rose Mociorniţă, care spune totdeauna *ce* mulţumeşte pe toată lumea. Herta era exact pe dos, dezagreabilă la maximum, ea nu iartă nimic, nu uită nimic, cum bine a spus, nu ai ce să ierţi unora care nu recunosc că au făcut rău şi iau şi azi dividende de pe seama răului. Kadare e un scriitor extraordinar, dar, oricît admir *Generalul armatei moarte,* bate prin el un vînt naţionalist-comunist care mă înfioară. Kundera e un geniu, dar crede că ruşii sînt „asiatici“ (deci şi Dostoievski sau Cehov erau) şi în tinereţe a mai colaborat cu organele. Herta, femeie, minoritară şi aprigă, era ce se putea găsi mai bun din Europa postcomunistă, şi juriul ne-a transmis prin asta ce e de valoare la noi: rezistenţa morală şi intransigenţa, valorile protestante, fie şi la atei.

Din păcate, acest mesaj nu ne cade bine. Lumea noastră intelectuală a avut ocazia să ia partea Hertei anul trecut, cînd s-a revoltat că Sorin Antohi ne reprezintă în străinătate, şi majoritatea nu a fost cu ea. Nu e de mirare. Dacă la începutul anilor ’90 părea că vom avea nevoie de doar cîţiva ani pentru a evolua spre o societate deschisă, uşa s-a închis

din nou. Valorile care au succedat comunismului nu sînt cele ale societăţii deschise, ci tot ipocrizia, oportunismul şi intoleranţa. Tony Judt şi-a retipărit recent în volum articolul în care îşi exprimă perplexitatea faţă de o lume intelectuală în care moraliştii îşi publică glumiţele sexuale în *Plai cu boi*, iar intelectualii se tem de Europa că nu e creştină (şi, în plus, se poartă cît se poate mai necreştin, de exemplu, îşi înşeală nevestele pe toate drumurile şi pe urmă încearcă să suprime dreptul altora de a băga de seamă că e o oarecare discrepanţă între valorile lor afişate şi cele practicate). Lumea noastră culturală şi intelectuală a recăzut, după cîţiva ani de pauză, în vechea matcă. Cine ne cunoaşte bine, ca Gáspár Miklós Tamás, s-a crucit de fundamentalismul nostru ortodox şi ne-a condamnat pe toţi în bloc. Cine ne vede în treacăt, ca Judt, e frapat de faptul că noi credem că succesul lui Eliade îi şterge toate păcatele (sau erudiţia lui Antohi e o compensaţie că şi-a declarat un doctorat pe care nu îl avea). Şi organizarea noastră socială a recăzut în cea veche. Azi regăsesc în lumea intelectuală românească aceeaşi structură pe care am descris-o la Nucşoara, unde securistul care luase locul partizanului Arnăuţoiu în schema de putere îi succedase şi în rolul social şi devenise, la rîndul lui, naşul întregului sat. Reţeaua de patronaj a ajuns unitatea de bază a vieţii noastre intelectuale, că e vorba de comisia Tismăneanu sau de gaşca optzecistă. Ken Jowitt a scris că aşa era şi în anii ’70: eu, care am intrat în viaţa culturală practic la Revoluţie, pot spune că nu era aşa imediat după aceea. Cîţiva ani am încercat măcar. Cu larga contribuţie a mai multor generaţii, capacul a căzut din nou pe oală pînă la urmă, iar excepţiile, ca filmul, sînt doar cele care au interfaţă directă cu Occidentul. Cum remarca Jowitt, producţia intelectuală a unei asemenea organizări sociale nu poate fi decît deficitară.

Ce credeţi că poate să iasă dintr-o viaţă publică structurată de favoritism, relaţii personale, oportunism, impostură cvasigeneralizată (să nu credeţi că în orice ţară specialiştii în istoria intelectuală a canibalismului se ocupă de politici publice, literaţi de calitate îndoielnică reformează Constituţii, fără să se găsească nimeni să observe că sînt în afara ariei lor de competenţă, sau intelectuali cîndva de viitor ajung directori SIE)? Nu poate ieşi nimic de valoare, dar nu pentru că nu ar exista valoare. În 1992 am făcut la GDS un cerc literar şi jurnalistic: dintre tinerii care scriau cel mai bine acolo unul e azi antreprenor şi altul bancher. Cîţi nu au plecat! Nici unul nu mai scrie.

S-a spus despre Herta Müller că nu lua premiul dacă rămînea la noi. Aşa este. Dar nu fiindcă am fi discriminaţi de jurii, ci pentru că sîntem mai buni ca ungurii sau portughezii să descurajăm sau să distrugem din timp pe oricine ar avea la noi potenţialul să ia premiul Nobel. Acţiunea colectivă rămîne de o excepţională eficacitate în a împiedica promovarea adevăratelor valori: în rest nu produce nici o valoare economică sau socială. De asta, cine ştie să se bucure, bucuraţi-vă acum, că nu o să mai luăm alt Nobel pentru literatură în viaţa noastră.

Cînd predam, în România, unor tineri care aveau adesea şi veleităţi literare (unii scriu binişor prin presa română), obişnuiam să-mi încep lecţia de politici publice spunînd că într-o societate cu o dezvoltare întîrziată, ca a noastră, fiecare intelectual are o alegere de făcut. Poţi să-ţi dedici viaţa încercării de a fi primul care ia premiul Nobel pentru literatură pentru tine şi ai tăi. Sau poţi să ţi-o dăruieşti încercînd să obţii pentru prima dată ca ai tăi să nu mai arunce gunoiul pe maidan, ci să îl pună în tomberoane. Ce uitam să le spun, mai ales că alegerea mea era aşa de evidentă, iar ei aşa de tineri şi idealişti, e că poţi să nu faci nici una, nici alta, şi că poţi trăi o viaţă între gunoaie, lamentîndu-te că nu iei premiul Nobel pentru că

eşti ortodox, bărbat, victima unei conspiraţii de stînga sau trăieşti în România.

Bine ai venit, Herta. Şi bine ai plecat

Băieţandrul cu svastică pe umăr a fost tatăl Hertei Müller, Josef. Priveşte fix din fotografia în uniformă, unul din miile de tineri germani din România recrutaţi de SS, ca şi personajul interpretat de Anthony Quinn în *Ora 25* a lui Virgil Gheorghiu. În jur, fotografii cu noroaiele din satul bănăţean şi un film în care e sacrificat porcul de Crăciun prin metoda tradiţională. Cum scrie şi informatorul Voicu, autorul primei recenzii – nepublicate – a întîiului volum de proză al Hertei Müller, nici urmă de vreun element pozitiv sau optimist, o comunitate decăzută şi amorală, cinci sute de case pierdute în glod golindu-se treptat de locuitori – căci suflet, ca întreaga lume rurală românească, nu par să fi avut vreodată –, doar unsprezece şcolari la patru învăţători în 1982, anul din care datează raportul către Securitate. Acesta, frumos înrămat, e afişat alături de proba maşinii de scris pentru poliţie, carnetul de partid al lui Richard Wagner, fostul ei bărbat, şi fotografia tatălui în expoziţia „Strălucirea rece a vieţii“ (traducerea mea liberă) de la Literaturhaus din Berlin. O dată pe săptămînă, timp de vreo trei luni, există şi un eveniment organizat în expoziţie cu participarea Hertei. Intrarea, 5 euro. Şi sîmbătă seara, cînd am intrat eu, mai erau trei oameni.

Nu ştiu cît a fost intrarea la Ateneu pentru întîlnirea românească cu Herta, unde lumea a dat năvală, dar cred că impresia de autenticitate cu care am plecat eu din Fasanenstrasse nu se poate compara cu experienţa mondenă de la Ateneu. Pe lîngă porcul tăiat şi ediţia omagială a ziarelor

româneşti de limbă germană din 26 ianuarie 1989, ultima aniversare a lui Ceauşescu, vezi lista de acte necesare pentru obţinerea unui paşaport în RSR: 22 cu totul, ultimul fiind o declaraţie pe proprie răspundere că nu ai decoraţii. Figura Hertei care se desprinde nu e a unei biografii extraordinare, dimpotrivă, e de o extremă banalitate şi sărăcie. Drumul ţărăncii Herta spre premiul Nobel e cenuşiu, deprimant, lipsit de alte evenimente decît despărţiri de prieteni căzuţi, plecaţi şi, mai nou, demascaţi, strălucirea e doar la sfîrşit şi atunci are efectul unui reflector aprins într-o colibă ţărănească: vezi toate pînzele de păianjen. O viaţă tristă, pe care o intoleranţă morală crescîndă, aplicată de la propria familie (tînărul SS-ist cu ochi timizi) la românii cu care a avut de-a face, nu a făcut-o mai veselă. O sinteză la scară personală a dramei comunităţii germane din România, care şi-a lăsat bisericile goale printr-un exod în masă în 1990 pentru a merge într-o ţară care nu fusese niciodată patria lor.

Cînd eram copil am avut ani de zile prieteni şvabi şi saşi. Ei erau chiriaşii bunicii mele în casa Constantin Stere de la Iaşi, unde o aripă întreagă, cea mai ruinată, era ocupată de studenţii la germană-română, aceeaşi facultate pe care a absolvit-o şi Herta. Bunica mea avea nevoie de bani pentru a reconstrui treptat marea casă, cumpărată cu bijuteriile cu care fugise din Basarabia şi parţial distrusă de bombardamente. În anii ’70, de cînd datează amintirile mele, o aripă întreagă era încă în ruină şi plecarea chiriaşilor băgaţi cu forţa de stat deschisese drumul studenţilor germani, o trupă şaizecişioptistă cu ghitare reci şi motociclete, părînd rupţi din Occident. Securistul cartierului venea periodic să se intereseze ce face celula germană la noi în casă şi bunică-mea se jura că învaţă toată ziua şi nu ameninţă regimul comunist. Ultimul din ei s-a întors din California cu vreo doi ani înainte de

moartea ei în 2007, s-a urcat în observatorul astronomic în a cărui mansardă locuise şi a plîns.

Vă daţi seama că oamenii ăştia nu au trăit în România în fond decît maxim 80 de ani, din 1918 pînă în 1989? De ce tot îi dăm cu patria pe lîngă ei nu se ştie. Prima dată cînd am fost într-un panel public cu Richard Wagner, ne-am certat, de altfel. Era la Paris, în 1992, şi m-am răţoit la minoritarul german care se văita că bunicii lui au trebuit să înveţe româneşte, l-am întrebat în ce alt stat ar fi fost scutiţi de această obligaţie. Azi însă am mustrări de conştinţă şi îmi spun că, într-adevăr, pentru doar 80 de ani, nu a meritat. România mare şi apoi comunismul au lichidat practic această cultură minoritară – oricum am da-o, drama e teribilă, mai mare decît a noastră. Şi, de asta, a scrie ca Mircea Cărtărescu despre Herta, că în fond e nedreaptă cînd ne ceartă pentru lipsa noastră de demnitate sub comunism, românii avînd toţi meritul de a fi supravieţuit regimului, e o aberaţie. Numai supravieţuirea nu a mai fost considerată un act de anticomunism pînă acum. Sau compararea prietenului Hertei, poetul Pastior, despre a cărui experienţă în lagăr vezi mult în expoziţia germană, cu Sorin Antohi – o gafă pur şi simplu. Nici un deţinut politic care a semnat un angajament sub presiune nu poate fi comparat cu cine a făcut asta în anii ’80, la douăzeci de ani după ce Gulagul a fost închis.

Succesul Hertei Müller nu ne face bine. Primul cititor care s-a repezit pe Hotnews să comenteze articolul despre angajamentul lui Pastior şi aşa-zisele criterii duble ale Hertei a scris aşa: „Slavă Domnului că ne putem în sfîrşit delimita de Herta Müller“ (ce să zic, aţi aşteptat mai puţin ca la Ceauşescu, dragi compatrioţi). Primul care a comentat la *Gîndul* relatarea de la Ateneu a scris: „Acuma sînt bune lansările de prin Bucureşti, aduc ceva arginţi, nu?“. Comentariile care au curs au fost fie contra ei, că de ce ne dă lecţii, fie contra lui

Liiceanu şi Pleşu, că au vămuit cumva faima Hertei plasîndu-se în roluri principale, că în locul lor trebuiau să fie nişte disidenţi adevăraţi etc. De parcă, dacă azi la Academia Română nu veţi găsi membri foşti disidenţi, ci încă destui supravieţuitori cu brio ai regimului trecut, de vină ar fi Pleşu şi Liiceanu, care nici ei nu vor fi primiţi niciodată.

Aşteptam cu totul alte reflecţii cu ocazia venirii Hertei. Care e motivul pentru care noi nu avem în literatura noastră de azi, nici după dispariţia cenzurii, o voce atît de autentică? Să fie de vină vieţile noastre, dominate după 1989 de un teribil materialism? E greu să faci literatură din goana după gresie, maşini şi LCD. ICR face o treabă excelentă cu promovarea literaturii noastre, dar are ce promova? Am luat să corectez engleza unui pliant al lor acum vreo trei ani, din care nu se înţelegea nimic: cînd însă am văzut rezumatele în română, nişte însăilări artificiale (că nu poţi rezuma ceva fără conţinut), am înţeles că nu era vina traducătorului. De ce nu reuşim să scriem despre nimic important, despre libertate, comunism, moarte, despre suferinţă, despre sex? Eu am încercat pe vremuri să scriu despre Dumnezeu cu toată sinceritatea (dacă nu te preocupă, nu scrii aşa ceva), urmarea au fost strigături să mi se retragă dreptul de a scrie literatură. Mi l-am retras singură în consecinţă, că aveam şi altele de făcut. Herta nu are nimic contra lui Cărtărescu, un om de o profundă cumsecădenie, l-a folosit ca exemplu de acomodare cu regimul trecut doar în contextul în care a observat că este cel mai promovat autor român în străinătate. Păi, pentru că nu avem aici echivalentul ei. Dar am fi putut să-l avem? Există, dar e ignorat de marketingul oficial? Goma o fi antipatic, dar e un motiv să îi răsplătim curajul îngropîndu-i şi literatura? Şi e singurul?

Dacă o să căutăm în chestia asta cu Nobelul Hertei doar motive să ne oblojim mîndria noastră veşnic sîngerîndă, nu o să ne alegem cu nimic. Celălalt laureat al premiului Nobel pentru literatură care ne cunoştea, Saul Bellow, însurat cu o româncă, nu ne iubea nici el şi ne-a lăsat o descriere a lui Eliade ca un om fără caracter. E vreo legătură între lipsa de autenticitate a elitei noastre culturale şi artificialitatea literaturii? Asta de abia mi se pare, pentru poporul obsedat de premii şi reunoaştere internaţională, demn de discutat. Dar de către cine? Că poate cei care sînt în poziţia să discute problema fac şi ei parte din ea.

Triumful talentului

Un preşedinte asupra căruia planau acuze de corupţie a fost chemat de procurori la interogatoriu. Deşi nu el, ci soţia, fiica şi ginerele avuseseră nevoie de vreo şase milioane de dolari pe care un om de afaceri îndatoritor le-a furnizat în timpul mandatului său prezidenţial (nu ca mită, Doamne fereşte, ci ca plată pentru achitarea unei „datorii anterioare“). Pensionar, nu mai avea nimic de pierdut. La început a negat. Dar, cînd lucrurile au început să iasă la iveală, a plecat la şase dimineaţa pe munte şi a sărit într-o prăpastie. A lăsat familiei un bilet ambiguu, în care le spunea că nu mai suportă. La vremea lui, fusese ales ca preşedinte anticorupţie. Familia şi-a pus doliul şi a încercat să cîştige imagine din durerea ei, dat fiind că ancheta continua. Foştii lui partizani l-au acuzat pe succesor că a pus procurorii pe urma lui şi l-a împins la moarte prin hărţuire politică. Preşedintele nou s-a apărat spunînd că nu dă ordine procuraturii – e independentă.

Familiară, şi nu prea, această istorie exemplară. Să se fi întîmplat la noi? Nici vorbă: s-a întîmplat în Coreea de Sud. La înmormîntare au jelit în cor călugări budişti şi călugăriţe catolice. Religii serioase, care pun accent pe morală, unde achiziţionarea unui loc de preot prin mită ar fi de neconceput. Moartea preşedintelui Roh Moo-hyun e neverosimilă, privită din România democratică a lunii iunie 2009. Ce i-o fi venit? Nu era în toate minţile, probabil. Săritul de pe bloc, invocat de Traian Ungureanu apropo de o posibilă colaborare PSD-PDL vara trecută, devenită de mult realitate, a ajuns o anecdotă. Nimeni din clasa noastră politică nu ar sări de pe bloc pentru o chestiune de onoare. Pe ai noştri nu îi văd sărind nici de pe marginea patului. Nici unul n-ar păcătui prin „excesul de rigoare morală“ criticat de Traian. Nici prin minimul de morală, fireşte. Spiritul clasei noastre politice, dar şi al ţuţerilor ei de prin presă, e acela al clipurilor cu Dorel. De ce rîdem la ele, cu tot sadismul lor? Pentru că ştim un secret pe care un sud-coreean nu l-ar şti. Colegii nu au de ce să se preocupe. Dorel e nemuritor. De ce? Pentru că e nesimţit. Ca şi camarazii lui. Onoarea şi moartea nu au ce căuta în lumea lor de băşcălie. Ei trăiesc într-un serial comic în care nimic nu are gravitate, pentru că moartea nu există. Personajele sînt toate un fel de clovni cu minimă sensibilitate, care sînt tăvăliţi pe jos, dar se ridică şi merg mai departe, imuni.

E destul să vedem cum tratează onoarea lor pierdută în aceste alegeri principalii noştri oameni politici. În primul rînd, iarăşi nu a pierdut nimeni, ca şi în noiembrie trecut. PDL a dovedit adversarilor săi că e o gospodărie personală a familiei Băsescu şi a pierdut locul 1, un mandat şi ocazia de a numi comisarul european fără dispute. Dar dacă îi auzi, au cîştigat o mare victorie, toată viaţa şi-au dorit să iasă în urma PSD. PSD, care a avut o pleaşcă în comportamentul PDL, şi-a tras cu

dreptul în stîngul, deschizînd lista cu Severin, care nu a fost niciodată popular – la ţară că e perceput ca fandosit, la oraş că e perceput drept ce e şi s-a ales doar cu cîteva zecimi avantaj. Şi mai tare e talentatul Crin Antonescu, pe care fraudele l-au privat de victorie, nu inspiraţia de a fi deschis lista cu Norica anticapitalista, care, după ce l-a băgat pe unul din greşeală în puşcărie, l-a scos pe şest şi l-a vîrît pe omonimul său. Ce să mai spun de Vadim, care vrea la populari, şi de Becali, care ne ameninţă că ne face de rîs acolo dacă nu-l lăsăm aici din anchetă? Ce radicali sînt ei, care în loc să se ducă la eurosceptici vor la populari, oricum? Nişte cabotini, e destul să-i fluieri şi vin la centru. Cît despre şansele unui independent oarecare de a-şi transfera făţiş voturi şi de a se înscrie a doua zi în partidul respectiv fără să fie invalidat de contestaţii, cum a făcut fiica preşedintelui, să nu mai vorbim.

Nesimţirea nu e înnăscută. Se învaţă. La noi – cu public, care poate chibiţa, fluiera sau prinde şi el cîte ceva. În România i se spune talent, ca în schiţa memorabilă a lui Caragiale în care omul competent scrie teza celui cu pile, care cu toate astea e cît pe ce să pice (din incompetenţă administrativă). Numai doamnei Andronescu i se putea întîmpla să nu cunoască această scriere paradigmatică pentru civilizaţia nesimţirii botezată talent (şi care, în mod semnificativ, tot din incompetenţă administrativă a fost greşit scrisă pe subiectele de examen în acest an!). Acest gen de talent se educă cu şuturi undeva. Uitaţi-vă la intelectuali. Ministrul Culturii a început ca un pleşcar, dar mai tîrziu a avut o tresărire de demnitate (încercînd să satisfacă două electorate diferite, partidul şi partenerii din societatea civilă), ca atare a fost pus la punct imediat şi public şi trimis la foaia A4 de demisie. Nu e nimic. Şi cel care l-a trimis, ministrul Vasile Blaga, a fost la rîndul lui trimis la rînd cu cîinele Vasile din

Modrogan de fiica superiorului său. Trimisul e ierarhic şi vertical, numai nesimţirea e orizontală şi la toate nivelurile. Putem sta liniştiţi: la noi, din asemenea insulte nu rezultă nici demisii, darămite sinucideri. E ca în bancul cu ăla care ia o palmă şi, de frica duelului, strigă: „De-abia m-a atins! Nu mă simt insultat!“.

Ca fost medic, am fost învăţată la şcoală că viaţa e valoarea supremă, deci nu îmi vine uşor să elogiez o sinucidere. De una singură am învăţat, după ce am scăpat de învăţătorii mei, că şi demnitatea e o valoare. Culturile care nu echilibrează aceste două valori, unde nimeni nu se sinucide că îşi pierde reputaţia, unde totul e permis în faţa unui public de chibiţi cu organ moral zero care pun pariuri pe scorul final, nu sînt culturi europene. E o tristă ironie că ţin alegeri europene.

Duhul şi untul. Cîteva reflecţii despre „trădarea intelectualilor“ români

Critica împotriva intelectualilor are astăzi mai multe componente, nu toate la fel de întemeiate, dar care merită tratate pe rînd pentru că fiecare atinge elemente esenţiale ale lipsei reale de capacitate a clasei noastre educate de a-şi aduce aportul la dezvoltarea României. Prima este trădarea intelectualilor ca model de caracter prin abandonarea imparţialităţii şi spiritului critic. A doua este incapacitatea intelectualilor de a deveni clasa specialistă, nu doar clasa de atitudine. A treia este – şi, după cum vedem, acuzele nu sînt complet coerente între ele – înscăunarea ca dominantă a unei atitudini antiiluministe şi antioccidentale. A patra este cea de materialism vulgar, adică de clientelism, corupţie şi nepotism, care afirmă că intelectualii nu sînt, în majoritate, promotorii unui

stil de comportament diferit de laxitatea morală tipică societăţii româneşti, ceea ce se poate observa în universităţi sau poziţii culturale.

Reproşul numărul unu este pierderea neutralităţii politice şi a profilului intelectualului ca critic al tuturor puterilor. Mi-e greu să-l contrazic, ştiind ce motive au invocat cei mai cunoscuţi intelectuali pentru a nu se arăta la demonstraţia pro-Monica Macovei din 2007 (dar nu au ratat ocazii ulterioare să ia partea lui Băsescu sau a Elenei Udrea, atitudini mult mai profitabile, deşi mai ambigue moral). Dacă anturajele prezidenţiale, formate mai ales din intelectuali, nu deveneau curţi, poate reuşeam să ţinem treze cenzura şi spiritul critic şi nu ajungeam la unele erori de guvernare. Unde nu sînt de acord cu el este în reducerea problemei la intelectualii lui Băsescu. Vorba aceea, măcar ei au avut de plătit din greu, umiliţi de Băsescu cu remarcile lui deplasate despre inutilitatea şcolii şi a filosofilor, ca să nu mai vorbim de Regele Mihai şi altele mai personale. Dar de ce să blamăm doar partizanatul pedelist, cînd intelectualii şi-au lăsat spiritul critic de căruţă mult mai demult, şi pentru liberali, şi pentru socialişti? Intelectualii de altă calitate, oameni ca Mihai Şora, Mircea Flonta, Sorin Vieru, au fost de mult scoşi din circuitul public, fie şi din cel de mîna a doua, şi asta cu contribuţia celor care se plîng de partizanatul intelectualilor. Face vreo televiziune vreun efort să promoveze oameni de valoare independenţi? Nu am băgat de seamă, multele invitaţii pe care le primesc eu sînt mai degrabă ca să servesc interesele politice ale unora sau altora. Fac gazetele culturale interviuri şi altfel decît de marketing? Nici asta nu observ. Cine să le facă, de altfel? Adrian Marino demasca impostorii pe post de moderatori culturali în memoriile lui: la fel am făcut şi eu, în fiecare joi în *România liberă* începînd de prin 2005, în timp real, ca să zic aşa, dar nici cele mai populare articole nu pot crea

constrîngeri suficient de puternice în faţa unei imposturi aşa de răspîndite.

„Am rămas fără intelectuali!“, mi-a scris un necunoscut pe forumul *României libere* în 2010, exprimînd ceea ce am impresia că e o durere mai generală. Dar ani de zile cînd intelectualii s-au purtat cum se cuvine, a observat cineva? Iliescu a vrut întotdeauna să ne includă: intelectualii din CFSN ca Ana Blandiana au hotărît ei să se retragă din ce se întîmpla, s-au temut să nu devină ostaticii unui regim dubios. Ce puteam face la mineriadă altceva decît a făcut Mihai Şora, pe atunci ministrul Educaţiei şi singurul din guvern care s-a lepădat în cei mai drastici termeni de barbaria cu voie de la regim şi de regim totodată? Iliescu nu plănuise să-i recupereze pe Adrian Păunescu şi compania: s-a întîmplat pentru că noi, de ruşine că nu fuseserăm mai bravi înainte de 1989, am refuzat orice cooperare cu el (nu ne imaginam că va dura şase ani) şi prin asta ne-am autoexclus ani de zile de la banii publici din domeniul culturii, schimbîndu-ne viaţa. Cînd m-am întors de la Harvard în 1995, am primit oferte de redactor-şef din tabăra cealaltă, totdeauna au fost încercări de cooptare! Are cineva idee de cîte ori a refuzat Liiceanu (şi alţii din acest cerc) diverse poziţii publice de mare rang? Vă spun eu: de nenumărate ori! Poate dacă reuşeam să ne bucurăm de puţin credit atunci cînd ne-am ţinut bine, nu se ducea frontul cu totul cum s-a dus după 2010, cînd generaţia celor care refuzau posturile şi ambasadele a fost urmată de generaţia celor care acceptă, care spun da la orice şi nu au scrupule să fie şi consilieri, şi ambasadori, şi specialişti constituţionali, şi miniştri, care au făcut anticameră la cei mari, dar evident nu s-a prins de ei şi atitudinea refuzului, s-a prins doar capitalul social, pe care îl folosesc ca să avanseze în viaţă. Felul în care am fost noi trataţi douăzeci de ani nu a încurajat pe nimeni să urmeze vreun exemplu de

conduită morală intransigentă. Că unii dintre vechii mei prieteni nu au mai ţinut pasul nu mă miră deloc. Există falimente, credite, pensii mici, cîţi ani poţi să fii deasupra a toate, să nu îţi pese ce duşmani îţi faci, să trăieşti doar cu conştiinţa ta impecabilă cînd nici nu bagă nimeni de seamă ce sacrificii faci? Şi aşa vine momentul în care, după cei douăzeci de ani, nu mai e aşa de nejustificat să-i arăţi cu degetul pe intelectuali ca profitori.

A doua acuză este cea de diletantism. Unde ne sînt specialiştii care să ne scoată din criză, să ne reformeze statul, unde sînt marile minţi care să regîndească viitorul? De cînd ne-a secat prosperitatea, nevoia de specialişti a devenit brusc acută. Nimic nu ar putea fi mai aproape de ideile pentru care am înfiinţat Societatea Academică din România, al cărei prim program a fost editarea unui catalog de experţi cu nu mai ştiu cîte mii de intrări, suficient cît să înţelegem că obstacolul principal în faţa idealului unei administraţii competente nu e absenţa unui repertoriu – deşi nici azi nu există unul de bună calitate. Dacă în România de azi nu s-a găsit ani de zile ceea ce se numeşte *a legal scholar*, e pentru că nu rentează la noi dacă ai o educaţie în Drept să fii academic. Nu mai vorbesc de calitatea şcolii de Drept, care nu pare să aibă ambiţia de a produce intelectuali, ci nişte recitatori de coduri legale comuniste cîrpite în tranziţie, e vorba de stimulentele existente în societate. Am lucrat cu mai mulţi oameni tineri care terminaseră Dreptul în decursul vremii: toţi au ajuns în birouri de avocatură sau la Comisia Europeană, nici unul nu a ajuns cercetător, deşi în discuţia asta despre rolul magistraţilor în societate ar fi nevoie de asemenea voci. Cine însă i-ar remunera să fie doar academici, ca pe colegii mei de universitate la Berlin? În societatea noastră nu plătim pe nimeni ca să gîndească şi urmările se văd. Cîţi economişti avem capabili să reflecteze la integrarea noastră cu economii mai performante şi

cîţi rămîn capabili de gîndire independentă şi nu devin nişte ţuţeri ai lui Tăriceanu cînd măreşte pensiile pe datoria publică sau ai lui Năstase cînd vrea să iasă în trei zile cu un program?

Eu am vînat ani de zile experţi români pentru programele SAR în cooperare cu PNUD sau cu Banca Mondială şi am lucrat cu mai toţi experţii de pe piaţă, editîndu-le opera în română sau engleză, şi ştiu că nu prea avem experţi pentru politici publice, de la studii regionale la economie şi educaţie, mai ales din cauza emigrării. Piaţa există, dar nu la noi, şi îi pierdem pe toţi cei pe care i-am vrea. Asta şi cultura noastră care neglijează cu totul anumite aspecte (cîtă lume a pus mîna să citească vreo carte de Keynes de cînd a început criza, deşi pe bloguri fac ravagii diverse sloganuri vulgarizatoare anti-Keynes?) explică aproape în totalitate de ce spaţiul de comentarii e ocupat doar de scriitori fără nici un fel de formaţie. Nu vreau să resping cultura umanistă în numele unui utilitarism vulgar, dar şi o abordare culturalistă presupune o anumită metodologie. Dar nu sînt mulţi ca el, pentru că Literele, la noi, nu oferă o formaţie, înveţi cel mult o limbă. Şi apoi, există şi reversul medaliei: experţi fără cultură, fără un orizont veritabil, ca ăştia care scriu motivaţii la proiectul de lege Funeriu mestecînd o nouă limbă de lemn cu *competenţe* şi *abilităţi* şi care pînă una-alta scot latina din şcoală. Vai de capul nostru!

Ai zice că oamenii politici au ei înşişi nevoie de specialişti, mai ales în timpuri ca astea, şi ar trebui să încurajeze formarea unei elite intelectuale autonome? Fals: chiar dacă din cînd în cînd oamenii politici vor cîte un sfat tehnic (în general cu finalitate electorală), de la intelectuali nu vor altceva decît creditarea publică. E şi mai bine dacă intelectualul chemat în ajutor (sau voluntar) e nespecialist, că e mai uşor pentru un poet să creadă

în avantajele parlamentului unicameral şi să-l vîndă la fraieri.

Resurse umane există. În fiecare zi există oameni performanţi care se întreabă dacă să intre pe piaţa noastră de muncă sau în Vest şi inevitabil aleg Vestul (mai nou şi Singapore etc.). Instituţiile europene sînt invadate de aplicaţii româneşti: oriunde merg, descopăr români lucrînd în cele mai performante locuri. Proiectele noastre de a ajuta repatrierea au sfîrşit însă lamentabil, granturile guvernamentale cu conflicte la tribunal între guvern şi cei repatriaţi. Iniţiative private precum cea a lui Andrei Pleşu aduc mai ales specialităţi care nu au piaţă în Vest, economiştii nici nu aplică la NEC. Nici antreprenoriatul nu lipseşte: la ideea unor oameni tineri, am sugerat guvernului Tăriceanu în 2006 să facă o şcoală postuniversitară de eurocraţi unde să se întoarcă drept cadre tinerii români care fac doctorate în Studii europene (Drept, Economie, Politici publice etc.), cu limba de predare engleza şi care să se autosusţină din taxe şi programe de cercetare. Proiectul s-a împotmolit, deşi era sprijinit de un vicepremier, iar fata pe care o aveam în vedere să-l organizeze şi care avea un doctorat european de mîna întîi conduce azi un centru similar la o faimoasă universitate din Occident. Cum ea nu lucrase în nici o campanie electorală şi nu avea în spate decît un grup de anonimi merituoşi, era greu să reuşească un asemenea proiect. Organizarea statului nostru fiind pe rente pentru un grup de interese sau altul, un proiect care nu aduce profit nici unui grup nu poate să treacă la noi la guvern, că nici nu ştiu de la cine să ceară comisionul (vorba aceea, era exclus să mi-l ceară mie). Asta e structura premodernă a statului român şi pe asta am sperat că o putem lichida din 2005 încoace. Dar nu se poate: în loc de asta am introdus rente noi, cea mai comică fiind cea din anticomunism.

Nu doar performanţa în domenii aplicate, ci şi ierarhia intelectuală a fost contestată pe motive de calitate în ultimii ani. Oricine are dreptul de a spune că împăratul e gol, şi în ultimii zece ani am asistat la multe demascări de acest gen, din partea unora cu nimic mai remarcabili decît cei pe care îi demascau (dar mai obscuri, şi deci mai invidioşi). De acord, cine lucrează pe subiecte universale dintre români ar trebui să aibă mai multe citări externe (ISI) sau Google Scholar. Nu se poate să nu remarcăm că, din toate cărţile-eveniment pentru România din ultimii zece ani, de la Liiceanu la Patapievici, traduse în engleză în colecţia de la CEU, nici una nu are citări internaţionale. Ceea ce e de studiat aici este divorţul de interese dintre piaţa românească şi cea externă, inutilitatea traducerii a ceea ce face vogă la noi şi care evident nu prinde în Vest. Dar a le cere intelectualilor să fie şi dedicaţi vieţii civice şi să publice la nivel de elită occidental, precum cei plecaţi în Vest, e absurd. Prea nu îşi dau seama ce secătuire e viaţa publică din România şi ce efort e să construieşti normalul la noi. Adevărata dedicare civică are un preţ. Cum mi-a spus odată un coleg la Oxford: „Cîte aţi fi realizat dvs. în plus dacă nu aţi fi pierdut atîta vreme în viaţă!“. Cu ce am pierdut vremea, după părerea omului? Cu ţara, cu presa liberă, cu anticorupţia, o mare pierdere de vreme din perspectiva academică. Şi încă fac parte dintre norocoşii care s-au convertit cu succes, cu citări, publicaţii şi pînă la urmă şi catedră în Occident, dar incomparabil cu cineva care şi-ar fi dedicat toată viaţa performanţei academice pure.

Să publice generaţia tînără în Occident cu mai mult impact decît generaţia dinaintea lor, asta e o formă mai bună de a-i pune în umbră pe cei cu nume de azi decît să le numere lor lucrările ISI! Dacă la rîndul ei această generaţie practică însă gîndirea în haită, scrisul anonim pe Internet, organizarea de cabale, dispreţul faţă de orice teorie

(adică faţă de oricine a scris înaintea lor pe aceeaşi temă), negarea oricărei valori, dacă prin solidaritate se înţelege solidaritate cu grupul de interese, atunci se reproduce exact mecanismul antropologic prin care funcţionează elita noastră intelectuală de cînd există ea, adică de vreo sută şi ceva de ani. Explicaţia materialismului şi oportunismului vulgar, care se reproduce de la generaţie la generaţie, este aceea că prea puţini intelectuali au o valoare de piaţă europeană suficientă care să le permită să fie un grup autonom, şi nu o masă de manevră pentru oricine are bani şi slujbe de dat.

Există vreo legătură între performanţa profesională şi lipsa de integritate? La nivel comunitar, cert: există o asociere semnificativă statistic între scorul de integritate al unei universităţi din România realizat de Coaliţia pentru Universităţi Curate şi numărul de lucrări ISI agregat per universitate. Universităţile corupte nu produc performanţă, ci se feresc de ea. E destul să te uiţi pe site-urile lor, nu vei găsi ultima lucrare, ultima carte sau ultimul brevet din Occident ale vreunui profesor, şi chiar dacă există aşa ceva, e înecat în anonimatul fără valoare. Discernămîntul e periculos la noi, trebuie să apară cărţi postume precum cea a lui Adrian Marino ca să aibă cineva curajul să promoveze valoarea sau să demaşte impostura. Cum se explică, în nevoia noastră disperată de economişti, specialişti ai dezvoltării, guvernanţei etc., faptul că în Universitatea din Bucureşti nu ai cu cine să faci un doctorat în politici publice, în politică comparativă, în economie politică sau că numărul agregat de citări internaţionale în aceste specialităţi de bază este zero (nu are rost să mai adaug dreptul constituţional, la care tot românul e expert)? Oare nu cumva prin teama impostorilor care ocupă catedre pe acolo de a deschide uşa oricui ar fi mai performant decît ei? După 1990, universitatea a

acceptat foarte puţini disidenţi în rîndurile sale, şi aşa s-a ajuns ca sub diverse pretexte birocratice – sau nici măcar – oameni ca Mihai Şora sau Pavel Cîmpeanu să nu aibă catedre după 1989 şi formarea noilor generaţii să revină în majoritate tot vechilor profesori şi succesorilor lor desemnaţi.

Sorin Antohi a încercat să schiţeze ceea ce a numit „a treia cale“ prin distingerea lui Adrian Marino şi Mihai Şora ca tendinţă separată, raţionalistă, critică, europeană, un amestec de iluminism cu civilitate. Tendinţa a fost şi a rămas minoritară, sabotată şi de faptul că aceia care se convertesc în monedă de trecere universală părăsesc România pentru lumea academică internaţională. Războiul nu pare că se duce la noi azi pentru spiritul occidental al culturii române, o cauză pierdută, ci între două tendinţe cu totul neaoşe. Prima este naţionalismul ortodox cultural, care s-a extins cu preţul dezvoltării accentelor sale kitsch – încît s-a ajuns ca bolnavi mintali scăpaţi de sub autoritatea terapeutului lor (şi care nu îşi iau medicamentele la vreme) să ţină conferinţe publice, să scrie cărţi care pot cel mult să servească la diagnostic şi să profetizeze prin interviuri, asta cînd nu vin cu propuneri de lege cerînd statului să facă una sau alta. Ar fi comic, dacă nu ar fi tragic, pentru că aceiaşi intelectuali care iniţial au tolerat tendinţa asta acum nu mai ştiu cum să vîre duhul înapoi în sticlă. În democraţie, şi bolnavii au dreptul să se exprime, dar ce fel de public e acela care nu deosebeşte un parafrenic de un profet? Un public care a pierdut elementarele facultăţi de judecată critică, care trăieşte permanent într-o lume confuză şi obscură, în care vezi gunoierul din spate şi crezi că e un arhanghel.

A doua mentalitate importantă pe lîngă naţionalismul creştin, cu care ne-am aştepta să o găsim în antiteză, este materialismul de consum, ceea ce Constantin Noica numea în *Jurnalul de la*

Păltiniş civilizaţia untului. Cred că nu mai e nici o îndoială că avertismentele lui nu au servit la nimic şi am sucombat mai cu toţii acestei civilizaţii – chiar Gabriel Liiceanu a făcut elogiul BMW-ului şi al cremelor de la L'Occitane. Eu înţeleg perfect, că mi-a luat ani de zile să nu mai intru în Galeriile Lafayette chiar cînd nu am nici o treabă acolo, pur şi simplu fiindcă nu am avut aşa ceva pînă la douăzeci de ani. Nu înseamnă că Noica avea neapărat dreptate în puritanismul lui – atunci cînd dispreţuia civilizaţia occidentală a untului, echivalată cu abundenţa ieftină din Germania de Vest, el ignora elementul de alegere liberă de la baza sa, care are o valoare în sine. Deşi superficial, consumerismul de stil de viaţă occidental nu e cea mai rea tendinţă a culturii noastre. Doar prietenul meu Ivan Krastev îl diabolizează autocritic într-un articol în *Prospect*, spunînd că riscăm ca Revoluţia din 1989 să fi servit doar pentru a permite elitelor noastre să îşi realizeze visul secular: un stil de viaţă cu totul decuplat de cel al maselor.

Mie mai jalnic mi se pare faptul că aceste două tendinţe, duhul şi untul, nu par în competiţie reală la noi, şi partea lor de intersecţie e de un kitsch nespus. Naţionalismul nostru cultural nu doar că trăieşte perfect cu filosofia de consum, dar a luat forma unei strategii de parvenire socială. Lupta duhului cu untul nu a ajuns prea departe. Duhul s-a dovedit finalmente la fel de concret ca untul şi abordabil printr-o strategie orală: poate fi înghiţit, fumat, cărat la purtător şi pus în CV. Tînăr iubitor de Dumnezeu şi profund român caut slujbă în diplomaţie, politică, elită. Accept orice. Mă pricep la orice. Fac orice.

Dar, cum oportunişti au fost întotdeauna, trădarea reală a intelectualilor stă în altă parte, şi anume în abandonul total al cauzei generale pentru interesele de grup. În 2010, intelectualii s-au mobilizat imediat contra impozitării drepturilor de autor, după ce aplaudaseră tăierea pensiilor

minime zece zile mai devreme. Asta era prezentată ca o măsură curajoasă a guvernului din partea unora care practicau discursuri libertariene, în timp ce ocupau fără concurs slujbe la stat pentru care nu aveau nici o pregătire! Douăzeci de ani după comunism, clasa noastră educată nu caută un canal de comunicare cu restul societăţii. Nu am evoluat de la mineriade: „ei“ ne invidiază şi „noi“ îi dispreţuim. Altfel spus, trădarea noastră constă în asasinarea fără scrupule a ceea ce reprezintă un element indispensabil al oricărui intelectual, solidaritatea cu cei mai dezavantajaţi decît noi. În numele unei drepte kitsch, exagerată dincolo de orice proporţie, am ucis în noi acel mic germene de stînga indispensabil definiţiei unui intelectual adevărat.

Pseudoburghezia şi pseudotehnocraţia

Intelectuali şi tehnocraţi, două categorii foarte discutate ale vieţii noastre publice. Nu ştiu exact ce a înţeles lumea din ultima carte a lui Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 şi 1950*, o culegere de anecdote şi citate din intelectuali mai ales interbelici, dat fiind că autorul a fost aşa de atent să nu ia vreo poziţie sau partea cuiva care are o poziţie, că nu ne dă nici definiţia intelectualului, nici vreo referinţă critică oarecare.

Cititorul nefamiliarizat cu aceste texte, aceste personaje şi mai ales cu literatura despre intelectuali, care e cît se poate de vastă şi pe alocuri pasionantă, riscă să se cam piardă în relativism moral şi să conchidă că singura concluzie a cărţii este că nimeni nu a avut vreodată caracter prin părţile noastre (prin extrapolarea care ţine loc de gîndire deductivă, acesta e motivul

pentru care nu avem nici azi, lipsa de caracter se trasmite genetic la intelectuali etc.). În realitate, nu poţi ajunge la o asemenea concluzie devastatoare pentru noi, dat fiind că, în lipsa unei definiţii a intelectualului, nu prea ştim exact pe ce criterii au fost selectate personajele cărţii. Probabil pe prezenţa în presă, cum am zice azi, dar nu merită să speculăm.

Ce mă interesează azi e altceva, să urmăresc un fir al cărţii lăsat neînnodat de către autor, deşi foarte interesant – cam aşa e cu toate firele din cartea asta, nici unul nu îşi propune să ducă undeva şi, ca atare, nici nu duce, se face, cum zic criticii literari sintagmişti, o radiografie a unor personaje din universităţi, lumea presei, Academie etc.

Ei bine, firul de interes este enorma prezenţă a statului în toate aceste disecţii biografice. Toţi cei menţionaţi au, aspiră să aibă sau au avut slujbe la stat sau sinecuri de stat. Vorbim de o perioadă cînd T.S. Eliot lucra la bancă şi André Malraux vindea cărţi, cînd nu trafica antichităţi asiatice. Alţi intelectuali europeni se refugiau din Germania în Elveţia, se înrolau în Spania sau fugeau în America, unde trăiau din muncă grea şi donaţiile prietenilor, numai ca să nu activeze sub fascism. Europa de atunci are alegeri dramatice pentru oamenii de carte, iar explicaţia faptului că Thomas Mann a preferat exilul şi Martin Heidegger catedra sau că intelectualii unei ţări au colaborat masiv cu regimul politic, iar alţii nu merită toată atenţia. Nu ai impresia din radiografia neanalizată pe care o face Lucian Boia că şi la noi aveau loc asemenea alegeri dramatice. Mai degrabă vezi confirmate (nici asta sistematic) criticile celebre ale lui Zeletin sau Manoilescu la adresa unei clase mijlocii integral stipendiate de stat, deşi ea e burgheză doar ca stil de viaţă, pe banii statului însă, lipsindu-i elementul esenţial al autonomiei…

Cu excepţia a vreo două gazete de stînga (evreieşti, ni se spune), toată lumea depindea de stat într-o formă sau alta. În generaţia cea mai contestatară politic, adică criterioniştii, toţi visează la poziţii culturale sau de presă în ambasade, adevărate sinecuri. Şi le capătă: că sînt la putere legionarii, sau carliştii, ori antonescienii, pînă la urmă băieţii noştri Eliade, Cioran şi Ionescu se descurcă, în ciuda diferenţelor ideologice, şi obţin ce vor, pleacă prin ambasade să taie frunză la cîini pe banii statului. Combinînd diferite surse, putem afla că la finele perioadei interbelice în România burghezia reală era într-o minoritate de aproape o treime, în rest clasa de mijloc fiind formată de titraţii bugetari şi oamenii cu profesiuni liberale, din care însă mulţi depindeau, la rîndul lor, de stat (mulţi medici). Universităţile erau toate de stat (deşi forme de învăţămînt superior privat pentru minorităţi existau) şi toată lumea făcea parte din reţeaua de patronaj a cuiva mai sus plasat în această ierarhie, iar prin intermediul grupului de clienţi îşi lua partea de influenţă sau de represiune – după caz.

Sigur că, în parte, această dependenţă de stat nu era doar vina lor, ci o trăsătură a ruralităţii societăţii noastre (societate urbană slabă, statul construieşte societatea, şi nu invers), ca şi a naţionalismului de stat tînăr (universităţile sînt cam prea româneşti, avînd în vedere că urbanul nostru era populat masiv de evrei, maghiari, germani), cu alte cuvinte accesul în corpul profesoral era strict controlat. Statul era mare prin comparaţie cu sectorul privat urban mic (cîteva ziare ale unor patroni evrei, teatre de bulevard), unde să lucreze intelectualul? Ca azi: fie la stat, fie la mogul, dacă nu vrea să pună şi mîna (adică să fie funcţionar de bancă sau să vîndă cărţi). Şi el nu vrea, că e mai pretenţios ca Eliot sau Malraux, sau e pur şi simplu mai leneş. Nu sînt multe alte posibilităţi.

Problema pe care o văd eu este următoarea. Cum poate fi cineva şi intelectual, şi pseudoburghez? Putem să mai avansăm fără a defini odată intelectualul? Hai să încerc o clarificare: cartea lui Boia este despre inteligenţie, adică despre o clasă profesională care trăieşte din munca intelectuală. Dar aş opta pentru o definiţie mult mai îngustă a intelectualului, una tributară experienţei europene de la Émile Zola încoace: îl numesc intelectual doar pe omul de carte care se implică în mod altruist şi cu bună-credinţă într-o cauză publică pe care o crede justă (şi se poate înşela…). Andrei Saharov e intelectual după ce conştiinţa lui explodează odată cu prima bombă şi îi spune că nu e în regulă să construieşti arme de distrugere în masă pentru regimuri care nu preţuiesc libertatea şi începe să protesteze. Înainte de asta, fizicianul priceput la teorie atomică nu se califica prin nimic ca *intelectual*. Era un *savant*. Cînd anume şi în ce circumstanţă ar fi fost Andrei Saharov un *tehnocrat*? Dacă i s-ar fi încredinţat Ministerul Cercetării, în loc să fie închis pentru opinii politice. Tehnocratul este omul de ştiinţă ajuns la butoanele deciziei, care avansează binele societăţii printr-o cale ştiinţifică. Raed Arafat. Cam acesta e spectrul.

Ajunşi aici şi la zi, e cazul să ne întrebăm dacă azi noi avem intelectuali sau tehnocraţi, ori mai degrabă o masă pseudoburgheză nedefinită care ne umple ecranele şi gazetele. Ca şi cea interbelică, această masă e politizată nu doar din pasiune ideologică sau chibiţeală, ci pentru că statul e politizat şi resursele sale sînt insuficiente pentru toate partidele, deci coaliţia la guvernare face alocarea, iar cea de opoziţie stă pe tuşă şi îşi aşteaptă rîndul. Sediul RAAPPS nu poate fi ocupat în acelaşi timp de fundaţia lui Mugur Ciuvică şi de cea a lui Teodor Baconschi. Nici poziţiile de la Institutul Diplomatic nu sînt destule şi pentru

intelectualii pedelişti, şi pentru cei liberali, oricît ar fi ele de superflue în general, iar de aici procese şi luptă mare. La fel, IICCMER, ICR şi multe altele. Intelectualii sînt politizaţi, deci integral afiliaţi politic, pentru că doar prin partide au acces la poziţiile publice. Departe de remarca lui Said că intelectualul e totdeauna un outsider, un om din afara establishmentului, al nostru nu poate supravieţui decît ca insider şi în establishment. Prim-ministrul M.R. Ungureanu e cel mai bun exemplu. Cînd l-a auzit ultima oară cineva protestînd critic contra puterii?

Eu, în 1990, cert. Dar de atunci? Greu, întotdeauna a fost salarizat la stat şi de stat. Despre ceilalţi membri noi ai guvernului nu mă pronunţ, doar atîta: dacă ar fi tehnocraţi, am putea identifica ştiinţa din care provin şi am mai găsi şi alt angajator în afară de stat care să fi recurs vreodată la serviciile lor. E cazul? Nu. Pseudotehnocraţie. Nu avem alţii? Să nu exagerăm: doar două nume care semnează texte excelente săptămîna asta – Răzvan Orăşanu, pe *Contributors*, şi Ciprian Domnişoru, pe *Voxpublica*, oameni cu studii adecvate, cu opinii curajoase, dl Orăşanu şi cu memorabila experienţă a trîntei sale cu birocraţia sub guvernul Tăriceanu. Amîndoi, în mari universităţi americane cu excelente şcoli de politici publice, deci avînd exact pregătirea care trebuie. Şi ca ei mai sînt şi alţii, mai puţin activi în spaţiul publicistic, în sectorul privat, autonomi. Slavă Domnului! Adaug la asta un text de mare onestitate al lui Sever Voinescu în *Dilema Veche* despre eşecul intelectualilor în politică şi o recunoaştere a motivaţiilor pur egoiste (deci neintelectuale) care i-au atras acolo, ca să înţelegem de ce nici o schimbare în interiorul acestui sistem nu are potenţialul să schimbe ceva. Din afara sistemului, mai vorbim…

Suferinţele noilor îmbogăţiţi

Financial Times ne informează că *un institut din Londra* oferă cursuri oamenilor care au făcut bani repede (la opt mii de lire sterline cursul) ca să înveţe să dea cu graţie şi eficienţă din ceea ce au cîştigat, nu doar pentru a face bine omenirii, ci şi pentru a cîştiga acceptare socială. Ideea mi se pare demnă de toată lauda. Noii îmbogăţiţi au mare nevoie de lecţii în toate privinţele, mai ales ai noştri, care au trăit într-o societate fără clase şi nu au avut norocul să aibă măcar un tată servitor la o casă mare, de la care să înveţe bunele maniere şi cum cheltuieşti cînd eşti un om cu stare.

Poate credeţi că se descurcă şi fără? Daţi-mi voie să mă îndoiesc. După ce Andrei Gheorghe mi-a făcut serviciul să-mi explice cine este Monica Columbeanu, m-am uitat şi eu de vreo două ori cîte cinci minute la secvenţele din viaţa acestui cuplu de bogătaşi. În prima mergeau la o petrecere undeva în lumea de afaceri a Bucureştiului, cu sute de alţi invitaţi. Gazda, o americancă cu maniere perfecte, de oţel, se lămurea în două secunde că engleza Monicăi e sub nivelul unui şofer de taxi, în timp ce Irinel explica cuiva cum a avut el şansa să fie invitat la această petrecere. Per total reuşeau să arate ca noi îmbogăţiţi socializaţi prin acţiune afirmativă, capitolul alte handicapuri. E drept că tatăl lui Irinel a fost un fel de vechil în guvernul Dej, care era reputat pentru altceva decît bunele maniere. În cealaltă secvenţă vizitau amîndoi pe un portretist din Bucureşti care pictează celebrităţi, de la Becali ca arhanghel la Mihaela Rădulescu ca sirenă. Se învîrteau printre portretele kitsch făcînd pe binefăcătorii artistului (artistul ar trebui trimis mai bine la pictat semne de circulaţie), remarcînd ce mult seamănă Andreea Esca cu ea însăşi. În mod clar, noii îmbogăţiţi nu reacţionaseră cum se aştepta pictorul, pentru că cele mai multe tablouri

erau încă în galerie, Columbenii păreau printre puţinii care le luaseră acasă. Hai să zicem că putem schiţa trei categorii: cei care şi le-au cumpărat şi le-au pus pe perete acasă (parveniţii generoşi), cei care le-au refuzat indignaţi şi le-au lăsat pe jos în atelier a fi admirate de toţi clienţii (parveniţii zgîrciţi), şi, dacă or fi şi din aceştia, cei care şi le-au cumpărat, deşi nu le comandaseră, ca să nu rămînă la vedere şi după aceea le-au pus pe foc. Această ultimă categorie îmi dă speranţe că poate promova în rîndul oamenilor bine.

Irinel şi Monica nu sînt singurii îmbogăţiţi care au probleme să îşi asorteze stilul de viaţă la noile lor posibilităţi. Adrian Năstase a oferit cele mai fabuloase exemple. A avea o colecţie de arme de foc este, într-adevăr, expresia stilului dacă strămoşii tăi au tras cu ele după elefanţi, nemţi sau potîrnichi pe moşie. A avea însă o colecţie de arme de vînătoare *nou-nouţe* este de cel mai prost gust. Ce rost are să aduci gresie din Tibet? Şi de ce să bagi o avere într-o casă nouă de pe strada Zambaccian, Bucureşti, cartier distins mai ales prin faptul că are atît de multe reşedinţe securiste, că la Revoluţie trăgeau de la toate ferestrele? Cu un sfert din bani îţi poţi lua un castel în Franţa, şi cu mai puţin un vechi conac de grof în Transilvania. Dar, cînd milionarii americani îşi cumpără palate pe Loire sau Lago di Como, ai noştri ţin neapărat să ridice unele noi din beton şi termopan în satul lor propriu sau să se înghesuie toţi pe balta plină de ţînţari de la Snagov, ca să vezi de pe ponton nu natura, foarte banală de altfel acolo, ci pe cine vine la vecinii tăi în vizită. La fel e cu vacanţele: parvenitul român optează pentru Fiji sau Mauritius la pachet oferit de agenţie, astfel că ajunge acolo în compania tuturor celorlalţi parveniţi români, cei cu care se duşmăneşte în mod zilnic, şi are satisfacţia că ăilalţi nu se bagă într-o piscină mai grozavă decît el, cu rezultatul că se spală cu toţii în aceeaşi apă.

Tristă viaţă au bogaţii noştri. Chiar cei care cred că e şic să urmezi calea oligarhilor ruşi spre Vest sfîrşesc, ca şi aceia, să aibă vecini de vilă sau de iaht doar şeici ai petrolului şi alţi oameni nefrecventabili, dar care preferă maşini puternice cu geamuri negre, ca şi ei. Nu au învăţat că e *cool* să ai barcă cu pînze pe care să o manevrezi singur şi preferă, precum fraţii Mazăre, şalupe cu motor, eventual una de membru al familiei, ca dacă scapi vreo fată în apă şi o ratează prima elice să fie siguri că a doua o prinde la cotitură. Fiii se mai stilează, joacă tenis binişor, ca Mircea Geoană, dar nou-intraţii au preţuri mari de plătit, îţi mai rupi cîte ceva la schi, mai ales dacă te apuci tîrziu, ca Mihai Răzvan Ungureanu. Poţi, desigur, să plăteşti să îţi fie educaţi copiii, cum a făcut dl Dan Voiculescu, dar nici el nu are o viaţă uşoară. S-a supărat pe mine cînd i-am spus că nu e pe lista mea de donatori, e clar că nu fusese pînă atunci expus ideii că îţi trebuie o anumită calitate şi ca să îţi ia oamenii banii. Dar, ce e al lui, dl Voiculescu măcar face filantropie din banii lui proprii, chiar dacă i-au fost lăsaţi prin testament în mod misterios de unul care avea rude directe. Recent a apărut o nouă categorie de noi îmbogăţiţi, cei prin recuperarea averilor. Au aşteptat prea mult banii, şi acum cînd le vin, în loc să devină risipitori, fac fundaţii ca să ceară bani de la alţii, nu ca să îi cheltuiască pe ai lor.

E greu să faci bani dacă nu ai manierele care să te facă acceptat de cei care au bani mai de mult sau suficientă cultură pentru a fi un bogătaş neconvenţional. De asta un personaj de roman poliţist, Tom Ripley, asasinează un băiat de familie bună ca să îi fure şi identitatea pe lîngă bani şi exersează mult ca să îl imite pe cel mort în toate cele. Nu că eu aş crede că ai noştri sînt criminali. Şi ca să fii Ripley trebuie să înţelegi ce e stilul şi să aspiri la el. E destul să îl vedem pe Micky Şpagă ca să ne dăm seama că el nu aspiră la nimic.

Culmea e că sub acest nivel grotesc există unii care aspiră să fie ca el. Răsvan Popescu, viitorul preşedinte CNA, mi-a părut idealist o singură dată în viaţă, cînd mi-a mărturisit cu lacrimi în ochi că visează să aibă o vilă la Snagov ca a Monicăi Nistorescu. E bine echipat să o capete într-o bună zi, dar, cum nu ştie să facă *sailing,* va ajunge să facă grătare pe terasă, cum ar fi putut face şi în grădina lui tată-său.

Nu vă otrăviţi viaţa invidiindu-i pe mitocanii pe care i-aţi cunoscut cîndva şi pe care îi vedeţi că fac avere. Nu ştiu ce să facă cu ea.

Dr. Faustus de Dîmboviţa

Ce or fi intelectualii ăştia? Mie îmi e clar că pentru propaganda noastră naţional-comunistă, care se dă drept presă în mod ilegitim, intelectualii sînt nişte stricaţi, vorba lui Mao, şi la intelectuali încadrăm pe oricine nu e de acord cu noi şi are o diplomă. Eu operez cu o definiţie simplă, pe urmele lui Benda sau Bernard-Henri Lévy, orice producător de *output* intelectual angajat civic e un intelectual. Rămîne de discutat ce e civic: foarte simplu, civic e ce face cineva pentru comunitate, deci cine se agită pentru Dumnezeu sau naţiune la modul abstract nu e intelectual. Aşa că şi jurnalistul poate fi intelectual, iar dacă adesea nu e, este pentru că jurnalismul civic e rar la noi.

Intelectualii contează. Nu am avea pagini întregi din *Ziua* şi *Jurnalul Naţional* dedicate înjurării intelectualilor, dacă nu ar conta. Nu s-ar apuca ziariştii brusc să-l citească pe Heidegger şi nu ar scrie Adrian Severin, acest Dr. Faustus de Dîmboviţa, editoriale cum că problema în România nu e cu cine aduce răul, ci cu cei care creează iluzia binelui posibil, intelectualii. Mai

sociologic însă, discernem două mecanisme de influenţă. Primul este prin transfer de credibilitate, intelectualul e reputat fie pentru că apare la televizor (oricine apare la televizor are o cotă) sau pentru că are de partea sa publicul snob (care la noi e enorm faţă de o ţară din Occident, mai tot marketingul nostru cultural fiind construit pe snobism, de parcă am fi un public de coafori). Oamenii politici aspiră să captureze acest public şi cultivă pe intelectuali. Al doilea mecanism de influenţă este prin idei cu potenţial să schimbe lucrurile, prin puterea de expertiză. Aici e domeniul think-tankurilor.

Toţi am început ca intelectuali generalişti, ceea ce era inevitabil după 1990, cînd lipseau profesioniştii în orice domenii ale vieţii publice. Dar unii au simţit nevoia să facă din asta o meserie, au mers la şcoli noi, şi au construit instituţii citate în *Economist*, care se ocupă permanent şi profesionist cu politicile publice. Alţi intelectuali şi-au construit cariere foarte frumoase în alte domenii şi se manifestă ca intelectuali mai ales în momente de ameninţare, cum a fost la referendum, ceea ce e firesc. Pericolele cu generaliştii sînt două. Unu, atunci cînd vor să se implice mai mult sau mai des, ar fi bine să se profesionalizeze, deoarece competenţa nu se extrapolează din orice domeniu în managementul public. În plus, omul politic ştie perfect să folosească fraierii, şi cu cît eşti mai nepriceput, cu atît eşti mai uşor de folosit. Intelectualul generalist e adesea cu capul în nori, el crede că va cîştiga la 20 mai 1990, vrea să vină Regele, crede că şanse are URR, nu Alianţa PNL-PD etc. Asta constituie farmecul lui, dar şi limita. Cred în învăţarea socială, şi de asta am reacţionat clar contra ideii cu Constituţia rescrisă de la zero. Ţările nu sînt table negre pe care scriem cu cretă, aşa gîndeau Lenin şi Troţki, care şi ei erau intelectuali. Politica publică se naşte din negocieri, echilibre între tendinţe

diferite, şi procesul este chin curat. Constituţia Europeană a fost declarată de jurişti de vîrf ai Europei cel mai prost text legal vreodată scris, pentru că a fost obiectul unei negocieri în Convenţie, nu a fost scris de trei intelectuali proprietari de sclavi cu moşii pe o rază de 50 km^2, precum cea americană. Singura abordare acceptabilă într-o ţară ca a noastră, care nu e o insulă pustie pe care o colonizăm, sună cam aşa: care e modificarea cel mai uşor de operat şi adoptat care ar avea efectul cel mai mare în practică? Susţin pe oricine vine cu propuneri în acest sens şi sînt contra oricărui om care transmite publicului ideea că problemele complicate au soluţii simple şi miraculoase, că e vorba de lustraţie sau de votul uninominal. Nu avem dreptul să cultivăm asemenea iluzii.

Cîţi intelectuali publici s-au profesionalizat şi sînt în think-tankuri? Hai să vedem cum măsurăm profesionalismul. Eu îl măsor în consultări solicitate de Banca Mondială, ONU, OECD, CE etc. plus guverne din ţări dezvoltate. Dacă ai convins asemenea instanţe, probabil că eşti un profesionist. Există cîţiva români sau firme româneşti în această situaţie, dar paradoxul face că, de îndată ce devii tehnocrat, nu mai eşti considerat intelectual. Or, asta e o prostie, se întîmplă să cunosc bine pe unii din cei mai influenţi intelectuali din lume, pe Francis Fukuyama (site-ul lui are două milioane de vizitatori zilnic), pe Anthony Giddens, inspiratorul lui Blair, pe Sam Huntington. Toţi sînt profesionişti şi academici, oameni cu interese globale, care se documentează continuu, chiar şi cînd stau la masă cu tine îşi iau notiţe. Nu sînt personalităţi mesianice sau dandy şi nu sînt trataţi ca vedete de presă, ci ca autorităţi. Mă tem că dintre puţinii profesionişti cîţi avem vor rămîne şi mai puţini, pentru că dacă cineva are de ales între sute de euro pe zi ca să facă profesionist treaba lui

în care nu se bagă nimeni şi a sta pe gratis la o adunare cu diverşi veleitari, care toţi au idei mai degrabă decît o idee despre ce-ar trebui făcut, vă las să ghiciţi ce alege orice om cu scaun la cap.

Al doilea pericol cu intelectualul este abuzul ideii de superioritate morală. Unii cred că intelectualul, oricît de nepriceput, are căderea să se pronunţe datorită superiorităţii sale morale. Eu nu cred că superioritatea morală are legătură cu educaţia, ea ţine de istoricul personal şi o judecăm după fapte, în fiecare zi, nu după scrieri. Sau Eugen Simion, numai pentru că a fost preşedintele Academiei, ar fi mereu superior moral lui Vasile Paraschiv, organizatorul Sindicatelor Libere. Din păcate, intelectualul îşi face deservicii la noi adesea, tocmai din cauza personalităţii sale mesianice, fiind primul care se consideră deasupra verificărilor morale şi legale de care au parte alţi oameni.

Intelectualii semnează diverse apeluri. Şi mie mi se întîmplă, dar nu e activitatea mea principală, slavă Domnului. Ultimul apel semnat de mine a fost pentru a împiedica ingerinţa politicului în DNA, iniţiat de Sojust. A mers direct la o asociaţie a magistraţilor europeni care şi l-a însuşit, deci a fost un apel folositor. Nu semnez nimic adresat lui Barroso, preşedintelui Parlamentului European, lui George W. Bush sau papei de la Roma.

„Marii români“, o cacealma periculoasă

Am probleme majore cu o emisiune a postului Realitatea TV, televiziunea românească cea mai dinamică, realizată de Mihai Tatulici, care face adesea emisiuni necesare, care lipsesc de pe piaţă, precum cea cu primarii care nu respectă legea. Socoteala se schimbă însă cu „Marii Români“, la

care demersul este greşit din start. Dacă acesta ar fi un simplu top al popularităţii în profesiuni populare (fotbalişti, actori, staruri TV), nu aş avea nimic împotrivă. Din acestea se fac peste tot. Problema este că ambiţia emisiunii este să stabilească pe următorii zece ani care sînt elitele României, nici mai mult, nici mai puţin. Unele dintre profesiunile incluse nu pot fi evaluate în nici un fel (primii zece medici din România), fără a face grave nedreptăţi; altele au criterii de evaluare internaţionale: savanţii sînt evaluaţi după cît publică internaţional şi cît de citaţi sînt acolo, date cuantificate pe baze de date pe specialităţi, de la istorie la matematică, care oferă imediat un top profesional. Dincolo de stricta specialitate, a devenit o practică în jurnalismul internaţional să foloseşti numărul de citări Google în limba engleză (sau naţională, dacă te interesează piaţa naţională) pentru a stabili notorietatea unei persoane. E gratis şi se practică la *New York Times*, nu ştiu de ce realizatorii nu au băgat de seamă şi consumă bugete uriaşe pe sondaje.

Emisiunea şi competiţia în discuţie pleacă astfel din start cu o mare eroare: nu e corect să se substituie o judecată profesională cu criterii clare şi referenţi experţi printr-un top realizat de o televiziune. Realizatorii se scuză prin crearea unei metodologii „sociologice“. Se împarte piaţa între institutele de sondaje, ca să nu rămînă nimeni pe afară să ne critice, şi ele îşi asumă să facă topuri valorice în interiorul „breslelor“. Nici nu merită să discutăm cum definesc şi eşantionează breslele, că nu face. Anul trecut, „breslele“ au trecut la „analişti politici“ şi moderatori TV. Nu mai contează *cum* măsori, dacă ai un viciu fundamental la *ce* măsori. Şi aşa ajunge dl Dan Diaconescu în topul analizei politice din România, cu Cristian Pîrvulescu pe ultimul loc, ca să fie clar care e ierarhia. E vreun pericol să iasă unul care nu e în cărţi? Nu-l reţinem, sau facem mai bine, ca anul

trecut, cînd Monica Macovei a ieşit cel mai popular ministru, dar a fost proclamată învingătoare Mona Muscă, care nu mai era ministru din iulie (sondorii şi dl Tatulici nu aflaseră). S-a preferat, cu alte cuvinte, să se dea două premii Monei Muscă, cîştigătoare şi la categoria „oameni politici“, decît să se facă Monicăi Macovei o publicitate care ar fi supărat diferite grupuri de interese. Staţi să se certe C.T.P. de tot cu grupurile şi nu va mai cîştiga niciodată competiţia. Şi nimeni nu spune nimic, de teamă că nu vor mai fi invitaţi la televizor.

Emisiunea e pe faţă o formă de promovare a unor oameni, unii parte a reţelei de interese, alţii curaţi în vederea cooptării, alţii clienţi puşi de umplutură, dar care se aleg cu o grasă reclamă, precum dl avocat Iorgovan, din al cărui clip aflăm că e profesor la Sorbona (dar Sorbona ştie?), plus cîţiva inocenţi incluşi pentru credibilitatea procesului. Ziarele care secondează campania, ca *Evenimentul zilei*, dau titluri de genul „Elena Udrea – favorita tinerilor“. Curată sociologie! Dar uite aşa ajunge Becali în aceeaşi „elită“ cu Boc şi compania. Bravo lui Cozmin Guşă că a denunţat procesul, dar nu e doar vina sondorilor, cum crede el; hotărîrile astea, pe cine „facem om“ şi pe cine nu, nu cred că le iau doar sondorii. Sînt ambiţii mai mari aici, la care sînt înregimentaţi şi ziarişti, şi sondori, că toţi au nevoie să mănînce o pîine.

Emisiunea devine astfel, cu sau fără intenţia realizatorilor, o încercare sistematică de a face o reţea de clienţi şi de a controla o competiţie spontană. Or, asta e de fapt definiţia corupţiei în România, corupţia cu adevărat periculoasă, nu bacşişul la asistenta din spital. Că se face reclamă şi unor oameni cumsecade care nu sînt conştienţi de acest proces nu mai contează: mai important este de ce. În orice ţară civilizată, o asemenea emisiune ar fi văzută drept ceea ce este, o modalitate de a cumpăra elite la pachet. Vă

imaginaţi medicii sau istoricii din Anglia puşi la ierarhizare de o televiziune Murdoch? Dacă dl Vîntu vrea sincer să-i emuleze pe Rockefeller şi Carnegie şi să contribuie la formarea elitelor, există multe alte cauze bune în România. Să dea burse la Harvard pentru studenţi români, cum face pentru greci milionarul grec Kokkalis. Să construiască laboratoare în universităţi, că e mare jale. Dacă se apucă de asemenea lucruri, să fie sigur că va ajunge să aibă stradă cu numele lui şi bust de bronz în Bucureşti, indiferent cum se termină aventurile sale juridice. Dacă nu, nu.

Impostura vieţii noastre publice

Cum ar fi dacă te-ai duce la un stomatolog cînd te doare o măsea şi el ar fi de fapt şofer? Sau şi mai rău, nu ar fi nimic? Ţi-ar face o boacănă şi, cu măseaua umflată, ai cere reparaţii. Vezi însă că atunci ai descoperi că omul are mulţi prieteni – că există de fapt o asociaţie care militează pentru libertatea de a pratica stomatologia chiar dacă nu ai calificare şi toţi membrii asociaţiei ar sări în apărarea lui. Desigur, cîţiva stomatologi ar ridica vocea şi în apărarea ta, şi alţi clienţi ţi-ar lua partea, dar per total un marţian imparţial care ar urmări discuţia ar ajunge la concluzia că e o diferenţă legitimă de vederi, că aşa e omul, un animal dedat dezbaterii, şi că oricine poate drege o măsea, restul fiind diferenţe naturale de gusturi şi ideologii. Numai că marţianul s-ar înşela.

Viaţa noastră publică e foarte asemănătoare de un timp încoace cu povestea asta. Iau ca exemplu scandalul zilei de la MAE, unde fiica unui pedelist (azi pedelist, ieri cine ştie ce, de asemenea mîine…), director la loterie, a fost pusă de Baconschi şi compania la 26 de anişori şi cu studii

de specialitate zero ca director de formare a diplomaţilor la Institutul Diplomatic Român, job temporar, pentru că aspiraţia ei e să devină diplomată, astfel că s-a şi înscris la concursul de formare pentru diplomaţi organizat chiar de ea şi s-a clasat între primii. Hai să explic la rînd, ştiind situaţia de ani de zile, cum se pot întîmpla asemenea lucruri. IDR e o creaţie a lui Andrei Pleşu, inspirată din modelul austriac. A fost din start o creaţie inutilă, pentru că MAE avea un sistem funcţional de formare profesională organizat de Universitatea din Bucureşti, unde predam ocazional şi eu, alături de alţi profesori, şi aşa se face că o întreagă generaţie de diplomaţi mi-au fost studenţi. Organizat de Aurel Ciobanu Dordea, între timp director la Comisia Europeană, sistemul avea avantajul că pregătea diplomaţii trecîndu-i printr-o structură universitară, a Facultăţii de Drept, deja acreditată şi consacrată, că diploma finală le era conferită de Universitatea din Bucureşti, nu de o nouă şcoală privată, cum a devenit IDR, legal echivalentă oricărei şcoli de meserii etc. Plus că nu se creau slujbe noi, cereai unor profesori cu baza în altă parte să îţi ţină nişte ore şi nu erai pus în situaţia să recrutezi singur oameni calificaţi care nu prea se găsesc. Rezervele mele, exprimate atunci lui Pleşu, au fost depăşite de entuziasmul reformist şi IDR a luat fiinţă ca o sinecură suplimentară a MAE, de la primul om care s-a ocupat de el la ultimul – numesc doar pe poetul Caius Dobrescu, arheologul Vlad Nistor şi creştin-democratul Radu Carp – avînd zero calificare în relaţii internaţionale aşa cum se poate dovedi ea, adică fie diplomă, fie lucrări acreditate. Posturile au fost mereu atribuite politic şi au şi tot crescut ca număr, o sursă de cheltuieli inutile pentru o patalama neacreditabilă de piaţa de *degree*-uri şi un program arbitrar, incomparabil în ceea ce priveşte calitatea cu un *background* adevărat într-o universitate. Au fost şi încercări de

a închide jucăria, numai că repede s-a descoperit că, decît să o închizi, e mai rentabil să o dai clienţilor tăi, şi aşa s-a ajuns la ultima clientă din linie, micuţa Benea, cu poza pe site-ul IDR chiar sub Baconschi şi Carp, care au numit-o, şi care e *director de formare profesională* după ce a lucrat la Camera de Comerţ şi televiziunea mogulă Antena 1 în scurta ei viaţă profesională. Altfel, e cunoscut că fără Baconschi teologia ar produce doar şomeri, dar cu el şi sub el sînt toţi reciclaţi cu succes şi tratează măsele particular de sensibile, din Republica Moldova în ţările Golfului, cu succesul cunoscut.

Situaţia nu se îmbunătăţeşte cu anii. Dimpotrivă, clientelismul şi corupţia fac ca întreaga noastră viaţă publică să fie dominată de impostori care se consolidează. Să aducem o dovadă simplă. Asociaţia Ad Astra a publicat recent rezultatele în cercetare obţinute de savanţii din universităţile româneşti pe anul 2010. Acestea sînt mai democratice ca niciodată, ISI Thomson acreditînd între timp multe reviste în alte limbi decît engleza. Şi rămîne de referinţă, pentru că, dacă un stomatolog nu are măcar o lucrare acreditată de alţi stomatologi, se cheamă că e un impostor, în democraţie toţi putem să ne tipărim singuri cărţi, reviste, ba chiar enciclopedii scrise integral de noi şi asta nu ne face savanţi. Un colaborator de-al meu a luat la mînă figurile cele mai frecvente din spaţiul public românesc şi a descoperit că profesional sînt zero barat. Faceţi singuri exerciţiul şi căutaţi pe cine vreţi. „Profesorul“ Bogdan Teodorescu, mare şef al rezistenţei anti-Băsescu? Profesor în ce, poate în turism? Că nu are nici o lucrare în nimic. Încercaţi pe alţi colegi de televiziuni, că nu doar puterea e putredă, tot spaţiul public e afectat. Cîte lucrări referate are Marius Pieleanu în 2010? Cristian Pîrvulescu? Adrian Moraru? Daniel Barbu? Cristian Preda? Mihail Neamţu, bursier la Wilson Center, cu o admitere

organizată de ICR, pe banii noştri (deşi Wilson Center plătesc ei cînd vor să te aducă, eu am fost de mai multe ori, deci nu era nevoie să băgăm noi banii şi pilele)? Vorbesc doar de oameni cu catedre în universităţi, care sînt invitaţi la televiziune în virtutea capacităţii lor profesionale, că nu o să cer de la Oana Dobre, Ion Cristoiu şi Mugur Ciuvică, aceştia măcar au scris din start pe ei că nu sînt specialişti în nimic şi cine îi ascultă o face pe riscul său. Cum de eşecul de la bacaulaureat nu a fost urmat de o discuţie serioasă despre programă? Păi cine să o poarte? Oameni ca Manolescu par să fi tras pe dreapta la capitolul aşezat valori în societatea asta, probabil pentru că în sinea lor nu mai cred că se poate face ceva şi au obosit, aşa că scriu cronici sportive. Luaţi la mînă comisia de acreditări în ştiinţe sociale propusă de reformistul Daniel Funeriu, în cap cu Mihaela Miroiu şi incluzînd şi alte figuri pedeliste, Lăzăroiu, Stanomir etc. Luaţi anul 2010, sau 2009, sau ce an vreţi dvs. şi urmăriţi performanţa profesională a acestor persoane care dau titluri şi acreditări la alţii. Nu e greu, că e zero barat în toţi anii la capitolul lucrări acreditate, numai la capitolul lucrări nereferate unii sînt scriptomani. Luaţi-l pe doctorul Ciuhodaru, o tînără speranţă profesională şi deja traseistă, l-am auzit eu vorbind de *etnobotanice de sinteză*, un fel de organic anorganic, merită o copertă la *Academia Caţavencu*.

Impostura din viaţa noastră publică a ajuns la maxim. În viaţa mea de producător TV am mai auzit şi de oameni care refuzau să ia parte la emisiuni pe motivul că nu sînt pregătiţi pentru subiect. Azi nu mai există aşa ceva. Populaţia care umple funcţiile noastre publice, de la miniştri la participanţi în talk-show-uri la istoria comunismului sau a Revoluţiei (două surse de rente pe bani publici), e pregătită pentru orice şi nu refuză nimic. *Asociaţia impostorilor care are*

libertatea de a practica orice a depăşit cu mult în organizare, putere şi tupeu asociaţia celor cărora li se maltratează măselele pe banii lor de către stomatologi fără pregătire. Sectorul public e victima de preferinţă, dar nu numai. În România şi sectorul privat e capturat de impostură. Luînd cu taxiul meu de la aeroport un amic de la Bookfest, că altfel nu avem niciodată timp (eu nu am mai intrat de ani de zile la un Bookfest, că lipsa de selecţie a titlurilor şi proasta calitate a traducerilor mă resping), acesta mi-a povestit că la edituri private celebre din România în ultimii ani redactorii au devenit şi principalii autori, care îşi împart între ei bugetul de publicitate şi deplasări, îşi fac mari prezentări în care se înfăţişează ca genii etc. Captura la noi nu e doar la stat, e deci şi în privat. Şi impostura e enormă! De asta de fiecare dată cînd cineva de la ICR mă caută să facem serii de conferinţe să aducem şi în străinătate aceste valori autohtone (se face, şi vin cinci exilaţi români să-i asculte) eu dau din umeri. Păi, eu caut de zece ani oameni să meargă în locul meu să vorbească la conferinţe internaţionale (nu în română), că nu fac faţă la cîte invitaţii am, şi pe banii organizatorilor, şi nu găsesc (invidioşii care turbează cînd citesc asta să caute pe Google English, vor găsi dovezile). Am încercat eu pe unii sau pe alţii, dar românii celebri în ţară sînt adesea stîngaci şi inadecvaţi în Occient. Am rezolvat de mult problema, renunţînd la celebrităţi şi trimiţînd tineri cu studii în Occident. Ei nu m-au făcut niciodată de rîs (cu o excepţie), ba chiar unii au reuşit după aceea să capete invitaţii individuale şi să intre în circuit. Aici vezi, cînd vrei să converteşti faimele autohtone în prezenţe pur şi simplu decente în Vest, că împăratul e gol. Mare parte a celor convertibili au cam plecat, s-au convertit singuri.

În urma lor, pervertirea nu mai iartă nimic. Impostura întreţine corupţia, şi viceversa. Lumea

face bancuri cu intelectualii lui Băsescu, OK, pînă la un punct înţeleg, că doar eu ştiu mai bine cît se omoară ei cu statul de drept, singurul motiv serios de a-l sprijini vreodată pe Băsescu, şi i-am văzut ce demnitate au avut cînd cu Regele. Dar poate preferaţi intelectualii Gold Roşia Montană, care ies brusc din anonimat zilele astea, ca să ne spună că mineritul cu cianură e leac pentru toate, inclusiv la patrimoniul pe care îl va distruge? Semnăturile acestora, cu Răzvan Theodorescu în frunte şi cîndva speranţa Augustin Ioan în coadă, le puteţi citi sau completa pe www.romaniacurata.ro. Unii, ca Mircea Angelescu, director în Ministerul Culturii, sînt plagiatori cu acte şi sub sigla ministerului, numiţi de PDL. Partizanatul politic dat de clientelizarea în exces face ca orice discuţie pe fond, de la bac la regionalizare, să fie moartă din faşă, devenind o discuţie pro- sau anti-putere, iar persoanele cele mai corupte nu fac decît să se mute de la o putere la alta pentru a-şi conserva cu succes poziţiile strategice.

Papa, catedrala şi ţiganii

L-am auzit cu toţii pe papa Benedict luînd tare şi clar partea ţiganilor noştri contra celui mai puternic şef de stat din Europa, spunînd răspicat că diferenţa trebuie tolerată. Dar l-a auzit cineva pe patriarhul nostru pronunţîndu-se în această chestiune? Eu, nu. Dar poate mi-o fi scăpat. L-am auzit anunţînd, în schimb, că dacă nu se găsesc surse de la buget, va lua un credit de la bancă pentru a construi Catedrala Neamului – asta îl preocupă. Un preot catolic dintr-o comunitate cu o tabără de romi în Franţa a fost şi mai tranşant ca papa, l-a afurisit pe preşedintele francez că strică

pacea socială a comunităţii la care oameni ca el lucraseră din greu.

De unde vine diferenţa asta de atitudine dintre Biserica Catolică şi a noastră? Catolicilor le pasă de drepturile omului şi se simt obligaţi să protesteze contra discriminării celui slab de către cel tare. Asta consideră ei că e rolul Bisericii. Nu aş zice că e o chestie de doctrină aici, în fond e o atitudine chintesenţial creştină, pentru că asta a fost şi esenţa comportamentului lui Iisus. Toată lumea vorbeşte de copiii abuzaţi în şcolile catolice, şi pe bună dreptate, dar în mod nedrept nu se vorbeşte de atitudinea altor preoţi catolici, misionarii care de mult nu mai convertesc, ci luptă contra epidemiilor şi foametei în ţările cele mai nenorocite, adăpostesc pe luptătorii pentru libertate şi cresc copiii în spiritul demnităţii, indiferent sub ce regim trăiesc. Vă mai amintiţi de preotul de la Vatican care s-a dus în lagăr cu evreii, de mulţii preoţi catolici germani care au devenit martiri în lupta contra nazismului sau de părintele polonez care a luat locul unui ostatic a cărui condamnare ieşise la sorţi? Nu mi-aş fi amintit dacă nu auzeam la BBC săptămîna asta comentarii ale publicului la vizita papei în Anglia. Nu am mare simpatie pentru papa Benedict, care mi se pare foarte rigid, dar cînd i-am auzit pe invitaţii BBC spunînd că nu le place de el pentru că în fond cere imposibilul, *cere să ne depăşim natura umană, şi asta nu e bine*, am trecut de partea lui imediat. Vedeţi, psihologia şi teologia se întîlnesc în a fi de acord că natura umană nu e ce trebuie. Civilizaţia, după mine, sau comportamentul care duce la mîntuire, după ei, constă în obstacole asumate care pun o distanţă de netrecut între noi şi *natura noastră umană*. Că asta s-a dovedit prea mult pentru preoţii pedofili, care au căzut în păcat, e posibil. Catolicii trebuiau să-şi controleze mai bine turma, e limpede că e o problemă creată de scăderea autorităţii Bisericii şi a controlului asupra propriilor agenţi. Dar mult

mai mulţi preoţi nu au sucombat acestui păcat şi au rămas agenţii binelui.

Natura umană e reflectată în sondajele unui psiholog de la UCLA, Jim Sidanius, care pune în toată lumea întrebări despre discriminare. Concluzia e una singură: că discriminarea şi segregarea sînt naturale omului, că natura noastră necontrolată ierarhizează speciile şi grupurile imediat şi plasează pe cei mai slabi (şi femeile) la baza piramidei. Mai dramatic este că grupul numărul doi din ierarhie, sau trei, sau patru, discriminează şi el pe cei aflaţi sub, iar cei de la baza piramidei sînt pur şi simplu universal discriminaţi de toţi cei deasupra. Vă amintiţi că în timpul războaielor din Bosnia şi Kosovo ţiganii erau forţaţi de toate taberele, de la sîrbii aflaţi la vîrf la albanezii aproape de fund, să îngroape cadavrele rezultate din conflicte? Pentru că ţiganii erau chiar sub albanezi, altfel talpa societăţii iugoslave. E limpede că în orice ţară din Europa ţiganii cad cel mai la fund şi deci că sînt grupul care are cea mai mare nevoie de apărare. A-i trece în documente administrative ca ţintă este, ca atare, de neiertat din partea statului care o face, este o oficializare a discriminării.

O fostă studentă kosovară de-a mea, care azi lucrează împărţind granturi europene antidiscriminare pentru Balcani, mă întreba la Bruxelles săptămîna trecută dacă ţiganii nu au pierdut cel mai mult din căderea comunismului, regim care ar fi avut cît de cît grijă de ei. Ca răspuns, i-am povestit cum la Clinica de Puericultură din Iaşi, în anii ’80, ani de foamete şi sărăcie şi ger, ţigăncile îşi lăsau toamna tîrziu copiii pe trepte, dar primăvara veneau să şi-i ia înapoi. Acesta era *welfare*-ul socialist! E drept, azi probabil obiceiul a dispărut, pentru că biata clinică nu mai are bani, pentru că nu mai există finanţarea universală, ci asigurare individuală, şi ţiganii au

fost primii care au căzut prin ochiurile plasei, ca atare s-au mutat în ţări mai calde…

Cum poate Biserica noastră să nu spună nimic relevant despre aşa ceva, şi în schimb să se preocupe de Catedrala Neamului, această operă de pură ambiţie? Mi-e clar că ţiganii nu fac parte din *neam*, această proiecţie idealizată a unei comunităţi care, şi din vina Bisericii, nu mai e o comunitate, în care oamenii sînt singuri şi nu au către cine să se îndrepte. O să fie rezolvate marile noastre probleme de existenţa megabisericii cu zeci de lifturi şi sute de locuri de parcare? Cum? Că, vă asigur, eu am intrat deja în multe catedrale „ale Neamului“ (le colecţionez), la Belgrad, la Moscova, la Tbilisi, la Kiev, numai în ţări cu sufletul destrămat, peste tot unde erezia a făcut ca locul Bisericii universale să fie luat de o Biserică naţională, sectară şi aservită politicului, care a pierdut pe undeva esenţa existenţei Bisericii: comunitatea. Nu insist, că tocmai am publicat o lucrare a lui Paschalis Kitromilides, un mare istoric grec, în volumul meu *Ottomans into Europeans* (îl găsiţi pe Amazon), care arată cum această rătăcire a Bisericii greceşti după independenţa faţă de otomani a fost apoi copiată în toată lumea ortodoxă, făcînd ca în tragicul secol XX, cînd oamenii au avut nevoie de Biserică, aceasta să fie în cel mai bun caz irelevantă.

Lăsăm caritatea, această instituţie eminamente creştină, catolicilor, iar noi ne preocupăm doar de identitate. Aici e esenţa problemei. Sîntem prea ocupaţi să ne fie ruşine cu ţiganii, ne iluzionăm cu ideea că lipsa noastră de statut e din cauza lor şi doar a lor, ca să mai înţelegem că asta e o problemă de comunitate şi că nu o putem rezolva pentru că noi nu mai avem comunităţi, ci doar o naţiune ficţională, aceea care va umple Catedrala Neamului, şi un stat corespunzător falit. Sînt rezolvabile sute, poate mii de probleme ale oricăror comunităţi *mărginite*, dar rezolvarea

Problemei Neamului sau a Problemei Ţiganilor *în general* devine o problemă de politică publică practic irezolvabilă. Aş fi crezut, sincer, că Patriarhul Daniel are orizontul de a înţelege asemenea lucruri faţă de predecesorul lui. Dar se pare că m-am înşelat. Şi ierarhii, şi civilii care îşi asumă identităţi ortodoxe la noi par complet dezinteresaţi de orice aduce a compasiune sau caritate. A fost exemplară atitudinea lui Baconschi, care e teolog, faţă de ţigani. Identitate, ambiţie, orgoliu şi ipocrizie – ăsta e creştinismul nostru oficial.

În satul în care am fost în weekend pe Spree era mare sărbătoare de hramul bisericii. Ea se încheia cu mersul în comun la cimitir (pentru că morţii sînt ai întregii comunităţi), urmată de o masă în grădină la pastor (satul era protestant), unde un singur fel îi aştepta pe enoriaşi, un mare cazan de gulaş. Nu a lipsit nimeni: paralel cu turiştii, cu bărcile şi corturile lor, satul îşi trăia viaţa lui comunitară adîncă. Nu mai ştie nimeni că aici a fost Germania comunistă, şi asta e o biserică normală. A noastră, din păcate, rămîne o Biserică postcomunistă.

Săptămîna Mare a ipocriziei

Vîntu a glumit cînd a declarat că a omorît pe cineva. Nici să fie adevărat, nu l-ar fi crezut nimeni, într-o lume în care valoarea vieţii, ca şi cea a cuvîntului sînt la pămînt. Alex. Leo Şerban a murit de-adevăratelea. Nici pe el nu l-a crezut nimeni, dovadă că, deşi a curs ceva cerneală, nu s-a spus mare lucru adevărat despre el. Televiziunile, deşi îi beştelesc toată ziua pe oamenii politici, s-au tîrît după ei prin toate satele şi coclaurile ca să îi prindă ciocnind oul sau aprinzînd lumînarea, cum

nu veţi vedea niciodată în Occident, unde Paştele e o sărbătoare privată, deci separată de viaţa publică, şi unde nici un creştin nu e mai egal decît altul. Creştinii fruntaşi Elena Udrea şi Adrian Năstase au urat poporului, pe blogurile lor, să se simtă regeneraţi de moartea Mîntuitorului. Ştiu ei că Mîntuitorul chiar la electoratul lor se gîndea în timpul sacrificiului şi îşi spunea că merită. Numai pe Andrei Pleşu l-am văzut săptămîna asta cu ceva îndoieli, pentru că a descoperit pe YouTube un filmuleţ făcut de un reporter prahovean în care poporul profund, întrebat cine a scris Biblia, opinează că un român, poate chiar Eminescu într-un moment de relaxare, sau poate vreun preot, dar nu al lor, că nu îl cred în stare, unul mai de depărtişor. De citit, oricum nu a citit-o nimenea, dovadă alte surse care abundă în perle cu cine au fost Adam şi Eva în viziunea românilor.

Ipocrizia în cazul Vîntu, caz nu de corupţie, ci de crimă organizată, după cum am mai scris, a atins culmea. Nici cînd inculpatul recunoaşte singur că e un pericol social, ba chiar se laudă zgomotos cu asta, nu îl bagă nimeni în spatele gratiilor. Ăsta e statul de drept, adică statul care respectă dreptul infractorului! Indiferent cîte volume de stenograme ar exista, aceea în care Vîntu se autoexcită povestind cîte zeci de racheţi a omorît el cu mîna lui există. Nici nu mă interesează dacă a omorît pe careva sau nu, şi nu e nici treaba judecătorului, nici a jurnaliştilor cît e el de mitoman, că de-aia avem comisii medico-legale şi psihologi în ele. Esenţialul pentru aspectul legal este că o asemenea ameninţare poate speria orice om normal, deci face parte din instrumentarul eficient al şantajului. Pe ce temei poate spune un judecător că nu e credibilă, cînd cel care declară e un fost puşcăriaş, un fost informator care a organizat o reţea de securişti pentru a monta o escrocherie piramidală şi care acum, epuizînd România, a trecut la Republica Moldova, unde

practică aceleaşi metode de încercare de extorcare a statului prin ameninţare şi trafic de influenţă prin televiziunea sa? Ce anume exact ar trebui să mai facă pentru a fi dovedit pericolul social al acestei persoane? Să umble cu şirul de cranii la gît, ca în „Piraţii din Caraibe“? Şi, cu toate astea, incredibil ce reacţii au liderii de opinie. Cristian Tudor Popescu iarăşi găseşte că e vina procurorilor, deşi există secţii în Bucureşti ale poliţiei judiciare care nu au conexiune Internet. De ce dracu' nu l-au filmat omorînd pe unul, atunci se putea produce cadavrul, singura probă care ar convinge pe careva. Şi Ion Cristoiu prinde momentul să ne povestească nostalgic că a făcut cu Vîntu Editura Ion Cristoiu şi că omul de afaceri l-a sedus vorbindu-i despre opera lui Camil Petrescu. Din păcate, editura a dat faliment – înţelegem că aici e principala doleanţă. Restul s-ar mai putea trece cu vederea.

Aflu, de asemenea, că bugetul Secretariatului General al Guvernului a fost suplimentat de Executiv cu 25 de milioane de lei, fonduri alocate Secretariatului de Stat pentru Culte pentru continuarea lucrărilor de construcţii la unele biserici, repararea şi reabilitarea unor lăcaşuri de cult. La 12 aprilie 2011, premierul României Emil Boc, întrebat care este motivul pentru care guvernul a suplimentat fondurile alocate unităţilor de cult, ar fi afirmat: „Eu cred că şi bisericile trebuie sprijinite în România. Fără credinţă în Dumnezeu, nici dumneavoastră şi nimeni din ţara asta nu poate face nimic“. Şeful statului între timp a respins discret de la promulgare legea prin care aripa creştin-democrată a PDL aloca preferenţial Bisericii Ortodoxe grosul fondurilor sociale, deschizîndu-i în secolul XXI noi perspective de muncă şi învăţare. Banii deja alocaţi însă, cei la care se referea premierul, vin din celebrul fond de rezervă bugetară aflat la dispoziţia guvernului, care e distribuit de regulă discreţionar, ca atare nu

avea rost să facem excepţie tocmai în Săptămîna Mare. Din banii ăştia se puteau face multe dispensare pentru satele cu pricina, eventual şi dotate, ca să nu mai moară oamenii în drum spre spitale îndepărtate. Tot adevărat este că ţările cu speranţă de viaţă mare şi PIB nu de şase-şapte mii ca noi, ci peste zece, au puţini oameni care declară în sondaje că Dumnezeu e important în viaţa lor (şi care cred că Biblia a scris-o Eminescu), dar orice om lovit de infarct poate ajunge acolo în mai puţin de jumătate de oră la un spital unde să fie salvat. Mă perplexează şi afirmaţia că fără credinţă în Dumnezeu nimeni din ţara asta nu poate face nimic. Dacă zicea că fără Dumnezeu nu se face nimic era altceva. Dar fără credinţă? A cui credinţă? Poate a aripii oficiale Plăcintă-Baconschi.

Dilemele morale ale românilor

E mai imoral să iei şpagă în timp ce te uiţi la filme porno? Pe cine ar trebui să controleze Fiscul mai întîi, pe cei bogaţi sau pe cei săraci? Cu cine ar trebui să rămînă copilul cuplului desfăcut Monica-Irinel, cu mama sau cu banii? Cît de moral e ca Zoe Petre să stea alături de Marian Vanghelie şi cît de departe trebuie să meargă Cristian Preda ca să prevină această anomalie? Dacă ai, ca Andrei Pleşu, un prieten bogat pe nume Dinu şi unul mai puţin bogat pe nume Gabriel, şi primul spune despre al doilea că e un căcat, ce îţi mai rămîne de făcut? Ce e preferabil să fii, hoţ şi corupt sau tîmpit şi nesimţit? Sau, cu alte cuvinte, care tabără e mai bună, Blaga sau Udrea? E mai bine să faci un partid sau e mai bine să nu faci nimic?

Straşnice dileme şi alegeri morale confruntă pe compatrioţii noştri, şi la teribile alegeri mai sînt

săracii de ei forţaţi. Judecătoarea din Buftea, care a trebuit să hotărască soarta copilului Columbeanu, a exprimat un adevăr general cu o francheţe demnă de invidiat cînd a declarat că nici una dintre cele două alternative nu pare prea morală sau atrăgătoare. Dar cum ăştia doi sînt părinţii copilului, că nu oricine are şi părinţi extratereşti pe lîngă perechea pămînteană, ca în Vonnegut Jr, sau îngeri păzitori, ca în filmele lui Wenders, astea sînt alternativele, şi nu altele.

Problema morală este de trei ori mai grea în politica publică decît în viaţa obişnuită. Hai să luăm poliţia de frontieră şi vama, care reies acuma că ar fi categorii cît se poate de imorale (altfel capabile să apere viitoarea graniţă europeană Schengen). Ai spune că au de ales între a fi cinstiţi şi a fi oneşti. Dar nu aşa se pune problema în viaţa reală. Mai degrabă, e vorba de a alege între a face trei sute de euro pe lună în mod cinstit (dacă ai puţină vechime deja) ori a face trei sute de euro pe zi. Dvs. ce aţi alege? Iar alegerea celor care apără legea şi ordinea pare a fi a-i băga la închisoare, cu mare cheltuială din partea statului (trebuie adunate costul operaţiei acoperite, al salariilor procurorilor şi magistraţilor, plus costurile indirecte ale DNA care trebuie repartizate pe fiecare caz) *pentru a-i înlocui la frontiere cu alţi oameni plătiţi cu trei sute de euro, care se vor confrunta cu aceeaşi alegere începînd de a doua zi şi o vor rezolva probabil la fel*. Cum facem? Avem două ţări în Est care aveau corupţie sistemică în poliţie: Ucraina şi Georgia. Ucraina le-a dat sancţiuni, a trimis pe unii după gratii, a dat afară vreo cîţiva şi nu s-a schimbat nimic. Georgia i-a dat afară pe toţi, a angajat în loc ceva mai puţini şi i-a plătit de opt ori mai mult, ca să echilibreze analiza cost-beneficiu pe care o face fiecare poliţist de frontieră cînd se uită la un contrabandist. O să spuneţi că nu e moral, că oamenii trebuie să fie integri fără bani etc., şi eu am să vă spun: aşa e, dar asta nu face

parte dintre alternative. În faţa tribunalului stau doar Irinel şi Monica, alternativele reale, nu şi îngeraşul, că atunci e clar cine ar lua copilul. Ca atare, cum am zis răspicat şi anul trecut, cînd tai salarii şi pensii la poliţişti şi magistraţi, mai împingi puţin balanţa în partea care nu trebuie, şi aşa politica ta de austeritate îţi sabotează politica ta anticorupţie. Mulţi din vameşii umflaţi zilele astea aveau trecute în declaraţiile de avere salarii de 80 de milioane pe an. Doar sub influenţa haşişului îşi poate cineva imagina că frontiera Europei o poate apăra unul care cîştigă 2 000 de euro pe an. Unde sînt ăia care strigau ce mare risipă e în sectorul de stat şi cum trebuie să-i austerizăm pe cei care lucrează acolo? E risipă: la companiile de stat, la orice fonduri pentru investiţii şi achiziţii (aşa săraci cum sîntem, procentul lor e mărişor prin comparaţie cu alte ţări UE, pentru că astea sînt fondurile discreţionare în care se poate băga mîna), dar nu e risipă la salarii, unde un punct întreg de vamă cîştigă uneori ceea ce ar trebui să fie normal salariul unei singure persoane căreia îi trece prin faţă contrabandă de milioane pe zi. Nu avem bani? Dă-le, frate, un procent din ce confiscă, dar să vînezi borcane de dulceaţă e ca la desene animate.

Imoralitatea ne pîndeşte şi în politica noastră externă. De abia ce ne împrieteniserăm la loc cu colonelul Gaddafi – poate mai ţineţi minte ce cadouri şi pupături acum vreo cinci ani –, cînd şi-a găsit să se manifeste ca o brută, şi faţă de cine, tocmai faţă de propriul său popor. Tocmai ce ne declaraserăm pe faţă prin decembrie (că avem o politică externă cu mare putere de previziune) interesele în regiunea Golfului, ale cărei state prietenoase şi civilizate urmau să înlocuiască investiţiile Franţei şi Germaniei, aceste puteri neo-imperialiste şi neo-europene, cînd cetăţenii lor s-au răsculat contra stăpînirii. În loc să ne vină de acolo cargourile cu petrol şi aur să mai construim niscaiva mall-uri şi niscaiva pasaje către mall-uri

prin frumoasa noastră capitală, poftim că ne vin doar avioane Hercules cu fetele noastre convertite la islamism în speranţa unei vieţi mai bune şi restul familiei lor refugiate. Ce să facem acuma, să ne facem de rîs ca englezii, ridicînd imunitatea diplomatică sau blocînd conturile ghinionişti lor lideri din aceste ţări, sau să ne asumăm un pic de imoralitate şi să nu facem nimic? Ştiţi răspunsul.

Noroc că, în acest context de mare frămîntare morală, partidele s-au hotărît să lichideze imoralitatea de partid în perspectiva alegerilor apropiate şi chiar în general. L-am auzit pe dl Ponta declarînd că va pune capăt numirilor politice şi că atunci cînd USL va veni la putere nu va da afară oameni numiţi de PDL ca să numească ei politic. Victoraş, te rog eu totuşi, nu o uita pe Mireille Rădoi, experta în contra-terorism, în fruntea BCU, sigur ai să ai nevoie de cineva prin Libia sau pe acolo, că va fi viaţă şi după Gaddafi. Şi mai tare e partidul de guvernămînt, care, la vreo cinci ani după ce a zis că a adoptat principiile mele de integritate (cine e urmărit penal îşi dă demisia din orice funcţie ocupă pînă la clarificarea cazului, ca să nu existe influenţe în justiţie), le-a mai adoptat o dată, în weekend, în versiunea fără sens, desigur, adică cine e trimis în judecată e suspendat trei ani din partid (ca să nu-i strice imaginea). Păi nu e de mirare că se tem că-şi pierd toţi cei şase sute de primari care, odată suspendaţi, se vor transfera la USL cu funcţia lor de primar cu tot, scutindu-l pe dl Ponta să dea afară pe orişicine, că toţi vor veni la el în cele din urmă. O mulţime de chibiţi se uită cu răsuflarea tăiată la ce se va întîmpla în PDL sau cum va progresa marea curăţenie a celor care nu sînt în curtea directă şi imediată a şefului statului – că, evident, Udrea şi anturajul ei fac excepţie. Au timp de pierdut.

Excepţiile sînt un subiect interesant. La sfîrşitul fiecărui semestru pun pe studenţii mei de la cursul de dezvoltare a guvernanţei să vadă filmul după

frumoasa piesă a lui Robert Bolt, „Un om pentru toate anotimpurile“. Dezbatem puţin subiectul: a avut dreptate Thomas More să fie intransigent şi să lase să i se taie capul mai curînd decît să cedeze? Care e valoarea argumentului că, dacă admiţi fie şi o excepţie de la lege, creezi o fereastră prin care intră diavolul? Trebuie să-ţi încalci principiile ca să fii cu toţi ceilalţi care o fac, din camaraderie? La sfîrşit fiecare spune sincer ce ar face el, şi totdeauna vreo jumătate spun onest: mi-ar plăcea să fiu aşa de principial, dar nu cred că aş avea curajul.

Morala publică necesită o evoluţie îndelungată, dar care are nevoie şi de inteligenţă pentru a înţelege fiecare situaţie în parte, şi de principialitate pentru a fi consecvent cu ce înţelegi. O agenţie cîndva de ştiri promovează zilele astea la greu din gîndirea lui Andrei Pleşu: „Principiile sînt uneori cel mai înalt mod de a gîndi al oamenilor care nu obişnuiesc să gîndească. Cînd n-ai idei, faci rost de cîteva principii şi lucrurile merg de la sine“, care răspunde într-adevăr nevoii autohtone de a rămîne mai creativ într-o relaţie şi cu Dumnezeu, şi cu dracul. La înjurătura cu totul grobiană a lui Dinu Patriciu către Liiceanu, un om fără imaginaţie i-ar fi scris două rînduri: „Dragă Dinule, întrucît fără nici o sensibilitate m-ai umilit şi pe mine prin cel mai bun prieten al meu, nu voi mai scrie în ziarul dumitale pînă nu vei prezenta cuvenitele scuze“. Un om cu imaginaţie scrie ceva mult mai lung şi netranşant şi îşi păstrează ambii prieteni. Iar ţării noastre, trebuie spus, imaginaţia morală nu-i lipseşte. De asta nu prea-i înţeleg pe cei care nu dorm că sînt stînjeniţi de principii; unde le-or fi văzut ca să-i stînjenească?

Salt peste 2010

Anul 2010 a fost anul clarificării. A fost şi anul suferinţei, dar să suferi fără să înţelegi de ce nu mai e doar o dramă, ci aproape un păcat. De asta ce aş vrea să fac azi este să trec în revistă nu evenimente, ci lecţiile care puteau fi învăţate din ele. Pentru că numai un orb, cum din păcate sînt majoritatea celor care îşi dau cu părerea despre treburile publice la noi, ar putea să ignore ce ne-a învăţat anul 2010 despre noi înşine, de la a doua victorie a lui Traian Băsescu la saltul în gol din balconul Parlamentului.

Lecţia numărul unu priveşte modernizarea neterminată a României, care a ajuns la o scadenţă istorică. Am adus, din ambiţie şi disperare geopolitică, ţara în Uniunea Europeană. Nu era prima ţară în mare măsură nemodernă adusă în UE. Mai erau, vorba aceea, măcar Grecia şi Irlanda, dacă nu şi alte ţări est-europene. Dar nici una pe aproape de noi, adică nici o ţară cu agricultură de subzistenţă care să ocupe atît de mult din populaţie şi cu o agricultură care să ocupe atît de mult din economie. Primii doi ani, am crezut, chiar şi eu, care dădusem importanţa cuvenită problemei, pe urmele unor autori celebri care au identificat asta ca problema fundamentală a României în secolul XX (David Mitranyi, Henri H. Stahl, Daniel Chirot, Henry Roberts, Kenneth Jowitt), că am păcălit istoria. Fondurile europene pe agricultură păreau să se absoarbă mai bine decît prognozasem eu în *Secera şi buldozerul*.

Numai că, din cauza iresponsabilităţii parlamentare din timpul faimoasei guvernări Tăriceanu 2 şi a crizei europene, lucrurile aveau să ia o altă turnură. Împins pe roşu de mărirea iresponsabilă a pensiilor şi de contracţia veniturilor din cauza recesiunii, statul nostru modern a început să scoată la iveală slăbiciunea sa fundamentală: milioane de oameni în umbră, care nu contribuie cu nimic la produsul intern brut, cu nimic la sistemele de asistenţă socială, dar care

consumă medicamente, vizitează spitale şi primesc, deşi fiecare în parte de mică valoare, pensii. Fantomele din sistem nu sînt evazioniştii fiscali, chiar dacă şi aceştia există, ci ţăranii, în număr mult mai mare, pe care decenii de modernizare socialistă nu au reuşit să-i lichideze. Tot ruralul e cel care afectează testele noastre şcolare PISA, sigur că stăm, cu Albania, cel mai prost din Europa, că noi şi ei avem cea mai mare rată de rural de supravieţuire, cele mai întinse insule de lumea a treia în Europa! Că veni vorba, un lucru fundamental pe care l-ar putea lămuri istoricii comunismului, singurul cu o miză fundamentală pentru România de azi, este cum de comunismul românesc a fost atît de ineficient în a moderniza România, cînd Iugoslavia, Bulgaria, Grecia porniseră cu procente asemănătoare de ţărani în 1935, ca să ajungă la sub o treime din ce mai aveam noi în 1990.

Ei, aici e contradicţia fundamentală, între o societate care nu are o structură socială modernă şi a cărei economie demnă de acest nume ocupă sub 5 milioane din populaţie şi un stat care e european, social şi deci are abonată întreaga populaţie, şi această contradicţie a căzut peste guvernul Boc, care s-a trezit rezolvînd nu o problemă trecătoare de deficit, ci una structurală, de inadecvare a economiei şi a societăţii noastre la cea europeană căreia ne alăturaserăm. Un guvern slab, politizat, modest intelectual, cu un patron însă perfect conştient de limitele lor, şeful statului, care a apucat taurul de coarne. Vezi însă că nu ştia cum, neavînd nici educaţia pentru a înţelege problema, nici anturajul; ca atare, a fost adus un „felcer“ monetarist, Mugur Isărescu, şi el a dat faimoasa soluţie pe care o ştiţi. O soluţie tipică pentru un finanţist, care nu rezolvă problema structurală, care nu ţine cont de suportabilitatea socială (saltul din balcon) şi care nu ţine seama de statul de drept (pensiile au fost salvate, *in extremis*, de Curtea

Constituţională, deşi rămîne de văzut pentru cît timp).

Care soluţie a fost îmbrăcată de un discurs autojustificator penibil şi de măsuri ce au lovit în populaţia întreprinzătoare de la oraşe, cea care profita cel mai puţin de statul social, micii întreprinzători la limita supravieţuirii, care au fost împinşi peste cu maxim dispreţ (că totuşi nu văd de ce era necesar să-i trimitem la coadă o dată pe lună să-şi plătească şomajul şi CAS). Toate astea, nu ca să rezolvăm vreo problemă existentă (toate sînt neatinse la locul lor), ci pentru a rezolva una care se profila doar: intrarea în incapacitate de plată. Concluziile care bîntuie, cum ar fi cea că trebuie să lichidăm statul social, sînt nişte prostii. E ca şi cum ai spune că trebuie să lichidăm cu modernizarea. Poţi? Spune-i unui doctor că nu ajung medicamentele la toţi bolnavii, şi o să-ţi spună să-i mai cumperi, că soluţia să lăsăm bolnavul să mai şi crape puţin e inacceptabilă. A, cine plăteşte pentru medicamente – aici să se manifeste ideologia, există mai multe opţiuni, şi stînga, şi dreapta să îşi pună capetele la contribuţie. Dar recunosc că mi-a fost ruşine cu dreapta românească anul acesta ascultînd discursurile de justificare şi cu stînga văzînd cum a patronat corupţia mişcării sindicale. Greu să rezolvi probleme cînd cei care ar trebui să le rezolve sînt demagogi, corupţi sau, pur şi simplu, fundamental lipsiţi de cea mai elementară omenie.

Dacă persistenţa structurii sociale cu ţărani peste 30% (nu fermieri, ci ţărani) este moartea statului social, care presupune o societate industrială şi o economie transparentă, alte elemente ale lipsei de modernizare fac şi mai dificilă rezolvarea. Societăţile ţărăneşti au probleme să articuleze vreo acţiune colectivă, pentru că sînt structurate nemodern, pe structuri de patronaj şi clientelare, nu de solidaritate şi cooperare. Societatea lovită în 2010 nu a putut reacţiona, pentru că singura ei

voce sînt nişte partide care nu sînt reprezentative, reprezintă doar baza lor de clienţi, şi nu pe toată lumea. În numele celorlalţi a trebuit să sară cineva de la balcon – şi, vorbind ca o persoană care şi-a petrecut tinereţea studiind suicidul, nu a fost o anomalie individuală, ci una socială cea la care am asistat pe 23 decembrie. Domnul al cărui nume aş sugera să nu-l mai dăm nu era un caz de melancolie înregistrat undeva, iar lipsa de perspectivă în numele căreia a protestat e resimţită pe o scară mult mai largă într-o societate părăsită masiv de cei care au unde se duce.

Soluţiile pe care le încearcă guvernul Boc sînt subminate de lipsa de credibilitate a acestuia, de faptul că e un guvern-anexă la nişte grupuri de clienţi, finalmente de faptul că e aşa de lipsit de reprezentativitate. Ar fi putut compensa chestia cu Udrea&Co printr-o atenţie mai mare la competenţă, prin acoperirea măcar a unor zone strategice cu tehnocraţi ireproşabili. Dar în afară de Consiliul Concurenţei nu am văzut pe nimeni să pretindă măcar că sîntem în UE şi să-şi modeleze comportamentul adecvat. În loc de asta, clientelismul politic a devenit o practică făţişă, chiar la recruţii pseudooccidentali gen Funeriu, ceea ce face că la ora asta s-a creat convingerea profundă în societatea noastră că principala sursă a inegalităţii sociale şi a crizei totodată este corupţia, şi nu alta. Eu, care am susţinut asta întotdeauna, simt nevoia să mă delimitez de acest gen de discurs generalizator şi pe alocuri paranoic, dar e deja prea tîrziu. Iar oamenii politici care şi-au imaginat că tema corupţiei se va usca la un moment dat au contribuit la a o înrădăcina temeinic, transformînd-o în singurul discurs de critică socială asimilat de populaţie.

Dar cu asta trecem deja la a doua lecţie a anului 2010, la lipsa de adecvare a elitelor noastre politice şi literare la proiectul european, la revelarea dramatică a rezultatelor unei

contraselecţii practicate, cu mici întreruperi, decenii întregi.

Stimate domnule prim-ministru

Dragă Emil Boc,

De cînd am primit primele rezultate ale monitorizării activităţii ministerelor de pe www.romaniacurata.ro, stau şi mă întreb care este explicaţia pentru care un guvern care a pornit cu un program de reformă a statului sfidează legea nepublicînd rapoartele de activitate pe anul trecut a mai bine de jumătate dintre ministerele sale. Mă întreb, în condiţiile astea, dacă aceste rapoarte chiar există, dacă le-a citit cineva şi dacă activitatea acestor ministere a fost evaluată şi au fost luate măsuri de îndreptare. Ştiu însă că nu avea pe ce bază să fie evaluată – raportul Băncii Mondiale sugerează să se creeze de-abia de acum înainte o asemenea bază, pentru că un program de guvernare întreg nu este realist, nici ca obiective, nici ca termene, şi nu poate servi drept unitate de măsură a performanţei guvernului. Nici memorandumul cu FMI, deşi eu susţin că este necesar şi că faceţi bine că încercaţi să-l puneţi în practică, nu e suficient pentru a evalua activitatea întregului guvern. Nu în ultimul rînd, pentru că un guvern, chiar dacă ar fi alcătuit dintr-un singur partid, ceea ce nu e cazul, nu este responsabil doar în faţa alegătorilor acelui partid, ci în faţa tuturor cetăţenilor, a Parlamentului şi a legii.

Aştept ca atare şi neîntîrziat ca aceste rapoarte să apară pe site-urile ministerelor, fiind informaţie nu doar publică, ci din oficiu. Sper să nu interpretaţi asta ca pe un atentat la agenda deja atît de încărcată: din 2002 încoace, după cum cred că

ştiţi, am fost singura care a monitorizat regulat această măsură simplă de responsabilizare a administraţiei, prin sondaje ale întregului sector public cu diferiţi parteneri, fie UE, fie Banca Mondială. Am strecurat şi într-un discurs al şefului statului faptul că administraţia e datoare legal să ne spună o dată pe an cum a folosit banii noştri, sperînd că asta îi va speria mai tare pe şefii care trebuie să facă aceste rapoarte. Cu toate astea, am bănuiala că mai mult de şaizeci la sută nu au reuşit niciodată să respecte legea. Cel puţin aşa era cînd am măsurat eu ultima dată, prin anul 2005. Cum era ultima oară cînd aţi măsurat dvs., care sînteţi, în fond, responsabil cu implementarea legilor, mai ales una care priveşte performanţa administrativă (e vorba de Legea 544 plus norme)? Poate produce dl Jurcan un raport public cu capacitatea statului de a respecta măcar aceste reguli formale (vreau şi eşantionul, şi rata de răspuns, dacă se poate). Ca să vă ajutăm, pentru că nimeni nu performează dacă nu are un instrument de monitorizare.

Sînt printre cei care v-au creditat întotdeauna măcar cu bune intenţii, ceea ce mi-a atras constant ironii şi suspiciuni. Chiar lansarea „României Curate“ – proiect de mobilizare comunitară, în care încerc să încurajez toţi cetăţenii să meargă la administraţia lor locală (indiferent de culoarea sa politică) să ceară asemenea rapoarte şi să afle şi ei la ce au folosit banii lor – e din start bănuită ca fiind un cal troian pentru partidul dvs. Dar nu are rost să sărim după pietrele în baltă aruncate de toţi proştii. Dacă vă scriu este pentru că mă preocupă rezultatele propriei noastre monitorizări, ca şi ratarea ocaziei de a discuta public problemele semnalate în raportul Băncii Mondiale (l-am citit cu atenţie pentru că în varianta publicării lui, abandonată între timp, de teama că va provoca prea mari critici, trebuia să îi scriu prefaţa; nu am aflat nimic nou din el). Dvs. sînteţi probabil convins că faceţi bine şi că obiectivul – just – de a

lua cu împrumut bani publici de la UE şi FMI pentru a vă finanţa deficitul (faţă de singura altă opţiune, de a împrumuta de pe piaţa de capital în condiţii mult mai nefavorabile) scuză întregul mecanism de formulare a politicii publice din guvernul dvs. Dar colegii mei şi cu mine, care am monitorizat împreună cu diverse agenţii internaţionale mai multe guverne, vedem limpede şi clar că, fără nici o legătură cu criza economică, statul a regresat, chiar sub conducerea dvs., care vă propuneaţi să-l reformaţi.

Cine ar fi trebuit să citească rapoartele de activitate şi să le coreleze într-o evaluare a întregii performanţe? Nu vă e clar, pentru că şi guvernul dvs., ca şi cele precedente, a sabotat constant crearea acestui centru de raţionalizare a politicii publice. El există pentru că a fost cerut de UE, proiectat de OECD şi sprijinit de Banca Mondială. Pe cînd mai aveam încă speranţe că va merge, am aranjat ca şeful lui să meargă să înveţe meserie la Harvard la Kennedy School, şi mai mulţi foşti studenţi de-ai mei au lucrat acolo, au scris manuale despre cum planifici şi evaluezi politicile – rîsul lumii. Azi, după cum puteam afla din raportul Băncii, şi unitatea centrală de politici publice, şi cele pe ministere sînt ocolite de orice circuit al deciziei, cei care au mai rămas pe acolo se ocupă cel mult cu proiecte mici, dar nici vorbă să fie ei cei care planifică şi evaluează, pentru simplul motiv că aceste procese nu au loc în general, că tot ce e important se decide politic şi clientelar în cabinetul ministrului, fără vreo evaluare de impact bugetar, şi noi plătim degeaba crearea unei infrastructuri de raţionalizare care nu e folosită. Nimeni nu face parte din circuitul deciziei importante, cea privitoare la alocarea de fonduri, dacă nu e numit politic. Politizarea e văzută ca obstacolul principal în calea performanţei în raportul Băncii şi probabil de asta nu l-am putut discuta public aşa cum ar fi meritat. Sînteţi gata să

călcaţi în picioare o decizie a Curţii Constituţionale pentru a trece Legea Educaţiei, deşi acelaşi raport apreciază că Ministerul Educaţiei e cu totul incapabil să pună în practică această lege, iar politizarea e un enorm obstacol în calea reformei.

Aveţi miniştri la Finanţe, la Educaţie, şi în alte locuri, de la care aşteptaţi să reformeze educaţia şi să lichideze economia subterană, şi nu păreţi conştient că nu au fost deocamdată capabili să reformeze nici unu la sută din instrumentele cu care se presupune că vor reforma restul lumii. Nu pot să ies prin lumea academică fără să mă întîlnesc cu vreun profesor la unica universitate a UE – EUI – care să nu plătească o sută de euro pe lună din salariul său pentru întreţinerea studenţilor noştri la Fiesole (vreo patru la număr), pentru că ministrul nu e capabil să se facă ascultat de oficiul pentru burse. Vă propun să îi donăm dvs., eu, dl Funeriu şi ce prieteni mai găsim: e mai demn decît să mă scuz mereu faţă de diverşi colegi de comisii de doctorat de pe acolo sau să mă lepăd public spunînd că nu mai am nici o legătură nici cu ţara, nici cu voi. Cît despre Ministerul de Finanţe, el zice că mi-a pierdut complet cererea pe baza Legii 544. Nu mă miră, că între timp le-am atras atenţia că au făcut o greşeală şi mi-au trimis o scrisoare care spunea că include şi actul doveditor. Vezi însă că în scrisoare nu era nici un act doveditor şi nimic altceva în afară de anunţ, că noi sîntem într-o piesă cu cretini aici, numai că nu rîde nimeni. Şi de la ei aşteptaţi dvs. să vă crească încasările. O să vă crească doar procesele, dacă nu puneţi mîna să-i reformaţi în primul rînd pe ei. Despre Schengen nu mai are rost să vorbesc – vom fi amînaţi la Paştele cailor, în timp ce ministrul dvs. de Externe, pe protocolul ministerului, îşi face campanie electorală pentru partid. O dovadă flagrantă de neatingere a performanţei propuse de către

guvernul dvs., care a produs mai multe ironii stupide despre ţigani decît proiecte de a-i integra.

Cum nu cred că stabilitatea guvernului dvs. e ameninţată în săptămînile ce vin, aş vrea să vă propun la vedere să oprim odată această tendinţă de a strica şi puţinele lucruri pe care le îndreptaserăm în guvernarea noastră. Aştept să văd cum publicaţi rapoartele de activitate imediat şi ale tuturor (de exemplu, vă rog, RAAPPS, dacă se poate, altă instituţie care îmi pierde cererile pe baza Legii 544). Aştept s-o aud pe purtătoarea de cuvînt că ne spune cine anume citeşte aceste rapoarte în guvern. Mai vreau să ştiu în urma citirii lor cine a fost promovat pentru anul trecut şi cine a fost sancţionat, că dacă toţi am fost la fel de eficienţi nu văd cine învaţă ceva. Vă propun să fiţi cel care lansează opoziţiei invitaţia de a construi un grup permanent de reformă a statului – în care să discutăm cum reducem politizarea, cum facem ca decizia să treacă pe unde trebuie oficial să treacă şi cum negociem subiectele principale între toţi actorii importanţi, politici şi sociali, ca să nu fim mereu în impas. Vă promit că ne ducem noi, societatea civilă, la ei să îi rugăm, dacă mîndria nu vă lasă. Că totuşi cineva, de undeva, trebuie să înceapă. Am deja destui ofertanţi pe www.romaniacurata.ro la doar o săptămînă de la lansare, toţi gata să vă dea o mînă de ajutor.

Partea a doua

Europenizare fără decomunizare

Good bye, Lenin?

Un sondaj a stabilit recent că românii consideră drept cel mai reprezentativ monument al ţării Casa Poporului, care s-a detaşat net faţă de Bran sau Peleş, ori mănăstirile din nordul Moldovei. O lucrare a unui antropolog compară recent trei obiective ale „turismului moştenirii comuniste": Zidul Berlinului, Casa Poporului şi parcul statuilor comuniste din Budapesta. Dintre acestea, doar Casa Poporului nu este în primul rînd muzeu, ci un imobil funcţional, cu multiple utilităţi. Dacă vizitele la Zid (a mai rămas un kilometru din cei peste 40 de altădată, şi acesta pictat de artişti pe toate colţurile) sau la parcul cu Lenini din afara Budapestei sînt expediţii în trecut şi în marginal, o vizită la Casa Poporului te duce în centrul unei mentalităţi prezente, de a cărei dispariţie istorică nu sîntem cîtuşi de puţin siguri.

Există trei modalităţi prin care putem judeca cît de comunizată/decomunizată este o societate postcomunistă. Prima este să evaluăm situaţia actuală a instituţiilor comunismului: proprietatea de stat, regimul instituţiilor cîndva de represiune, ca serviciile secrete sau poliţia. Din această perspectivă nu mi se pare că sîntem în urma altor ţări din Europa de Est, minus Germania de Est: moştenirea instituţională comunistă a fost aproape demantelată, deşi problemele lăsate în urmă (cum ar fi conflictele asupra proprietăţii funciare) sînt încă serioase. A doua este să urmărim destinele

comuniştilor, adică ale personajelor care aveau putere sub comunism. Aici situaţia este mai variată între ţările foste comuniste, deşi peste tot găseşti foşti comunişti cu mare succes în politică sau afaceri. Tristeţea în România este mai ales la intelectuali, pentru că nicăieri recrutarea intelectualilor nu fusese aşa de profundă. În Universitatea din Ljubljana (capitala care are preşedinţia europeană!) 6% dintre profesori fuseseră membri de partid în Iugoslavia. În Universitatea din Bucureşti, proporţia era de aproape 100%. Universităţile şi Academia, deşi au primit şi nemembri de partid după 1990, au rămas, ca atare, printre cele mai marcate de asemenea prezenţe, iar dacă intră vreun fost disident înăuntru e numai dacă bate palma cu vechiul regim. În sfîrşit, a treia cale este să apreciezi valorile respectivei societăţi, nu numai în sondaje, ci şi în comportamentul oamenilor sau în tratamentul trecutului, cum reiese el din politicile simbolice, reintegrarea urbană a spaţiilor, nostalgia după regimul comunist sau comunistalgia.

Adevărat, nimeni nu vinde pe străzile Bucureştiului, ca în unele magazine din Berlin, biscuiţi tari, sardele albaneze, caschete militare sau cravate de pionier. Dar asta doar pentru că nu am cîştigat încă bătălia cu foştii comunişti ca să ne putem permite să rîdem cu V.I. Lenin. Nici turul oraşului în Trabanturi nu îl văd replicat la noi, că prea mai există multe Dacii de pe vremea aceea pentru a plăti cineva să închirieze una doar ca să se distreze. Nu au mai rămas statui ale marilor figuri comuniste, precum Marx şi Engels, care tronează, deşi anonimi, în Alexanderplatz, spre deliciul turiştilor asiatici, care se fotografiază de zor cu ei, deşi nu le e clar cine sînt. Şi, cu toate astea, la Berlin, unde comuniştii sînt oficial asociaţi la guvernarea oraşului împreună cu social-democraţii, simţi mai puţin comunismul ca la Bucureşti. Transformarea Berlinului, oraş în care

la discotecă tinerii dansează printre statui de mineri cu ciocanul în mînă, dar decapitate în 1989, a fost un efort colectiv de imaginaţie. Deşi s-au întors ca aleşi ai nostalgicilor, comuniştii au fost eradicaţi din aparatul de stat. Un student care devine adult în Germania de azi nu are ca profesor nici un fost colaborator, universităţile germane fiind integral epurate.

Noi, nefiind ocupaţi de Vest, am avansat pe drumul decomunizării, cu accentele false de rigoare, cu domnii Iliescu şi compania. Ei au fost gata să sacrifice vechile instituţii de la un moment încolo, dar nu şi oamenii sau simbolurile necesare supravieţuirii acestora. Casa Poporului, cu iarba ei sporadică şi prost tăiată, ca un etern *reminder* că sub comunism nici măcar iarba nu reuşeam să o creştem ca lumea, persistă ca un fel de cicatrice simbolică pe faţa oraşului. Echivalentul ei l-am văzut demolat la Berlin în chiar ultimele luni. Era vizavi de universitatea mea, care, deşi e nouă, are ca sediu fostul guvern est-german (şi pentru vreo doi ani şi al Germaniei reunite, biblioteca noastră compartimentată a fost cîndva giganticul birou al lui Honecker, apoi Schröder). Graţie acestui plasament, am văzut de vara trecută cum fostul palat al Republicii din DDR începe, în urma unei decizii populare, să fie demolat. Întîi s-au dus acoperişul şi ferestrele, pe urmă faţadele, iar acum a rămas doar scheletul de azbest cu resturi de beton. Comuniştii, desigur, au protestat la această „barbarie“, dar Domul Berlinului (cu cripta Hohenzollernilor) răsărea zilnic mai măreţ şi mai triumfător din spatele ruinei honeckeriene. De sub construcţia ruinată au ieşit urmele palatului regilor Prusiei, a cărui faţadă va fi refăcută. Turiştii pot vizita întregul proces (demolarea şi reconstrucţia, minuţios documentată prin fotografii şi inscripţii). În decembrie totul a fost ocupat de un Luna Park gigantic, în care copiii se dădeau în carusel şi adulţii beau vin fiert. În ianuarie am văzut o vulpe

care traversase Unter den Linden şi adulmeca cu prudenţă printre ruine. Era inconfundabilă, pentru că în Berlin nu sînt cîini de pripas. Mi-am dat seama atunci că locul fusese definitiv exorcizat şi că am asistat, ca martor privilegiat, la o minune. Minunile sînt rar singulare în Europa de Est, unde totul difuzează pînă la urmă, şi, ca atare, eu nu îmi pierd speranţa să mă dau într-o zi în leagăn pe Dealul Arsenalului, unde e azi Casa Poporului.

Europenizare fără decomunizare

S-a sărbătorit 9 mai, ziua Europei. La Timişoara, aflu că un om care a tras în noi la Revoluţie a ajuns să fie profesor la o catedră Jean Monnet de studii europene. Senatul Universităţii a selectat aplicaţia lui şi a trimis-o la Bruxelles, unde au fost fericiţi să dea această prestigioasă bursă oraşului Revoluţiei. Un grup de revoltaţi a scris lui Jonathan Scheele, dar ce poate face Jonathan cînd aplicanţii la Jean Monnet selecţionaţi intern, cu grijă, de Senate universitare se dovedesc a fi cadre şi securişti? Asta e România, a trebuit să dau un titlu capitolului despre politică cerut de editura Routledge cu ocazia intrării noastre în Europa şi i-am zis „Europenizare fără decomunizare“.

Nu eram în ţară cînd s-a constituit comisia de lucru pentru producerea unei versiuni oficiale asupra comunismului de care îmi vorbise primul Traian Băsescu cu ceva timp în urmă. Dacă această comisie, care are cîţiva autori potenţiali şi cîţiva oameni cu merite personale de disidenţi, ignoră unele realităţi sociologice şi nu înţelege că principalul scop al acestei lucrări este unul de persuasiune, de propagandă chiar, documentul final riscă mult, şi nu din partea obişnuiţilor supăraţi că ei nu sînt în comisie, care peste noapte

au devenit anticomunişti radicali din relativişti blajini sau viceversa. Să mă explic.

Pentru ca o revoluţie să aibă succes ai nevoie de două lucruri. În primul rînd, să reuşească partea insurecţională, să anihilezi pe cei dinainte. Philippe Schmitter argumentează mereu că noi nu am avut revoluţii în 1989, deoarece în mai toate ţările din Est, chiar cele mai anticomuniste, precum Polonia, reprezentanţii vechiului regim nu au fost decapitaţi, ci s-au întors ca miniştri sau parlamentari. Al doilea element este existenţa unei elite alternative, care să o înlocuiască pe cea distrusă în insurecţie. Aceasta depinde însă de ce fel de regim ai avut înainte, dacă a permis sau nu supravieţuirea unei asemenea elite alternative. Eu argumentez că întrebarea de bază a tranzitologilor („A reuşit sau nu tranziţia de la comunism?“) depinde în enormă măsură de o întrebare precedentă: „A reuşit sau nu comunismul într-o anumită societate?“. Adică a reuşit reţeta maximă să captureze statul şi să modifice nu doar comportamentul privat al tuturor oamenilor, ci chiar structura socială a societăţii? Cînd am făcut cercetarea de teren pentru *Românii după ’89* în 1994 am ajuns la concluzia că în România comunismul reuşise, spre deosebire de Polonia, unde eşuase. Proclamarea stării de urgenţă în Polonia a fost doar recunoaşterea acestui fapt, regimul încercase toate fazele posibile după război, comunism dogmatic, liberal, naţional, şi eşuase în toate. Rămînea apelul la ameninţarea rusească şi de asta revoluţia poloneză a fost mai adîncă decît a noastră, pentru că totdeauna e mai uşor să faci o revoluţie de eliberare naţională şi să spui că tot răul venea dinafară, decît una contra alor tăi. Comunismul a reuşit în China, în Rusia, în Cuba, în general în toate cazurile de naţional-comunism, ca România, Serbia sau Albania. Cum ştim că un regim a reuşit? Cînd nu doar represiunea menţine sistemul, ci şi vasta

colaborare a populaţiei, cum a fost şi în România după 1968. Motivul pentru care discutam în *Românii după '89* frumoasa carte despre puşcărie a lui Noica *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru*, în care la sfîrşit deţinutul Noica se oferă să facă antrenamente de marxism cu tinerii dacă e lăsat liber, era tocmai pentru a înţelege mecanismul persuasiunii coercitive, etapă care a urmat terorii pure a comunismului la scara întregii societăţi româneşti (anul în care Paul Goma a intrat în partid poate fi considerat graniţa). Persuasiunea coercitivă e un exerciţiu prin care victimei i se arată că întotdeauna mai există o limită a represiunii şi, implicit, a suferinţei, una extremă. Şi i se sugerează să manifeste oarecare recunoştinţă că regimul nu a mers chiar pînă acolo, deşi ar fi putut. Din acel moment, dacă exerciţiul reuşeşte, victima devine un colaborator.

Nu aş vrea să fiu în pielea comisiei pentru condamnarea comunismului şi să judec asemenea cazuri. Se aud voci foarte radicale zilele acestea, care ignoră faptul elementar – şi Iliescu îl crede, dar asta nu îl face mai puţin elementar – că într-o ţară cu un colaboraţionism pe scară de milioane şi cu o majoritate crezînd că s-au făcut greşeli în aplicarea comunismului, dar altfel comunismul era o idee bună, între victime şi călăi există o zonă gri în care se plasează majoritatea populaţiei. Culpabilizează-i, cum am făcut în 1990, şi din defensivitate vor lua partea călăilor. Linguşeşte-i, cum fac preşedinţii şi mai nou Radu Duda, şi se vor identifica cu victimele. Ce e greu e să-i tratăm normal, pentru că ei nu au fost nici călăi, nici victime, şi să obţinem ca primilor să nu li se mai ridice statui, iar contra celorlalţi să nu mai continue şi azi persecuţia.

Nu e simplu. Cînd am scris *Secera şi buldozerul* am ales Scorniceştiul, ca fiind satul care profitase cel mai mult din comunism, şi Nucşoara, ca fiind satul care suferise cel mai mult. Locuitorii din

Nucşoara şi cei din Scorniceşti s-au dovedit a avea multe în comun. În primul rînd, alegerile sînt cîştigate regulat în ambele comune de către partidul post-comunist. Majoritatea şi într-un sat şi în celălalt spune că era mai bine pe timpul lui Ceauşescu; dacă la mormîntul Elenei Bărbulescu era plin de coroane, la Nucşoara, încercarea foştilor deţinuţi politici de a pune o troiţă în cimitir în memoria celor căzuţi pe munte a întîlnit o opoziţie atît de mare că au trebuit să facă cale-întoarsă cu crucea pe umeri şi să o pună într-o poiană în afara satului. Preotul însuşi s-a opus, pe motivul rezonabil că *troiţa divide comunitatea*. Nicăieri acest lucru nu e mai bine spus ca la Nucşoara, unde avutul celor închişi sub comunism a fost distribuit celorlalţi. Tentativa victimelor de a-şi face dreptate, e opinia cvasigenerală, mai ales din partea celor care au avut norocul să nu aibă pe nimeni din familie în gulag, este cea care divide comunitatea. Justiţia le-o fi dat dreptate, după zece ani de lupte, ziarele de la Bucureşti scriu despre ei ca despre nişte eroi sau victime, satul şi-a arătat opinia opunîndu-se troiţei din curtea bisericii. Majoritatea celor care s-au opus include şi multe familii care nu au avut direct de profitat de pe urma deţinuţilor politici, dar care nu privesc cu ochi buni ceea ce s-a întîmplat. E drept că satul întreg a avut de suferit de pe urma celor din munţi, că Securitatea lua oamenii din Nucşoara cu camionul ca să le dea drumul după straşnice bătăi, ştiind că nu erau la curent cu locul unde se ascundeau Arnăuţoii, doar ca să fie siguri că oamenii vor denunţa dacă din întîmplare se întîlnesc cu partizanii. Aceştia la rîndul lor ameninţau pe turnători sau chiar trăgeau cu arma după ei. Deţinuţii politici au fost însă amnistiaţi în 1964 şi, deşi Securitatea a continuat să-i urmărească, nu au mai fost probleme în Nucşoara. Ar fi fost şi greu, date fiind cele douăsprezece execuţii, să mai aibă cineva curajul. Aproape 40 de

ani mai tîrziu, dreptatea e un considerent secundar sau absent din felul în care oamenii evaluează situaţia. Ei nu vor decît să fie linişte, deci să se evite orice conflict, chiar dacă asta înseamnă prelungirea nedreptăţilor făcute altădată.

Sînt şanse nule ca lustraţia să ajungă pe secretara primăriei din Nucşoara, care conduce satul de 30 de ani, după ce socrul ei, venit cu divizia Tudor Vladimirescu, îl condusese de la război încoace, sau pe pădurar, adevăratul şef al satului, suspectat de mulţi că ar fi turnat pe cei care îi ajutau pe Arnăuţoi. Omul era aşa de sigur pe el, că atunci cînd i-am bătut la uşă mă aştepta cu copia buletinului, ca să îi cer eu dosarul la CNSAS. Legi foarte restrictive şi prudenţa dlui Secaşiu ne-au împiedicat să scoatem prea mult din dosarele de la Nucşoara, deşi sînt dosare de anchetă, care ar trebui să fie publice, nu de Securitate.

Oricare ar fi soarta lustraţiei, în ziua în care trece de Cameră poate mutăm troiţa. Nu e mare lucru, dar măcar să afle şi nucşorenii nu dacă comunismul a fost bun sau rău – în privinţa asta părerea lor este că a fost bun, şi nimic nu-i mai poate clinti –, ci dacă a pierdut sau a cîştigat. Asta e misiunea Comisiei. Să transmită şi la Nucşoara înfrîngerea *oficială* a comunismului, că acolo încă nu a ajuns.

O studentă doctorală din Cehia cu care lucrez la Stanford mă asigură că modelul *europenizării fără decomunizare* nu e aplicabil doar la Balcani. Îmi dă mai multe exemple înfricoşătoare din Cehia, de la un fost securist care-i turna pe studenţii revoluţionari ajuns consilier prezidenţial, la o judecătoare care condamna disidenţi promovată în Curtea Supremă. „Nu ştiu dacă Cehia a obţinut vreo catedră Monnet“, îmi spune în încheiere, „dar, dacă ar fi obţinut-o, sînt mari şanse că ar fi luat-o vreun profesor de marxism care predă azi integrare europeană“.

România după integrare

Cele două tradiţionale Românii se metamorfozează treptat într-o Românie competitivă şi una necompetitivă. Dacă numai a doua mai rămîne pe aici, există riscul ca după 1 ianuarie 2007 România ca proiect colectiv să pălească şi mai mult.

De la *Românii după '89* încoace (teza mea de doctorat din 1995), „cele două Românii" au devenit parte integrantă a imaginii noastre despre ţară şi despre noi înşine, în mare măsură şi cu ajutorul logicii electorale. Urbanul, votant al CDR, apoi al DA, mult mai prosper şi ceva mai educat, părea gata de Europa, în vreme ce ruralul se zbătea în dependenţă şi societatea de supravieţuire. „Noi", oricine om fi fost, făceam desigur parte din Europa, din Vest, eram România bună, cealaltă era România rea, needucată, bătrînă, securistă, ceauşistă etc. Părea adevărat. Dar chiar dacă o fi fost, acest lucru e pe cale să se schimbe.

Cine încearcă să prezică în acest moment care sînt probabilităţile după care cineva va migra sau nu (temporar sau definitiv) din România după 2007 are diferite surprize, unele anunţate de tendinţe din anii foarte recenţi. Şanse mai mari să-şi ia traista în spinare şi să încerce să-şi refacă viaţa în Europa nu au oamenii mai educaţi, cum s-ar crede, sau cu calificări superioare, şi nici cei din mediul urban. Dimpotrivă, e mai probabil că vor pleca oameni care au liceul la bază şi calificări manuale (zidari, infirmiere), decît cei din aceeaşi branşă cu educaţie mai bună (arhitecţi, medici). Din rural se pleacă la fel de mult ca din urban. Două elemente de bază prezic dacă un om va pleca sau nu: nevoia care îl împinge să plece (diferenţa dintre ce poate realiza aici şi ce poate obţine acolo) şi legăturile pe care le are deja (rude sau prieteni care să ajute la găsirea unei ocupaţii temporare sau definitive). Aceasta nu înseamnă că pe unele

categorii de elită nu va exista o drenare masivă. Puţinii funcţionari publici capabili să scrie un memorandum coerent în engleză sau nişte termeni de referinţă pentru o licitaţie şi-au trimis deja aplicaţiile pe unde au apucat, şi biata noastră capacitate administrativă nu va fi încercată atît de banii care ne vor cădea în cap în mari cantităţi, cît de plecarea masivă a puţinilor oameni care au mai învăţat management public. Tinerii plecau deja, dar numai cei mai buni, primiţi foarte prost cînd se întorc acasă, mai ales în învăţămîntul superior, acum vor pleca şi unii mai mediocri, dacă vor avea opţiunea să muncească ca să se întreţină în timpul studiilor în Europa. Pleacă şi oameni cu copii, şi oameni care nu sînt tineri, cu excepţia cremei subţiri din bănci şi a altor cîtorva afaceri de vîrf de la noi unde oamenii nu au de ce pleca, avînd oportunităţi şi cîştiguri mai mari ca în Vest, opţiunea de a pleca taie în două prin fiecare categorie, urban sau rural, prin vîrstele active, prin genuri şi educaţii. Şi astfel se desenează alte două Românii, mult mai greu de diferenţiat prin determinanţi simpli, ca educaţia: România competitivă (care stă aici pentru că o duce la fel de bine ca în Vest, sau pleacă), şi România necompetitivă (care rămîne acasă, deşi o duce prost, pentru că nu are vîrsta, limba străină, ocupaţia sau pur şi simplu spiritul întreprinzător şi curajul de a munci din greu într-o ţară străină).

Într-un act istoric, acum cîteva zile, Uniunea Europeană s-a pus de acord asupra noii directive remaniate a liberalizării pieţei serviciilor în Europa. Pe lîngă infinitele posibilităţi deschise pînă acum, apar altele noi. În ultimii cincisprezece ani, unii români s-au ocupat să creeze sisteme de protecţie naţională, de la oamenii de afaceri autohtoni care au încercat să limiteze intrarea pe piaţă a firmelor străine, dacă nu treceau prin ei, la oamenii din domeniul educaţiei, care au creat înfloritoare sisteme de acreditare şi evaluare

originale, prin care trece orice profesor nul sau orice universitate privată cu legături politice, dar nu trec tinerii reveniţi de la doctorate din străinătate, cărora nu le recunoaştem nici diplomele. Dar, începînd cu 1 ianuarie 2007, vom fi în altă ţară. Nu se va vedea imediat, dar aşa va fi. Firmele vor putea merge la Curtea Europeană de Justiţie să se plîngă de concurenţa neechitabilă. Universităţile se vor trezi în competiţie cu universităţi europene, nu doar prin plecarea studenţilor, ci şi prin dreptul universităţilor europene de a deschide filiale la noi. Ofertanţi de servicii din toată Europa vor invada piaţa noastră încă primitiv dezvoltată, şi nimeni nu va subvenţiona din buzunarul propriu, numai din patriotism, firme româneşti. De unde în principiu ne era dragă tuturor concurenţa (cînd se referea la alţii), acum începe să se vadă că nu sîntem deloc pregătiţi pentru ea, şi fiecare categorie începe să invoce derogări de tot felul.

Există două riscuri mari în acest proces de schimbare impus de intrarea în Europa. Primul este că în unele sectoare din România, acelea în care piaţa e cel mai puţin dezvoltată, vor rămîne doar neadaptaţii, care îşi vor săpa tranşee şi vor duce o viaţă de subzistenţă, în timp ce îşi vor apăra clientelismul, lipsa de performanţă şi specificul lor naţional ortodox. Acest lucru riscă să aibă efecte durabile în acele sectoare, care nu îşi vor mai reveni decît după schimbări radicale de conjunctură, ani mai tîrziu. Învăţămîntul superior riscă să facă parte din această categorie. Al doilea risc, la fel de înfricoşător, este ca România ca proiect colectiv să dispară sau să se diminueze chiar faţă de nivelul deja slab la care este acum, destrămată în sute de mii de proiecte individuale. Or, sarcina noastră în ce priveşte România nu se încheie la 1 ianuarie 2007, oricîtă oboseală ar arăta puţinii actori care au lucrat dezinteresat şi eficient pentru acest scop. Mai tineri colaboratori şi

prieteni de ai mei, din diverse instituţii, consideră că au jucat un rol istoric în privinţa asta şi e dreptul lor să-şi facă bagajele şi să plece. Dar noi mai avem bătălii cruciale de dus şi sisteme fundamentale de construit. Cît de reuşită tranziţie am avut reiese din absenţa unui sistem de educaţie performant, a unui sistem de sănătate decent, pe care doar să le ajustăm de acum înainte, precum şi din faptul că nu am reuşit să schimbăm regulile jocului din clientelare şi personaliste în universale şi echitabile. Toate acestea rămîn de făcut după. Dar de către cine? Aceasta e întrebarea.

Călătorie în trecut

De un Paşte anume, cît unii s-au dus la munte sau la mare, eu am descins în trecutul meu recent. Plecam la Oxford pentru o vreme şi cine ştie cînd aş mai fi ajuns să îmi vizitez trecutul, care e zilnic schimbat de diferiţi întreprinzători care taie copaci, toarnă betoane sau pur şi simplu îşi amintesc lucrurile din ce în ce mai altfel decît au fost. Pe urmă, aş vrea să scriu o carte despre el, dat fiind că din acest voiaj cei care s-au întors nu au povestit niciodată nimic.

Ca student, statul socialist mă trimitea regulat, alături de colegii mei, la cules recolta, fie struguri la Cochirleni, fie porumb la Babadag. Cum am supravieţuit cu brio, aş fi dat poate uitării aceste amintiri dacă în raportul unui inocent cu duhul despre prizonierii CIA maltrataţi în România nu ar fi vorba de cîteva clădiri de beton dintr-o locaţie suspectă. Raportorul, un băiat politician occidental care nu a mers în viaţa lui peste viteza legală, nu şi-a cumpărat niciodată ieşirea peste o frontieră periculoasă cu un cartuş de ţigări, nu a operat niciodată o plagă folosind ca anestezic votca

„Săniuţa“, pe scurt, nu are nici cel mai mic habar ce e viaţa şi cu ce se ocupă ea, face neverosimila observaţie că aceste mici clădiri de beton, aflate nu departe de un aeroport militar din Dobrogea, nu au nici o explicaţie, sînt o aberaţie istorică şi arhitectonică, pe scurt, trebuie să fi stat potenţialii terorişti în ele, aspru anchetaţi de băieţii de la CIA, pur şi simplu pentru că altfel nu ne putem imagina la ce serveau.

Am o ştire pentru raportorul cu pricina. Eu am stat în clădirile cu pricina, eu şi cîteva sute de studenţi medicinişti, căraţi cu un tren tocmai de la Iaşi, care făcea două zile pînă acolo, fiindcă, precum orice tren neînregistrat, stătea la toate semnalele pentru a lăsa toate celelalte trenuri să treacă înainte, noi am folosit dormitorul de o sută de paturi cu trei ferestre situate sus de tot ca să nu poţi ajunge la ele, ca şi toaletele fără uşi, moştenite de la diverse rînduri de deţinuţi din Dobrogea, care aveau marele avantaj că supraveghetorii zăreau dintr-o privire cu ce se îndeletniceau muncitorii voluntari în agricultură, noi foloseam spălătorul comun cu soldaţii, pe a cărui fereastră, de fapt o spărtură în beton fără ramă, vedeam singurul obiect frumos din toată tabăra, calul alb al inginerului Popescu de la IAS, priponit în ceva care începuse prin a fi o pajişte şi sfîrşise prin a fi un deşert. Descoperirea acelor locuri, a închisorii cu care eram vecini şi al cărei turn de supraveghere domina careul nostru, a satului părăsit cu uşile bătute în scînduri care fusese folosit pe rînd de turci, plecaţi în 1940, şi de deportaţi pentru delicte minore în timpul stalinismului nu a fost o treabă uşoară, dar pînă la urmă le-am găsit. Lucrurile s-au schimbat după comunism, şi azi poţi merge cu maşina de-a lungul Canalului Poarta Albă – Midia Năvodari fără să te oprească grănicerii, în vechiul lagăr de exterminare de la Galeşu s-au stabilit nişte oameni şi, la intrarea pe canal, AFDP Constanţa a ridicat

un monument unde în a doua zi de Paşte am găsit un om cu care am putut pune cap la cap hărţile ca să desluşesc închisoarea Nazarcea de închisoarea Poarta Albă şi să reconstitui geografia vacanţelor mele forţate. Munceam într-un cimitir, îmi dau seama azi, ne aflam exact pe vechile locuri de muncă de la Canal, numai că bineînţeles noi nu ştiam asta, nu ne răspundea nimeni nici măcar la bună ziua în acei ani, iar cînd a evadat un prizonier din închisoare am fost scoşi de pe cîmp ca să nu fim contaminaţi de libertate şi închişi într-un fel de hangar unde am tăiat gutui în patru vreo săptămînă. Cu ce finalitate nu am aflat niciodată.

Într-o toamnă mi-a venit vremea să mă mărit, dar, cum asta nu te scuza, soluţia ingenioasă a fost că logodnicul meu, absolvent în aşteptarea repartiţiei guvernamentale, a venit şi el cu mine, şi am fost principalul eveniment monden al taberei de muncă. Orice urmă de romanţă se cam epuizase la finele acestei încercări, dar noi tot ne-am căsătorit la data programată, că nu puteam lăsa baltă idealul de gazetă de perete care inspirase pe toată lumea, aşa peste noapte, deci ne-am despărţit şase luni mai tîrziu cu mare discreţie.

Spre deosebire de generaţia părinţilor noştri, opţiunea de a sta sau a pleca din România nu mai este azi una dramatică. Poţi să stai sau poţi să pleci, nimeni nu te opreşte să te întorci. Singura călătorie fără întoarcere este în trecut şi mă întreb dacă poţi lua pe cineva cu tine pe acest drum, deci dacă merită să scrii povestea acelor ani aşa cum au fost sau ei vor rămîne pentru raportorii europeni, ca şi pentru tineretul nostru, acest mare vid inimaginabil.

Secuii de onoare

Domnul Gheorghe Funar merită cu prisosinţă titlul de secui de onoare pentru avertismentul că secuii îşi vor proclama, „după modelul Kosovo“, independenţa Republicii Secuieşti pe data de 15 martie. El a făcut „promo“ pentru secui, iar pentru ziua de 15 martie „priming“, cum spunem noi în comunicare politică. Cu alte cuvinte, de unde eram pe cale să nu băgăm de seamă că iarăşi a venit 15 martie, graţie dlui Funar aşteptăm cu sensibilitate maximă momentul. Asemănarea cu Kosovo îmi scapă (o fi curăţare etnică în secuime, ori rezoluţie ONU, ori bombardament NATO, iar eu nu am observat?), dar în rest e adevărat că unii de acolo se gîndesc de zor ce prostie ar putea face de 15 martie să mai pună puţin gaz pe focul de paie. Gazul şi paiele au nevoie unele de altele pentru a întreţine asemenea artificii. Problema e că uneori scînteile mai pot întîlni în drum şi materii veritabil inflamabile.

Oameni ca Funar sînt indispensabili micului grup de oameni dedicaţi autodeterminării maghiarimii din România (incapabili să spună cîţi secui sînt şi cum îi deosebim de restul maghiarilor). „Secuii“ sînt un pretext: terenul de luptă este între naţionaliştii români şi cei maghiari, care nu se lovesc niciodată mortal, de frică să nu rămînă cu moderaţii şi să se fluiere sfîrşitul partidei. László Tőkés, citat de mine în *Transilvania subiectivă* (Humanitas, 1999), spunea acolo clar şi răspicat că oameni ca Funar aduc servicii cauzei maghiare, că problema o reprezintă toleranţa românilor, care-i poate demobiliza pe maghiari şi astfel să fie asimilaţi pe nesimţite. Au trecut ani şi ani şi nu se asimilează nici un maghiar (doar că emigrează, ca şi românii) – ar fi şi greu la o minoritate care are atîtea şcoli, ziare, televiziune în maghiară prin cablu –, dar frica de extincţie persistă, stimulată de oameni ca Funar. Şi de lipsa lor de scrupule, pentru că a spune că maghiarii din cele două judeţe au depozite de arme este o

minciună (în realitate, Harghita şi Covasna continuă să fie un fel de regiuni ocupate de noi, cu mai multă armată pe cap de locuitor decît oricare din România şi cu majoritatea poliţiştilor etnici români în comunităţi integral maghiare). Ca şi în alte ocazii, dl Funar abuzează de imunitatea sa parlamentară. Sînt şi iresponsabile, şi ilegale asemenea declaraţii incendiare, care pot provoca un conflict serios (să presupunem că are loc o demonstraţie mai agitată, jandarmii o vor privi cu alţi ochi dacă se aşteaptă ca secuii să scoată armele şi, cum au făcut şi în Kosovo, pot să-i împuşte, dacă se sperie, pe vreo doi).

Dl Funar merită ca atare titlul de secui de onoare tot aşa cum şi premierul sîrb Koştunica îl merită pe cel de kosovar de onoare. Dar nu ştiu dacă titlurile astea nu aduc mai mult şi altceva decît se aşteaptă beneficiarii. Asemenea oameni sînt specializaţi în profeţii autoîndeplinite, care nu s-ar fi realizat dacă nu deschideau ei gura să le anunţe. Koştunica a tot strigat că va fi mare instabilitate după Kosovo, şi într-adevăr a fost. Dar una provocată în exclusivitate de sîrbi, care au înţeles chiar de la el că e cazul să se agite, să dea foc la ambasade şi la maşini de poliţie. Dintre toate regiunile care ar fi putut să urmeze exemplul Kosovo, separîndu-se de ţara-mamă, singura care a început este chiar Republika Srpska, partea din Bosnia locuită de sîrbi, care face ce vrea Belgradul. Celelalte nu s-au grăbit deloc, pentru că de fapt ruşii nu au nici un interes să le recunoască (recunoaşterea Transnistriei de către ruşi ar împinge în sfîrşit Moldova să ia o decizie dacă vrea în Rusia sau în România, ceea ce nu e interesul ruşilor, care preferă o situaţie încurcată) sau pentru că şi-au mai declarat-o şi ştiu perfect că nu le ajută la nimic (de la Abhazia la Palestina). Dar efecte, vorba aceea, sînt: investitorii care pariau pe Serbia ca ţară europeană au început să împacheteze cînd li s-a dat foc la ambasade. La fel,

prinsă între Funar şi cei cîţiva lideri locali din secuime care ascund cu bună ştiinţă oamenilor faptul că sînt cei mai săraci din România, nu cei mai bogaţi, şi că primesc de la Bucureşti mai mult decît dau, populaţia locală s-ar putea simţi împinsă la zid. Nici UDMR nu stă prea bine între noii lideri maghiari şi DNA. S-ar putea decide că e mai uşor să te dai persecutat etnic *just in case* decît să te porţi echilibrat şi să iei lovituri din toate părţile.

Deşi reacţia în România la situaţia din Iugoslavia a fost cu totul exagerată şi pe alocuri chiar jenantă pentru o naţiune membră a NATO şi UE, eu nu pot să cred că o să facem jocul unor oameni ca Funar sau Tőkés, pur şi simplu electoratul maghiar şi român e prea echilibrat şi moderat pentru a urma asemenea oameni politici. Autonomia teritorială secuiască (pentru că Funar ştie perfect că nu de independenţă e vorba) nu e, adevărat, o idee bună. Nu ar rezolva nici o problemă, ar crea doar altele noi. Mai puţin de jumătate din maghiarii din România locuiesc în Covasna şi Harghita, iar crearea a două categorii de maghiari, unii cu statut special şi alţii fără, nu e de natură să îmbunătăţească viaţa nimănui. Şi maghiarii ştiu asta. În sondajul făcut tot în *Transilvania subiectivă* arătam că maghiarii din afara regiunii, care sînt majoritari, nu sînt de acord cu această soluţie. Unii lideri maghiari mi-au purtat ani de zile pică pentru această carte şi au contestat sondajul. Aş fi curioasă să văd un sondaj pe Transilvania la care să se pună aceeaşi întrebare şi să existe o majoritate pentru, dar de atunci nu am văzut nici unul.

Transilvania subiectivă a fost între timp publicată online în engleză şi am dat, cu surpriză, recent peste un site unde comentează sute de cititori, în general străini care călătoresc prin Transilvania şi au nevoie de o sursă în limba engleză. Oamenii au tot felul de comentarii critice, foarte bune dacă m-aş decide să mai scot o ediţie,

dar am văzut cu plăcere mai ales observaţia frecventă că, iată, românii pot scrie obiectiv despre unguri! Problema e că, după ce mă citesc pe mine, iau pe aeroport *Nine o' Clock* şi îl citesc şi pe Funar. Fără el, credibilitatea acelor maghiari care se plîng că noi le călcăm aici în picioare identitatea naţională ar fi zero în Europa.

Cît de neutru poate fi statul român

Aş fi spus că acest 1 decembrie, dintre toate celelalte, ne găseşte cu ceva de care să fim mîndri. Ca om care a petrecut timp în ultimul an şi în Serbia, şi în Ucraina, şi în Albania, apreciez la justa valoare acceptarea noastră în Europa. Dar, în loc de satisfacţie, m-a încercat doar ruşinea cînd am văzut în seara dinainte o emisiune de Radu Moraru despre icoanele în şcoli, avînd ca erou principal pe Gigi Becali. Acesta era însoţit de un grup numeros de dependenţi de-ai săi, toţi înverşunaţi contra unui tînăr ungur, complet singur în emisiune, reprezentînd Consiliul Naţional pentru Combaterea Discriminării, care a îndrăznit să facă o recomandare facultativă să nu se pună icoane pe pereţii şcolii. În momentul culminant Becali a fluturat lista membrilor Consiliului şi s-a întrebat retoric cîţi au nume româneşti. Ciracii săi au explodat în aplauze. De 1 decembrie, oamenii pe care îi cheamă Moise sau Asztalos nu sînt bine veniţi la noi. Nici în restul anului, de altfel.

Un val de paranoia naţionalistă s-a revărsat asupra naţiei, făcînd victime de la onorabila companie austriacă OMV la Consiliul Naţional Contra Discriminării cu numele lor nu suficient de neaoşe. Din fericire, oamenii obişnuiţi au bun-simţ şi nu se ambalează. Dar atmosfera e inflamatorie. Cum a reuşit un tînăr profesor din Buzău, judeţ

distins doar prin pesedism şi corupţie, să devină inamicul public nr. 1, susţinînd o banalitate, că în şcoala publică nu ar trebui să fie icoane pe pereţi? Indiferent de la ce s-a plecat, s-a ajuns la principiu, adică dacă putem în şcoala publică să avem pe pereţi nu reproduceri artistice după Botticelli, ci obiecte de cult ale unei Biserici. Curţile Europene s-au pronunţat deja, explicînd că spaţiul public este doar gazda unei activităţi publice de educaţie, unde afişajele religioase nu îşi au locul. Statul european este neutru, orb faţă de religia plătitorului de taxe, ca şi faţă de culoarea pielii sale sau a grupului etnic din care provine acesta. El nu e statul majorităţii, nici al minorităţii, e pur şi simplu în afara acestei discuţii, sau aşa trebuie să fie. Religia ţine de spaţiul privat, unde fiecare e liber să facă ce doreşte. Dacă transformăm spaţiul public într-un loc unde ne închinăm, nu mai avem nici o scuză să nu permitem şi altora să o facă, şi aşa aducem şi vălul musulman în acest spaţiu, şi toate conflictele care ţin de coabitarea mai multor credinţe.

Această dezbatere legală e veche în Europa. Curtea Europeană a Drepturilor Omului s-a pronunţat consecvent pentru libertatea de conştiinţă şi contra statelor care nu sînt neutre şi nu sînt liberale. Cu ani în urmă, catolicul stat austriac a pierdut mai multe procese pe teme similare cu cele care s-ar deschide dacă adoptăm o lege contra defăimării religioase, şi, cum deciziile europene sînt obligatorii, a trebuit să le implementeze. Justiţia română, ca şi Inspectoratul Şcolar s-au pronunţat desigur pentru icoane, că întotdeauna la noi cine e mai tare are şi dreptate. Dacă dl Moise duce cazul icoanelor în şcoala publică la CEDO, va cîştiga însă şi va trebui să le scoatem. Trebuie să ajungem pînă acolo ca să realizăm unde e Europa şi unde sîntem noi? Nu e mai elegant ca în mod discret să aplicăm recomandarea Consiliului pentru Combaterea

Discriminării şi să facem din şcoală un spaţiu neutru din punct de vedere religios?

Reacţiile la această situaţie sînt mai supărătoare decît situaţia în sine. Un demascator al domnului Moise (1) îl tratează de „juvenil“ (nu poţi şti la vîrsta lui dacă crezi sau nu în Dumnezeu), activist şi reprezentant de ONG „zburdalnic“. Un alt demascator (2) îl tratează de oengist (asta a ajuns o insultă) şi sorosist implicat în conspiraţia antiromânească, citînd un amestec tipic de colaboratori de-ai lui Ilie Ceauşescu cu legionari notorii (ambele extreme se întîlnesc fericit în noul discurs al naţionalismului nostru ortodox zilele astea). Partea bizară e că 1 este Andrei Pleşu şi 2 este Victor Roncea. Multă lume a văzut ceva din emisiunea odioasă a lui Radu Moraru. Dacă scriu acest articol azi e pentru că am aşteptat cîteva zile să văd dacă se găseşte alt reprezentant al majorităţii să spună că a trata aşa pe minoritari e inacceptabil. Pînă la ora asta, tăcere.

Poate că neutralitatea statului este oricum o iluzie. Sigur că ţiganii nu sînt trataţi la fel ca românii azi de către poliţie, nici martorii lui Iehova sau greco-catolicii de către tribunal la fel cu ortodocşii. Toate aceste categorii minoritare cîştigă procese la CEDO, dar pot fi sentinţele implementate contra unui resentiment temeinic cultivat al majorităţii populaţiei? Poate că statul trebuie tăiat în felii din care fiecare să îşi ia partea proporţională, dat fiind că echitatea în comun nu se poate realiza. Aceasta e ideea multiculturalistă, opusul ideii liberale despre stat. Eu nu sînt pregătită să accept un astfel de stat segregat, şi judecînd după reacţiile la cererile de autonomie ale secuilor, nici ceilalţi români nu sînt.

Dacă vrem însă să refuzăm pe secui nu în virtutea forţei noastre superioare (că atunci pot ajunge să facă precum ETA), ci a principiului liberal al statului, trebuie să oprim acest nou curent de naţionalizare a statului care a luat avînt aceste

zile. Ne dorim un stat civic, nu unul în care cei de etnie română şi religie ortodoxă să fie mai egali decît ceilalţi. Vrem ca toţi copiii să meargă împreună la şcoala publică, care e un model al interacţiunii sociale, nu să avem peste zece ani şcoli segregate, 1 000 ortodoxe, 100 protestante, 50 catolice şi 10 musulmane. Dacă nu ne ridicăm la înălţimea pretenţiei de neutralitate a statului, deschidem uşa unor lucruri mult mai rele decît să admitem că un copil poate învăţa perfect la şcoala publică cu o cruciuliţă la gît, nu cu una pe perete.

Cum împărţim ţara cu ungurii

Cine a avut de cîştigat şi cine de pierdut din urma scandalurilor Csibi Barna, reprezentanţa Ţinutului Secuiesc la Bruxelles, regiuni pentru toţi, minus secuii? Absolut nimeni nu a cîştigat: toţi am pierdut. Atmosfera pozitivă a coabitării noastre, singura realizare notabilă a regimurilor noastre politice de după 1996, s-a deteriorat brusc în ultimele săptămîni, din cauza naţionalismului de ambele părţi şi a actelor unilaterale ale lui László Tőkés şi Traian Băsescu – nu deschizi ambasade şi nu reorganizezi teritorii care implică şi pe alţii fără să te consulţi cu ei. Traian Băsescu se crede amic cu Viktor Orbán: şi e adevărat că Ungaria ne-a susţinut loial în chestiunea cu Schengenul. Problema e că prietenia lui Orbán are limite. Premierul maghiar a continuat şi continuă să-i sprijine pe radicalii maghiari contra UDMR. Ce va ieşi de aici vom vedea.

Deci situaţia nu e rezolvată. Şi cum am exprimat şi eu rezerve faţă de şantajul UDMR cu legea minorităţilor naţionale, aş vrea să mă explic şi să explic tuturor care sînt alternativele rezolvării durabile a conflictului româno-maghiar. Dincolo

de hărţuirile politice de fiecare zi, nu există multe modele de coabitare care să funcţioneze, şi eficienţa lor depinde de coerenţa lor internă.

Modelul numărul unu, cel liberal de tip anglo-saxon, constă pur şi simplu în satisfacerea drepturilor individuale ale fiecărui membru al unei naţionalităţi conlocuitoare şi, prin asta, în rezolvarea drepturilor minorităţii ca grup. Statul fiind neutru din punct de vedere etnic, soluţia ar trebui să fie perfect satisfăcătoare pentru toată lumea. Dar în realitate asta nu prea merge la noi. România nu este un stat liberal de gen american, în care au venit imigranţi şi s-au stabilit, ci e locuită din vechime de trei comunităţi mai mari şi altele mai mici. Şi mai important, în România statul, mai ales după comunism, este un actor foarte mare. Un individ în societatea noastră are mari şanse să îşi petreacă toată viaţa avînd de-a face doar cu servicii de stat, de la şcoala primară la pensia de stat şi de la maternitate la administraţia cimitirelor. Devine atunci foarte important, spre deosebire de o societate mai orientată spre piaţă, unde existenţa unui mare număr de vorbitori ai unei alte limbi ar atrage după sine oferta unor servicii private în acea limbă, ca statul să trateze egal pe membrii minorităţii cu cei ai majorităţii. Lucru greu, dacă nu imposibil, cîtă vreme limba statului este limba majorităţii pe care minoritarii riscă să o ştie mai puţin bine ca majoritarii şi deci să fie discriminaţi. În sfîrşit, avînd în vedere că România, spre deosebire de alte ţări, permite partidele pe bază etnică, e greu să mai revii la modelul individualist liberal în care ungurii ar fi forţaţi să aleagă între liberalism şi social-democraţie, ca toată lumea.

La cealaltă extremă există varianta multiculturală, cea pe care au demascat-o mai nou Angela Merkel şi Fraser Cameron, dar şi mulţi academici (inclusiv eu) ca fiind un eşec. Multiculturalismul argumenta că e imposibil să tratezi egal culturile distincte dintr-o societate

altfel decît pe baza dreptului colectiv şi a considerării întregului grup drept unitate politică. Conform acestui principiu, Belgia e formată din grupul francofon şi grupul vorbitor de flamandă/olandeză, şi nu din belgieni, ca în vechiul banc incorect politic în care la recensământul de la regiment numai evreul se declară belgian. Multiculturalismul are instituţii complet separate pentru grupuri, care se guvernează singure în interiorul comunităţii proprii, şi autonomie teritorială pe bază etnice. Termenul e folosit adesea impropriu: multiculturalismul ca variantă de coabitare nu înseamnă existenţa mai multor culturi într-un stat, care e un simplu dat, ci organizarea respectivului stat pe baza clivajului lingvistic, căruia deci i se adaugă un clivaj politic. Situaţia Belgiei, cîndva un model, e elocventă, azi a ajuns un fel de cîmp al luptei lingvistice (ca vorbitori de franceză, românii nu ar putea cumpăra case în anumite suburbii din Bruxelles, capitala Europei, existînd reguli contra schimbării majorităţii lingvistice) şi un exemplu de instabilitate politică. Există pe lume state care nu pot evita organizarea pe comunităţi politice, pur şi simplu pentru că s-au format din unirea unor comunităţi distincte, cu identitate separată – de exemplu, India, relativ stabilă, dar cu un război în Kashmir şi multe conflicte mai mici. Chiar cele puţine care au ajuns un model de coabitare, ca Elveţia, au trecut prin momente sîngeroase, iar încercarea de a reface Elveţia oriunde a eşuat lamentabil, organizarea statelor pe criterii etnice (vezi Bosnia după Dayton) fiind un factor permanent de mobilizare etnică.

Există o a treia cale, de mijloc, cea a liberalismului consensual – de fapt, o cale de sinteză. Această cale recunoaşte imposibilitatea de a pune în practică primul model, riscurile prezentate de cel de-al doilea şi încearcă să ofere un model liberal corectat. Aceasta este calea

cotelor şi a reprezentării proporţionale, asigurată la noi natural prin permiterea unui partid etnic. Logica sa, aşa cum arătam în capitolul de încheiere al *Transilvaniei subiective*, firească şi organică după modelul comunist de coabitare, este de a oferi grupurilor minoritare semnificative un procent egal din tot – reprezentare politică centrală şi locală, fonduri publice, servicii publice, de la şcoli în limba lor la posturi de radio, pentru a înlătura posibilitatea discriminării pe motive lingvistice. Sînt şi voi fi întotdeauna de acord cu o lege a minorităţilor care bate în cuie principiul proporţionalităţii. Are şi avantajul universalităţii – se poate aplica şi altor minorităţi mai numeroase, de exemplu, Rroma –, are o logică etică cu care comunismul ne-a obişnuit deja, şi în mare măsură e implementată, măcar pentru unguri, deci nu are de ce trezi opoziţia nimănui.

Statutul minorităţilor nu este însă construit pe acest principiu, ci e o altoire între varianta doi şi varianta trei, un hibrid complet incoerent. Nimeni nu spune că localităţile din Har-Cov nu se pot asocia voluntar în orice proiecte vor ele, tot aşa cum au dreptul să-şi deschidă ce vor la Bruxelles (şi eu pot deschide o reprezentanţă a Pieţei Matache acolo – oricine are acest drept, orice interes privat are dreptul de lobby). Dar cîtă vreme nişte judeţe care beneficiază de un aranjament de tip trei cu asupra de măsură – Har-Cov fiind zone slabe economic, primesc mai mult decît e proporţional din buget prin fondurile de echilibrare –, nu e normal să avem mereu propaganda asta naţionalistă, care a convins pe oamenii de acolo că inspectorii fiscali vin de la Bucureşti ca să le ia lor valizele de bani. Nu avem de ce încuraja asemenea manifestări, creînd chiar noi o regiune cu caracter oficial etnic acolo – nu le îngrădim libertatea de asociere, şi asta e maximul ce poate fi asigurat de un regim liberal şi tolerant.

Propunerea mea a fost deci, începînd cu 1999, instituţionalizarea acestui model apărut mai degrabă ad-hoc, dar care merge. Eu nu sînt duşmanul ungurilor şi nici, cum ani de zile a clamat *România Mare*, agenta lor (în 1998 un ofiţer de frontieră a raportat lui Vadim, care are reţeaua lui, că m-am dus dimineaţa la Budapesta şi m-am întors seara [o şedinţă banală] – marţi eram pe coperta *România Mare*). Sînt pur şi simplu un expert care a studiat şi predat ani de zile conflicte, un om care care trăieşte profesional în altă limbă, deci înţelege dificultăţile acestui lucru. Dacă nu s-a ajuns nici măcar la instituţionalizarea *de jure* – că *de facto* ea există – e pentru că ungurii au tot insistat pe proiectul vechi al lui Ferenc Glatz ca sursă pentru legea minorităţilor, intrînd în toată discuţia stupidă despre autonomie personală şi alte struţocămile, în loc să pună şaua pe proporţionalitate şi participarea lor permanentă în unele poziţii sub nivel de ministru (de exemplu, prefect) ca urmare a ei.

Mai degrabă ne-am uni forţele, liberalii din ambele părţi, ca să facem asta, că dacă ne mai luptăm mult în regiuni imaginare ajutăm pe Tőkés, Vadim şi descendenţii de-a doua generaţie să cîştige voturi fără a dobîndi în practică nimic. Decît resentiment.

Revoluţia ca timp pierdut

Se împlinesc douăzeci de ani de la revoluţiile din Estul Europei, care au schimbat faţa lumii. Din păcate, criza financiară a expus din nou Europa de Est ca un spaţiu al vulnerabilităţii, şi, în loc să ne sărbătorească lumea ca pe cea mai reuşită tranziţie din istoria tuturor tranziţiilor, Occidentul ne priveşte iarăşi cum se uită o mamă la copilul care

tuşeşte, cu teama că guturaiul ascunde o pneumonie. Letonia, Ungaria şi România îşi caută salvarea la FMI: restul ţărilor se agaţă de resursele proprii cum te ţii în tramvai mai tare cînd o ia la vale. Iar sărbătoririle programate în toată lumea capătă un aer din ce în ce mai nostalgic şi mai redundant: da, am cîştigat nişte bătălii, dar acum sîntem în pragul uneia care pune în pericol ce am cîştigat mai devreme.

Nu aş fi scris despre asta dacă nu m-aş fi încrucişat vinerea trecută cu o manifestare dedicată anului revoluţionar 1989 în organizarea Institutului Cultural din Viena, unde am întîlnit pe Mircea Dinescu, pe care toată lumea îl cunoaşte pentru că a anunţat la televiziune fuga lui Ceauşescu, şi pe Radu Filipescu, pe care mai nimeni nu îl cunoaşte, deşi a fost singurul român care a încercat să organizeze demonstraţii contra lui Ceauşescu. Mai exact, o demonstraţie, fiindcă Radu a propus un fel de referendum: a împărţit manifeste în care propunea ca cine este cu regimul să meargă la Casa Poporului şi cine e contra să vină în Piaţa Palatului. Bineînţeles că singura care a venit în afară de el a fost Securitatea, care l-a umflat şi l-a trimis la Aiud, deşi era un puşti. Mai era de faţă Vladimir Tismăneanu, care a reamintit faptul că regimului Ceauşescu i se spunea „dinastic“ şi „sultanistic“ din cauza caracterului său de familie.

Am avut audienţă mare, dar nu am reuşit să scap pe parcursul întregii manifestări de un sentiment de neîmplinire. Sîntem grozavi: am dus ţara în Europa şi NATO. Dar Mircea şi Radu îşi aminteau, în intervenţiile lor, cît de singuri erau pe vremea disidenţei lor. La fel e şi azi. După atîţia ani, solidaritatea civică în România rămîne slabă şi oamenii care fac lucruri curajoase rămîn puţini, admiraţi de toată lumea, dar neurmaţi de nimeni. Acţiunea colectivă rămîne problematică: justificarea interesului personal domneşte. Atunci era frica, acum e supravieţuirea, dar lumea noastră

românească e mai curînd preocupată să justifice de ce nu face ceva, decît să facă. Nepotismul şi sultanismul revin, în forme penibile. Radu Filipescu e un antreprenor de firmă mică, ameninţat de criză. Dinescu s-a prezentat ca fiind cel mai de succes fermier din România, după ce a fost un poet sărac, dar îşi amintea nostalgic de perioada de după Revoluţie cînd era preşedintele Uniunii Scriitorilor, de unde l-au dat jos nişte colegi. Eroii de ieri nu se simt în vîrful piramidei azi şi au bănuieli că alţii, nu ei, au profitat de pe urma eroismului lor. Aşa şi e.

O revoluţie nu durează două zile, nici două luni, nici măcar doi ani. Diplomatul francez Alexis de Tocqueville a dat cea mai bună definiţie cînd a spus că putem considera o revoluţie împlinită atunci cînd elita nouă a luat locul celei vechi. Asta e valabil în Germania de Est, unde judecătorii din Curtea Supremă, înalţii funcţionari şi chiar profesorii universitari au fost epuraţi după 1989. La noi, din prezidiul Academiei la Înalta Curte sau Curtea Constituţională numai figurile comuniste domnesc şi fac încă legea. Ţinem alegeri, pe care nu le cîştigă întotdeauna foştii comunişti, dar puterea lor este înrădăcinată în societatea noastră şi ne împiedică după douăzeci de ani să simţim gustul deplin al victoriei noastre.

Omul nostru din Moscova

Ai dracului ruşi nesimţiţi, au trimis un informator de-al lor la un diplomat de-al nostru să îi vîndă secrete militare! Criza o fi de vină că sîntem singura ţară din UE la care diplomaţi de rangul 1 sînt distribuiţi în roluri de James Bond, cînd, de pe vremea *Omului nostru din Havana*, romanul-farsă al lui Graham Greene, se ştie că spionii trebuie să

protejeze ambasadele de orice atingere cu activitatea lor dubioasă? Altă explicaţie decît criza nu văd pentru acest *reality-show* de la Moscova, care a lăsat fără replică pe băieţii noştri teologi şi istorici paraşutaţi în fruntea serviciilor externe mai ales pentru capacitatea lor de a zice *da, să trăiţi* cu accentul cuvenit cînd vorbeşte comandantul suprem. Iată însă că viaţa ne prezintă şi situaţii în care trebuie să dăm nişte replici mai spontane şi mai creative, mai ales dacă am avut prostia să ne expunem în acest fel. Ţi-ai găsit însă! După o tăcere asurzitoare, şi din partea autorităţilor, şi din partea presei, în care rar există comentatori pe extern nesubvenţionaţi de vreun serviciu secret – explicaţia economică fiind că politica externă nu vinde la public –, răspunsul nostru a fost de o stereotipie idioată la maximum. L-am expulzat şi noi pe unul. Cum l-om fi ales, nu ştiu, că noi nu l-am filmat în direct. De pe organigramă, probabil.

În orice ţară democratică un asemenea incident cum a fost cel de la Moscova ar fi dus imediat la interpelări, demisii şi explicaţii, în primul rînd faţă de contribuabili. Unu, noi nu plătim diplomaţii ca să facă spionaj, deci asta e deturnare de fonduri, şi zău că nu avem fonduri. De asta or fi aşa mulţi diplomaţii noştri, că o treime or fi spioni militari şi o treime spioni economici, iar restul simpli piloşi (cred că păcătuiesc prin optimism, vă las să ghiciţi în ce direcţie), şi de asta, în timp ce în alte ministere sînt daţi oameni afară, la MAE se taie doar aceleaşi posturi vacante în fiecare raport anual către FMI? În al doilea rînd, nu e acceptabil să cădem în asemenea capcane ieftine de comedie a fraţilor Coen („Burn after Reading“*),* să se distreze toţi amatorii de YouTube cu imaginile astea. E umilitor pentru noi, şi patriotismul nu e o scuză. E patriotic să fii eficient, să fii prins nu e niciodată patriotic. Ca atare, şi ştiind că patriotismul e simţit mai ales cu organul securistic şi de o parte din opoziţia noastră, o să pun eu

întrebările de cuviinţă. Cît la sută dintre diplomaţii noştri fac şi muncă de spionaj şi de ce? Comisiile de politică externă din Parlament sînt la curent? Care e relaţia ambasadelor noastre cu agenţii noştri externi care nu sînt diplomaţi (nu cumva le dăm salariul pe statul de plată)? Ministrul de Externe este la curent cu munca prestată de diplomaţii săi pentru alte servicii? Misiunea cu pricina a domnului Grecu era aprobată de cine? Care e strategia faţă de Rusia în cadrul căreia avea loc această misiune, „*Find Him and Kill Him*“, ca în comediile cu spioni din anii optzeci în care asta era inscripţia pe ştampila ministrului de Interne (nici măcar atunci nu era la Externe)?

Lăsînd gluma deoparte, oare cînd or să priceapă ai noştri că războiul cu Rusia nu va avea loc? Sîntem după doi ani de *detentă*, aşa cum am anticipat în acest ziar pe timpul războiului cu Georgia, raţiunea a triumfat şi relaţiile s-au îmbunătăţit considerabil, pentru că la nici un alt moment al istoriei lor Occidentul şi Rusia nu au avut mai mare nevoie una de alta. Ruşii vor să modernizeze ţara, dacă se poate fără să o democratizeze mai mult, şi au nevoie de capitalul şi *know-how*-ul occidentale. Americanii au nevoie de ruşi în războiul cu Islamul fundamentalist. Poate românii or fi uitat, fiind un popor norocos unde nu explodează bombe decît în maternităţi sub-bugetate, dar sîntem de mulţi ani angajaţi într-un război de apărare a civilizaţiei occidentale atacate de Jihad şi avem nevoie de ruşi, aliaţi naturali în urma conflictului lor cu Caucazul musulman. Poate, din nou, lumea nu a observat, dar singura ţară NATO de importanţă strategică la Est, Turcia, nu mai e ce a fost. Avem semne absolut îngrijorătoare că membrii partidului islamist la putere, taxat optimist de nişte buni prieteni ai mei drept „calviniştii“ Islamului, nu sînt chiar aşa de reformatori, şi că politica lor faţă de Iran şi Palestina devine o problemă pentru noi. În

sfîrşit, europenii au nevoie de ruşi pentru că au nevoie de gaze. Şi de asta trebuie să ieşim din paradigma asta de război rece în care ruşii fac exerciţii militare contra unui ipotetic atac al NATO.

Noua detentă faţă de Rusia adusă de administraţia Obama a redeschis întrebarea, foarte puternică acum vreo cincisprezece ani, dacă e de conceput o Rusie în NATO sau o alianţă reală Rusia-NATO, nu doar un pact de neagresiune. Pentru unele ţări din Est întrebarea e absurdă, singura utilitate a NATO fiind văzută ca protector contra Rusiei. Cine citeşte însă documentele programatice ale ambelor părţi (şi Serghei Lavrov are un eseu interesant) vede că există toate temeiurile ca buna înţelegere să continue, cum o cer interesele ambelor părţi. Vaporul a plecat, n-o să-l ţinem noi cu mîna la ţărm. Eu aş pune problema altfel. Nu văd, şi nu văd pentru că nu există, nici o cale de a stabiliza Moldova şi Ucraina ca teritorii-tampon între două imperii, unul cu o economie bazată pe resurse naturale şi practicînd un capitalism de stat agresiv pe piaţa externă (Rusia) şi altul superbogat, dar extern timid (*reluctant empire*), cu obsesia mai ales de a păzi frontierele prosperităţii sale de invazia tătarilor din restul lumii (Europa). Fractura asta decisivă trebuie să dispară, şi acesta mi se pare un obiectiv de politică externă mult mai înţelept şi vizionar, în interesul nostru, decît să tot jucăm reluări de secvenţe din războiul rece. Am putea măcar să discutăm despre asta? Ne-am putea poate întoarce la timpurile cînd *dezbăteam* politica noastră externă, cînd ea nu era decisă de nişte securişti care au uitat să iasă la pensie şi nişte amatori strînşi pe lîngă ei, cum e de vreo cîţiva ani?

Nu sîntem singurii nemulţumiţi de detentă. Există mai multe ţări cărora nu le convin noile relaţii înfloritoare cu ruşii din era Obama-Merkel.

Polonia, Estonia şi noi avem dosarele noastre proprii şi ne simţim lăsaţi pe insulă de vaporul care pleacă mai departe. Nu e însă un motiv să continuăm lupta după ce ea s-a terminat, ca japonezii în Pacific. Sînt necesare abordări mai subtile. De exemplu, eu găsesc că puteam face mai mult ca Moldova să fie o parte din această mare înţelegere cu Occidentul, şi în avantajul ei, nu în avantajul Rusiei. Dar nu dacă ne poziţionăm în ţară agresoare şi nu dacă acţionăm unilateral. Nu dacă vom continua să concepem Transnistria ca pe un obiectiv şi nu ca pe o monedă de schimb. Ca obiectiv, e unul de neatins.

E esenţial în politica externă ce joc alegi să joci şi ce semnale trimiţi în această privinţă. Pentru că resursele se schimbă în funcţie de joc, ceea ce părea un obstacol într-un joc de sumă zero devine un atu într-un joc de cooperare. Oare mi se pare mie, şi numai mie, că noi ştim un singur joc şi că lumea nu e aşa de săracă în posibilităţi pe cît o sărăcim noi, în paradigma noastră de război rece?

Scrieţi fratelui Ioan!

Steagul Statelor Unite flutură sus, deasupra frontierei dintre Kosovo şi Macedonia, cu steagul kosovar mult mai modest şi mai jos. Nimeni nu a cerut voie americanilor să le pună steagul la intrarea în Kosovo: e expresia recunoştinţei şi totodată invocarea protecţiei lor de către localnici. Kosovo e inundat de steaguri, de la vulturul bicefal albanez, negru sumbru pe roşu feroce, la steguleţele soldaţilor din trupele internaţionale departe de casă, precum slovacii care au ridicat baricade în jurul monumentului dedicat bătăliei din Kosovo Polje sau nemţii de la mănăstirea Arhanghelilor, care s-au căţărat să îl pună pe al lor

tocmai în vîrful muntelui şi al fortăreţei medievale, cu entuziasm cruciat.

Ioan a venit cînd avea 19 ani din Serbia de Vest la seminar în Kosovo şi s-a hotărît după trei ani să se facă călugăr. De atunci e aici, la mănăstirea Arhanghelilor lîngă Prizren. În 1998, armata iugoslavă, cu ajutorul poliţiei – fostă comunistă – locale, formată mai ales din sîrbi, a intimidat, ameninţat şi pus pe fugă aproape 800 000 de albanezi din Kosovo, mitraliind sate şi moschei şi lăsînd cîteva mii de morţi în urmă. După ce armata s-a retras, bombardată de NATO, s-au reîntors albanezii şi mănăstirea a fost distrusă. După aceea însă au venit trupele KFOR şi Ioan a fost printre cei care au muncit să o reconstruiască. A fost printre cei evacuaţi în grabă de trupele KFOR în 2004, cînd s-au retras din calea incendiatorilor, după ce un conflict la Mitrovica s-a extins în toată provincia. S-a reîntors după ce mănăstirea era iarăşi praf şi pulbere şi a muncit să ridice cele cîteva camere, cu capela minusculă, în care trăiesc cei şapte călugări. Ca şi colegii lui, nu are curaj să meargă la Prizren, oraşul cel mai apropiat, sediul episcopiei ortodoxe istorice şi al cetăţii lui Dušan, întemeietorul Arhanghelilor. Merge cu însoţitori militari într-un sat apropiat, unde locuitorii sînt „bosniaci“ (sîrbi islamizaţi), de care nu îi e frică. În restul timpului, stă în rîpa îngustă, cu pereţii de piatră ameninţători deasupra, printre ruinele mănăstirii istorice şi ale celei recente, printre pietrele medievale şi valurile de sîrmă ghimpată desfăşurate de militarii germani. În capelă e pictat un om care îşi ţine capul în mînă, e fratele Hariton, cel care a fost răpit de aici în 1999 şi regăsit cu capul tăiat. Noi credem că e un sfînt, îmi spune simplu Ioan. Stăm pe marginea ruinelor bisericii noi şi îmi arată unde vor ridica din nou biserica mare. La ce bun?, întreb. Mai există comunităţi sîrbe în jur? Mănăstirea istorică e o ruină din secolul al XVI-lea: legenda spune că pietrele mari

de aici au fost duse de turci la Prizren, unde s-au pus la temelia moscheii lui Sinan. Ioan începe să plîngă. Toţi cei care au plecat vreodată se vor întoarce într-o zi, chiar dacă s-au stabilit în Serbia, chiar dacă au familie acolo, spune el, vor veni înapoi cîndva, noi construim pentru viitor! Dar Kosovo a devenit independent, a auzit ştirea asta? Nu, spune el, nu se poate, Kosovo nu poate deveni independent contra voinţei majorităţii poporului sîrb. Şi Rusia, Rusia sprijină Serbia.

Asta îmi spune mai tîrziu şi sora Evghenia, la Gračanica, mănăstirea în stil bizantin de lîngă Priština. Stăm în curte, la adăpostul zidurilor şi al trupelor suedeze, şi îmi arată în jur cu mîna. E o închisoare, spune. Nu putem ieşi niciodată să ne plimbăm. Cînd mergem undeva, ne trebuie escortă. Cînd mergem în Serbia, ne trebuie autobuz special, şi uneori autobuzele sînt atacate. Nu mai sînt credincioşi. De unde e? Din Serbia de Est, a venit aici în 1997, au trimis-o de la mănăstirea unde tocmai intrase. A prins la Gračanica represiunea sîrbă din 1998, bombardamentul NATO din 1999, răzbunarea albanezilor cînd s-au întors. Au ascuns oameni aici, paramilitari acuzaţi că maltrataseră albanezi. Nici azi nu se simte în siguranţă? Siguranţă? Rîde amar. Şi atunci, de ce nu pleacă, de ce nu se duce la o altă mănăstire, mai ferită, ce caută aici, în linia întîi, o fată de nici treizeci de ani pe care anxietatea şi privaţiunile încrustează deja semnele bătrîneţii? Deodată se trezeşte în ea o altă fiinţă, strigă, desface braţele. Cum o să plec, spune. Aici e Serbia. Sîntem aici de o mie de ani! Cum o să plec? De ce să plec? Dumnezeu ne-a lăsat ca să ne apărăm ţara!

La patriarhia din Peć aflu de la soldaţii italieni că au mai rămas doar cîteva familii într-un oraş altădată locuit de peste 20 000 de sîrbi. Nu că ar fi dispărut sîrbii din Kosovo: dincolo de rîul Ibar, la Mitrovica, unde garda franceză mă lasă să trec pe jos podul despărţirii simbolice, partea sîrbă roieşte

de oameni, de aici încolo spre Serbia nu mai e frontieră, sîrbii au retras-o la declararea indepedenţei Kosovo. Sîrbii au dispărut doar din regiunile compact albaneze, unde erau minoritari, nu de aici, unde terasele cafenelelor sînt pline. Multe afişe cu Milan Nikolić, candidatul extremist de la Belgrad, votat aici de toată lumea, şi multe Jeepuri.

Seara, la Priština, prin fereastra deschisă aud în depărtare glasul stins al muezinului. Nu pot să dorm gîndindu-mă la mănăstirile astea insulare, care rezistă după ce comunităţile lor s-au retras, ca parfumul trandafirilor într-o cameră după ce s-au ofilit şi au fost deja aruncaţi. Dacă mi-ar ieşi în cale cei care i-au trimis aici pe toţi tinereii ăştia care nici nu au apucat să cunoască viaţa înainte de a veni în linia întîi, le-aş spune eu ce gîndesc despre ei. Cruciada copiilor!

Dar e prea tîrziu pentru indignare. Nenorocirea în Kosovo, ca în atîtea alte locuri, e că istoria nu mai poate fi dată înapoi. După independenţă, violenţa a dispărut, dar o extincţie lentă, poate la fel de teribilă, îi paşte pe aceşti tineri care au venit aici să fie martiri. Demersul lor nu are speranţă, luptă contra demografiei, a istoriei şi a altor lucruri de nemăsurat, dar solidaritatea e menită mai ales pentru cei fără speranţă. Scrieţi fratelui Ioan. Nu are nevoie de bani, mi-a spus, nu are nevoie de nimic, dar uneori se simte foarte singur acolo, între ruine, cu gărzile care îl păzesc. Trimiteţi-i o carte poştală cu o mănăstire sau o biserică ortodoxă frumoasă de unde locuiţi. Adresa lui este Monastery Holy Archangeloi, Prjzren 38236 SFRPCE. Mai departe el a scris, greşit, Serbia. Dar e de fapt Kosovo, deja o altă ţară.

Noua monarhie

A fost o nuntă regală. Nu a fost tot atîta lume ca la William şi Kate şi nu s-au montat arbori în biserică. Costumele nu au fost comandate la designeri celebri, ci au fost tradiţionale, iar la binecuvîntarea finală au fost de faţă doar morţii, viii urmărind doar pe ecrane. Cu toate astea, nunta celui de-al Cincilea Rege Dragon din Bhutan a fost o sărbătoare naţională.

Pentru cine nu ştie, micul regat fondat în secolul al XV-lea e un mare succes: cînd pun pe perete harta guvernării lumii în culorile de la Banca Mondială, e singura pată verde – culoarea maximului succes – din toată Asia continentală, iar studenţii fac totdeauna eforturi să ghicească ce e cu acest vîrf de ac, excepţia pozitivă. Tînărul rege, care a preluat tronul de la tatăl lui, tocmai s-a însurat cu o femeie fără rang. Are reputaţia unui băiat care vorbeşte pe şleau, e modest şi educat în Occident – omul potrivit să îşi modernizeze ţara după visul conservator, treptat şi fără a-şi pierde tradiţiile. Poporul lui îl adoră.

În ultimii ani, avantajele unui regim prezentat adesea ca retrograd şi nedemocratic, monarhia, au început să fie din ce în ce mai vizibile. În capitala noastră tehnocratică, Bruxelles, puţină lume se pasionează după dl Barroso, iar Cathy Ashton nu ar fi recunoscută pe stradă, presupunînd că ar umbla pe jos. În schimb, regele este universal admirat şi belgienii îţi vor spune toţi că monarhia e singura redută care opreşte cele mai rele tendinţe populiste şi naţionaliste să destrame Belgia. Am studenţi din Belgia care apără monarhia de colegii lor din alte ţări, care îi iau peste picior. La fel, studenţii mei din Maroc. Occidentul priveşte cu mare rezervă monarhia şi a lăsat-o să cadă pe cea din Nepal, ca acum să se lupte să construiască pe nimic o ţară acolo. Dar istoricii încep să nuanţeze. În volumul meu editat la Columbia University Press, *Ottomans into Europeans*, doi istorici

germani fac dreptate monarhiilor balcanice, printre care şi regilor noştri.

Mecanismul prin care monarhiile sînt eficiente începe să îmi fie din ce în ce mai clar de cînd studiez istoria bunei guvernări. Nu a fost întotdeauna aşa. Regelui Carol I al Angliei, pe care îl iubim cu toţii din Dumas, a trebuit să i se taie capul pentru a se stabili că legea e suverană, nu dreptul divin. Mai pe scurt, cum spune un laureat al premiului Nobel pentru economie, i-au tăiat capul fiindcă se împrumuta şi pe urmă nu îşi plătea datoriile, practic confiscînd averile supuşilor săi. Stabilirea supremaţiei proprietăţii în faţa arbitrariului puterii guvernului, raţionalizarea, cu alte cuvinte, a puterii regale şi stabilirea suveranităţii legii au făcut din Anglia prima ţară dezvoltată din lume, iar din monarhia ei ceea ce este astăzi – o sursă de legitimitate, continuitate şi mîndrie. Pînă şi G.B. Shaw, care era comunist, are o piesă foarte amuzantă în care un rege strălucitor, spiritual şi onest dă o lovitură de stat contra partidelor populiste a căror demagogie duce ţara de rîpă. E tradusă în româneşte. Principele de Liechtenstein a făcut cam aşa acum vreo cîţiva ani, oripilînd Europa democratică, dar cu sprijinul integral al micului său popor. Monarhiile recente sau republicile prezidenţiale sînt, prin contrast, o mare pacoste. Diferenţa este de sorginte pur conservatoare: cine a fost proprietar sute de ani şi are certitudinea continuităţii va ţine la propăşirea domeniului său, cine s-a trezit în fruntea lui tinde să spolieze rapid tot ce găseşte, că nu ştie cît va dura.

Asta nu înseamnă că monarhia e soluţia tuturor problemelor. Singura oară cînd mi-am exprimat părerea, în 1990, am fost sceptică, explicînd că era mai greu pentru noi să convingem poporul, cum era el atunci, să ne lase să reinstaurăm monarhia decît să cîştigăm nişte alegeri pe o cale democratică. Aşa a fost. La vremea cînd am spus

asta nu cunoşteam familia regală. Aveam să o cunosc peste puţin timp, pentru că unul dintre consilierii Regelui a venit să îmi facă, foarte civilizat, reproşuri pentru acel articol sceptic. Ne-am căsătorit – şi aşa am ajuns în vizita de curtoazie obligatorie la Versoix, pe vremea cînd familia regală nu avea nimic, decît loialitatea puţinilor săi prieteni. Nu am să-l uit niciodată pe Rege aşteptîndu-ne pe scări (am întîrziat!) sau protestînd cînd Regina ne-a urcat la sfîrşit în Jeepul lui istoric, cadou de la armata americană pentru eroismul arătat la 23 august şi care nu avea suspensie (dar altfel pierdeam vaporul), nici pe Regină povestindu-mi pe furiş cum ajuta refugiaţii români să treacă frontiera în Franţa după ce îi adăpostea cîteva zile („dar să nu îi spuneţi Regelui, s-ar supăra că ne jucăm cu legea…“). Fiicele erau fermecătoare, de o modestie care ar fi fost de exemplu în orice familie. Nu am păstrat relaţii apropiate şi, deşi C.T.P. mi-a reproşat într-un editorial că televiziunea mea era mai degrabă monarhistă decît cu Emil Constantinescu, acest lucru nu era adevărat. Nu făceam decît să restabilim adevărul. Reabilitarea averii regale, mai tîrziu, mi s-a părut fenomenală, dar cred şi azi că familia ar putea face mai mult să fie populară: de exemplu, în Sinaia, unde locuiesc eu, unde locuitorii nu sînt mulţumiţi că în urma retrocedării economia locală a suferit şi Furnica stă închisă, iar cu castelul nu se ştie prea bine ce se va întîmpla. Orice ar decide familia regală, soluţia nu poate veni decît printr-un dialog cu comunitatea.

Nici unul dintre preşedinţii noştri aleşi nu a reuşit să fie degajat în relaţia cu Regele, deşi, după părerea mea, legitimitatea cuiva ales cu milioane de voturi este indiscutabilă. Probabil însă că şefii noştri de stat intuiesc mai bine decît noi că le lipseşte ceva. Avînd în vedere că nici unul dintre cei trei aleşi nu a fost, prin el însuşi, un spoliator – puteam nimeri mai prost –, nu aş şti să spun ce.

Dar faptul rămîne. Şi este amplificat enorm şi penibil astăzi, cînd aniversarea de 90 de ani a Regelui trezeşte valuri de propagandă negativă, de la naivă la mîrşavă. Circulă zvonuri iresponsabile că poate Băsescu nu a dat chiar cu parul în baltă – cum a dat! – insinuînd că şi Regele ar trebui să fie un criminal de război, nu doar Antonescu. E fals şi ordinar. Mama Regelui este printre Drepţi, un titlu oferit de evrei celor care au făcut cel mai mult să îi salveze în acele vremuri de teroare. În paranteză fie spus, mai toate casele regale din Europa s-au purtat atunci remarcabil; în vreme ce liderii aleşi se întreceau în antisemitism, mai mulţi regi au pus umărul să îşi salveze supuşii evrei. Cît despre comparaţia cu Finlanda pe care o face Cristoiu în rubrica lui din *Adevărul*, unde continuă munca lui Eugen Barbu, Vadim Tudor şi a şcolii naţionalist-comuniste a lui Ceauşescu, ea nu putea fi făcută decît de un ignorant, pentru unii şi mai ignoranţi decît el. România a inclus Partidul Comunist în blocul democrat, lîngă partidele istorice, la sugestia occidentalilor, ca să facă uitate enormele vini ale lui Antonescu – faptul că a dus armata noastră pînă la Stalingrad şi pogromul de la Odesa. Finlandezii s-au oprit la graniţele lor şi nu au completat cercul german în jurul Leningradului. Istoria celui de-al doilea război mondial ar fi fost alta dacă o făceau. Fără invazie şi fără pogrom, nu li s-au pus aceleaşi condiţii ca nouă din partea Aliaţilor ca să îşi salveze ţara la conferinţa de pace. Faptul că Regele şi partidele noastre istorice, nevinovate – Maniu şi Brătianu se opuseseră politicii lui Antonescu –, sînt blamaţi pentru politica celui din urmă este o ilustrare a propagandei negre. Investiţia regimului comunist în Cristoiu dă roade peste ani, iar faptul că a ajuns principala sursă de inspiraţie istorică pentru şeful statului e o ruşine pentru T.R.U., H.R.P. şi alţi prieteni rătăciţi de-ai mei. Nu mai vorbesc de Dinu Patriciu, care probabil că nu ştie că dă bani

capitalişti pentru propagandă comunistă de stilul cel mai pur.

A luat istoria un curs greşit în iunie 1940, cînd doar o minoritate din Consiliul de Coroană, Iorga şi încă vreo cîţiva, a susţinut că trebuie să le ţinem piept ruşilor? Discuţia e teoretică şi Regele de azi era doar moştenitorul foarte tînăr al Coroanei. Personal, cred că a fi dat Basarabia crezînd că salvăm Transilvania a fost o eroare a elitei noastre de atunci. Poate că Regele Carol a avut o vină în alegerea cui stătea atunci în jurul mesei, dar regii, mai ales cei de import, pot greu fi făcuţi responsabili de subţirimea elitelor lor. Nici dacă astăzi am restaura monarhia, cum propune PNŢCD, asta nu ne-ar aduce acea elită luminată indispensabilă dezvoltării unei ţări. Am rezolva doar problema, e drept că spinoasă, a unui articol din Constituţie care spune cum trebuie desemnat prim-ministrul şi pe care şeful actual al statului îl interpretează, cît se poate de neimparţial, în sprijinul partidului său.

Monarhia noastră a avut şi bune, şi rele. Dar totalul este remarcabil, iar respectul nostru pentru instituţia asta face parte din respectul faţă de noi înşine, în care nu sîntem tocmai bogaţi. Avem ce sărbători: am supravieţuit fascismului şi comunismului şi depinde doar de noi ce vom face mai departe, dacă vom fi tot republica veche sau, poate, cine ştie, o monarhie nouă pe rădăcini vechi. Dar asta nu se va întîmpla la alegerile viitoare şi cei care vor să împingă la o confruntare folosind tema monarhiei, oricine ar fi ei, ar face bine să se abţină zilele astea.

Trianon-Ialta şi retur

Au făcut bine Viktor Orbán şi majoritatea FIDESZ de la Budapesta să deschidă uşa cetăţeniei pentru cei 3,5 milioane de maghiari aflaţi în ţări vecine, unele în interiorul, altele în exteriorul Uniunii Europene? Are dreptate premierul slovac să ameninţe că va retrage cetăţenia maghiarilor din Slovacia pentru că acest fapt pune în pericol suveranitatea naţională a ţării sale? Şi de ce ai noştri tac mîlc, în vreme ce presa străină, totdeauna critică cu Orbán, vuieşte?

Hai să vedem ce este apartenenţa naţională (cetăţenia) în accepţiunea civică – o comunitate a redistribuirii, ai cărei cetăţeni se definesc prin dreptul la autoguvernare. Cetăţeanul este cel care plăteşte impozite, şi în schimbul lor votează, alegînd pe cei care administrează banii lui. Asta e tot. Cine e el, de unde îi vin strămoşii, în ce limbă visează şi ce sex îl atrage nu ne interesează cîtă vreme el îşi respectă contractul cu statul şi statul îi dă ce i se cuvine. Deşi în teorie puţini contrazic această definiţie, în practică această viziune occidentală a cetăţeniei civice coexistă cu unele concepţii etnice despre cetăţenie din unele ţări europene. Cetăţean este doar cine este recunoscut drept „self“ – are aceiaşi strămoşi ca noi, vorbeşte aceeaşi limbă etc. Restul drepturilor cetăţeneşti derivă din această identificare etnică. Germania a repatriat pe saşii noştri, care trăiseră în altă ţară timp de sute de ani, deci era greu de argumentat că Germania era patria lor. Noi am încercat în aranjamentele noastre constituţionale să luăm ceva din ambele modele. Problemele au început cînd am decis să acordăm cetăţenie completă, după model german, cetăţenilor nou-formatei Republici Moldova care o cer. În asta i-am precedat pe unguri, pentru că opoziţia altor partide l-a împiedicat pe Viktor Orbán data trecută cînd a fost la putere să acorde legitimaţii de maghiar care să însemne o cetăţenie integrală: cu legitimaţia respectivă puteai doar circula la Budapesta fără

viză şi aveai unele drepturi sociale (înlesniri la transport, sănătate). Dar nu aveai dreptul să votezi.

Acordarea deplinei cetăţenii, inclusiv dreptul la vot, unor cetăţeni ai unor alte state este incompatibilă cu concepţia civică a naţiunii. Asta înseamnă să aduci în spaţiul naţional pe nişte neplătitori, care au dreptul să voteze, dar nu vor fi guvernaţi de cei pe care îi votează şi deci nu vor suferi consecinţele alegerii lor. În naţiunea-spaţiu al redistribuirii solidaritatea este neutră din punct de vedere etnic: alegem să distribuim surplusul de bani (nu cum cred ei, deficitul) de mai mulţi ani cu judeţele sărace Harghita şi Covasna, în vreme ce în Republica Moldova, deşi acolo se vorbeşte româneşte, nu distribuim nimic. Conaţionalii noştri sînt ungurii de la noi, care plătesc aceleaşi impozite şi respectă aceleaşi legi. Ce să mai spun de dl Orbán, care oferă drept de vot unui număr comparabil cu cel al votanţilor (şi plătitorilor de taxe) din Ungaria propriu-zisă? De ce ar vota la alegerile din Ungaria maghiarul din Vojvodina sîrbească, sau de la Košice, sau de la Sfîntu Gheorghe, şi, dacă va vota, pe ce bază o să o facă? Ca noi toţi, pe bază de interes, numai că interesul cînd locuieşti în altă ţară e mai îngust, priveşte doar tratamentul tău şi nu şi alte politici publice din Ungaria. Moldovenii, de exemplu, au votat pentru cine le-a promis şi mai multe paşapoarte, folosite în mare măsură ca permise de intrare pe piaţa de muncă ilegală occidentală. La ora asta, după ce au contribuit masiv la alegerea lui Băsescu, lor nu li se taie 25% din salariu, de exemplu. Aşa că se poate ajunge, cu totul nedemocratic, ca decizia politică să fie luată de cei care nu contribuie, cum s-a întîmplat cu alegerea lui Băsescu iarna trecută (deşi poate măcar din românii de la Paris unii or plăti taxe de proprietate). Nu există nici un temei moral şi constituţional pentru care într-un stat modern să existe reprezentare fără taxare, tot aşa cum nu este

acceptabilă taxarea fără reprezentare. Votul este dreptul de a decide cum vor fi întrebuinţaţi banii tăi. Nu contribui, nu ai de ce să ai putere de decizie. *Această formulă este subversivă, în primul rînd pentru statul care o practică*, pînă să ajungem la vecini.

Lăsînd argumentul democratic deoparte, există un argument pro şi unul contra, care sînt de fapt faţa şi versoul acelui argument istoric. Argumentul pro este că măsura e de fapt o reconstituire a dreptului cetăţeniei pe care aceşti oameni au avut-o şi pierdut-o în mod nelegitim. Eu am cetăţenie română pentru că bunica mea din Cahul era logodită cu un ofiţer al armatei române şi a făcut parte din minoritatea căreia i s-a permis să treacă podul după ultimatumul sovietic din 1940. Verii mei care au rămas în urmă şi au fost deportaţi în Asia Centrală au azi cetăţenie kazahă şi sînt cu totul excluşi din Europa din cauza unei nedreptăţi istorice. La fel argumentează şi dl Orbán. Trianonul a fost o agresiune contra naţiunii maghiare, a lăsat în ţări vecine milioane de unguri care au fost traumatizaţi şi cărora abia azi li se face dreptate. Argumentul contra spune că trebuie să convingem statele să se poarte decent cu minorităţile lor, pentru a atenua asemenea nedreptăţi, şi nu să schimbăm cetăţenia sau frontierele. Orice extindere a drepturilor politice ale cetăţenilor unei ţări vecine cu care există sau a existat un conflict riscă să aprindă naţionalismul, care nu se stinge niciodată. Priviţi numai cum s-a ajuns ca în Bruxelles, cîndva oraşul model al bilingvismului, să se interzică vorbitorilor de franceză să cumpere case în anumite cartiere, ca să nu modifice compoziţia etnică, sau cum deputaţii flamanzi cer regulat secesiunea Flandrei. Diplomaţiile europeană şi americană fac mari eforturi să împiedice pe ruşi să dea paşapoarte la jumătate din Ucraina, pe sîrbi şi croaţi să dea mai multe paşapoarte în Bosnia decît cele bosniace,

pentru că există un pericol real de destrămare a acestor ţări. De asta occidentalii sînt supăraţi pe Orbán, acum şi pe noi cu cetăţenia moldovenească, nu că sînt contra unirii sau mai ştiu eu de ce. I-am enerva mai puţin dacă ne-am uni: aşa, creăm precedente din care nu se ştie ce va ieşi.

Dacă noi tăcem, deşi dl Orbán după asta va cere şi mai vocal autonomia pentru cetăţenii lui din regiunea secuiască, este pentru că dl Băsescu a practicat o politică identică faţă de Republica Moldova. Hai, am înţeles şi l-am apărat şi la Departamentul de Stat, şi la Cancelaria germană cînd a ameninţat pe Voronin că dă cetăţenie tuturor. Dar a cere formal să ajungem la zece mii de paşapoarte pe lună, după ce praful s-a ales de Voronin, nu mai are nici o justificare, e o formă de a sabota pe partenerii noştri din UE, care sînt sensibili şi la o sută de migranţi potenţiali şi care nu ne-au adus înăuntru ca să băgăm pe blat toată Moldova. La fel face şi dl Orbán cu maghiarii din Serbia, le dă cetăţenie europeană pe blat. Ca vechi avocat al flexibilizării vizelor faţă de Balcanii de Vest şi Moldova, ştiu perfect că avem şi alte căi de a asigura acestor oameni mai multă libertate de mişcare şi oportunitate economică. Dar, evident, nu cu acelaşi profit electoral pentru lideri. Asigurîndu-se de votul ungurilor din străinătate, transformîndu-i în clienţii lui prin acest cadou, dl Orbán îşi asigură realegerea de lungă durată şi sabotează pe votanţii rezidenţi în Ungaria, devalorizîndu-le voturile. Sigur că nu putem face nici un reproş FIDESZ cîtă vreme noi facem acelaşi lucru, dar e evident că politica noastră – adică cea prezidenţială, miniştrii noştri de Externe fiind doar nişte figuranţi – a fost lipsită de clarviziune. Nu pare că ne-am prins că tot ce facem noi alţii pot face în detrimentul nostru cu dublă măsură. Am păţit ca în acel banc est-european în care Ivan capătă de la Dumnezeu trei daruri, dar numai cu condiţia că rivalul lui va

căpăta totul dublu. Ivan cere întîi un Jeep, dar vecinul capătă un Hummer, apoi o vilă, şi vecinul capătă un castel, iar a treia oară, disperat, nu îi mai rămîne decît să-i ceară lui Dumnezeu să îi taie o mînă. Sper că nu am ajuns acolo, dar mult nu mai e.

Aşteptîndu-l pe Barroso

Ce proastă idee pe Europa asta să intre în criză după ce am intrat noi în ea, mi-a spus cu năduf un prieten diplomat est-european care, după ce a luptat cîţiva ani contra Europei cu două viteze, vede acum, perplex, cum această soluţie se desprinde ca unica salvare. Ce facem?

Dacă acceptăm soluţii precum cea a lui Jean-Claude Piris (tratat suplimentar doar pentru membrii zonei euro capabili să treacă la federalism fiscal), se termină cu criza euro, dar o să avem trei Europe: zona euro performantă şi unificată, zona euro şchioapă şi neştiind dacă să o ia înainte sau înapoi (Grecia, Portugalia…) şi cei din afara cercului şi fără perspective serioase de a ajunge din urmă pe careva – noi. Dacă ne opunem, vom fi în criză perpetuă, şi economiile noastre trăiesc mai ales din investiţii din zona euro, tot proiectul european va imploda, atras ca într-un vîrtej care consumă mereu mai mult şi mai mult – tot acolo o să ajungem. Cine îşi imaginează, mai ales din ţările aspirante la UE, de la Sarajevo la Ankara, că Europa va continua aşa cum o ştiam se înşeală. Totul e pe cale să se schimbe. Foarte regretabil, pentru că vechea Europă era foarte avantajoasă pentru cine a ştiut să profite de pe urma ei. Nu a fost cazul cu noi, românii, care ne-am ales să fim divizaţi, inadecvaţi şi ineficienţi exact cînd ajunseserăm la partea unde trebuia să încasăm.

Miercuri, 9 noiembrie, la ora serii, a trebuit să îmi îmbarc invitaţii – cei mai distinşi gînditori despre viitorul Europei pe care îi are continentul – în autobuz, ca să îi duc la discursul preşedintelui european José Manuel Barroso despre „starea Europei“, care din motive de securitate se ţinea în altă locaţie decît simpozionul nostru Dahrendorf, profetic intitulat acum vreun an şi ceva: „Europa, schimbarea dezbaterii“. Europa s-a schimbat între timp dramatic, dezbaterea mai lent – lumea nu renunţă aşa uşor la gîndirea de ieri, chit că nu se mai potriveşte cu realitatea de azi. Iar dacă o să rîdeţi de partea cu autobuzul, ca un student leton de-al meu care mi-a spus că aşa mergea lumea şi cînd vorbea Gorbaciov la Riga pe stadion, am să vă spun ce i-am spus şi lui. Nu e adevărat, nu ne ducea nimeni cu autobuzul, cel puţin nu pe noi, elevii şi studenţii, trebuia să mergem pe jos sau să ne plătim biletul de tramvai, asta în primul rînd, iar din tramvaiul acela, odată urcat, nu mai puteai coborî, asta în al doilea rînd…

Europa a mai traversat crize. De ce e asta mai dramatică? Pînă recent, domnea convingerea în puterea ei de convergenţă, cum a numit-o pe vremuri Thomas Risse, directorul unui centru care se cheamă chiar „Puterea transformatoare a Europei“. Toată lumea – şi americanii primii – paria pe capacitatea europeană de a aduce la numitor comun ţările periferice, atît la capitolul democraţie, cît şi la capitolul prosperitate, astfel că asemenea crize păreau „de integrare“, probleme de „creştere“. De fapt însă, argumentează Ivan Krastev în textul lui pentru simpozion, „Momentul dezintegrării europene“, aceasta e o criză de dezintegrare, cu atît mai gravă cu cît ce a făcut posibil proiectul european se întoarce contra lui în acest moment de divergenţă. În primul rînd democraţia, populismul de pretutindeni şi concesiile făcute lui de liderii europeni, conceptul bunăstării ca drept pe care democraţiile îl pot oferi

cetăţenilor lor indiferent de conjunctura economică. Risse stă în faţa noastră în autobuz şi nu se amuză, îşi spune probabil că sîntem nişte est-europeni nerecunoscători şi teribilişti, care muşcă mîna ce i-a hrănit. Fără a mă fi înţeles în prealabil cu Ivan, textul meu se cheamă „Neinspirata căutare a unei identităţi europene“ şi spune cam aşa:

> Europeniştii cred că, dacă am dovedi existenţa unei identităţi europene comune, din ea ar izvorî solidaritatea cu ceilalţi, sprijinul pentru politicile europene şi o integrare mai avansată. De ce însă grecii, care au identitate, slavă Domnului, nu susţin defel politica guvernului lor şi cum poate în general identitatea, care e doar una, servi de legitimare oricăror politici, variate pe diferite dimensiuni? Obsesia cu europenitatea şi europenismul, în general cu identitatea definită psihologic, ne face să pierdem din vedere ce e Europa de fapt: un corp de legi şi capacitatea de a le pune în practică. Aceasta e Europa standardelor: să fie Turcia la standarde, nu s-ar mai uita nimeni la ce religie are şi ar fi înăuntru imediat, cum s-a întîmplat cu Austria sau Suedia. Grecia nu e la standarde, şi nici Italia sau Portugalia, şi iată că asta ameninţă să dezintegreze Europa, nu imigranţii mult huliţi, nici Rusia sau China de pe margini. Pe scurt, identitatea europeană e doar propagandă a Bruxelles-ului – justificatoare pentru abordarea neocolonială europeană, pentru că Europa vrea să facă standardele ei adoptate şi dincolo de frontieră, în Ucraina, Libia şi Magreb, susţine profesorul de studii europene de la Oxford Jan Zielonka, în textul lui „Ideologia unui imperiu“.

Şi propagandă a periferiei, susţin eu, „întoarcerea la Europa“ a fost un discurs mobilizator de succes al tranziţiei postcomuniste, care a unit oamenii indiferent de ideologie în aspiraţia spre libertate, făcînd capitalismul să pară un vis, nu un coşmar. În realitate, nu aveam însă unde ne întoarce, pentru că nu fuseserăm în Europa unită niciodată. Noi eram lumea a treia a

Europei, şi rolul dlui Franks de azi a fost jucat între cele două războaie de reprezentanţi ai celor care ne împrumutau, ca şi azi, să ne stabilizăm bugetul: Banca Franţei, la vremea aceea, al cărei agent era plasat permanent la noi şi avea drept de veto pe cheltuielile guvernului. Un om, Virgil Madgearu, a fost executat pur şi simplu pentru că se împrumutase de pe piaţa financiară internaţională cînd era la guvernare, şi anume de către legionarii romantici redescoperiţi zilele astea de Cristoiu cu Vodă şi Mihail Neamţu cu Manualul lui de luptă. Ce am învăţat? Mă uimeşte că azi, cînd descoperă istoria Greciei cu incapacitatea ei de a atinge echilibrul fiscal, românii ştiu aşa de puţin din propria lor istorie.

Dacă e multă identitate europeană de fabricaţie în Rond-Point Schuman, ca şi la Belgrad sau chiar Tbilisi, unde oamenii stau pînă la miezul nopţii să îţi argumenteze ce europeni sînt ei, la mijloc, unde e Europa propriu-zisă, nici vorbă de identitate, numai dorinţa ca lumea europeană desenată în anii ’70 să nu se schimbe. Cu alte cuvinte, cine încă aspiră la standardele Europei are o identitate europeană, cine a ajuns deja la ele nu o mai bagă în seamă. Oamenii sînt preocupaţi de alte lucruri: de faptul că nu mai au securitatea socială a părinţilor lor, de exemplu. Criza nouă e blamată pe lipsa de potrivire între instrumentele Europei politice şi proiectul monedei europene. Ralf Dahrendorf ar fi scris în 1996, profetic, atunci cînd s-au reluat discuţiile anilor ’70 de a crea o monedă comună, că „mîna invizibilă a pieţei va face vulnerabile chiar şi planurile cele mai sofisticate“. Aşa este. Federaliştii europeni, cei care au vrut întotdeauna „mai multă Europă“, concep că armonia se poate reinstitui într-un singur fel, dacă politica face pasul din urmă (guvern fiscal) şi prinde moneda comună europeană.

Euroscepticii zilelor noastre, printre care vorbitorul ales de mine pentru deschiderea

conferinţei, Timothy Garton Ash, sugerează că s-ar putea întîmpla invers: euro să fie forţat să facă un pas înapoi. Nu poţi face însă la loc ouă din omletă, spune George Soros, care acum un an ne tot spunea că euro e o prostie, dar acum îi e teamă că o cădere a sa ar antrena un marasm global. Dacă reuşim însă să fim realişti, şi nu ideologici, că şi europenismul a ajuns o ideologie, şi asta mai de mult deja, nu avem, de fapt, de ales. Nu toată lumea poate face pasul la un guvern fiscal comun pe bază de euro, pentru că nu toate economiile europene sînt la fel de performante. În aranjamentul actual, Germania ar exporta la nesfîrşit în Grecia, care ar fi în faliment şi austeritate perpetuă. Ce să mai vorbesc de noi, care sîntem pe dinafară. În România văd că se înteţesc apelurile la a face planuri pentru euro, într-o totală inconştienţă: faceţi mai degrabă planuri cum să ieşiţi din stagnare, asta e problema României. Grecii sau românii care au 30 de ani azi s-ar putea să nu mai aibă pensii – că poate Risse s-a înşelat şi statul social european nu e un model, ci o excepţie, care nu mai poate fi emulată peste tot, deşi cele şapte miliarde de locuitori ai planetei vor sau vor vrea toţi o societate de tip european, cu alocaţii pentru copii, pensii generoase şi asigurări de sănătate pentru bătrîni.

Modelul e în regulă la el acasă: dacă nu altfel, imigrarea va asigura întotdeauna Europei necesarul demografic pentru a menţine statul social, pentru că potenţialul de a oferi slujbe pentru cei care lucrează azi ca să plătească pensiile de mîine există. Cei care sînt însă la margine, care pierd pe cei mai întreprinzători în fiecare an către economii mai performante şi creează prea puţine locuri de muncă şi productivitate într-un secol, aceia nu vor putea trăi la standarde europene nici în viitorul apropiat şi nici în cel depărtat. Iar Europa va fi redusă la o „Europă germană“, un nucleu european. Cel puţin aşa se zice c-ar fi spus

Habermas altcuiva de la conferinţa noastră, public nu l-am auzit spunînd aşa ceva, dar butada face turul autobuzului. Lumea aşteaptă ca dl Barroso, nici el dintr-o ţară aflată în miezul european, să arate lumina de la capătul tunelului, dar e greu de imaginat ce iepuraş poate omul scoate din pălărie.

Oricum ar fi, o lume se încheie zilele astea. Ce punem în locul ei vom vedea, dar cine îşi imaginează că poate opri schimbarea îşi face iluzii: lordul Dahrendorf, primul, ar fi rîs de noi dacă ar fi auzit că asta încercăm. Mă opresc aici, că intră dl Barroso.

Sfîrşitul Europei?

Eram în audienţa care l-a ascultat pe George Soros cînd a avertizat în iunie că mai avem trei luni să salvăm Europa, după care evoluţiile nu vor mai putea fi controlate de nimeni. Un Soros mult îmbătrînit şi pesimist, dar perfect lucid, şi trebuie să spun că părerea de la polul opus, a lui Jean-Claude Trichet, omul creditat pentru succesul euro şi cu care am avut onoarea unei discuţii private tot zilele astea, în timp ce îl conduceam să ţină discursul la absolvirea generaţiei din acest an de la Hertie School of Governance (numai din motive de limbă franceză am ajuns eu în această situaţie), nu e diferită. Cînd l-am întrebat dacă nu e mai înţelept să documentăm şi planul B, adică o ieşire organizată din euro, oricît de costisitoare ar fi, a părut în pragul infarctului: „Nu poate exista nici un plan B. Ar fi sfîrşitul. Dar cum am fost de faţă la atîtea, *ştiu că în ultima clipă liderii vor face ce trebuie, aşa a fost întotdeauna. În ultimul moment*“. Ai spune că bătrînul pesimist, care la început era duşmanul euro, şi bătrînul optimist, care trona peste dobînda euro ca un dictator, fără

să-i pese de critici, sînt depăşiţi zilele astea. Dar nu. La Forumul Economic din Bruxelles, pe 31 mai, comisarul pentru buget, vechiul nostru prieten Olli Rehn, şi Mario Monti, prim-ministrul italian, au avertizat că dacă nu schimbăm politica actuală în următoarele săptămîni zona euro se dezintegrează. Şi vorba aceea, cui îi pasă, doar că *dezintegrarea e chiar mai scumpă decît integrarea: prima ne-ar sărăci pe toţi, dramatic, a doua doar pe unii. Cine se întreabă, de exemplu, ce ne priveşte pe noi, care nu sîntem în euro, nu înţelege că sîntem băgaţi pînă peste cap: pentru că UE e principalul nostru partener comercial, pentru că economia noastră e euroizată, pentru că o bună parte din băncile noastre au capital sau active greceşti*.

Jean-Claude Trichet a cîştigat ani de zile concursul „Europeanul Anului“ organizat de *The European Voice – The Economist*, oricine ar fi candidat şi orice participare ar fi avut concursul. Istoria asta e ilustrativă pentru situaţia în care am ajuns. Au fost ani cînd au votat sute de mii de oameni, online, şi anii din urmă cînd noi, juriul, hotăram cine lua premiul. Dar nu a fost niciodată pus în discuţie locul întîi pentru el, deoarece toţi anii de glorie ai euro lui îi erau atribuiţi: iar el şi-a văzut întotdeauna mandatul ca pe unul pentru stabilitatea preţurilor şi protejarea de inflaţie a consumatorului european. Multe lucruri în magazinul meu Netto din Berlin costă doar un euro, şi costă un euro de 20 de ani. De asta, consumatorul, recunoscător, l-a urcat pe soclu. Germanii au fost contra euro, dar azi e o majoritate pentru. Încheierea mandatului lui Trichet a coincis cu criza. În noiembrie trecut noi nu am mai dat nici un premiu: în noua situaţie părea de prost gust să mai faci ceremonii à la Oscar în sala Bursei şi am agreat la o versiune minimalistă, cu cîţiva candidaţi (Merkel, van Rompuy, Monti, Mario

Draghi, succesorul lui Trichet). Cui să dai însă premiul cînd nu ştii cum se termină?

Cîtă vreme spaniolii iau deja cu asalt băncile, iar noi suspendăm ceremoniile, şi în România, ca de obicei, interesele înguste sînt prea mari ca să se preocupe cineva de altceva decît de propria lui situaţie trecută sau viitoare, daţi-mi voie să rezum într-un paragraf explicaţia, şi în două soluţiile, ca un profan, dar unul care are norocul să stea de vorbă cu Trichet şi Soros, între alţii. Nu e simplu de înţeles, pentru că există *cauze care ţin de ţară*, care explică performanţa – în parte – a ţărilor, ca şi atitudinea lor faţă de criza euro, *cauze care ţin de euro* şi *cauze care ţin de criza globală*. Pe ultimele presupun că le ştim cu toţii: supraexpunerea, cauzată de investiţiile lor globale, a băncilor europene de care depinde economia europeană, aşa cum cea americană depinde mai degrabă de Bursă, a dus la intervenţia statelor în sprijinul lor. Statele s-au împrumutat însă ca să ajute băncile, şi le-au ajutat ca să evite şomajul şi criza prelungită, deci pentru cetăţeni, nu pentru bancheri. Deceniul încheiat în 2010 fusese foarte bun pentru Europa, mai puţin bun pentru Germania, care s-a luptat cu o restructurare serioasă, condusă chiar de social-democraţi şi care a afectat beneficii sociale care păreau pînă atunci intangibile. În aceeaşi perioadă, Grecia prospera, pentru că aderarea la euro îi crescuse creditul, şi împrumuta pentru Olimpiadă, făcînd cheltuieli mari. Aici trecem la cauzele euro. Grecia nu era, în rest, mai coruptă sau cu o economie mai informală decît fusese vreodată. Dar toate aceste ţări sudice – şi Irlanda – aveau brusc acces la credite foarte ieftine, numai datorită faptului că dobînda se fixase la o medie mai apropiată de Germania decît de economiile lor. Vedeţi cum e la noi: dobînda şi inflaţia sînt corelate. Or, Germania nu avea inflaţie deloc, posedînd în plus o disciplină care nu exista în alte părţi. Italia şi Spania erau la fel de prospere ca şi

Grecia, iar dobînzile mici au făcut ca sectorul privat să se împrumute peste măsură. Piaţa imobiliară a explodat şi salariile au crescut. În acest timp, în Germania nici preţurile, nici salariile nu s-au mişcat, astfel că treptat Germania a devenit mult mai competitivă, a început să exporte masiv, inclusiv în aceste ţări, care au trecut treptat pe negru. Pe urmă aceste ţări au avut nevoie de bani să îşi salveze băncile, şi iarăşi au împrumutat de la băncile germane, pe urmă creditorii privaţi au început să ne neliniştească, cînd au văzut că de fapt Europa nu va plăti datoriile celor care se împrumutaseră pe creditul monedei comune, s-au împrumutat nişte bani europeni (publici) Greciei, ca să nu lăsăm să cadă băncile private germane care o împrumutaseră (şi cele spaniole, şi franceze…), dar asta nu a ajuns, dobînzile au tot crescut, UE a tot împrumutat pe greci şi a redus prea puţin din datoria ei privată, şi acum ne scufundăm. Banii din fondul de stabilitate european nu sînt suficienţi pentru Spania şi Italia. Irlanda a făcut austeritate maximă – tocmai a trecut prin referendum pactul fiscal, cu o majoritate mai mare decît tratatul de la Lisabona –, şi tot degeaba. Pentru că o cauză tehnică, dobînda, a dus la explozia pieţei imobiliare irlandeze, nu risipa guvernului. *Deci am ajuns aici că am încercat să ţinem mingea în aer cu jucători de înălţime foarte diferită în echipa noastră, am vîndut pariuri că o să cîştigăm meciul la cota maximă, că aveam jucători de elită, şi acum dăm banii înapoi – cam asta e. Mingea e mai mult pe jos. Austeritatea nu o poate ridica la loc, iar pactul cu creşterea e ca un pact cu satisfacţia sexuală: dacă e clar ce trebuie să faci să te abţii, chit că nu e uşor, cum ajungi la orgasm nu e nici uşor, nici clar, fiecare are altă părere cum se face, şi cuvîntul determinant s-ar putea să îl aibă natura pînă la urmă. Şi dacă economia europeană nu*

creşte, guvernele nu au de unde da banii împrumutaţi înapoi către creditorii lor privaţi.

Soluţia simplă şi pe înţelesul tuturor e ca Germania să plătească şi ea, cu alte cuvinte, ajustarea să fie suportată şi de ţările creditoare, nu doar de cele debitoare. În Germania însă spiritul nu prea e acesta. *Deja Germania plăteşte cel mai mult pentru bugetul european – fondurile structurale sînt oferta Germaniei pentru sudul Europei. Li se pare imoral cînd ei şi-au menţinut salariile mici şi au tăiat fondurile locale ca să plătească integrarea Germaniei de Est, ducînd la degradarea infrastructurii în Vest, unde se închid grădiniţe şi biblioteci locale, să îi răsplătească pe cei care nu au făcut asemenea sacrificii*. O carte populară vorbeşte de „anii graşi“ care au venit ca urmare a virtuţii de pînă în 2010 şi pe care Germania nu îi va risipi în favoarea Europei. Investitorii fug de alte ţări, astfel că au ajuns să împrumute Germania pe nimic, doar fericiţi că au unde să îşi ţină banii. *Dar cît poate rezista Germania în izolare, pînă să fie atinsă de recesiunea din jur? Trei ani, spune Soros. Şi cît mai e pînă poate răsturna situaţia, că datoria care se adună în ţările cu probleme nu devine prea mare chiar şi pentru ea? Trei luni. Astea sunt datele problemei*.

Cum poate plăti Germania, asta e altă socoteală. Printre ideile absurde se numără acelea ca şi Germania să permită ceva inflaţie sau să crească salariile, cu alte cuvinte, să reechilibreze competitivitatea scăzînd-o pe a ei. Speranţe slabe. Şi nu răspund nevoii de acţiune imediată. Pentru aceasta, *depozitele bancare din toată Europa trebuie asigurate în acelaşi regim, să nu mai fugă lumea în Elveţia, care nu mai vrea să ia banii nimănui – ce situaţie halucinantă –, iar banii din fondul de stabilitate trebuie cumva folosiţi pentru reducerea datoriilor*. Nu noi împrumuturi, ci pur şi simplu achitarea datoriei. Mai sînt multe probleme

legale cu această soluţie, dar pare mai plauzibilă decît cea preferată de dl Hollande – să se unifice titlurile de stat europene într-un unic eurobond, cu alte cuvinte iarăşi creditul economiilor puternice să fie transferat celor slabe. Şi cu banii rezultaţi din vînzarea lor, să plătim datoriile. Între timp, ca să-şi crească credibilitatea şi să păstreze o dobîndă rezonabilă, ţările cu probleme sînt austere, ceea ce numai bine nu face relansării lor economice.

Partea a treia

Pactul contra educaţiei

Cum restructurăm fabrica de diplome?

Au potenţialul legile educaţiei, discutate în contradictoriu atîta zilele astea, să termine cu problema esenţială a transformării învăţămîntului nostru într-o fabrică de diplome fără acoperire reală? Asta e întrebarea principală. Restul sînt mijloace, care pot fi discutate, odată ce găseşti cheia problemei. Dar noi discutăm frenetic mijloacele, unele ridicole (dacă se fac trei ore de fizică obligatorie sau patru, dacă începem şcoala la şase sau la şapte ani). La cele mai multe dintre alternativele în discuţie am impresia că nici nu se atinge problema principală, sau *vreo* problemă.

Problema principală a început cu cererea mare de diplome într-o societate ca a noastră, care avea, e drept, un procent mult sub media europeană, ce să mai vorbim de cea americană, de tineri înrolaţi în educaţia terţiară. Asta a dus în 1990 la crearea accelerată de noi universităţi de stat, în regiuni fără mari tradiţii sau competenţe. Aproape la fel de repede a apărut ideea de universităţi private. Prima distorsiune majoră s-a produs cînd noul învăţămînt privat l-a căpuşat pe cel de stat, oferind o diplomă tot pe bază de profesori de stat care predau încă o normă sau mai multe. Ce părinte sau student ar accepta un produs din start de mîna a doua, cu risc mare de recunoaştere socială, pe care în schimb îl plăteşti (deşi ieftin)? E ca şi cum ai organiza un cros la care premiul, un certificat de absolvire, poate fi căpătat gratuit dacă fugi după el opt sute

de metri sau contra 5 euro dacă îl iei de la interlopul de pe marginea drumului. E limpede: vei alege varianta pirat pe care mai dai şi bani numai dacă eşti incapabil să alergi cei opt sute de metri, şi vei pretinde după aceea că poţi. Acesta e păcatul originar al învăţământului privat la noi, dat fiind că nu a debutat cu resurse originale. Dar nenorocirea şi mai mare a venit mai tîrziu, cînd învăţământul subfinanţat de stat a venit cu marea găselniţă de a scoate şi el bani din diplome, practic inspirîndu-se din cel privat. Au procedat exact la fel: au introdus taxe, dar la aceeaşi calitate a ofertei, şi cui? Cui nu a ajuns la finiş. În loc să iei diploma de la interlop, vezi că e un chioşc de stat unde îţi dă şi factură. În acest fel, ideea că educaţia e un bun pentru a cărui calitate merită la rigoare să plăteşti (în care eu cred) a fost dramatic pervertită şi s-a instalat, dimpotrivă, o conexiune temeinică între ideea că *plata e o formă de compensare a lipsei de calitate*, o scurtătură gen bacşiş, dai banu' şi iei diploma. Şi deşi am cunoscut studenţi plătitori care munceau serios, asta nu schimbă cu nimic viciul introdus în paradigma generală, *plăteşti nu educaţia, ci diploma, transformată într-un obiect comercial*.

Că unii s-au mulţumit cu micul comerţ, iar alţii, gen „Spiru Haret", au trecut la scară industrială, asta nu mai e important. Îmi vine să dau din umeri. Să sari la gîtul ăstora de la „Spiru Haret" după atîţia ani e chiar comic. E ca un bărbat care se apucă să-l pălmuiască pe amantul nevestei după ce zece ani au jucat table împreună şi ăla care pierdea plătea cumpărăturile zilei. Trebuie să începi de undeva? Nu: începe *de peste tot* unde se calcă legea, că altfel se cheamă că aplici legea discreţionar şi arbitrar, iar aici sîntem în UE (dacă nu aţi aflat). O merită Bondrea, că e un bătrîn comunist de la „Ştefan Gheorghiu"? Complet irelevant! Oricine are dreptul să se convertească la capitalism.

Băsescu a încercat să spună ceva pe linia celor de mai sus, dar s-a trezit că asta, ca şi multe altele din ultima vreme, nu face decît să-i mai piardă nişte intelectuali. I-au trecut cu vederea cînd a spus că a ajuns preşedinte trecînd prin şcoală ca gîsca prin apă (la lansarea anului şcolar). S-a înghiţit şi chestia enormă spusă în apărarea EBEI că nu e deloc prima care nu ştie româneşte trimisă de noi în Parlamentul European. A spus filosofi în loc de tîmpiţi, era neatent. Dar ce poţi să spui despre un şef de stat care apără fabricile de diplome private româneşti, în schimb tună şi fulgeră că băieţii deştepţi de la Harvard şi Oxford ne-au adus criza economică? Aţi scăpat-o pe asta? Nu e uşor de scăpat, dacă ai prin sertare, ca mine, legitimaţii de *faculty* la Harvard şi la Oxford şi nimic de la „Spiru Haret“ sau „Dimitrie Cantemir“! „Haret“, nişte nedreptăţiţi, Harvard, nişte băieţi care ne-au adus criza. Harvard-Haret, 0-1. Arbitraj Băsescu. Ce să mai vorbim! Mai simţiţi nevoia să auziţi vreodată o părere a omului ăstuia apropo de educaţie? Eu, nu.

Pachetul Miclea ar fi avansat mult mai mult dacă nu devenea pretext politic de adunat voturi şi făcut troc contra lăsării în pace a Elenei Udrea de către PSD. De altfel, nici el nu rezolvă o problemă atît de sistemică precum cea prezentată de mine mai sus, deşi face paşi mai importanţi ca dna Andronescu, de exemplu, introducînd finanţarea pe program sau deschizînd uşa unei potenţiale finanţări şi a învăţământului privat. O fi prea tîrziu să separăm clar domeniul public de cel privat, de exemplu, să nu mai fie legată finanţarea la stat de locuri suplimentare, ci doar de un program de calitate mai bună (dar la fel pentru toată lumea!) sau să interzicem net orice transfer de resurse, umane sau altfel, între stat la privat? Chiar nu putem opri multiplicarea normelor didactice la una şi jumătate, adusă mai realist aproape de cea europeană?

S-ar putea să devină mai probabil să dezvoltăm cu timpul instituţii private de calitate decît să le reformăm pe astea de stat. Dar deocamdată bătălia pare pierdută. Succesul în societatea noastră, stau probă diferiţi oameni cu diplome dubioase cu care preşedintele se sfătuieşte mult mai des decît cu profesorul Miclea, nu are absolut nici o legătură cu educaţia. Un fel de guru al tinerei generaţii, pe care l-am mai remarcat pentru că făcea o emisiune culturală la TV trădînd lipsa de vocabular elementar, scrie aşa pe blogul său: „Eu unul îmi doresc o diplomă pentru că vreau să urmez un master în *Creative Writing* şi am nevoie să fiu licenţiat în ceva. Ce anume studiez mă interesează cam în aceeaşi măsură în care mă preocup de alegerea unei companii aeriene atunci cînd zbor undeva. (…) Ulcerul se tratează astăzi mai lesne decît blenoragia“ (nu mă întrebaţi care e legătura, aşa scrie dl Bucurenci).

Pe timpul studenţiei mele comuniste am petrecut o noapte în cîmp cu nişte zilieri din agricultură, după ce ne rătăciserăm de tractorul care ne ducea înapoi în tabăra studenţească. Eram cu un coleg de la Medicină la fel de citit ca şi mine, partener de lectorat francez şi sală de lectură la biblioteca universitară. Am petrecut o noapte pasionantă la foc şi la plecare *învăţasem de la acei oameni* multe lucruri. Pe drumul de întoarcere, am hotărît împreună că nu vom mai fi niciodată snobi şi *nu vom discrimina niciodată pe oamenii care au învăţat mai puţin decît noi*. Ni s-a părut un moment măreţ! Probabil că nu am reuşit întotdeauna, eu cel puţin, dar un lucru e sigur: ei ne-au discriminat pe noi regulat. Rar ţară ca la noi, unde, în mod sistematic, de la luarea deciziilor la stabilirea trendului, să vezi ca actori principali doar oameni cărora le lipsesc fundamentele educaţiei şi a căror ură se îndreaptă cu deosebire contra celor care le posedă.

Cazul Funeriu *versus* educaţia

Telenovela din educaţia noastră continuă exploziv, producînd atîta fum că nu se mai înţelege nimic. Ce nu merge în sistemul nostru de educaţie? Avem două probleme mari. La nivel universitar şi de cercetare, avem prea puţini oameni performanţi: oricine e capabil să publice la nivel internaţional pleacă, o dramă într-o ţară a cărei relansare economică nu va fi niciodată substanţială dacă nu se însoţeşte de o creştere a creativităţii tehnologice şi care se află în topul *brain-drain*-ului planetar. A doua problemă este la fel de serioasă: educaţia noastră pare decuplată de necesităţile economiei şi societăţii noastre: absolvenţii noştri de franceză se reciclează ca romancieri şoferi de taxi în Elveţia, iar în Bucureşti nu găseşti de la specialişti în IT la chelneri de calitate. Astea sînt problemele care trebuie rezolvate de o strategie naţională în domeniul educaţiei.

Strategia comisiei prezidenţiale nu le-a vizat direct, ci a preferat să se lupte cu educaţia în mod izolat faţă de restul societăţii şi să atace organizarea învăţămîntului, fetişul tuturor reformatorilor. Deşi avem dovezi substanţiale (o lucrare foarte citată a lui Timothy Frye) că ţările postcomuniste care au avansat cel mai mult sînt cele care au avut politicile publice cel mai puţin schimbătoare. Contează mai puţin cum e bacalaureatul, ce e cu adevărat dăunător e continua îmbunătăţire la care e supus. Problemele de fond sînt foarte greu de rezolvat, desigur: şi nu vor fi rezolvate niciodată dacă nu le formulăm bine şi vedem cine sînt cei care au informaţia relevantă pentru a contribui la o soluţie (de exemplu, firme de resurse umane, oameni de afaceri, experţi în piaţa muncii etc.) înainte de a produce enorme pachete legislative, inevitabil, din cauza volumului, cu greşeli şi incoerenţe interne. Nici

oamenii din sistem nu sînt aliaţi ai reformei, pentru că sînt pur şi simplu prea puţini oameni performanţi în sistem, care rareori formează o masă critică. Se coalizează doar cînd vine vorba de bani.

Mobilizarea contra pachetului de legi e pe alocuri caragialescă: dar nici pachetul, dincolo de bazele financiare mai clare pentru învăţămîntul preuniversitar, nu pare să ştie clar ce probleme vrea să rezolve. Să lichidăm universităţile proaste? Măi, fraţi de dreapta, dacă există piaţă pentru universităţi proaste şi diplome de doi bani nu o să reuşim noi prin lege să le închidem, aţi văzut cu „Spiru Haret“. Să facem universităţile mai bogate, dar nu pe banii noştri? Păi de ce trebuie să schimbăm sistemul de alegeri, că şi la ora asta sînt universităţi superprospere, vezi Iaşul sau ASE Bucureşti, de ce nu pot face şi alţii ce au făcut rectorii buni manageri de la aceste universităţi? Să lichidăm clicile universitare? De acord, dar cum? Dînd o lege prin care dacă peste un an vine înapoi un ministru mai conservator are dreptul să ne confirme şi să ne destituie tot personalul de conducere din universităţi? Unde aţi mai auzit voi de una ca asta? În Danemarca nu ministerul poate destitui rectorii, ci o comisie independentă, care vă asigur că acolo e şi independentă, şi academic valabilă. La noi dacă iei ARACIS, consiliul care trebuie să dea certificate de calitate, îl vei găsi plin de oameni care nu au nici o calitate, nu au publicat niciodată internaţional şi vin din universităţi de zero sau o stea, dar vor fi acolo etern, că au avut grijă să se înscrie în partidele de la putere. Dacă sîntem nişte reformatori aşa de tari, hai să ne încercăm întîi aici puterile: dacă nu poţi face să meargă cum trebuie instituţia care acreditează calitatea, să te lupţi direct cu universităţile e şi mai greu, şi mai inutil. În finalul raportului CUC recomandam un control tare pe orizontală, adică de auditori. În loc de asta, propunerea este a unui

control pe verticală. Sigur că există situaţii jenante, cum a fost cazul Burlui la Iaşi sau Maghiar la Oradea. Cum s-a rezolvat problema responsabilizării universităţilor în alte ţări? Încredinţînd partea de responsabilizare unei comunităţi mai largi, în fond ceea ce proiectul sugerează, cam excesiv, pentru şcoli. Aşa cum la şcoli pui părinţii, şi la universităţi poţi aduce reprezentanţi ai comunităţii ca *trustees* şi sparge cercul găştilor. Şi, desigur, ministerul să aibă capacitate de control şi sancţiune, dar nu să intervină în numiri.

Universităţile vor evolua prin concurenţă. Aici sînt de acord să le condiţionăm banii de performanţă. Sînt destule idei bune în proiect, dar unele sînt excesive (toată partea de conducere şi la universităţi, şi la şcoli e inacceptabilă; cînd ştii cît e de dificilă acţiunea colectivă la români, să dai părinţilor o pondere aşa de mare în conducerea şcolii e o greşeală), iar altele fac paşi înapoi faţă de reformele lui Miclea. Iarăşi avem conducători de doctorat desemnaţi de comisii de la minister? De ce nu sînt toţi profesorii conducători de doctorat? Au copiii programe încărcate? Se poate, dar e sigur că se ţin de ele şi din cauza asta au teste Pisa proaste şi deci soluţia e să înveţe mai puţin? Iarăşi scoatem pe toată lumea la pensie, minus excepţiile? Mai bine nu mai scoatem pe nimeni!

Eu nu mă consider un specialist în educaţie. Am o singură lucrare ISI pe tema asta, şi aceea în curs de apariţie. Dar cum totalul pe ţară s-ar putea să fie sub trei, nici capitalul experţilor care propun asemenea soluţii nu pare prea mare. Şi experienţa lor într-un sistem occidental pare să fie foarte mică. Fără să vreau, fiind profesor într-o universitate occidentală şi adesea profesor invitat la alte universităţi, am fost în comisii de desemnat decani, am recrutat alţi colegi şi am dat concursuri pe piaţa liberă. Ca atare, observ că soluţiile controversate din pachetul de legi nu provin din

practica ţărilor occidentale, ci eventual din proiecte de reformă din alte ţări (de exemplu, Franţa), controversate şi acolo. Eu sînt convinsă că intenţiile sînt bune, dar nu mi se pare deloc că sîntem gata să aruncăm legea asta în două săptămîni la aprobare.

Gafa şefului statului, cu cele 40% diagnostice greşite din vina învăţămîntului medical de la noi (pentru care şi-a cerut scuze), ca şi cea cu cele cinci sute de universităţi din topul Shanghai care ar avea un sistem de conducere corporatist, precum cel introdus de noul proiect de lege (aştept şi aici scuzele, dar mai durează pînă află unde au greşit), sînt ilustrative pentru stilul heirupist. Nu prea ştim bine despre ce vorbim, dar sîntem hotărîţi la maximum. În universităţi creşte isteria, folosită de antireformişti, dar nici reformiştii nu par capabili să separe grîul de neghină din propriile lor propuneri. Mă întreb dacă mai rentabil decît să dăm atîtea legi nu ar fi fost să facem o universitate excelentă, de limbă engleză, la Bucureşti, ca să existe măcar proba că putem, şi cîteva şcoli care să piloteze o programă aşa cum o visează reformatorii. Ca om de ştiinţă, cred în experimente, dar nu pe întregul sistem.

Cele trei falimente ale educaţiei la români

Ministerul Educaţiei a informat www.romaniacurata.ro că numele celor care au făcut subiectele la bac sînt secrete şi nu pot fi dezvăluite publicului. Evident, nici CV-urile acestor persoane nu pot fi cunoscute, ce să mai vorbim de procedura prin care au fost selectate şi alte fleacuri.

Cum secrete sînt şi numele celor care fac programele şcolare, aflate la originea acestor erori,

ca şi numele referenţilor lor, şi aşa mai departe, în numele progresului şi al reformei, nu avem idee cine are răspunderea. Nici dacă am vrea să le dăm o decoraţie? Cît timp o tabără inventează un fiu picat la bac al lui C.T.P., iar cealaltă un bac picat de chiar ministrul Funeriu, arătîndu-şi ambele imaginaţia săracă şi prostul stil propagandistic, riscăm a mia oară să pierdem esenţialul.

Esenţialul este că 55% picaţi e un eşec de sistem. Or fi contraselectaţi în România profesorii, miniştrii Educaţiei, criticii literari sau ziariştii, în sensul că cei mai buni care puteau face aceste meserii au plecat toţi în ţări mai de succes, dar elevii nu. Lăsînd deoparte ruralul, unde elevii au pur şi simplu cele mai proaste condiţii din Europa, copiii sînt rezultatul unei distribuţii genetice normale, iar dacă şcoala produce 55% rebut, atunci trebuie revizuit modul de a face şcoală, nu libertatea sau inteligenţa elevilor. Numai cine nu este pedagog, şi anume într-o şcoală democratică, poate să afirme că eşecul a 55% din elevi e problema lor. Sînt profesor de 15 ani, nu am făcut niciodată prezenţa, considerînd că dacă studenţii mei nu vin e din vina mea, că nu organizez un curs interesant. Sarcina mea nu e să-i pic, nici să le arăt că ştiu mai mult ca ei – vorba aceea, nimic mai natural –, ci să-i învăţ.

Dacă nu reuşesc, e un eşec al meu, mai mare decît al lor, pentru că nu există pe lume tineri care nu pot învăţa. Performanţa mea la universitate (în Germania) e evaluată de studenţi, salariul meu depinde de evaluarea lor dacă au învăţat ceva de la mine sau nu şi, deşi toţi studenţii mei, în România şi în străinătate, au fost invitaţi să îmi spună pe nume din prima oră, ştiu sigur că nu m-au respectat mai puţin din cauza asta. Educaţia e o relaţie între oameni, nu un vaccin în care veterinarul leagă animalul de stîlp şi îl injectează cu de-a sila.

Mi-a fost destul să văd, din pură întîmplare, subiectele la limba română de anul acesta, stupide şi irelevante (nici măcar dificile, cum dificil nu e nici mersul în patru labe dacă te antrenezi, numai că nu ai de ce să mergi în patru labe), ca să pricep că examenul de bac nu a fost picat de majoritatea elevilor, ci de sistemul de învăţămînt. Pentru că nimic din competenţele pe care le presupuneau acele subiecte la română nu avea legătură cu exigenţele de la Lisabona pe care trebuie să le satisfacă un stat european pentru a dezvolta o economie bazată pe cunoaştere (cu puţin sadism, să ne închipuim cum ar explica asta autorii subiectelor şi cîţi ar pica la test) şi nici cu bunul-simţ. Nu de aşa ceva are nevoie societatea românească, în care angajatorii nu găsesc un om să scrie o invitaţie sau o cerere într-o română rezonabilă, ce să mai spun de un raport de activitate sau de un plan de afaceri.

Elevii nu pot fi de vină pentru inadecvarea societăţii noastre ca model bazat pe merit, în care face să înveţi, cînd şeful statului e primul care se laudă că n-a prea dat pe la şcoală, iar asta nu l-a împiedicat să aibă mare succes în viaţă. Bunele rezultate la şcoală nu prea se corelează cu bunele rezultate în viaţă dacă elevul alege să rămînă în România. Dar, lăsînd acum deoparte problema asta generală, să descriem cele trei falimente majore ale educaţiei preuniversitare înseşi în ansamblul ei, incluzînd în asta reformele recente şi mai vechi. Primul e cel democratic. Al doilea e cel economic şi al treilea – cel social.

În primul rînd, concepţia noastră asupra şcolii rămîne autoritară; vedem elevii ca pe nişte supuşi mici şi natural recalcitranţi, care nici nu au voie în şcoală decît pe scări separate, ceea ce ne face să ratăm întreaga noastră abordare pedagogică. Nimeni nu învaţă bine cu sila. Buna educaţie se fondează pe interes, fie că e vorba de interesul de a învăţa o meserie sau de a te distra. Eu nu am reuşit

niciodată să învăţ vreun joc de cărţi pentru că nu am avut niciodată timp de pierdut cu jucatul cărţilor, dar jocuri complicate (whist, bridge) sînt învăţate de orice elev în tabăra de vară, unde e în interesul lui să se distreze cu colegii. În loc să vedem Internetul ca o pacoste, ia imaginaţi-vă că teza la geografie ar fi: numiţi un traseu alternativ prin care căpitanul Cook putea ajunge în Polinezia, dintr-un teanc de subiecte de acelaşi gen.

Elevii s-ar năpusti pe Google să afle pe unde a fost căpitanul Cook, pe urmă ar trebui să răscolească globul să vadă pe unde ar fi putut ajunge. Oare scopul nu ar fi atins, şi încă în mod pasionant? Părinţii nu ar fi mai cointeresaţi dacă ar înţelege în sfîrşit de ce învaţă elevii ceea ce învaţă? Din cîte am auzit, lumea se bate pe engleză sau alte materii cu reputaţia că aduc succes în viaţă. Există elevi care învaţă de dragul de a învăţa şi cărora le priesc competiţiile (profesorii noştri ne ţineau doar în olimpiade, lor le datorez faptul că am intrat toată viaţa voluntar prima la toate examenele).

Scriitorul meu favorit, J.R.R. Tolkien, la 14 ani cîştiga concursul interşcolar de dezbatere în latină la o şcoală provincială engleză, şi strămoşii lui nu erau romani ca ai noştri, dar pentru majoritatea oamenilor interesul e cel mai solid temei al educaţiei, iar şcoala trebuie organizată ca orice se predă să fie interesant şi folositor – sau au dreptate să nu înveţe cei care nu învaţă. Obstacolul principal în calea unei asemenea organizări este tot statul, care reglementează strict programele şi chiar manualele prin nişte imbecili canonici, aceiaşi sub fiecare nou ministru, în loc să pună doar nişte exigenţe clare pentru absolvire şi în rest să lase libertatea organizării profilelor şi metodelor de predare.

Cine i-a întrebat vreodată pe angajatorii din România de ce fel de absolvenţi au nevoie? De produsele unui sistem autoritar şi ierarhic nu are,

de fapt, nevoie nimeni, că şi armata obligatorie de pe vremea comunismului s-a desfiinţat. Pe vremea cînd predam în România, în general unor studenţi din familii înstărite, sechelele şcolii erau clare. Îmi lua două trimestre să învăţ studenţii să pună întrebări sau să dea dovadă de minimă iniţiativă pentru că ieşeau din clase organizate ca mici dictaturi, în care rolul dezbaterii era zero. Limba română era un dezastru absolut, iar ca să atrag studenţii la clasele mele de statistică făceam scamatorii peste scamatorii, că le era o frică mortală de algebră, destul de elementară de altfel.

Nu e de glumă! O studentă doctorală de-a mea la Berlin face o teză despre alfabetizarea financiară, studiind mişcări precum Caritas sau FNI şi căutînd soluţii prin care guvernele ar putea remedia decenii în care populaţiile lor nu au fost educate în cele mai elementare noţiuni de finanţe personale. E o enormă problemă să ai o populaţie de milioane care ia credite de la bancă, dar care nu ar putea calcula rata dobînzii pentru că profesorul de matematică nu face aplicaţii la ore şi nu le spune la ce serveşte una sau alta în viaţa de zi cu zi. Cum ar arăta un subiect la mate care ar suna aşa: calculează rata de leasing la Volkswagenul Tuareg pe care ţi-l doreşti, presupunînd costul total al maşinii de… Cît ar trebui să cîştigi pe lună, vreme de cîţi ani, pentru a achita integral maşina? Pariem că dacă acest gen de probleme ar cădea la teze ar exista o rată mult mai bună de promovare, iar angajatorii ar primi nişte oameni ceva mai pregătiţi să producă ceva în economia asta nenorocită. Aceasta e inadecvarea economică a şcolii, care nu ia în considerare ce vor face aceşti copii în viaţă şi nu adaptează conţinutul la viaţa de zi cu zi.

În sfîrşit, a treia inadecvare este cea socială, la fel de dramatică şi strîns înrudită cu celelalte. Comunismul a promovat nu doar o educaţie autoritară şi abstractă, ci şi una în care asocierea

spontană era înlocuită cu mobilizarea forţată. Organizaţiile de pionieri au dispărut, dar ele nu au fost înlocuite cu nimic. Oamenii nu se asociază nici măcar informal, pentru pescuit sau mers la munte – maximum zece la sută o fac.

Or, vă pot spune ferm, din o mie de studii statistice şi antropologice, fără acţiune colectivă nu există capitalism şi bună guvernare, acest gen de individualism meschin în care excelează societăţile de supravieţuire le opreşte să evolueze. Asta nu se învaţă din cărţi, tot aşa cum nu prinzi credinţa la ora de religie, comunicarea la ora de comunicare, civismul la ora de civism etc. (autorii manualelor de educaţie civică au format la fel de rapid o mafie a manualelor ca şi ceilalţi autori), ci făcînd. Perioada de şcoală trebuie să fie aceea în care oamenii tineri învaţă să coopereze, făcînd sport (de echipă!), excursii, cor, dans, activităţi civice, presă, montat teatru, organizat concerte, gătit, protestat, orice! De la materii la activităţile extraşcolare, efortul trebuie să fie de a forma echipe care să construiască ceva împreună! Un milion de oameni care aduc fiecare o cărămidă pentru a construi o catedrală devin o comunitate sau făuresc o naţiune. Un milion de oameni care se uită la TV cum, din banii lor, politicieni veroşi dau tainul la biserică să pună de o „catedrală a neamului“ sînt nimic, un milion de gîngănii cu telefon celular care vor fi strivite.

Şcoala trebuie deci să facă trei lucruri: să înveţe pe fiecare să se descopere ca individ şi să-l îndrume spre ce poate face mai bine (istoric, şcoala vocaţională, nu universitatea, a făcut din Germania cea mai mare putere economică din Europa), să-i ofere fundamentele existenţei sale economice şi să-l facă o piesă de bază a comunităţii, nu una care nu se lipeşte de nimic. Sarcina unui minister al Educaţiei ar fi să construiască un consens asupra competenţelor cu care elevii trebuie să termine şcoala (cu angajatorii

şi părinţii) şi acea testare naţională a standardelor (printr-un examen unic la ieşire, de tip SAT, un test-grilă de la istorie la matematică, care ar servi şi la admiterea în ciclul următor şi la care nu se poate copia), lăsînd însă mult mai liberă organizarea fiecărei şcoli, intervenind doar pentru a corecta marile diferenţe structurale, de exemplu între rural şi urban. Talente pedagogice şi organizatorice există, părinţi în căutare de şcoli care să-i facă „oameni“ pe copiii lor, la fel. Schimbările repetate de lege din ultimii 20 de ani, promovate de oameni care nu văd ridicolul situaţiei (mai multe camere de supraveghere decît conexiuni Internet, e antologic!), au stricat mai mult decît au ajutat.

Tristeţea e că eu nu cunosc nici un copil care să meargă la şcolile astea. Copiii cunoscuţilor mei din România merg la şcoala germană, sau franceză, sau americană, asta în situaţia în care nu pleacă rapid în Occident la o *prep school* chiar dinainte de colegiu. Asta arată, o dată în plus, cum România privilegiată (prin faimă sau proprietăţi recuperate, că eu nu cunosc nou-îmbogăţiţi) se separă pe tăcute, lăsînd în urmă România de rînd, cea fără voce, prinsă în cercul vicios al imposturii sau indiferenţei. Cu atît mai dramatic cu cît asta e România care rămîne, că nu are unde se duce.

Frauda bacalaureatului la română

Circa 200 000 de elevi fără apărare sînt anual expuşi unei imposturi şi bătăi de joc fără precedent, sub pretextul că îşi susţin bacalaureatul la limba română. Examenul a fost un exemplu de cum să nu formulezi subiecte, să propui baremuri care arată ştiinţific, dar nu pot fi decît discreţionare dată fiind natura subiectelor, şi cum să stabileşti

arbitrar ce se punctează şi ce nu. Ca în vechiul banc – cine absolvă trebuie să mulţumească şcolii nu că l-a făcut om, ci că nu l-a ruinat intelectual cu desăvîrşire. Reformismul se vădeşte din nou o formă fără fond la români, cu noi şi noi generaţii de sacrificiu.

Prima probă a celebrului examen era un pasaj dintr-un roman de Eliade (nu mai comentez locul supraevaluat al lui Eliade ca prozator în română, există Călinescu pe tema asta). Nu contează asta. Să vedeţi ce trebuie să faceţi ca să absolviţi în viaţa reală la 18 ani cu certificat că înţelegeţi şi comunicaţi în română cît să performaţi în restul vieţii dvs.

Trebuie să fii capabil să explici „rolul punctelor de suspensie în secvenţa: căci toate sînt zădărnicii omeneşti ale pămîntului…“ (de ce e asta o secvenţă, şi nu un fragment? – ca să deprindem elevii cu folosirea improprie a limbii române chiar în subiectele de bac?); să construieşti un „enunţ în care să foloseşti o locuţiune/expresie care să conţină substantivul «gînd»“, să transcrii „două cuvinte din text care aparţin cîmpului semantic al creaţiei“, să notezi „două motive literare din textul dat“.

Dacă reuşiţi să faceţi toate astea, cert nu o să vă faceţi înţeles în mod neambiguu în conversaţie, nici nu veţi scrie vreo română decentă şi demnă de Eminescu, cel mult veţi deveni un aspirant la categoria critic literar român pretenţios şi semidoct. Şi, deşi nimeni nu aspiră la aşa ceva, asta e, de fapt, cerinţa probei 1 la bacalaureat. 30 de puncte dacă te conformezi şi nu ştergi geamurile cu foaia asta, aşa cum ar merita.

Subiectul 2 e şi mai tare. Aici, tot pentru 30 de puncte, bieţii elevi trebuiau să „scrie un text de tip argumentativ de 15-30 de rînduri despre cunoaşterea de sine, pornind de la ideile sugerate de afirmaţia lui Nichita Stănescu: «A avea un ideal înseamnă a avea o oglindă»“. Ca lămurire, se

indica să redactezi conţinutul adecvat argumentării pe o temă dată: „formularea ipotezei/a propriei opinii faţă de problematica pusă în discuţie, enunţarea şi dezvoltarea corespunzătoare a două argumente adecvate ipotezei, formularea unei concluzii pertinente“, cu precizarea: „Atenţie! Formulările de tipul Sînt/nu sînt de acord cu afirmaţia…/Autorul are dreptate cînd afirmă că…/Afirmaţia autorului este corectă…, neînsoţite de enunţarea propriei opinii, nu se consideră ipoteză“.

Simpatic, nu? În realitate, selecţia e de aşa natură că nimeni nu ar putea scrie argumentativ pe tema dată, cel mult speculativ, oricum asta e specialitatea casei, datul în bobi şi bătaia cîmpilor filosofici la români. Ca autor de texte argumentative traduse în multe limbi, obiectez puternic şi la temă, şi la explicaţii. Ce caută folosirea cuvîntului „ipoteză“ în context? Nu poate fi vorba de ipoteză decît acolo unde există o întrebare, nu e cazul aici, nu e nimic falsificabil în afirmaţia lui Nichita ca să ne putem poziţiona faţă de ea în termeni de corect/incorect, în general e o idee foarte proastă să iei de la un poet un citat pentru a fi folosit pentru probarea gîndirii argumentative, poeţii nefolosind limbajul argumentativ, ci pe cel metaforic etc. Alte 30 de puncte pe care corectorii nu se ştie cum le vor da, dat fiind nonsensul întregului demers. Numai pentru formularea paragrafului de sub „Atenţie!“ sau a punerii unui *slash* (/) între opinie şi ipoteză şi autorul subiectelor merită descalificat.

Subiectul 3 – şi ultimul – nu se dezice. El cere elevilor „un eseu de două-trei pagini despre particularităţile de construcţie a personajului dintr-un text dramatic studiat, aparţinînd unuia dintre autorii canonici: I.L. Caragiale, Camil Petrescu sau Marin Sorescu“, cu specificarea „ilustrarea a patru elemente de structură şi compoziţie ale textului dramatic ales, semnificative pentru tipologia

personajului (acţiune, conflict, relaţii temporale şi spaţiale, indicaţii scenice, tehnici specifice, limbaj, final etc.)“.

Ce e formularea asta pretenţioasă şi absurdă de autori canonici? Ce şcoală e asta la care nu studiem Shakespeare, dar Marin Sorescu e autor canonic? De ce se studiază în şcoală obligatoriu teatrul lui Sorescu, abstract şi inadecvat adolescenţilor, şi i se dă aşa o importanţă? De ce nu se spune explicit genul dramatic, ci doar textul dramatic? Ca să-i prindem ieftin pe copii în capcană (cînd o majoritate crede că şi proza e inclusă, asta înseamnă că formularea nu a fost clară, nu că toţi elevii sînt cretini; şi transcriptul emisiunii lui Mircea Badea poate fi considerat text dramatic; bine că s-a făcut precizarea superfluă de canonici, dar nu cea clară că e vorba de teatru)? Sînt autor dramatic, dar rîd de mă stric cînd citesc asemenea pretenţioşenii în limba de lemn a unei critici literare demult apuse.

„Subiectul este clar, baremul este clar, corectorii trebuie să respecte baremul şi sînt convins că o vor face cu maximum de profesionalism. Elevii care au învăţat vor lua notă bună, ceilalţi vor lua note mai mici“, a declarat ministrul Educaţiei, Daniel Funeriu, pentru *Evenimentul zilei*.

Îl invit în direct şi la o oră de vîrf la orice televiziune să discutăm foarte clarul subiect 2 sau să vedem dacă avem aceeaşi părere despre punctele de suspensie din proza lui Mircea Eliade. Dar, mai ales, despre rolul bacalaureatului. Pentru că eu cred că acest examen, dacă va mai exista, trebuie să testeze într-adevăr vocabularul (ce înseamnă Holocaust, genocid, arierate, dobîndă, argument, speculaţie etc.) şi capacitatea de a construi sau înţelege un argument. Şi nu pe cea de a deveni un critic literar ratat, ca autorul acestor subiecte.

Dar poate începem dezbaterea reală. E un început pe www.romaniacurata.ro, unde-i invităm

pe autorii subiectelor să îşi apere punctul de vedere şi pe profesorii de română să explice cum le-au corectat. Cui servesc legi noi, cînd oamenii sînt tot vechi? De ce nu înlocuim bacalaureatul cu un test gen SAT, online, pe care elevii să-l poată da începînd cu a X-a dacă sînt precoce, cînd există peste o sută de ani experienţă pozitivă cu asemenea teste, la care corectarea e automată, şi nu discreţionară?

De ce nu a deschis dezbaterea comunitatea profesorilor de română – sau a scriitorilor – şi trebuie să o fac eu, profesor universitar într-o ţară străină? Cît o mai ţinem cu autori de subiecte idioţi, baremuri fictive şi circul cu copiatul la examen?

Cînd vom promova de la un sistem în care elevii sînt puşi să înveţe doar ca să treacă examenele, nu ca să ştie, şi nu îi vom mai tutui în subiectele de examen, ci ne vom adresa lor cu „dvs.“, ca în orice ţară civilizată? Că a fi elev nu înseamnă automat a fi cetăţean de rangul doi.

Plagiatul şi bacalaureatul

A trecut un an de cînd am arătat impostura celor care fac subiectele la bacalaureatul de limba română, creînd o industrie naţională de învăţat pe de rost lucruri absurde şi contribuind la proastele rezultate în testul OECD PISA, unde conducem detaşat în topul celor care ştiu să citească, dar nu înţeleg ce citesc. Evident, din cauza orientării greşite a programei spre educarea copiilor pentru a deveni nişte critici literari de ţară bananieră, nu nişte cetăţeni critici de ţară membră UE. Nu s-a schimbat nimic, şi zilele astea alte subiecte din acelaşi coş au fost extrase de aceiaşi anonimi a căror identitate e protejată de minister, indiferent

cine îl conduce. La Facultatea de Litere din Bucureşti mi s-a spus că ei au încercat să protesteze, dar fără succes. Şi, mai nou, ministerul le-a luat din mînă şi examenul de definitivat, că aşa ne descentralizăm noi, invers, luăm procesele transparente şi organizate subsidiar şi le transformăm în unele opace şi centralizate. M-aş fi aşteptat ca în acest an, de exemplu, cînd s-a luat decizia asta (înainte de schimbarea de guvern) să pornească în România o mişcare puternică de reformat felul în care sînt predate limba şi literatura. Dar, ca de obicei, minus acest protest tăcut al celor de la Litere, nu s-a întîmplat nimic şi reforma a continuat paralel cu subiectul principal, identificat de doi tineri experţi SAR, Corina Murafa şi Claudiu Ivan, într-un studiu pentru Banca Mondială, ca „un sistem educaţional şi ineficace, şi inechitabil".

Asistăm de ani de zile la creşterea *de facto* a analfabetismului în şi prin şcoala românească. Nu exagerez, vreo jumătate din cei care îmi scriu din ţară zilele astea, unii publicişti celebri, despart „ţi" de la persoana a doua plural a verbului, de genul „Da-ţi-vă seama măcar în ceasul al doisprezecelea că intoleranţa dvs. faţă de Băsescu a adus la putere un monstru mult mai mare" sau „Mă bucur că da-ţi dreptate unei afirmaţii de mult făcută de mine pe blogul meu personal". Ei, cine poate rezista unor asemenea mesaje! Merită toată lauda corectoarele de la gazetele intelectuale care duc în spatele lor povara din ce în ce mai grea a unei generaţii de publicişti tineri semialfabetizaţi. Eu nu am văzut asemenea patologie ortografică la începutul anilor ’90. Nu mai vorbesc de stil, a devenit excepţional să găseşti pe cineva sub 35 de ani care să poate scrie fluent, mie mi-a căşunat pe dl Stanomir cu „Saltul către viitor al revoluţiei este anticamera unui viitor populat de rebuturi şi gesturi prometeice eşuate", dar fenomenul e foarte răspîndit. Subiectele de anul acesta la

bacalaureatul de limba română, proba „olimpică“, sună aşa: „Menţionează 2 mărci lexico-gramaticale ale subiectivităţii prezente în textul citat“. Nu mai întreb ce înseamnă olimpic la română, mi se pare cam oximoronică exprimarea, olimpic fiind un atribut universal, ori, dacă înţeleg bine, aici în finală sînt românii cu românii. Dar ce gen de competenţe are cineva care aplică această cerere de examen la un poem de Nichita Stănescu? Credeţi că o să ia *prix Femina étranger* sau premiul pentru scenariu la Cannes? De aia nu iau nimic. Aşa, anecdotic, vă pot spune că fratele meu părea o cauză cu totul pierdută la 18 ani pentru orice formă de literatură, şcoala reuşise, cu Despot-Vodă şi subiectele învăţate pe de rost la bac, să îl îndepărteze cu totul. Noroc, dacă pot spune astfel, că o hepatită la 19 ani l-a scos din circuitul sportiv vreun an şi, profitînd că nu avea ce face, i-am dat un Vonnegut Jr. A mers. Am trecut apoi la *Castelul* lui Kafka. A mers şi asta. Pe urmă un Salinger. Pe urmă *Crimă şi pedeapsă*. Şi aşa, încet-încet, am făcut în doi ani un cocktail neortodox, circumscris de gustul lui la un spaţiu istoric foarte restrîns din istoria literaturii, cu un mare grad de abstracţie, dar una *understated*, cum se spune în engleza mai bogată ca româna, care a făcut ca la 21 de ani Cristi să parcurgă destule titluri fundamentale şi să dezvolte un stil literar propriu, cel mai îndatorat, probabil, *Americii* lui Kafka, romanul pe care l-a învăţat pe de rost, adică un stil minimalist în care însă şi cel mai banal fapt pare să aibă semnificaţii ascunse. Asta l-a făcut un autor popular la *Opinia studenţească*, unde l-am dus mai tîrziu. Mulţumesc Facultăţii de limbă engleză din Iaşi că nu a stricat cu nimic acest stil, le-ar fi venit greu avînd în vedere că nu petreceau timpul citind Shakespeare sau Milton cu studenţii, ci făcînd lingvistică avansată, din aceea care se uită a doua zi după examen. *Enfin*, totul a fost un accident istoric, şi nu mă îndoiesc că tinerii educaţi

de acad. Eugen Simion şi compania după mari eforturi vor lua premiul pentru aspiraţii Nobel nesatisfăcute timp de un secol – dacă nu se descurajează. Am uitat să spun că sub ministeriatul lui Cătălin Baba s-a dus la bun sfîrşit campania SAR de introducere a literaturii universale în programa de liceu. De mai multe ori m-am plîns colegului meu Cristi Hatu, devotatul promotor, că această campanie, iniţiată de nişte părinţi disperaţi de calitatea învăţămîntului, e absurdă, că trebuie să facem o singură campanie pentru democratizat programa, şcolile să abordeze cît mai variat literatura şi noi să controlăm doar competenţele de exprimare şi limbă ale elevilor la absolvire prin teste standardizate. Ca să vedeţi cum e România, succesul a constat în a recunoaşte că de fapt asta e deja posibil, nu scrie nicăieri că e interzis. Spectrul bacalaureatului şi al subiectelor unice absurde scrise de industria de meditat face ca nimeni să nu aibă curaj să abordeze mai liber programa şi să predea literatură universală. Că veni vorba, am aflat că la cea mai prestigioasă catedră de română din străinătate, la School of Slavonic Studies de la UCL, Londra, *Făclie de Paşte* de Caragiale e dintotdeauna în programă. Numai la noi o evităm cu grijă.

Ca atare, argumentul meu pe scurt e următorul: impostura academică la români este o industrie de masă şi doar printr-o mişcare de masă se poate rezolva. La capitolul integritate academică, peste jumătate din universităţile româneşti au fost sub medie (tot de ele trasă în jos) în clasamentul Coaliţiei pentru Universităţi Curate. Plagiatul e forma cea mai vicioasă, dar, sincer, chiar lucrările neplagiate nu merită să capete titlurile pe care le capătă. Mugur Ciuvică, drept răspuns la plagiatele USL, a scos teza Codruţei Kövesi, care reproducea şi ea, în partea teoretică, pasaje lungi din teoria preexistentă, a unora de la Colegiul de Apărare sau pe acolo. Asemenea pasaje, mai ales în partea de

teorie, se pot găsi în majoritatea lucrărilor de doctorat (la „Cantemir“ sau Oradea văd că se practică copierea integrală). Dar mai ales ce m-a frapat pe mine a fost sărăcia conceptuală a acestei teze de doctorat (chiar dacă e despre traficul de persoane). Nu e de mirare, am ţinut prelegeri la INM şi am văzut că zeci de judecători în devenire nu pot răspunde la întrebarea „cine este filosoful din domeniul dreptului care v-a influenţat cel mai mult gîndirea?“. Cum asta nu se studiază la Drept deloc, multe doctorate în Drept sînt sub-teoretice (barbarism academic – *under-theorized*), în realitate mi-e neclar de ce sînt considerate lucrări academice. În general, definiţia de academic devine o necunoscută, sau nu se explică de ce un teolog al Bisericii Ortodoxe scrie despre „impostura academică“ pe un site de ştiri de azi.

Diferenţele dintre universităţi de stat şi private şi o universitate de zero stele ca Oradea (locul ideal de recrutat un ministru al Educaţiei) sînt, din păcate, de grad şi nu de fond (*size, not kind*). De asta efortul bine intenţionat al lui Daniel Funeriu de a curăţa impostura academică sau fabricile de diplome nu avea mari şanse de succes pe calea propusă de el, impostura tăind prin fiecare universitate şi departament şi nu se poate face nimic dacă ne-impostorii nu se organizează contra celorlalţi. Aţi auzit cumva de vreo mişcare a societăţii civile la Universitatea „Cantemir“, unde predau Corina Dumitrescu şi Elena Udrea, sau poate la Universitatea din Oradea, de vreo demonstraţie cu pancarte pe care scrie „NU sîntem toţi plagiatori“, „Afară cu plagiatorii din universităţi“ şi aşa mai departe? Din cîte am auzit (cînd era prea tîrziu), unii şi-au avansat carierele folosind chiar CUC ca formă de şantaj, ca un coleg din societatea civilă pedelistă care a ajuns profesor la o facultate de ştiinţe politice fără nici o lucrare, argumentînd că în ştiinţele umane munca culturală ţine loc de, şi profitînd că şefului lui îi era frică de

noi şi a preferat să-l împace cu o avansare. Cu alte cuvinte, şi reforma a devenit, imediat, de cum m-am întors cu spatele, o strategie de negociere pentru avansarea altui grup, la fel de impostor ca şi cel vechi. Aah!

Marţi noaptea, citind *New York Times* online, cel mai prestigios ziar american, am găsit o relatare despre munca ştiinţifică a lui Liviu Giosan, un academic român din America, biolog marin. Ce potenţial au românii, şi, evident, dacă rămînea acasă nu făcea el lucrarea asta într-o mie de ani. Dar citind ştirile, în acelaşi timp cu propunerea lui Mario Monti de a suspenda cîţiva ani fotbalul din Italia pînă se reorganizează pe baze necorupte, mi-am dat seama ce avem de făcut. O ţară vecină nouă face deja aceasta. Avem miniştri plagiatori şi comisii întregi de acreditare aproape fără nici o citare internaţională (vedeţi dreptul, istoria). Nu cred că dl Giosan, care face muncă civică la Ad Astra, ar putea lua la mînă toate titlurile din domeniul lui să le verifice. Dar sigur ar putea pe acest domeniu să ne spună care ar trebui să fie criteriile pentru profesor, conferenţiar, doctor. După asta acordăm trei ani de graţie tuturor ca să corespundă acestor criterii (că altfel în reforma Funeriu doctorandul trebuia să publice în jurnale unde îndrumătorul lui nu ar fi reuşit niciodată) şi verificăm răspunsurile (treabă pur birocratică), iar cine nu ajunge la standarde pleacă. Găsim un academic român cu numărul maxim de citate internaţionale pe fiecare domeniu să ne facă grila de evaluare. Mă tem însă că în unele domenii o să trebuiască să dăm afară masiv. Poate chiar în unele secţii ale Academiei, unde zilele astea sînt republicate discret volume refăcute după eliminarea unor plagiate.

Fantezist? Nu. E simpla probă dacă majoritatea corespunde standardelor de integritate academică, şi atunci va face un efort să se cureţe, sau

dimpotrivă. Şi atunci nu mai contează pe cine puneţi ministru sau ce legi daţi. Atunci v-aţi ars!

Opriţi masacrul limbii române!

Pe timpul comunismului nu erai publicat în reviste dacă întrebuinţai anumite cuvinte. Nu expresii la adresa regimului, cum aţi putea crede, nu idei cu potenţial subversiv pe care cititorii să le interpreteze contra lui Ceauşescu, ci simple cuvinte în cel mai nevinovat context. Această practică apăruse după desfiinţarea cenzurii oficiale, cînd posturile de cenzor dispăruseră şi treaba o făceau direct redactorii-şefi sau, în cazul presei studenţeşti în care scriam eu, anumiţi profesori cu funcţii la partid. Lista de cuvinte interzise nu provenea de la ei însă, deşi originea ei nu am putut-o niciodată trasa exact la vîrful conducerii de partid. Prin 1987 am ţinut-o însă în mînă, după ce un articol de-al meu fusese respins. Căzuseră cuvintele „eternitate“, „abstract“, „introspecţie“, „autism“. Poate că le folosisem în exces, dar cum articolul era o recenzie la cartea lui Georges Duby despre percepţia timpului de către călugări în mănăstirile medievale, erau cam greu de evitat. Cum eram foarte tineri pe vremea aceea, lupta cu cenzura ne distra grozav şi ne amuzam rescriind acelaşi lucru de vreo zece ori şi cam în acelaşi format pînă cînd trecea. Sau pînă era interzis tot ziarul, ceea ce se întîmpla anual, astfel că mai scoteam cîte un număr doar din întîmplare.

Dacă înainte de 1989 duceam cu puterile noastre modeste asemenea bătălii ca să avem dreptul neîngrădit de a folosi orice cuvînt, azi mă încearcă adesea nevoia de a interzice folosirea unor cuvinte. Limba noastră a fost literalmente invadată de cuvinte pe care oamenii, în frunte cu cei care scriu

la ziare şi trăncănesc la televizor, le folosesc din greu fără să le ştie sensul. Două revin mai des. Primul este cuvîntul „uninominal“. Originea lui este în *single-unit constituency*, ceea ce înseamnă literal „circumscripţie uninominală“. Sensul corect se referă, într-adevăr, strict la circumscripţii, nu la tot sistemul de vot. Or, noi îl folosim în română pentru sistemele majoritare (care sînt într-adevăr uninominale), dar şi pentru cele mixte, cum e cel propus de guvern, unde nu e corect, sau chiar pentru sisteme proporţionale (uninominal pe listă, cum a spus Emil Constantinescu cînd a vrut să indice votul preferenţial, ceea ce iarăşi nu e corect). Însemnînd toate acestea, „uninominal“ nu mai înseamnă de fapt nimic, a devenit un fel de strigăt de luptă, un slogan băştinaş de neînţeles pentru străini. Ziariştii se întreabă adesea dacă la anul vom avea vot uninominal, aşa cum se întreabă dacă va continua încălzirea globală, fără să ştie nici ei exact ce înţeleg prin asta.

Al doilea cuvînt abuzat este „totalitar“ sau „totalitarism“, din care s-a născut cu forcepsul un adjectiv barbar, „totalitarist“. Aşa cum „uninominal“ înseamnă un sistem de votare în care există un singur reprezentant ales direct pe o circumscripţie teritorială, „totalitar“ este o calitate a unui sistem politic. Numim totalitar acea variantă de sistem autoritar în care există un singur centru de putere, care este şi monopolistic (nu împarte cu nimeni acest privilegiu), şi monistic (nu este diferenţiat nici măcar intern, în aripi, facţiuni etc.). Au fost puţine totalitarisme în istoria modernă, pentru că asemenea monopoluri sînt costisitoare şi greu de menţinut. Azi doar Coreea de Nord mai corespunde acestei definiţii. În orice caz, atît substantivul, care e „totalitarism“, cît şi adjectivul „totalitar“ se referă la sisteme sau regimuri politice, nu la persoane. O persoană, spre exemplu, Traian Băsescu, cel mai adesea gratulat cu acest

cuvînt, poate fi autoritară, sau tiranică, sau despotică, dar nu poate fi totalitară sau totalitaristă.

Aceste două cuvinte sînt profesionale, deci oarecum mai complicate. Dar lipsa de cultură şi autocitire critică duce la perle înfiorătoare cu termeni mult mai banali, desfigurînd chipul unor publicaţii cu oarecare pretenţii. Cum poate scrie, de exemplu, dl Bucurenci că „e posibil ca parlamentarii să nu fi comis o ucidere rituală a tatălui, ci o masturbare simbolică a preşedintelui“. Aici este evident că eroarea vine nu doar din faptul că autorul nu ştie sensul cuvintelor pe care le foloseşte, că oricine a văzut emisiunea culturală TVR la care nu ştia niciodată ce să întrebe pe invitaţi e lămurit asupra culturii lui, ci din faptul că mai e şi dornic să ne scoată ochii cu ce nu ştie. Sursa lui autodemascată mai jos e un autor de popularizare, Bebe Mihăescu, dar nici chiar Bebe nu cred că poate fi blamat pentru Parlamentul-miriapod care îl masturbează „simbolic“ pe Băsescu. Vai de capul nostru! Nu putem introduce regula elementară ca acela care nu poate trece de faza 1 la „Questions pour un champion“ să nu scrie la ziar şi să nu modereze emisiuni culturale?

Claudiu Săftoiu, alt risipitor de perle lingvistice şi de gîndire, strică şi el paginile în care scrie, stipulînd că „palierul electoral dominant a fost cel mai frecventat de cetăţeanul recent decomunizat“. Or, nu poţi decomuniza cetăţeni, doar state, palier electoral nu înseamnă nimic în nici o limbă, nu doar în cea a politologiei, ca atare nu îl putem frecventa ca pe o discotecă etc. Dar ce să mai spun de dl Săftoiu, care se întreabă mai jos pe un ton de teroare existenţială „Dar cine a precipitat mojarul?“, ignorînd că mojarul, săracul, e un vas din porţelan care nu are calitatea de a precipita, poate fi cel mult recipientul care găzduieşte precipitarea unei alte substanţe. Iar dl Lucian Mîndruţă, care mi-e chiar simpatic şi care a parcurs un lung drum de cînd încercam să-i explic

pe scurt pe culoarele SOTI ce e burghezia şi ce vrea ea, titrează prin „Sharia Crăciunului?“ un perfect nonsens, şaria fiind legea canonică islamică bazată pe Coran, nici măcar semnul întrebării nu permite asemenea alăturare. Dacă te loveşti de zece ori de un cuvînt nu înseamnă că îl ştii fără să îl cauţi în dicţionar.

Ca persoană care îşi cîştigă de mai mulţi ani traiul din scris în altă limbă decît cea natală (ce citiţi dvs. săptămînal e doar forma mea de dor de casă), mă încearcă adesea o nostalgie sălbatică a limbii române. Aşa cum e ea, infinit mai săracă decît engleza, insuficientă în multe vocabulare profesionale, româna rămîne limba în care au scris în secolul XX Vasile Voiculescu şi Constantin Noica, Mateiu Caragiale şi Nichita Stănescu. Ce trist că primul val de libertate a adus această deşănţare a exprimării, această lipsă de pudoare a vocabularului! Nu doar presa s-a tabloidizat în România, ci şi literatura, care nu mai e apreciată dacă nu conţine dezacorduri sau nu are la cîteva rînduri trimiteri la genitale în română şi engleză. Mi-e dor de româna anilor mei de studenţie, de limba din *Secolul 20* şi *Opinia studenţească*, un fel de castel de după ale cărui ziduri ţineam piept cenzurii, şi mi-e scîrbă de acest cort improvizat pe care îl împărţim cu tot felul de conlocuitori de pripas ai limbii noastre.

Programa şcolară şi antisemitismul la români

Ştiaţi că în România există o zi pe an care este ziua oficială a Holocaustului? Aveţi vreo idee cîţi civili evrei a executat armata noastră la Odesa din ordinul mareşalului Antonescu? Ştiţi că studiul Holocaustului a fost introdus în programa şcolară şi că există chiar un manual, foarte bun? În şcoala

unde învaţă copilul dvs. se studiază după un asemenea manual? Ştiţi cîţi supavieţuitori ai Holocaustului, evrei români, mai trăiesc încă la noi, în indiferenţa generală?

Probabil că nu. Asta îmi vine în minte cînd aud de noua propunere să se introducă studiul obligatoriu al comunismului în programa şcolară şi să se creeze o zi la fel de obligatorie pentru victimele comunismului. Cum o asemenea iniţiativă a existat deja privind Holocaustul, cred că înainte de a face la fel pentru comunism ar fi bine să vedem care a fost soarta primei idei de acest tip.

Răspunsul e clar. Condamnarea oficială a Holocaustului, recunoaşterea de către preşedintele Ion Iliescu că a existat în istoria noastră asemenea „*barbarie, această ruşine de care nu ne vom spăla niciodată în faţa lumii civilizate*“, cum plastic scria primarul român al Odesei în încercarea ratată de a-l convinge pe mareşal să anuleze ordinul de execuţie, a eşuat în a crea o dezbatere naţională, o reexaminare a istoriei noastre cu ce a fost bun sau rău în ea. Ne amintim de oameni drepţi precum primarul Odesei sau acela al Cernăuţilor (destituit de Antonescu fiindcă încerca să facă scăpaţi evrei), dar uităm că aceştia luptau tot cu ai noştri. Eu aveam aproape patruzeci de ani cînd bunică-mea în sfîrşit mi-a povestit ce s-a întîmpat cu evreii din Cahul, oraşul ei natal din Basarabia. Am întrebat-o doar cînd bărbatul meu a devenit membru al acestei comisii pentru studiul Holocaustului, şi atunci am descoperit cu stupoare că ea ştia perfect ce se întîmplase cu ei, deşi nu mi-ar fi vorbit niciodată din proprie iniţiativă. Nu a scăpat nici unul, asta s-a întîmplat cu ei. În ce priveşte volumul cu supravieţuitorii Transnistriei şi Auschwitzului editat de Institutul Român de Istorie Recentă şi publicat de Polirom (*Holocaustul evreilor români* – încă în librării), nu cred că am văzut vreo recenzie a sa, deşi se citeşte mai repede

decît cel mai pasionant roman. Chiar mai rău decît la noi e în Basarabia sau Bucovina, unde s-a petrecut totul, dar mulţi români se victimizează doar pe ei, ignorînd complet suferinţele altora – şi contribuţia noastră la ele.

Mai iritant, cu prilejul celei de-a doua comisii prezidenţiale, cea condusă de Vladimir Tismăneanu, care trebuia să se ocupe de comunism, s-a văzut imediat ce efecte pur formale a avut prima. A fost o revărsare de antisemitism. Absolut fără nici o legătură cu subiectul, faptul că Tismăneanu provine dintr-o familie evreiască a fost invocat de nenumărate ori. Fiind probabil cel mai mediatizat român de origine evreiască, i s-au atribuit toate relele. Despre tată-său atîta s-a scris că ai fi crezut că e principalul responsabil de comunismul românesc. Toţi oamenii din viaţa publică în ţara noastră sălbatică am avut parte de abuzuri în ultimii douăzeci de ani de libertate de exprimare, dar parcă totuşi astea antisemite sînt mai inacceptabile ca altele. Sînt un fel de test minimal de civilizaţie, la care cădem mereu.

Dezbaterea cu Holocaust *versus* Gulag este una absurdă. Mai ales dacă eşti român. Un regim românesc i-a confiscat radioul lui Mihail Sebastian, acest mare scriitor român, nu un regim de ocupaţie, fiindcă a decretat că evreii nu au dreptul la radio. Dacă în parte comunismul a fost o ocupaţie străină (dar mai tîrziu a devenit pur naţională), antisemitismul nostru nu a fost adus de nazişti. Era deja la noi. Şi dacă atunci cînd mă înduioşez de victimele comunismului mă identific cu ele complet (români ca şi noi, care au fost deportaţi în Siberia de ruşi etc.), nu mă identific cu victimele Holocaustului, pentru că nu reuşesc să mă pun în pielea lor integral. Compasiunea mea pentru prima categorie este deci în parte, şi fără să vreau, egoistă, ca tot ce e bazat pe identificare. Cu comunismul plîng rănile familiilor noastre, ţara care am fi putut fi etc. Cu Holocaustul, amestecul

de oroare şi ruşine care mă încearcă atunci cînd văd un cimitir evreiesc, la Odesa sau la Cernăuţi, sau pierdut între dealuri în Transnistria, e unul mai altruist, de sorginte mai nobilă. Plîng suferinţele altora, contribuţia noastră la ele şi ideea generală că umanitatea căreia îi aparţinem poate ajunge la asemenea extreme. Nu le putem ierarhiza, dar cred că e bine să înţelegem bazele psihologice ale comparaţiei involuntare pe care o facem, altfel mulţi dintre noi vor rămîne nişte antisemiţi latenţi.

Cred că elevii din România ar trebui să ştie de Odesa, de Transnistria, ca şi de Sighet şi Jilava. Dar nu cred că a le băga pe gît manuale sau zile speciale e soluţia cea mai bună. În nomenclatorul european de competenţe pe care ar trebui să le aibă un absolvent de liceu, cea civică este la loc de frunte. În programa noastră şcolară nu i se dedică nici un fel de timp, dacă nu e vorba de ore formale de educaţie civică predate de foşti profesori de socialism ştiinţific. Cred că fiecare elev ar trebui să vadă obligatoriu Sighetul sau Aiudul, să viziteze un cimitir evreiesc şi să afle contribuţia evreilor la modernitatea noastră, ca şi tragedia Holocaustului, să vadă filme nedidactice despre comunism şi Holocaust, ca „4, 3, 2“ sau „La vita è bella“. Nimeni nu ar trebui să absolve zece clase fără să fi avut o dezbatere straşnică pe tema lor cu profesorii, părinţii şi colegii. Pentru asta putem tăia fără grijă din multele ore de matematică neaplicată şi nu e nevoie să mai introducem nimic în programa deja supraîncărcată de bacalaureat. Asta e reforma pe care mi-o doresc.

Timpul viitor al educaţiei noastre

E greu să nu simpatizezi cu profesorii care au fost în grevă în aceste zile. În ultimii ani am văzut

tineri licenţiaţi români făcînd pe chelnerii în America, profesori din învăţămîntul mediu făcînd menaj în Grecia, medici făcînd pe infirmierii în Italia. Cîtă vreme un intelectual din România se descurcă mai bine făcînd muncă manuală în Vest nu putem spune că educaţia noastră îşi atinge scopul de a oferi oamenilor şanse mai bune în viaţă. Şi cu toate astea, problema nu e aici, pentru că soluţii individuale există, de diferite calităţi. Ce lipseşte e o soluţie naţională.

Dacă indicatorii de performanţă ai educaţiei şi cercetării noastre sînt pe roşu de ani de zile, nu e doar din lipsă de bani. Reforma a eşuat şi pentru că nu a atacat problemele pe care trebuia să le rezolve. Problema numărul unu este *a neutralizării moştenirii autocratice a şcolii şi universităţii, care e o sursă majoră de corupţie*. Într-o societate democratică, acestea oferă *servicii de educaţie*. Elevii şi profesorii nu folosesc scări separate ale şcolii. Studentul, chiar cel neplătitor, e un consumator care capătă nişte servicii, nu un solicitant care cerşeşte favoruri pe la uşi. Rectorii sînt administratori universitari de profesie, cu sarcina de a crea condiţiile în care să se opereze la maxima performanţă, iar autonomia universitară nu e un instrument prin care un bun public devine unul privat.

Problema numărul doi este a creării unei şcoli *adecvate* societăţii *moderne* pe care vrem să o avem. Doar cu injecţii anacronice de studii religioase într-o şcoală în rest neschimbată, pretenţioasă şi bazată pe predare şi ascultare, nu am reuşit decît să creăm generaţii care îşi caută identitatea în altă parte, fără spirit de echipă şi iniţiativă. Ca fost elev olimpic, azi cu cărţi în limbi occidentale şi cu şansa de a conferenţia la mari universităţi din Vest, declar că singurul lucru care mi-a folosit în viaţă din şcoala românească a fost gramatica limbilor română, engleză şi franceză, în rest a trebuit să mă autoeduc. Dacă nu reinventăm

şcoala ca organ care produce un bun *social*, ea va rămîne un supermagazin gratis din care elevii iau limbi străine ca să le consume în Vest, fără profit pentru societatea care plăteşte şcoala.

Problema numărul trei este *crearea unui sistem de referinţă compatibil cu cel occidental şi ocrotirea lui pînă cînd devine autonom şi începe să stimuleze o cercetare de calitate*. Mircea Miclea a promovat un ordin prin care de acum înainte vor ajunge profesori universitari doar cei care au lucrări publicate în reviste de specialitate internaţionale. Criteriul anunţat e universal şi just, dar promovarea normalităţii a ajuns să fie în stadiul actual de corupţie a valorilor aproape imposibilă. Cine va aplica această reformă, atunci cînd comisiile de tot felul sînt deja pline de profesori care nu *vor satisface niciodată aceste condiţii* şi care au drept de decizie asupra carierelor altora? Poate să aducem o forţă de intervenţie din afară, ca în Kosovo.

Agenda de la Lisabona cere ţărilor europene să investească într-o educaţie şi o cercetare de performanţă. Asta sună aproape superfluu în sisteme ca al nostru, care au devenit un fel de jungle de subzistenţă. Viitorul nostru apropiat e deja desfigurat de erorile trecutului. Ca să fie altfel peste 15 ani, ar trebui să regîndim un alt sistem, nu o reformă cerută mîine la Bruxelles şi expediată ca o temă de către un elev superficial. Noul ministru ar trebui să creeze AZI un grup de lucru care să satisfacă cele mai exigente criterii de excelenţă, cu oameni din România şi din afară, şi care să reflecteze, departe de stradă şi de televiziune, la viitorul *îndepărtat* al educaţiei şi cercetării româneşti.

Resurse umane

Eu sînt convinsă că Varujan Vosganian, deşi nu a citit tratatul constituţional european, nu a lucrat niciodată ca expert pentru vreo structură europeană şi nu a răsfoit biblia soţilor Wallace despre politici europene, se simţea perfect competent pentru poziţia de comisar european. La fel de competentă se simte şi Renate Weber pentru cea de judecător european, deşi nu a făcut vreo facultate de drept european undeva în Europa şi nu a fost judecător o zi în viaţă. Candidaţii care se vor înghesui pe cele cincisprezece posturi de la Comitetul Regiunilor, ca şi cei care vînează unul dintre cele cincisprezece posturi de vîrf din Comisia Economico-Socială, bine plătite, cred şi ei că or să se descurce, deşi cea mai mare parte nu au funcţionat niciodată în viaţă măcar pe un post minor ca birocraţi într-o limbă europeană în sectorul public sau privat. La fel, teologii de vîrf din România, ca Teodor Baconschi, sînt competenţi să se ocupe azi de Marea Neagră la MAE, mîine de problemele politicii interne la preşedinţie, iar Teodor Atanasiu îşi exercită competenţa de la Apărare la Fisc în mod neîngrădit. Ca atare mi se pare natural să-l dăm afară şi chiar să-l arestăm pe băiatul de la AVAS fiindcă are o diplomă de la London School of Economics, deci e singurul a cărui competenţă se bucură de oarecare recunoaştere europeană. Şi dacă vreun observator superficial se lasă păcălit de marea mahala care se desfăşoară în aceste zile şi crede că problema noastră este că sîntem o societate competitivă în care prea mulţi candidaţi calificaţi vor să acceseze prea puţine locuri europene, daţi-mi voie să vă spun că e invers. Avem prea multe locuri pentru calificarea noastră.

Te-ai fi aşteptat la o competiţie în partea de sus a scalei pentru poziţia de comisar european, între oamenii care ne fac faima în Europa. Dar lucrul e imposibil, pentru că *noi nu avem oameni politici care să fie şi independent de politică personalităţi*

europene, cum au avut Ţările Baltice. A alege *doar* dintre oamenii politici este deja constrîngător la noi, pentru că puţini dintre oamenii noştri politici sînt europeni. Cîţi oameni politici din România au citit tratatul constituţional, de exemplu? Cîţi au citit pe Robert Schuman sau pe Jean Monnet, măcar la nivelul de *reader* de colegiu? Cîţi au citit o istorie a Comunităţii Europene? Cine ştie ce publică Jacques Delors, sau Chris Patten, sau Patrick Lamy, sau Robert Cooper, şi nu merg mai departe pentru că ajungem să ne întrebăm: dar cine ştie cine sînt alde Cooper, Milward, Cameron şi compania? Cîţi îşi încep ziua cu Euronews în loc de Mircea Badea? Cîţi citesc *Economist* sau *Financial Times* regulat? Cînd e ultima oară cînd au cinat informal cu un oficial sau cu un ziarist din orice ţară europeană, fără translator şi intermedierea unei ambasade? Care este cel mai bun loc de sushi din Bruxelles? În ce muzeu bruxellez se găsesc *Anotimpurile* lui Bruegel? Toate?

Eh, să zicem că nu e vina lor că nu cunosc Europa. Ceauşescu e de vină. Hai să vedem, poate îi cunoaşte Europa pe ei, în fond asta contează, ni s-a spus că trebuie să avem un candidat de profil european. Facem un exerciţiu simplu, căutăm pe Google (anul e 2006) cîţiva posibili comisari cu numele întreg şi preferinţele setate pe limbile europene principale (engleză, franceză, italiană, germană, spaniolă, fără româna neaoşă, că nu vrem citate din *Atac*): descoperim că dl Orban are 642 de citări în aceste limbi, Anca Boagiu are 13 200, iar Monica Macovei 23 200. Dacă vreţi să vedeţi pentru referinţă cîteva alte nume, Gică Hagi are 50 700 de citări în limbile de mai sus, iar Mircea Cărtărescu 16 800.

Bineînţeles, nu contează numai cîte citate ai. Mai contează şi ce scrie în ele. Dar ce e sigur este că dacă nu eşti citat pe nicăieri, iar despre tine nu scrie absolut nimic, eşti un ilustru necunoscut

european, nu ai fost în conferinţe şi comisii, nu cunoşti pe nimeni şi nimeni nu te cunoaşte etc. Nu face nimic dacă poţi să treci de interviu! Dar nici asta nu e prea simplu, Varujan nu a trecut, deşi aici la noi e sigur printre băieţii cei mai deştepţi şi citiţi. Noi oricum considerăm din start concursurile trucate şi interviurile aranjate, aşa că nu mă miră un titlu de pe www.euroactiv.ro care e afişat de vreo lună: „De ce se pică pe capete la concursurile pentru posturi europene?“. Mă rog lui Dumnezeu ca dl Orban să se ţină tare cînd va fi bombardat cu întrebări în engleză în Parlamentul European şi cred că procedura corectă ar fi fost să ne întrebăm cine va face faţă acolo şi după aceea să vedem în ce partid îl înscriem ca să îl putem numi.

Dragi colegi români, oameni politici, sindicalişti, oengişti etc., oare chiar v-aţi lăsat păcăliţi de ficţiunea că intrăm pe merit în Europa? Nu vedeţi în fiecare zi că nu ai de unde să angajezi un om de competenţă medie în România, darămite unul de performanţă? Chiar vreţi să o ţinem aşa la nesfîrşit? Hai să numim pe cine putem fără să ne facem de rîs şi după aceea să o luăm de la zero în a ne recruta şi construi competenţe de nivel european. Avem timp, că o să fim în Europa sute de ani, şi trag nădejde că nu întotdeauna aşa de penibili ca astăzi.

Pactul cu educaţia religioasă

La un român care produce o invenţie omologată internaţional, există cincisprezece unguri care reuşesc acest lucru şi patru sute de germani. Aceasta este, cu aproximaţie, valoarea producţiei noastre intelectuale în domeniul tehnologic, cel mai strîns corelat cu dezvoltarea economică. Doamna Ceauşescu s-ar răsuci în mormînt citind

aceste cifre, ea, care în deceniul opt construia institute de inventică şi ne trimitea de pe băncile şcolii pe la cîte olimpiade apuca, doar-doar om doborî recordurile planetare.

Cum putem rezolva această problemă, dat fiind că discrepanţa nu este dată de resurse? Ungaria are doar cu o zecime mai mulţi tineri ca noi în educaţia secundară, Germania tot cu atît mai mulţi în universităţi. Nemţii au de cinci ori mai multe computere ca noi, dar ungurii numai o dată şi jumătate, ceea ce nu poate justifica de ce sînt de cinci ori peste noi la invenţii şi la publicaţii în jurnale academice, deşi noi avem impresia că scriem mai bine în limbi internaţionale decît ei.

Aceste exemple simple, datorate noii încercări a Băncii Mondiale de a monitoriza economia pe bază de cunoaştere, care face în Europa obiectul ambiţioasei Agende Lisabona, ne arată cît de departe este discuţia despre reforma educaţiei de la noi de obiectivele sale reale. Preşedintele Băsescu, sub influenţa unui grup de reformatori radicali, este foarte critic faţă de performanţa sistemului, în vreme ce preşedintele Emil Constantinescu, fost rector, este, dimpotrivă, necritic, invocînd nişte indicatori de proces care nu spun nimic. Poate România să aplice oricît reformele formale din procesul Bologna, asta nu e nici o garanţie că indicatorii Băncii Mondiale se vor modifica, dat fiind că nu procentul de tineri înrolaţi în universităţi şi forma creditelor sînt responsabile de proasta noastră performanţă. Exerciţiile retorice pe tema educaţiei par destinate mai mult electoratelor: studenţilor în primul caz, profesorilor în al doilea. Dar nici cu şuturi în dos şi nici cu mîngîieri pe spate marele deficit de cunoaştere din economia românească nu se va rezolva. Şi nici într-un caz doar cu bani, care merg într-un sistem prea corupt ca să se cunoască.

Tocmai m-am întors de la cea mai mare întîlnire anuală din ştiinţa politică europeană. Faţă de

timpurile cînd eram singurul participant român, anul acesta mai erau patru-cinci. Dar nici unul dintre noi afiliat la o universitate din România. Nici chiar singurul venit din ţară, care preferase să se înregistreze pe un ONG după ce profesorul român la care era înscris la doctorat a vrut să-l dea afară de supărare că studentul reuşeşte să-şi plaseze lucrări în congrese şi el, profesorul, nu. Lucrările nici unuia dintre cei de mai sus, presupunînd că vor reuşi să le publice în străinătate, nu se vor înregistra la vreo universitate românească, pentru a o trage mai sus în topul Shanghai. Preşedintele Constantinescu a declarat că profesorii români sînt buni şi diplomele noastre OK, că atunci cînd ne angajăm în alte ţări ni le recunoaşte lumea. Aşa e, confirm: agentul meu imobiliar din Berlin a ajuns să instaleze doi profesori universitari pe an din România, în general politehnişti, şi face bancuri că vom ajunge cel mai mare grup etnic dintre clienţii lui. Ce a sesizat dl Constantinescu nu e însă o soluţie, ci chiar problema. O problemă. A doua este semnalul general trimis de sistem. Un articol despre istoricii colaboraţionişti cu regimul comunist se încheia cu bilanţul carierei fiecăruia: colaboraţioniştii – membri ai Academiei; victimele, cei care au rezistat – la pensie sau pe linie moartă. Oricîte eforturi ar face preşedintele Academiei să reaşeze instituţia sa în fruntea cruciadei pentru excelenţă, asemenea realităţi fac o impresie devastatoare. Şi nu prea am auzit vreun om politic să se preocupe de această situaţie exemplară.

Nu aş vrea să pierd spaţiul aici cu discuţia soluţiilor, cînd unele preliminare au fost publicate în raportul SAR, iar altele necesită o discuţie mult mai aprofundată. Vreau să îmi arăt în schimb preocuparea faţă de ataşamentul real al semnatarilor politici ai pactului pentru educaţie faţă de o schimbare profundă şi adecvată. O fotografie oficială pe site-ul Preşedinţiei României

îi înfăţişează pe toţi şefii de partide, de la dl Băsescu, care a spus nu mai departe de acum doi ani că nu e nevoie de şcoală ca să ajungi preşedinte, la dnii Markó Belá şi Vadim Tudor, zîmbind frumos la cameră şi la reforma educaţiei. Judecînd după declaraţiile lor publice, am îndoieli că îşi dau seama de natura şi amploarea problemei, aşa cum este expusă de mine în primul paragraf al acestui articol. Dacă ar fi avut, unicul gest concret agreat pînă acum nu ar fi fost introducerea religiei ca materie obligatorie în şcoală. Tot un sondaj al Băncii Mondiale, WVS, măsoară de ani de zile legătura dintre atitudinea faţă de educaţie şi cea religioasă. Ţările în care majorităţile cred că e important ca un copil să înveţe frica de Dumnezeu sînt cele sărace şi nedezvoltate. Cele în care oamenii cred că nu asta e important, indiferent că ei înşişi cred sau nu în Dumnezeu, sînt cele civilizate şi prospere. De la civilizaţia ţărănească la cea tehnologică avem un pas uriaş de făcut. Sînt aceşti lideri oamenii care să îl facă?

Faptul că pactul pe hîrtie pentru educaţie a început cu un pact în fapt pentru educaţia religioasă arată că semnatarii ridică serioase semne de întrebare. E un început care pune la îndoială sinceritatea şi şansele de succes ale întregului demers.

Conjuraţia impostorilor

Cînd se transformă un grup de oameni normali, aparent civilizaţi, cu diplome universitare, într-o haită de lupi, care se aşează spate la spate ca să se apere şi să atace pe cineva care nu e ca ei? Evident, psihologia de buzunar ar spune că atunci cînd sînt vulnerabili. Şi dacă avem de-a face cu nişte impostori, de care mediul nostru universitar

este din păcate plin, din motive care ţin de greaua moştenire şi de puţinul caracter, atunci ei au de ce să se simtă vulnerabili tot timpul. Şi, de unde la început erau doar nişte mediocri oarecare, pe parcurs devin escroci, şantajişti şi chiar criminali, nişte duşmani ai bunului-simţ şi ai interesului educaţiei pe care pretind că o servesc. Exemplele abundă, dar rîndurile de mai sus mi-au fost inspirate de o decizie a biroului de Senat al Universităţii de Vest din Timişoara de a propune desfacerea contractului de muncă unui coleg care dăunează imaginii Universităţii.

Cum face el asta, adică cum dăunează imaginii universităţii? Nu e greu. Victima, pe numele său dr Vasile Docea, editorul foarte lăudat al *Jurnalului lui Carol I*, a făcut cîteva lucruri inacceptabile într-o universitate, care cer eliminarea lui imediată. Le iau la rînd.

1. A denunţat cazuri de plagiat. Primul nu e grav, dat fiind că plagiatorul este unul cu dosar că a împuşcat oameni la Revoluţie. Plagiatul e probabil cel mai mic păcat al său. Domnul profesor Paul Vasile, general în rezervă, despre care procurorul Dan Voinea spune că nu are nici o explicaţie cum a ajuns la Revoluţie într-o intersecţie unde nu se găseau tancurile pe care alerga să le despresoare de mulţime şi a început să tragă în oameni neînarmaţi, este astăzi, prin graţia Senatului aceleiaşi universităţi, profesor Jean Monnet de studii europene. Cum îi trebuie publicaţii, plagiază, dar asta nu e o problemă, căci, după cum a declarat fiind prins asupra faptului, a plagiat o nulitate. Măi, îmi place domnul ăsta, cu strategia lui de despresurare generală; şi eu ştiu o grămadă de nulităţi care mă calcă pe nervi, nu mi-a picat fisa că le-aş putea lovi în plex dacă le fur producţiile lor nule şi mă semnez eu pe ele. Nu aceeaşi explicaţie se aplică şi la un lector al aceleiaşi catedre, care a copiat din tratatul lui Klingemann ca să ia concursul, şi l-a luat.

2. A denunţat o publicaţie contrafăcută. Din motive obscure mie, deşi în toată ţara românească putem număra vreo 20 de publicaţii de ştiinţe sociale în Social Science Index, distribuite inegal pe vreo 4 autori, ţara e plină de catedre de ştiinţe sociale. Decanul celei de la Timişoara este, natural, un domn cu doctoratul la „Ştefan Gheorghiu“ şi fost activist de partid, Ioan Biriş, care azi e ocupat să păzească domeniul de neofiţi care nu au călcat pe la numita instituţie. El este autorul autodeclarat al unei publicaţii cu impresionantul titlu de *Raum und Zeit in der Gestaltung der kulturellen Mentalitäten*. Publicaţia asta are mici probleme cu toate dimensiunile despre care tratează, în sensul că, la o căutare mai atentă, s-a dovedit că ocupă prea puţin volum în spaţiu (broşură de 27 de pagini), nu a apărut la München, cum e declarată, ci e autotipărită în germana cunoscută ca varianta bănăţeană de baltă, nu are ISSN şi alte asemenea, dar a ajutat la propulsarea autorului ca decan, pentru că, vorba aceea, cine mai are carte publicată în străinătate în catedră?

3. A denunţat un caz de corupţie. Un coleg stîngaci a pus pe o listă de e-mail mesajul personal pentru un student căruia îi îndruma o lucrare, mesaj care avea datele esenţiale, adică lucrarea şi preţul. La licenţă, autorul acestei disertaţii despre euroregiuni nu a ştiut să spună nici cîte sînt, lectorul supărat pe interceptarea convorbirilor lui private a demisionat în semn de protest, dar studentul a luat diploma, iar Universitatea s-a ales cu onoarea şifonată şi vina o poartă, desigur, cel care a făcut public cazul, aţi ghicit, doctorul Docea.

Păi, mă frate, unde vom ajunge dacă o să ne apucăm toţi să denunţăm plagiate, publicaţii şi examene contrafăcute, ce să mai vorbesc de pseudodoctorate şi comportamente feudale, ce s-ar mai alege de facultăţile şi universităţile noastre? Ar trebui să dăm afară peste jumătate şi cine le-ar

putea lua locul, te pomeneşti că periculoasa specie a tinerilor cu diplome din Occident? Vai de mine!

Cazul de la Timişoara este penibil pentru că e un caz de complicitate universitară, un caz de degradare a comportamentului universitar. Plagiatori şi şmenari sînt în toate universităţile, dar solidaritatea pe faţă cu ei a administraţiei şi a Senatului nu e aşa de vizibilă. Sau nu mai e. La Iaşi, Senatul a refuzat să reaccepte pe rectorul Vasile Burlui (cîndva ales şi el de alţi colegi), celebru prin vînzarea diplomelor de la stomatologie pentru studenţi străini, care a ruinat reputaţia universităţii. În institutele de cercetare ale Academiei, conduse de directori octogenari, generaţia mai tînără a ajuns să organizeze baricade vara asta. În timp ce vorbim de eterne reforme care nu vor schimba absolut nimic, ignorăm faptul că universităţile sînt dominate de clici corupte, care vor mula orice reforme pe interesul lor. *Pactul pentru educaţie trebuie să fie un pact contra lor dacă e să aibă vreun sens.*

Între timp, am o veste pentru administratorii universitari de la Timişoara. Dl Docea nu e singur, cum s-ar putea crede. Luni va fi lansată la Bucureşti o largă Coaliţie pentru Universităţi Curate, care conţine peste zece organizaţii prestigioase, formate şi din cadre didactice, şi din studenţi, şi un mare număr de intelectuali din toate generaţiile, de la Andrei Pleşu la Răzvan Florian, deschisă oricui îi e ruşine de ce a ajuns mediul universitar românesc şi crede că se poate face ceva. Această alianţă va face topuri de integritate a universităţilor ca studenţii să ştie cînd aplică undeva cam ce îi aşteaptă. Mulţumesc Universităţii de Vest că ne-a oferit primele nume de listă neagră, şi îi scriu aici pe Paul Vasile, Ioan Biriş, Ioan Mihai (rector), precum şi pe Victor Neumann, Radu Motica şi Petru Urdea, membri ai Comisiei de Etică Universitară care au scos basma curată pe generalul Paul Vasile. La restul membrilor

Senatului las spaţiul liber şi aştept să aud cum votează.

P.S. Desigur, nu au avut curajul, şi dl Docea a fost salvat.

Partea a patra

De profundis

Şi decorat, şi-n Paradis

Hotărît lucru, ortodocşii au ghinion. Nu că a murit patriarhul Teoctist, pentru că asta a făcut, nu a decedat, nu a trecut în nefiinţă, nici nu şi-a luat vacanţă în împărăţia cerurilor sau a plecat la o plimbare prin grădina lui Dumnezeu, cum sugerează titlurile din presă, ci a murit, bine peste media de vîrstă a bărbatului român, după ce fusese poreclit de colegii nerăbdători Nemuritorul-Highlander pentru întîrziere. Nimic ieşit din comun, ghinionul vine numai din faptul că un eveniment banal, moartea unui personaj foarte românesc, puţin rău şi prea puţin bun, căldicel în vremuri care aveau nevoie de oameni mai întregi (care în Polonia se găseau), devine în mîinile industriei opiniei publice de la noi evenimentul kitsch al anului. Şi asta în timp ce alţi creştini foarte vocali au probleme de imagine, pentru că micile lor intimităţi, că au fost securişti sau că îşi înşeală nevestele cu cine apucă, au devenit brusc foarte publice şi ipocrizia lor devine evidentă pentru toată lumea.

Aş spune că oamenii politici sînt primii vinovaţi, dacă nu ar da tonul şi oameni din Biserică. Episcopul Calinic se repede să scrie la *Evenimentul zilei*. Excepţională ocazie să îşi mai vadă numele în ziar! El are de raportat o profeţie a unui grec care a prezis că acesta va fi anul morţii patriarhului. Grecul, dacă o fi existat vreodată, era probabil un păgîn, pentru că un creştin nu crede în

asemenea superstiţii, dar nu aş vrea să mă mir de greci, deoarece, aduşi la exasperare de Biserica lor naţională ortodoxă, antieuropeană şi cu pretenţii de Biserică de stat, au început mai nou, în numere mari, să se roage zeilor Olimpului în temple antice, deşi Ministerul Culturii grec îi persecută pretinzînd că acestea sînt lăcaşuri de cultură, nu de cult, uitînd că şi Notre-Dame e la fel. Dar Vadim Tudor îl bate pe Calinic de departe. El a visat pe patriarh mort şi pe el însuşi plîngînd la capătîiul lui. El ştie şi cine este criminalul: duşmanii lui Ceauşescu şi ai lui, care în 1990 l-au făcut pe patriarh, în scurtul interval în care nu s-a prins încotro se îndreaptă România, să se retragă la mănăstire, plus sataniştii de la CNSAS (asta sună bine) care l-au persecutat în tot felul. Patriarhul însă a fost mai tare decît sataniştii, dovadă că dosarul lui şi al tuturor celorlalţi a rămas închis şi au de pătimit azi doar ierarhii precum mitropolitul Nicolae al Banatului, care au avut curajul să mărturisească şi să se pocăiască. Fraieri au mai fost! Ei au devenit astfel singurii securişti dovediţi, în vreme ce ceilalţi se bucură de o perfectă imunitate. Dacă mai şi mor, au parte de întreaga solidaritate a vechii reţele comuniste, zilele astea mai ortodoxă ca niciodată. Foşti lideri UTC fac emisiuni lacrimogene. Fostul ziar al Partidului Comunist se depăşeşte pe sine şi orice urmă de bun-gust scriind lungi editoriale siropoase despre răposatul desprins parcă din Filocalie. Or fi avînd vreo idee cît e de enormă afirmaţia? Mă îndoiesc. Marele creştin Nicolae Văcăroiu declară printre cruci că acum e momentul să facem Catedrala Neamului. Comuniştii ăştia nu îşi uită planul nici peste 20 de ani, aşa e, catedrala mai lipsea în ansamblul faraonic de pe Splaiul Dîmboviţei, trebuie să o facem, şi propun să îl îngropăm şi pe dl Văcăroiu acolo lîngă patriarh, că şi faraonii se îngropau cu admiratori cu tot… Cînd mă gîndesc la toţi aceşti oameni pe care comunismul (organizat de ei) nu îi

lăsa să îşi desfăşoare credinţa în întreaga ei splendoare, îmi dau de-a dreptul lacrimile. Mai sînt, desigur, şi Voiculescu şi Iliescu şi Meleşcanu şi Traian Băsescu, care şi ei fac ce pot. Cel din urmă a decernat patriarhului Steaua României *post mortem*. Dar răposatul avea deja decoraţii de la alţi preşedinţi, şi a decora morţii nu are nici un sens. Plus, momentul nu e bine ales, mai e un an pînă la alegeri, şi lumea riscă să uite, dacă nu vine vreun consilier cu ideea salvatoare să i se mai dea una la pomenirea de un an. Alt creştin de circumstanţă, Răsvan Popescu de la CNA, s-a trezit şi el să interzică emisiunile de divertisment în ziua înmormîntării. Poate nu a aflat că divertismentul principal e chiar succesiunea patriarhului, la care se va da o competiţie straşnică între alte personaje cu dosar, unii mai luminaţi, alţii mai din topor, şi care va fi prezentată de presa noastră creştină cu avîntul epic şi vocabularul cu care ne sînt descrişi soţul Romaniţei împuşcînd infractorul sau liceanul Bogdan sărind de pe balconul iubitei sale. Să interzică asta CNA, dacă poate!

Răposatul patriarh s-a căit cu ceva vreme înainte de a muri, a recunoscut că îi pare rău că nu a protestat cînd Ceauşescu demola biserici (cum au făcut-o cîţiva intelectuali). Cum dosarele CNSAS ale unor asemenea personaje considerate şi după moarte bune de muls de către oamenii politici nu le vom vedea pe lumea asta, nu ne rămîne decît să presupunem că ele sînt cunoscute pe lumea cealaltă şi Dumnezeu va judeca în cunoştinţă de cauză. Toţi sîntem păcătoşi, deci nu ne rămîne decît să sperăm că o să îl ierte. În concepţia pe care o împărtăşea şi răposatul, Dumnezeu nu ne judecă oricum după fapte, de asta în lumea ortodoxă nu prea rentează să fii bun, ci numai după credinţă. Eu, care, adolescentă, l-am auzit pe patriarh proslăvind pe Ceauşescu, l-am găsit şi atunci plin de credinţă. Credinţa numărul unu l-a ajutat să străbată cu brio comunismul şi tranziţia. Cu

credinţa numărul doi e de sperat că se va descurca pe lumea cealaltă. E grozavă lumea asta ortodoxă de după comunism, în care s-a ajuns la o asemenea coabitare armonioasă a credinţelor, şi nu pot înţelege de ce membrii altor confesiuni nu le lasă baltă şi nu o îmbrăţişează pe a noastră, care e atît de avantajoasă.

La moartea unui clovn

A murit zilele acestea un vechi prieten de-al meu, George Pruteanu. Corul fals şi gălăgios de la moartea lui tinde să ascundă faptul că această celebritate care a murit săptămîna trecută era un ratat, adică un om excepţional de înzestrat care nu a reuşit să-şi valorifice darurile. Mă simt datoare să scriu despre George, nu pentru el (tăcerea ar fi cel mai bun omagiu care s-ar putea aduce memoriei lui), ci pentru toţi oamenii sub 35 de ani care au doar o idee vagă despre cine a fost el şi nici o idee despre cine ar fi putut fi. Necrologul lui scris de amatori se citeşte aşadar ca o listă de falsuri, pentru că George nu era de fapt profesor universitar (nu avea nici o acreditare reală), nici ziarist (în toată viaţa lui nu a scris o piesă jurnalistică autentică), nici comentator (refăcea pe site-ul lui un fel de *Românie Mare* mai slabă) şi cert nu lingvist (nu a publicat în viaţa lui o lucrare academică adevărată în acest domeniu). Şi de fapt ar fi putut fi mult mai mult decît toate astea laolaltă.

Ne-am cunoscut la Iaşi, unde am fost repede pusă în gardă contra lui de oamenii din grupul de disidenţi ai lui Dan Petrescu, care nu aveau încredere în el, deşi intelectual le era foarte aproape. Reputaţia lui încă din 1989 era că fusese recrutat de Securitate cînd fusese prins furînd din

teribilism nişte zacuscă şi o glastră de flori. Am încercat să-l aduc la *Convorbiri literare* ca să aibă şi el o slujbă, dar nu am reuşit, m-a oprit opoziţia colegilor. George nu făcea lucrurile mai simple, făcea veşnic pe nebunul şi ne exaspera pe toţi. La *Opinia studenţească* a vrut să intre într-o şedinţă de redacţie unde nu avea ce căuta şi de supărare că nu l-am primit ne-a baricadat pe afară cu dulapuri şi mături. A plecat finalmente la Bucureşti, unde ne-am regăsit cîteva luni mai tîrziu. L-am adăpostit în camera mea de hotel cînd au venit minerii: am fugit pe uşa din spate ţinîndu-ne de mînă.

Cînd am devenit redactor-şef la trustul Expres, George avea o rubrică la noi. Era un fel de pamflet amuzant. Într-o zi însă a schimbat tonul. Mi-a dat pe post de rubrică un text linguşitor, penibil, în care făcea elogiul tuturor celor în poziţia de a-l ajuta cu ceva, cu mine în frunte. L-am chemat şi i-am spus să continue să rîdă de oameni, că acolo e forţa lui, la scris, şi că eu nu public „limbi“ pe faţă, despre mine sau despre alţii. Mi-a explicat că e singur pe lume, nu are casă la Bucureşti şi aşa mai departe. I-am replicat că nici eu nu aveam. El a subliniat că eu eram pe cale să mă mărit cu un bărbat care avea şi că fiecare se descurcă cum poate. Colaborarea noastră a luat sfîrşit.

Cînd am devenit director la televiziune, George a venit de îndată să îmi propună „Doar o vorbă SĂŢ-I mai spun“, emisiune care rulase pe Tele7, un post fără audienţă. Şi-a negociat un contract foarte profitabil pentru el. Dar, cum publicul iubea emisiunea, am acceptat. Problemele au început cînd ambiţiile lui politice au luat în mod neaşteptat avînt. Mi-a explicat că este cel mai popular om din România conform unui sondaj dintr-un ziar. I-am explicat că sondajul nu era reprezentativ şi că încrederea oamenilor nu se mută de la gramatică la politică. Nu mai era mulţumit să fie un simplu deputat ţărănist şi începuse să facă propagandă şovină antimaghiară. În unele seri încerca să aducă

subiectul şi pe post. Pe măsură ce George se lua mai în serios, audienţa lui scădea, aşa cum îi prezisesem. Pînă la urmă, departamentul de programe l-a scos de pe ecran, iar eu nu m-am opus. Cam tot atunci l-au expulzat şi ţărăniştii din partid.

George fusese un antipesedist convins. Cu toate astea, s-a dus imediat la PSD. Dar la primele alegeri nu a căpătat locul pe listă pe care şi-l dorea şi aşa a ajuns la PRM. Scrisese violent contra lui Vadim Tudor. George aparţinea unei populaţii minoritare. Nu avea ce căuta la naţionalişti. Cariera lui de politician naţionalist a fost cea mai oribilă, ca acei evrei care colaborau cu naziştii. Lipsisem mult din ţară şi nu mi-a venit să cred cînd m-am întors. Nimeni nu mai vorbea cu el din lumea bună. Devenise doar invitatul favorit al talk-show-urilor de mîna a treia, unde nu se duce nimeni.

În anul 2004, George a fost pe lista neagră a Coaliţiei pentru un Parlament Curat, pentru traseism. Ne-am văzut între două uşi la o televiziune. Era o caricatură a lui însuşi. Clovn fusese toată viaţa, dar acum devenise unul patetic, care recita exact ceea ce l-ar fi făcut să roşească în timpurile lui bune. Fostul autor de filme artizanale porno şi traducător din scriitori deocheaţi francezi, un ateu convins, nu mai vorbea decît despre neam şi Dumnezeu. Nu mai convingea. Votanţii nu l-au mai ales.

Poate nu e limpede de ce l-am iubit pe George şi de ce rămîne singurul bărbat pe care am încercat să-l adăpostesc de mineri. În primul rînd, pentru că m-a apărat în aprilie 1990, cînd am propus la primul congres al ziariştilor liberi ca oamenii care l-au proslăvit pe Ceauşescu să nu mai aibă dreptul să scrie. Eram foarte tînără pe atunci şi George cu încă vreo doi s-a aşezat între mine şi trupa care a vrut să mă linşeze după această propunere. În al doilea rînd, pentru că înainte de a descoperi

televiziunea de pierzanie era un intelectual de mare calitate, deşi cam decadent, traducea *Infernul* lui Dante şi recita din Apollinaire. Era şi un critic literar onorabil, care promitea să devină un critic chiar foarte bun. Dar nu a dus niciodată la bun sfîrşit nici un proiect măreţ din cele pe care le-ar fi putut face. Era mult mai simplu să fie vedetă la televizor sau clovn politic.

Clovnul George Pruteanu a fost mult mai tare ca omul de cultură George Pruteanu, de a cărui moarte s-a făcut finalmente vinovat. Dar această crimă s-a petrecut mult mai de mult decît vinerea trecută. Cînd Cristian Tudor Popescu m-a certat într-un articol de-al lui prin 2003 că i-am spus lui Pruteanu „George“ cu lacrimi în ochi într-o emisiune, în loc să-l înjur cum merita, avea perfectă dreptate. Atunci îmi dădusem eu brusc seama că George Pruteanu al meu era mort şi am început să-l plîng în direct. De asta azi nu mai am lacrimi la a doua lui moarte, a cărei lecţie este că şi cel mai mare talent poate muri de prea puţin caracter într-o societate ca a noastră. Asta e singura lecţie a tragicomediei care a fost viaţa prietenului meu George Pruteanu.

Patru morţi şi o deconspirare

Cît Parlamentul, cu ajutorul Renatei Weber, această ilustră avocată pentru drepturile anumitor oameni, caută o cale să împiedice pe Traian Băsescu, sau pe oricine e mai iubit de popor, să mai candideze vreodată, lăsaţi-mă să vă întreţin cu alte pierderi din această săptămînă, mai puţin discutate. A murit Kurt Vonnegut Jr, ale cărui romane le-am dus acasă cînd lectorul nostru american, expulzat de Ceauşescu pentru activitate antiromânească în 1988, a chemat studenţii să ne

împartă biblioteca, ca să păstrăm cărţile în circulaţie. A murit şi Boris Elţîn, cu a cărui fotografie pe un ziar cu caractere chirilice am convins pe beretele negre care ne arestaseră în 1991, pe un ziarist american şi pe mine, sub acuzaţia că eram spioni care încercam să luăm legătura cu arestatul Gorbaciov în Crimeea, că puciul de la Moscova eşuase. Şi a mai murit un profesor americano-israelian de origine română care preda la ghinionista universtate Virginia Tech.

Cazul din urmă merită discutat. Fiind în ţara noastră în ziua tragediei şi comutînd de pe CNN pe canalele locale, am avut impresia că am picat din *breaking news* în plin concurs „Mari Români“. Lipseau doar Gheorghe şi Craioveanu, dar erau substituiţi cu brio de o armată de prezentatoare agitate şi sentimentale ca nişte bulinuţe de săpun în extaz, care povesteau că „românul nostru“ se comportase „eroic“, că presa locală scria despre sacrificiul „românului“ pentru studenţii săi, că „românii din Virginia“ se simţeau mult mai „uniţi după tragedie“ şi altele asemenea. Dacă te uitai cu atenţie la ce a făcut răposatul pentru a căpăta *post mortem* calificativul de mare român, vedeai că a supravieţuit legilor rasiale ale regimului Goga, ca şi Holocaustului regimului Antonescu, că a inventat avioane în timpul stalinismului, că a plecat înainte de nebunia finală a lui Ceauşescu, ca să moară finalmente de glonţul unui coreean dement în uşa clasei sale din America. Parcurs impresionant, dar greu de imitat, chiar pentru cineva care nu a trecut prin etapele de a fi demascat ca jidan trădător de ţară întîi şi comunist pe urmă, ca să se trezească după moarte frate cu atîţia români ortodocşi şi anticomunişti care să îl revendice. Stau şi mă întreb dacă poate cineva muri destul de departe ca să scape de a-i fi folosite numele şi chiar cadavrul în isteria naţionalistă locală, dar cinstit vorbind cred că nu, că Adrian Năstase s-a întins pînă pe Coasta de Azur după

osemintele lui Titulescu, exilat de Carol al II-lea, ca să le pună la temelia noii noastre politici externe. Presa crede că dacă nu ne livrează zilnic vreun record doborît de un român, fie că e vorba de un puştan care a cîştigat olimpiada între grădiniţe fruntaşe sau de un film românesc care, cînd e acceptat la un festival, e prezentat ca şi cum l-ar fi cîştigat, o să ne prăbuşim aşa de jos în respectul faţă de noi înşine că o să ne sinucidem cu toţii. Măcar să fi servit tragedia din Virginia de început pentru sfîrşitul antisemitismului la români, dar mă îndoiesc, că atîta vreme cît Nati Meir circulă liber printre deţinuţi şi dl Finkelstein prin palatul Victoria nici nu mai e nevoie de Vadim şi Roncea să mai bată toba conspiraţiei iudeo-masonice.

Tot la capitolul pierderi, trec şi deconspirarea doctorului Bălăceanu-Stolnici, director onorific al ziarului *Ziua*, deloc o surpriză în lumea medicală şi încă o dovadă a excepţionalului discernămînt al lumii noastre culturale, pentru care singura altă condiţie ca să ajungi mare român în afară de a fi mort pare aceea de a fi fost securist. Domnii Bălăceanu şi Paleologu se disting în peisajul nostru colaboraţionist pentru că ei nu au avut pretenţia de mari savanţi, ci de mari moralişti, promovaţi din greu de armata de colaboraţionişti mai mici care fac talk-show-uri culturale. Între ei e o asemănare, au luat şi bani pentru turnătorii, dar şi o deosebire, doctorul Bălăceanu nu a fost deţinut politic ca dl Paleologu. El a avut de ales dacă să expună onorabila sa familie, şi, ce să vezi, a expus-o. Ar fi putut, bineînţeles, să stea retras după 1990, ştiind cum stau lucrurile, şi atunci dl Patriciu nu mai avea mentor spiritul şi ziarul *Ziua* rămînea fără bulină. Dar, deh! Aceleaşi motive care au împins pe Mona Muscă, Sorin Antohi sau doctorul Bălăceanu să facă pactul de pe vremuri, tot astea i-au împins şi să caute poziţii centrale de influenţă.

Ca să nu fac ca în filmul poliţist mult promovat pe Hallmark în care realizatorii se laudă că într-un episod au uitat un cadavru pe cîmp a cărui soartă s-a pierdut la montaj, cel de-al patrulea cadavru este cel al platformei *morale* din PNL, grup condus cu brio de doctorul Bălăceanu. Înmormîntarea a revenit prim-ministrului nostru, şeful unui partid care promovează legea lustraţiei, care a sărbătorit cu fast discret debarcarea *autocratului* Traian Băsescu alături de dl Nicolae Văcăroiu, celebrul deţinător al premiului „Secera şi ciocanul“ al Societăţii Timişoara. Simpatică săptămînă, din care am lipsit din ţară cinci zile, dar dacă le lipseam şi pe celelalte două nu mi-ar fi părut rău.

De ce a murit Chauncey Hardy

De ce a murit tînărul baschetbalist american Hardy, venit să joace la noi? Chauncey Hardy a fost ucis într-o discotecă, pentru că statul de drept din România are probleme să se impună şi pe axa principală Universitate-Romană-DN1, ce să mai vorbim de centura oraşului şi după ea. Poetic cum e oraşul Giurgiu, cu cireada de văcuţe păscînd în faţa sălii de antrenament, imprimată pe ultimul cadru din aparatul foto al baschetbalistului, el nu e decît un alt bastion al unei descentralizări ratate, care a mai dat o lovitură statului de drept, exact ca în Far West, unde primarul, poliţaiul şi senatorul se subordonează clanului mafiot local, ai cărui băieţi fac ordine la concurenţă cu legea. Nu că ar fi o complicitate generală: nu e. La Giurgiu, ca şi în alte părţi, există şi oameni cinstiţi, şi oameni revoltaţi chiar, dar totodată şi speriaţi. România de azi este, mai mult ca niciodată, plină de oameni cărora le e frică să iasă din rînd, să vorbească cu cine nu trebuie, să ia partea, oricît de justă, a cui

nu este în graţii etc. Opiniile oamenilor le deduci imediat din *sponsorship*-ul lor. Spune-mi cine te ţine, ca să-ţi spun ce părere am. Diferenţele politice ar trebui să asigure o oarecare tensiune între bande, dar nu e cazul: în Bucureşti, prefectul uită să atace în instanţă actele ilegale ale primăriei, lasă societatea civilă. De ce, că sînt în tabere politice diferite? Vă las să răspundeţi. Nu e complicitate generală, dar e complicitatea tuturor celor care contează, şi zilnic mai mulţi oameni cad în plasă cu justificarea că altfel nu puteau supravieţui.

Chancey Hardy a murit şi pentru că la spitalul unde a fost dus nu era tomograf, acesta aparţinea unei fundaţii private care nu era deschisă noaptea. Natural. O firmă privată, de exemplu, un cinema, nu poate fi deschisă toată noaptea de dragul unui singur client. Desigur că e mai puţin risipitoare cu banii decît o firmă de stat, dar e la fel de evident că acela care are ghinionul să aibă nevoie de tomograf noaptea o să moară. De asta, şi doar de asta, în toată lumea statul asigură finanţarea sănătăţii şi nu a dat-o de mult sectorului privat, pentru că nici un privat nu stă deschis noaptea, plătind sporuri de noapte de dragul a unul-doi clienţi. Vorbim zilele astea intens de privatizarea spitalelor, care urmează să devină fundaţii ca să poate atrage şi fonduri private etc. Întrebarea de bază pe care nu o pune nimeni este cine va finanţa acel deficit care e întotdeauna asociat cu bunurile publice, acelea din care nu poţi exclude pe nimeni, dar e aşa greu să faci pe cineva să plătească pentru ele. Politicile se fac pentru a răspunde unor probleme. Problema de bază a sistemului de sănătate românesc este subfinanţarea din lipsă de contribuabili suficienţi. Nu asta era problema sistemului olandez cînd a fost conceput (ci faptul că nu era suficientă contribuţia individuală), deci soluţia olandeză nu răspunde problemei româneşti. În acest moment statul nu reuşeşte să convingă

milioane de oameni şi mai ales de firme (în general de stat) să îşi plătească contribuţiile la asigurarea de sănătate. Dintre aceştia, cei mai înstăriţi, bine peste un milion, au deja o contribuţie la sectorul privat pe care şi-au asumat-o voluntar. Cum rezolvă introducerea obligativităţii unei asigurări private (ca la pensii) de sănătate problema acelor evazionişti la stat pe care statul nu îi poate forţa să plătească şi care sînt numeric mai mulţi decît plătitorii? Simplu spus: nu o rezolvă. Îi obligăm legal pe cei care oricum o făceau voluntar să subscrie şi la privat. Puteam vedea o problemă similară în SUA, unde nimeni, nici asiguratorul de stat, nici cel privat, nu se ocupă de milioanele de oameni mai săraci şi deja bolnavi, pentru că ei sînt o sursă de cheltuieli şi nu de încasări. Dar, spre deosebire de acolo, în România aceşti oameni au beneficiat de acoperire universală sub comunism, şi e greu să le închizi uşa spitalului şi să îi laşi să moară pe trotuar, oricît de atrăgătoare pare soluţia asta. Nu e nevoie să fii de dreapta sau de stînga ca să abordezi această problemă, a statului incapabil să-şi facă legile respectate, în primul rînd în sectorul de stat, unde sînt cele mai mari datorii la bugetul de sănătate, dar e gata să îşi corecteze incompetenţa de a aplica legea prin legi noi. În loc să vorbim de privatizarea spitalelor, dacă sîntem de dreapta, nu era poate mai raţional să vorbim de privatizarea companiilor de stat care creează asemenea datorii, falimentînd bugetele publice? Ce îşi închipuie cineva, că spitalul e ca echipa de fotbal, o să se bată sponsorii pe el? A calculat cineva dacă dezavantajul dezorganizării e depăşit de beneficiul care urmează să fie obţinut?

Regele mezelurilor şi lumea sa

La noi, în Călăraşi, e astăzi zi de doliu. Circulaţia e oprită de către poliţia subordonată primarului (deh, descentralizarea), drapelele sînt în bernă şi nu m-ar mira să plouă. A murit regele mezelurilor Aldis, cu o avere de 28 de milioane de euro, potrivit topului „Forbes 500 miliardari“ (probabil în lei vechi). Alături de Doru Ioan Tărăcilă şi Marian Miluţ, decedatul era o figură de mare inspiraţie pentru oraşul Călăraşi, un *self-made man* cu ranch şi şalupă, fabrică şi Jeep.

La înmormîntarea lui erau anunţaţi Ion Ţiriac şi Vasile Blaga, ca şi o fanfară de la Bucureşti care îl va petrece la locul de veci, lîngă eroii sovietici care au eliberat Călăraşii în 1945 (nu se ştie de cine). Angajaţii fabricii de mezeluri s-au prezentat în tricouri imprimate peste noapte cu chipul ilustrului decedat. Din interviurile date tabloidelor şi revistelor de afaceri, acesta se prezenta ca un cowboy adevărat, bărbat solid şi „iubitor de adrenalină“. Probabil, dragostea faţă de aceasta din urmă l-a făcut să mîne prea repede şalupa Banana Sea Doo cu motor de 215 cai-putere drept spre digul de pămînt de care s-a şi lovit, că nu cred că datoria de vreun milion de euro la stat e motivul. Acest Gatsby autohton voia poate să îi arate ce bărbat este celei de-a treia neveste şi, totodată, fosta sa menajeră, care avea ghinionul să îl însoţească. Fiul său natural, în altă barcă de mare putere, a ajuns primul la locul accidentului. El se va confrunta în tribunale pentru averea defunctului, care a murit fără testament, cu alte personaje de telenovelă, fiica înfiată, soţul ei şi alţii asemenea.

Milionarul din Călăraşi, a cărui nevastă i-a supravieţuit ca prin minune, nu e singurul bogat care a provocat un accident nautic. În urmă cu cîţiva ani, Radu Mazăre şi fratele său, amîndoi posesori de şalupe, au reuşit să o scape între bărci pe prietena celui din urmă, care a fost rău tăiată de elice. În mod evident, banii la români nu vin

însoţiţi de abilitatea de a-i cheltui fără pericol pentru sine şi alţii. Mai simplu spus, ca să cheltuieşti banii în mod inteligent şi estetic îţi trebuie altă educaţie decît ca să faci bani într-un loc precum Călăraşi sau Constanţa. Unii dintre colegii mei de la Harvard proveneau din familii foarte bogate. Evident, ştiau *sailing* şi te învăţau dacă petreceai weekendul cu ei pe barca lor, tot aşa cum ştiau alpinism, rafting, diving, călărit, ştiau să dea primul ajutor cuiva şi să se îmbrace ca să nu iasă în evidenţă.

Ghicesc foarte greu azi la Berlin care dintre studenţii mei are bani, dat fiind că gusturile în materie de vestimentaţie sînt identice, toţi se înghesuie să stea în Kreutzberg, cartierul boem, şi nimeni nu vine la şcoală decît cu bicicleta, oricîte decapotabile ar avea părinţii. La London School of Economics însă am primit un raport de la o fostă studentă de-a mea care spune că şcoala e plină de copiii noilor îmbogăţiţi din România, pe care îi vezi de la distanţă, pentru că numai ei „au pantofi cu vîrfuri ascuţite“. Studenta mea e cu o bursă. Lor însă le plătesc părinţii, pentru că milionarii cu şalupe şi Jeep au înţeles între timp valoarea educaţiei şi firmele lor vor fi conduse peste cîţiva ani de copii cu *degree*-uri de la Princeton sau LSE. Aceştia sînt singurii care se întorc, pentru că au ce moşteni: ferma, fabrica, şalupa, echipa de fotbal proprietate îi aşteaptă.

Disproporţia dintre avere şi cultură e o caracteristică a timpurilor de tranziţie. Aş da din umeri şi aş spune că va trece aşa cum a venit, dacă nu aş vedea că în procesul de trecere unele lucruri dispar iremediabil. Presa cotidiană, de exemplu, dispare sub 50 000 de exemplare pe săptămînă. Cea săptămînală a murit de mult, minus cîteva reviste ca *Dilema Veche* sau *22*, care fac eforturi în a orienta gusturile, dar sînt prea puţin citite şi depind de subvenţiile a tot felul de persoane. Mediile publice, minus Jurnalul TVR, sînt de toată

jalea: la TVR Cultural s-a întors Radu George Serafim, despre care Alex Ştefănescu raportase cu ani în urmă că a fost turnător, iar radiourile publice cultural şi muzical abundă de preoţi legionaroizi şi crainici semidocţi, cînd nu vin cu propriii lor turnători favoriţi, gen Bălăceanu-Stolnici.

Revistele lunare tabloidizează şi trecutul, sînt cristoizate pînă la mahalagizare. Vă dau doar un citat recent din Cristoiu, apărut sub titlul „Enescu se-nsoară“: „Deşi se ţinea – vorba ţaţei Aglaia din Ferentari – cu George Enescu, Maruca (Cantacuzino – n.a.) nu se mărită cu el. Se combină cu Nae Ionescu. Relaţia durează şapte ani, deşi filosoful, veritabil armăsar în lumea înaltă a Bucureştilor, era mai tînăr cu 11 ani decît ea. George Enescu ştie c-o împarte pe distinsa cu un alt bărbat, intelectual-vedetă, ca şi el“.

Cam asta e lumina la care se formează noua elită. Încă nu ar fi nimic, pentru că cititul ziarelor e voluntar, dacă ar exista nişte stîlpi ai bunei-cuviinţe, Biserica şi şcoala. Ţi-ai găsit însă! Biserica lipseşte cu desăvîrşire sau furnizează sfaturi de-ale părintelui Cleopa, pe care amărîtul de preot semialfabetizat de la Tanacu îl citise ca pe Evanghelie la sfaturile despre exorcism şi le punea literalmente în practică. Şcoala e nulă, în afară de situaţiile în care elevii au bafta să dea peste profesori care din iniţiativa lor îi învaţă cel mai important lucru în viaţă, cum să trăieşti, asta în timpul cît nu sînt ocupaţi cu o programă stupidă.

Am văzut că unii deştepţi au încercat să îmi explice că subiectele de bacalaureat sînt bune pentru că noi clădim o şcoală românească. Faptul elementar că educaţia bună este universală nu a ajuns pînă la ei. Unul dintre cele mai profunde capitole din cartea lui Alexis de Tocqueville *Democraţia în America* este cel în care autorul explică legătura dintre educaţia greacă şi latină pe care o primeau copiii americani în şcoli pe la 1840 şi succesul lor în viaţa capitalistă. Aşa s-a făcut

prima civilizaţie a lumii. Şi azi în SUA cele mai bune şcoli sînt cele unde copiii citesc Tucidide, iar în timpul liber merg cu profesorii în Alaska şi dorm pe pămînt gol.

Cînd eram la SNSPA, luam studenţii cu mine la Scorniceşti şi Nucşoara, la Berlin mă duc cu clasa mea de dezvoltare la marele Muzeu al Civilizaţiilor de la Dahlem, că nu scrie nicăieri că, dacă studiezi politici publice, trebuie să ştii doar statistică, dimpotrivă. Dacă însă ai un tată care citeşte doar ştiri sportive (în cazul fericit în care citeşte ceva), o mamă care îşi ia modelele de succes din *Q Magazine* (mare rugăminte: nu mă mai spamaţi cu texte din această publicaţie, sînt convinsă că e genială, dar nu e pentru mine), nişte profesori care de-abia fac faţă să te pregătească pentru teze şi în timpul liber lucrează altceva ca să se întreţină, vei ajunge la paginile de Internet *Cancan* sau *Click*, cu peste un milion de vizite săptămînal.

Şi dacă ai învăţat pasabil ceva engleză, ceva computer şi ai şi ceva relaţii, vei îngroşa rîndul de Jeepuri de pe DN1, cu bărbaţi băutori de bere la volan şi fetele lor care îşi fac unghiile la barieră, vei vedea muntele din maşină sau telegondolă şi vei posta poze cu ursul pe reţeaua de socializare pe care o împarţi cu alţii ca tine. Cu încă cinci ani de muncă, îţi poţi încropi propria casă la munte cu *barbecue* în curte şi ai devenit elita unei ţări în care de la sala de naştere la înmormîntare plăteşti bacşişuri şi îţi faci drum prin relaţii, într-un univers populat de candele de plastic şi produse de lux pentru categoria inculţi (scrie pe ele produse de lux dacă vă întrebaţi cum pot fi recunoscute), şi nu vei observa că în jurul tău se face praf ce a mai rămas din ţara autentică, de la Piaţa Matache la un Maramureş pe care poze de pe *CriticAtac* îl arată kitschizat de noi vile roz şi violet.

Îi dau dreptate lui Claude Karnoouh, antropolog francez şi mare iubitor al României, cînd ajunge să

scrie: „Cine îndrăzneşte deci să vorbească despre România ca despre o ţară civilizată astăzi? (…) Sub regimul comunist, România avea odinioară, pentru antropologi, farmecul ţărilor arhaice în curs de dezvoltare (cu toate limitele şi defectele ei numeroase); acum, că arhaismul a fost ucis de capitalismul sălbatic cu mult mai repede decît a reuşit-o industrializarea comunistă, nu mai rămîne decît sălbăticia unei postmodernităţi neofeudale şi nepotiste, fără lege, nici credinţă…“.

Dar asta nu înseamnă că nu se poate duce şi în România o viaţă de bun-gust. Pentru că asta e marea veche descoperire pe care o bună educaţie ar fi trebuit să o dea copiilor noştri, că o viaţă bună este totodată morală şi estetică. În timp ce oraşul Călăraşi e oficial închis pentru a-l înmormînta pe regele mezelurilor şi se taie panglici în toată România kitsch, există o minoritate de oameni la noi care încearcă să trăiască altfel, fie că se retrag în tabere de studiu la munte, pe unde şi-au recuperat unii casele strămoşeşti ca să studieze clasicii, fie că merg la Festivalul Fînului de la Roşia Montană ca să se deosebească de căutătorii de aur. Unde aş merge şi eu weekendul ăsta, dacă munca nu m-ar duce trei zile în Coreea, din care două pe drum.

Moartea doctorului Escu

Om fi un popor creştin? Orice om se uită în ziare sau la televizor zilele astea nu poate avea decît îndoieli. Un cotidian discută pe larg despre organele interne ale patriarhului decedat: trebuiau scoase la îmbălsămare sau nu? De ce nu l-au autopsiat, se întreabă diverşi, care au pierdut astfel o mare sursă de distracţie suplimentară. Un alt cotidian dezgroapă de undeva pe fratele puşcăriaş

al mitropolitului Daniel, căci altfel nu avea o sursă care să lanseze că Daniel e ofiţer acoperit, şi îi oferă largi spaţii în care să spele în public rufele familiei. Şi isteria generală caută frenetic explicaţia unui fenomen perfect banal, moartea unui bătrîn de 93 de ani, bolnav, care acceptase riscul unei intervenţii chirurgicale la o vîrstă la care orice intervenţie chirurgicală presupune un risc enorm. În acest circ se vede clar că răposatul nu era de fapt respectat pentru el însuşi, ci numai pentru poziţia lui de putere (altfel nu ne-am repezi la măruntaiele lui şi am admite că un patriarh, un om care la 93 de ani vrea să mai presteze public, va accepta un risc sporit faţă de un călugăr care s-ar fi putut închide în celulă). Şi se mai vede şi că aceşti creştini de circumstanţă nu admit că moartea e un fenomen care se petrece din voinţa lui Dumnezeu şi nu neapărat din vina unei conspiraţii iudeo-masonice. Am scris eu mai demult că Europa de Vest s-a secularizat după ce valorile creştine fuseseră internalizate şi se manifestau în comportamentul oricărui om, chiar dacă nu mergea la biserică, în vreme ce la noi e exact pe dos, sîntem nişte religioşi declaraţi, dar cu comportamente barbare. Dar am subestimat fenomenul.

Săptămîna asta, lucrul care m-a supărat cel mai mult este altul. Am observat de ceva timp încoace că există un resentiment în creştere faţă de corpul nostru medical. Pînă la un punct, asta s-ar putea explica prin faptul că sistemul nostru de sănătate funcţionează în continuare prost. Dar nu ştiu de unde a apărut ideea că el funcţionează atît de prost *din cauza* cadrelor medicale. Cine vede filmul mult lăudat al lui Cristi Puiu „Moartea domnului Lăzărescu“ rămîne cu ideea că doctorii sînt toţi un fel de mici Ceauşeşti (cînd nu sînt nişte şmecheraşi manipulaţi de asistente frumoase). Filmul a făcut prozeliţi, şi C.T. Popescu ne-a mai dat, într-o emisiune de-a lui, o replică minoră, făcută de o

studentă, tot pe tema asta. Fată frumoasă şi inocentă lovită la cap nu găseşte doctor competent şi sfîrşeşte prin a călca pe unul cu maşina. Ce nu pricep aceşti artişti de talent, dar superficiali ca toţi românii, este că şi cadrele sanitare sînt tot atît de mult victimele acestui sistem infect, unde s-a arătat tot amatorismul clasei noastre conducătoare de după 1990, ca şi pacienţii. Lungul şir de reforme ratate nu aparţine celor dinăuntru, care au încercat mereu să îşi facă datoria, ci veleitarilor care au condus sistemul, ca şi experţilor de circumstanţă care i-au asistat şi care, da, au ratat.

Faptul că un medic de rangul întîi, ca profesorul Sinescu, a putut fi anchetat la reclamaţia unei fundaţii Sarmisegetuza (evident, o făcătură securistă, cu diverşi funarişti prin ea) şi că la asta au agreat şi ministrul în funcţie, dl Nicolăescu, PNL, şi fostul ministru, doctorul Cinteză, PLD, mi se pare culmea. Comentatori de televiziune de doi bani au ţipat la medici zilele astea cum nu au niciodată curaj să o facă la oamenii cu putere. În viziunea publică, medicul e un fel de chelner, care trebuie să servească la masă corect pentru a-şi primi bacşişul şi trebuie trimis la puşcărie dacă ceva iese prost.

Hai să ne înţelegem: numai cine are mare dedicaţie vrea să lucreze în sistemul medical de azi din România. Ca să ajungi doctor studiezi cincisprezece ani, dacă nu chiar toată viaţa, dai cele mai multe şi mai grele examene din orice profesiune, ai parte de cel mai mizerabil loc de muncă (spitalul românesc), cea mai mică plată şi răspunderea cea mai grea. Timp pentru a doua slujbă nu ai cum să ai, şi ajungi să accepţi cadouri de la pacienţi, ceea ce nu e demn. În tinereţea mea erau cincisprezece pe un loc la Medicină, azi uneori nu se completează locurile la admitere, atîta a ajuns de neavantajoasă profesiunea. Orice politician de meserie sau şofer amator din România are dreptul la iresponsabilitate cu

consecinţe legale minore, medicii nu. Oricine a fost patriarh sau preşedinte, că a fost securist sau criminal, că îl cheamă Teoctist sau Iliescu, are parte de impunitate eternă, pentru că ceea ce respectă de fapt românul e puterea. Medicii nu au parte de asta. Comunismul a lăsat în imaginarul colectiv ideea că un medic poate opera cu mitraliera la tîmplă. Poate pentru că e de neconceput ca vreun medic să îşi folosească vreodată priceperea pentru a face rău. Virtutea e încă o dată văzută în lumea noastră de sălbatici ca o formă de slăbiciune. Pe doctorul Escu nu îl respectă nimeni, ceea ce e mai grav decît o moarte clinică.

Hai să ne reconsiderăm atitudinea faţă de medici cît mai avem cîţiva buni pe aici. Că Roncea şi ai săi de la Civic Media, care au făcut o plîngere penală contra medicilor patriarhului, nu au unde pleca de la fundul fundului unde se află, că nu sînt buni de nimic. Chirurgii şi asistentele noastre însă, cărora le dăm pe lună cam cît ia un expert PHARE pe zi într-un program european din România, au însă Europa deschisă de la 1 ianuarie, şi dacă se iau după ce am văzut în Polonia, unde s-au golit spitalele de cadre, vor pleca cu toţii. Eu deja nu mai înţeleg de ce mai stau să ne îngrijească pe noi în condiţiile astea.

Posteritatea Adrianei Georgescu

Am spus mai multor oameni în ultimii cincisprezece ani că principala figură luminoasă a secolului XX în România, figura chintesenţial pozitivă, a fost şi rămîne pentru mine Adriana Georgescu. Sînt, desigur, multe alte femei şi mulţi alţi bărbaţi de admirat, dar Adriana este dincolo de orice reproş posibil: antifascistă şi anticomunistă,

una dintre puţinele persoane neambiguu prooccidentale de la noi, cineva cu un instinct înnăscut al democraţiei, capabilă să trateze ca egali şi ţigăncile, dar şi miniştrii. O vreme am încercat, cu mai mulţi prieteni, să concepem o strategie de popularizare a figurii ei în Occident. S-a oprit în obişnuitele traduceri submediocre, dar cred că a fost şi o eroare a noastră. Ca de multe ori cînd românii se apucă de astfel de întreprinderi, eram motivaţi de dorinţa destul de absurdă la vremea asta ca Occidentul să ne facă dreptate, să recunoască faptul că nu ne-am meritat istoria de după 1945. Promovînd figura Adrianei încercam de fapt să promovăm ţara şi pe noi înşine ca victime. Or, nu doar că nimeni nu mai era preocupat în anul 2000 să ne facă nouă dreptate, dar identificarea dintre Adriana şi ţară e cel puţin forţată. Figuri ca ea sînt remarcabile pentru că sînt rare. Noi am avut un nucleu de democraţi, am avut oameni care au rămas demni de admiraţie în ciuda unor suferinţe îngrozitoare, dar cît sînt ei de tipici pentru societatea noastră şi în ce măsură spun povestea noastră a tuturor e îndoielnic. Un occidental detaşat sesizează asta imediat.

Nu e numai asta. E cazul să înţelegem că o parte din experienţa comunismului este necomunicabilă în exterior şi să nu mai irosim timp şi energie să o comunicăm. Am avut o experienţă relevantă pe tema asta, cînd la un colegiu american la care predam sociologie politică am primit invitaţia neaşteptată de a ţine cîteva ore de literatură est-europeană. Am descoperit un grup excepţional de studenţi, care citiseră cam tot atîta literatură est-europeană ca şi mine, Kundera, Kadare, Miłosz, Ivo Andrić, Mrożek, erau grozavi. Numai că nu călătoriseră niciodată în regiune şi le lipsea contextul. Dincolo de obişnuita frustrare că nu exista deloc literatură română de oferit – am făcut pur şi simplu un rezumat de zece pagini al cărţii Adrianei, *La început a fost sfîrşitul*, şi m-am

descurcat cu asta –, în ultima oră am văzut împreună cu studenţii mei „Omul de marmură“ a lui Wajda.

Văzusem „Omul de marmură“ de multe ori. Dar nici una din acele dăţi nu a mai contat după aceasta. Filmul e suportabil văzut în România. Dar în amfiteatrul nostru curat de la Grinnell nu era suportabil, în orăşelul în care în aceeaşi dimineaţă patroana de 90 de ani a ziarului local, ziar de generaţii în familia ei, îmi spusese oftînd că îi pare rău că estul continentului din care veneam avusese o istorie aşa de *zbuciumată*, cît la Grinnell de secole nu se întîmplase *nimic*, în acest cadru nici o formă de perversiune a binelui nu era de conceput, totul era, vorba lui Hemingway, *curat şi bine luminat*. Şi fiecare cadru a devenit repede dureros, mai ales singurătatea crescîndă a eroului filmului. După prima oră, filmul fiind infinit de lung, am descoperit că studenţii rîdeau la secvenţe la care mie îmi dădeau lacrimile. Nu era vorba de o lipsă de sensibilitate a lor, pur şi simplu două cuvinte, sau un gest, erau pentru mine evocatoare pentru categorii întregi de manifestări de pierdere a umanităţii, în vreme ce pentru ei erau scene de comedie, ei credeau că asemenea scene au fost *scrise de un scenarist*, nu realizau că erau *copiate* de scenarist după zeci de milioane de gesturi similare ale zecilor de milioane de locuitori ai comunismului, reduşi la asemenea existenţe automate şi lipsite de demnitate. Pînă la sfîrşit înţelesesem, deşi cam tîrziu (împlineam patruzeci de ani în anul acela), cît de netransmisibilă e de fapt experienţa comunismului, mai cu seamă drama cotidiană, nu atît lagărele sau închisorile, pentru că toate dictaturile au avut lagăre sau execuţii, ci dificultatea de a salva orice demnitate umană, cum această experienţă a fost de fapt excepţional de specială şi de irepetabilă, şi ca atare nu o putem comunica şi va dispărea odată cu cercul nostru de iniţiaţi, cei care am trăit-o, şi că

dacă alţi pedagogi insistenţi vor mai pune altor generaţii asemenea filme există riscul ca spectatorii fie să nu priceapă nimic, fie să le creadă comedii şi să rîdă în hohote.

Asta poate sună pesimist. Dar nu e. Cred că în ce priveşte posteritatea Adrianei avem un alt public de cucerit. Sîntem pe cale să ratăm să facem din Adriana figura *naţională* de care au nevoie românii, în ciuda extraordinarei calităţi literare a cărţii ei (cînd prietenilor Adrianei li se confiscă *Demonii* de către poliţia comunistă eşti mai emoţionat decît la căderea Stalingradului). În ultimii ani am văzut cum creşte succesul postum al unor poeţi legionari sau al unor filosofi oportunişti, nu al Adrianei, sau al lui Mihai Fărcăşanu, sau al altora ca ei. Nici un student de-al meu nu ştie cine a fost Adriana Georgescu. Nu sînt istoric şi nu mă ocup prea mult de trecut, dar îmi propun ca în viitorii doi ani ori de cîte ori voi fi acasă să susţin cîte o conferinţă în fiecare universitate care mă invită despre Adriana Georgescu, generaţia ei şi despre cum valorizarea cu discernămînt a trecutului formează alegerile pentru viitor ale unei naţiuni. Trebuie să intrăm în manuale, să mergem în şcoli, să facem nu doar documentare anticomuniste care resping din start unele generaţii, ci filme în care tinerii să se identifice cu oameni ca Adriana sau Mihai, care aveau vîrsta lor cînd încercau, din instinctul libertăţii, nu din ideologie, să construiască o democraţie românească şi să nu se identifice cu antidemocraţi, cu antisemiţi, cu oportunişti.

Nu va fi doar o formă de justiţie pentru Adriana Georgescu sau pentru trecutul nostru. Ci una pentru copiii noştri, care trebuie să crească într-o lume cu modele pozitive autentice, în care *caracterul şi valorile care formează caracterul sînt supreme*, cum e în America, de exemplu. Societăţile care preţuiesc doar succesul *netemperat* de aceste valori nu reuşesc să iasă din paradigma

societăţii de supravieţuire. Posteritatea Adrianei Georgescu derivă din *umanitatea* ei de o excepţională calitate, nu doar din anticomunismul ei, şi dacă înţelegem asta sper să avem mai mult succes în a i-o construi la dimensiunea meritată.

P.S. În ultimul deceniu am vorbit cu mai mulţi regizori de film despre posibilitatea de a face un film de ficţiune din cartea Adrianei, care e extraordinar de *vizuală*. Cum din păcate regizorii noştri caută subiecte care să le permită să se pună în valoare pe ei, nu subiectul, nu am reuşit să conving pe nimeni. Relansez apelul către noua generaţie apărută între timp.

La sfîrşit a fost începutul

Venise la Paris, o puştoaică, bursieră ca atîţia alţii, direct de la demonstraţiile din Piaţa Palatului, sigură că îl va convinge pe André Malraux să organizeze o brigadă internaţională să elibereze România de comunism, după modelul celei care luptase în Spania interbelică. Se amestecase cu alţii ca ea pe bulevardul Saint-Michel, transformat într-o Cale a Victoriei, făcînd pronosticuri despre cît mai au de stat pînă să se întoarcă acasă, de Crăciun sau de Paşte?, aşteptînd să audă dintr-un moment în altul că minciuna s-a dat de gol, că toţi cei care se uitau în altă parte văzuseră în sfîrşit ce era de văzut, că ruşii plecaseră, că ţara respira, că se ţineau din nou alegeri şi apăreau iarăşi ziare în care fete ca ea şi prietenele ei scriau cronici de cinema sau reportaje de la demonstraţii. În loc de asta, tăcerea se adîncea tot mai mult, an după an, rudele nu mai scriau sau scrisorile nu mai ajungeau, cei care urmau să se întoarcă în ţară îi evitau pe cei care rămîneau în străinătate, oraşul devenea unul al studenţiei eterne, acasă şi totuşi nu

acasă, o lume străină, cu propriile ei zbateri şi entuziasme, care nu respingea, dar nu includea, în care te puteai regăsi un perfect străin şi după 50 de ani, o altă ţară. Un adăpost temporar, un fort în care existenţa în spatele zidurilor consta numai în planuri de eliberare a teritoriilor cucerite. Aceasta a fost viaţa Monicăi Lovinescu.

Era amuzantă, spirituală, graţioasă, ironică, muşca bine şi rîdea cum trebuie, cu rîsul celui care a văzut adîncul prăpastiei pînă la fund. O poţi vedea în multe ipostaze, dar asta e a ei. Era o fată. Şi eu aşa aleg să mi-o amintesc, ca pe fata din 44, Boulevard Raspail, etajul şapte, care locuia într-o cameră de bonă, fără apă curentă, dar cu o fereastră care se deschidea peste Paris şi peste lumea întreagă, trăgînd de uşi, încercînd să convingă lumea, elocventă şi amuzantă, încăpăţînată şi copilăroasă. Avea 25 de ani cînd s-a întîlnit cu o altă fată, Adriana Georgescu. Adriana avea 28 de ani şi scria tot cronici de cinema, dar deja fusese arestată, anchetată, brutalizată, violată de gardieni şi demascată de tribunalul popular ca parte a unei mari conspiraţii anticomuniste. Fuga ei din România peste frontieră era un adevărat roman. Adriana mai avea şi o mare calitate, la preţ maxim în Parisul antifascist al acelor zile: ca studentă liberală, răspîndise manifeste şi contra lui Antonescu. Cu prietenul ei, Mihai Fărcăşanu, şi alţi studenţi liberali, plănuise căderea regimului militar şi renaşterea democraţiei, doar ca să ajungă să vadă noua dictatură tratîndu-i de duşmani tot pe ei, democraţii. La procesul ei regizat de autorităţile comuniste, judecătorul era o mare figură din regimul Antonescu, confiscase averi evreieşti înainte să ajungă să vîre studenţi anticomunişti în puşcărie.

Monica a intuit că acest element exemplar al biografiei Adrianei era cel pe care trebuia organizată lupta. Studenţii români nu se puteau plînge de noul regim de la Bucureşti fără a fi

acuzaţi că erau fascişti. Aici, în sfîrşit, exista o eroină care nu fusese cu Legiunea, care fusese mereu de partea îngerilor.

Aşa s-au apucat ele două să făurească arma cea mare, să scrie în camera de bonă fără apă şi cu lumină de gaz povestea distrugerii democraţiei româneşti. Adriana, fosta şefă de cabinet a prim-ministrului general Nicolae Rădescu, scria cîteva foi pe unde apuca şi venea cu ele la Monica, unde erau traduse în franţuzeşte. De fapt, erau rescrise, pentru că Monica punea stil şi vervă peste fapte, ele două scriau practic un roman, Adriana plecînd arunca foile la coş pe scară şi doar versiunea franceză, a Monicăi, se întrupa de la zi la zi, devenind ceea ce îşi doreau ele: un instrument de convingere. Cine putea să citească această poveste şi să nu se înroleze pe frontul de Răsărit? Cum va putea cineva să le reziste atunci cînd vor publica asta şi să nu le urmeze în cruciada lor pentru democraţie?

Beau mult ceai, multă cafea, făceau mămăligă proastă şi mîncau ciocolată americană de la ajutoare, cu miros de naftalină. Cartea, cînd a fost terminată, printre amintiri îngrozitoare şi ştiri din ţară şi mai teribile, s-a numit *La început a fost sfîrşitul*. A văzut lumina tiparului, fapt excepţional într-un Paris în care cei care demascau comunismul făceau obiectul oprobriului public, şi s-a bucurat de oarecare apreciere. Dar lumea nu s-a schimbat. Nimeni nu a deschis o listă de subscripţie, nimeni nu s-a înrolat. Fusese doar primul episod din lunga cruciadă a convingerii, iar Monica s-a apucat de radio. Sperau, pentru că în Polonia şi în Ungaria erau mişcări populare. Marele moment a fost în 1956: au demonstrat, au nădăjduit, au pledat, şi totul degeaba. Cum a spus Monica, era destul dacă secretarul ONU mergea la Budapesta cu avionul lui personal, şi ruşii nu ar mai fi avut curajul să înece în sînge revoluţia

maghiară. Numai că omul nu s-a dus. Şi atunci au înţeles că vor fi în tranşee toată viaţa.

Dar aveau resurse – şi mai ales umor – şi pentru acest lung război. Războiul a devenit logica vieţii Monicăi, care i se subordona cu totul, un război de la distanţă, adesea purtat prin intermediari, dar care putea deveni periculos în orice moment. Mama ei a murit în închisorile comuniste. Ea însăşi a fost obiectul unui atac. Dar asta era deja cînd regimul îşi arăta slăbiciunea, pentru că un dictator care se simte ameninţat de vocea unei femei nu poate să mai aibă mult. Şi nici nu a mai avut. Regimul a durat însă 50 de ani. Cînd şi-au văzut victoria cu ochii, Monica şi Adriana s-au reîntîlnit şi s-au îmbrăţişat în Piaţa Universităţii. Victorioase. Dar războiul le luase toată viaţa. Şi încă nu se terminase. De abia intrarea Romaniei în UE în 2007 înseamnă certitudinea istorică a libertăţii cîştigate. Abia la sfîrşitul vieţii lor a fost începutul libertăţii ţării.

Istoria o fac oamenii. Şi îngerii. Eu nu am nici o îndoială că Monica şi Adriana sînt îngeri. Îngeri moderni, precum cei din filmul lui Wim Wenders, care fumează în draci şi beau cafele, citesc în biblioteca publică, se gîndesc în fiecare zi să se sinucidă şi nu trăiesc decît pentru a avea grijă de ceva sau de cineva. Îngeri care veghează şi dau certitudini altora, deşi ei nu au nici una şi nici nu i-a trimis nimeni. Aceştia sînt singurii îngeri pe care i-am cunoscut. Dar vieţile lor le-au inspirat pe ale noastre. Cum ar fi spus Peter Pan, asemenea fiinţe nu mor decît cînd încetează să inspire alţi oameni care aleg să se joace de-a îngerii.

Ultima nebunie a lui Vasile Paraschiv

Întrucît nu a fost nici apostol, nici legionar, nici poet şi nici propagandist, moartea lui nu a strîns lumea la cimitir şi nici nu a făcut audienţă. Omul care a murit era un muncitor simplu şi un simplu nebun. Altfel nu se poate numi cineva care dă înapoi Partidului Comunist carnetul în 1968, spunîndu-i că s-a lămurit că partidul nu e al muncitorilor, care se întoarce din străinătate în 1978, după ce Securitatea sperase că scapă de el pentru totdeauna, ca să pornească un sindicat liber, într-o ţară în care oamenii, ca şi azi, se numărau pe degete. Care e închis de nenumărate ori în ospiciu şi chinuit, ca la ieşire să îşi reia protestele cu atîta calm şi demnitate. Un securist care avea sarcina să-l discrediteze l-a descris cel mai bine, aflînd de la nevastă-sa că nu o lovise niciodată în 25 de ani de căsnicie, cînd a întrebat: „Ce fel de bărbat e ăsta?“, pentru că în România bărbatul care nu e un animal cu femeia lui e ţinta dispreţului public. Un bărbat care, acum patru ani, atunci cînd era deja bătrîn şi bolnav, în faţa unei săli din Timişoara nici ea prea tînără, mi-a trasat solemn şi pe neaşteptate sarcina de a uni societatea civilă din România, ONG-uri şi sindicate şi de a face din ea o a treia forţă politică, pentru că de la partidele astea nu mai aştepta nimic. Desigur, o altă nebunie!

Ne-am mai văzut de două ori după acea zi la Timişoara cînd m-a surprins atît de mult încît şi eu am înclinat să cred că nu mai are chiar toată judecata. A bătut pe neaşteptate la uşa biroului meu din strada Eminescu din Bucureşti, după ce petrecuse o dimineaţă la Cotroceni încercînd să îşi programeze o discuţie cu şeful statului. L-au plimbat din birou în birou şi pînă la urmă dl Baconschi, pe atunci consilier, l-a expediat. Ca atare, a trebuit să pun mîna pe telefon şi să răcnesc la toată lumea pe acolo, rolul meu obişnuit. Desigur, nu le-am spus că era penibil din partea lor, nişte oameni mici şi cocoţaţi în viaţă pentru că şi-au cultivat ascensiunea ca pe o plantă preţioasă,

să considere că îşi pierd vremea dacă stau de vorbă cu un om cu adevărat mare, le-am spus ceva mai pe înţelesul lor, că nu se poate ca preşedintele care condamnase comunismul să ţină la uşă pe un disident de reputaţie internaţională, că dă prost, că se poate afla, că să îl facă primit! Cine s-a întrebat vreodată de ce nu îmi place dl Baconschi are aici începutul poveştii.

Şi chiar că a fost un început. Pentru că Vasile Paraschiv nu a uitat. După aceea preşedintele i-a conferit o decoraţie, la propunerea lui Sorin Ilieşiu. Băieţii consilieri au aranjat totul, numai că nu au înţeles personajul, care ieşea din tipar. Ce voia el era să fie ascultat, nu decorat. Voia ca lumea să fie altfel şi fiecare să dea totul ca lumea să fie altfel. De unde să înţeleagă asta nişte oameni normali, care la drept vorbind i-au făcut acest favor sperînd că scapă de el, au aruncat în el cu atenţia publică în primul rînd ca să scape de a-i acorda atenţia lor privată. Şi aşa s-a făcut că atunci cînd şeful statului, printre actori şi savanţi, i-a întins decoraţia şi muncitorului din Ploieşti, acesta a făcut încă o dată un lucru nebunesc şi fără precedent. A dat şefului statului decoraţia înapoi cu reproşuri amare, exagerate.

Aş fi vrut să vedeţi cum arătam noi atunci, în acel moment, în cap cu actorii noştri seniori care veniseră să fie decoraţi, cum fuseseră de atîtea ori de către Ceauşescu, şi pentru care o asemenea sfidare a autorităţii era de neconceput, era un ultragiu mai mare decît toate crimele comunismului şi fascismului la un loc, pur şi simplu pentru că ei fuseseră normali ca noi toţi, prea normali ca să poată fi demni. Cînd omul a ieşit glonţ pe uşă, ceremonia a continuat ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Totul era foarte ţeapăn: mi-a luat cîteva minute să mă degajez ca să fug după el, şi, desigur, nu l-am mai ajuns. Pe drumul de întoarcere am dat de Lucian Pintilie, care nu era departe de ce simţeam eu. Eram în plină dramă.

Din punct de vedere medical, nebunia lui Paraschiv nu a existat. El a fost reabilitat de o comisie psihiatrică la Paris atunci cînd l-au lăsat prima oară să iasă din ţară. Şi doctorul Ion Vianu cu care am vorbit despre Paraschiv prima oară, în 1990, era convins că fusese un caz de abuz politic. Dar din punct de vedere social a fost o nebunie incontestabilă, căci nebunie este să fii aşa de diferit de cei din jur, să fii atît de puţin egoist, să îţi asumi asemenea riscuri cînd ai putea face ca toţi ceilalţi, să te descurci. Zilele astea aud multe vorbe indulgente despre oameni care au colaborat cu regimul comunist. Un ultim informator demascat, caţavencul Ioan Groşan, ne era pînă nu demult prezentat ca un caz de rezistenţă culturală: gaşca, unitatea socială de bază la români, face zid în jurul lui pentru că un ziar a făcut gestul decent de a se despărţi de el ca lider de opinie. Mitropolitul Anania a fost condus la groapă nu ca un colaborator a două regimuri asasine, ci ca un erou anticomunist. Ce să mai vorbesc de Adrian Păunescu! Cum se poate compara un om ca Paraschiv cu asemenea figuri care excelează în capacitatea de a se marchetiza, care lasă scrisori sau memorii să le mai aducă un pic de publicitate şi după moarte! De ce să nu-i iertăm, de ce să nu le trecem cu vederea, de ce să nu fim creştini cu toţi aceştia? Dintr-un foarte simplu motiv: că în acest fel nedreptăţim o dată în plus pe cei cărora nu li s-a permis să facă o profesie intelectuală (ca Paraschiv) sau nu au putut publica nici o carte sub comunism, sau face un doctorat, sau călători în străinătate. Nu sînt pentru lustraţie, dar nici nu sînt pentru un tratament egal. Pentru că el înseamnă încă o discriminare a celor care au fost deja discriminaţi! Şi, Dumnezeu să mă ierte, oi fi fost nedreaptă uneori, dar totdeauna cu cei privilegiaţi şi cu putere, niciodată cu cei slabi şi dezmoşteniţi.

Pentru memoria lui Vasile Paraschiv există două pericole. Unul este să reuşim, că nu ne mai poate

opri, să îl punem în rînd, în cutiuţa conformistă din care a evadat mereu. Dacă veţi citi îndemnul lui Volo Tismăneanu, doctorul nostru în marxism reconvertit în anticomunist oficial, care spune că întrucît raportul omonim certifică disidenţa mortului e cazul să botezăm două străzi cu numele lui, o să înţelegeţi ce vreau să spun. Eu am crezut întîi că e o parodie, atît de lemnos e textul, de fals, de departe de personalitatea omului despre care e vorba. De, figură importantă, şi a taberei anticomuniste opuse, grijă mare să nu avem o încăierare pe cadavru, că vorba aceea, ia fiecare ce poate! Al doilea este să nu se găsească nimeni, dar chiar nimeni, să ducă mai departe moştenirea pe care ne-a lăsat-o, pentru că această formă de nebunie, din păcate, nu e contagioasă! Nu a murit încă nimeni la noi că s-a contaminat de puterea exemplului.

Există două drumuri care duc la viaţă. Unul este cel obişnuit, direct şi cuminte. Celălalt e periculos, duce la moarte şi este drumul genial. Nu am mai citat asta de cînd aveam 25 de ani şi scriam prima mea carte, pentru că nu e un citat pentru adulţi care au asigurări de viaţă, credite la bancă şi copii pentru care trebuie să intervină ca să le croiască un drum. Că asta e viaţa adevărată. Restul e doar nebunie.

O făclie de Paşte

Au trecut cîteva săptămîni bune de cînd Dan Şova a spus foarte doct că românii nu sînt reponsabili de pogromul de la Iaşi, suficient cît să se ducă şi să se întoarcă „reeducat“ de la Washington. Dar chiar o fi fost un pogrom la Iaşi? În oraş nu există nici un monument vizibil care să ateste acest lucru. În săptămîna de şcoală „altfel“, cînd în sfîrşit

profesorii au avut voie să scoată elevii din şcoli, elevii ieşeni nu au avut un muzeu unde să meargă să vadă cu ochii lor. Nici cei bucureşteni nu s-au dus, deşi în 2009 autorităţile au dezvelit un monument al Holocaustului în spatele SRI, care arată deja ca acele monumente comuniste supravieţuind în Rusia sau Ucraina, îngropate de praf şi rugină. Cel mult un turist străin se rătăceşte pe acolo, deşi România are oficial o zi a Holocaustului, special ca oamenii să se întrebe despre ce o fi vorba. Nu se întreabă nimeni, că nu ştie nimeni despre ea. Nu doar Dan Şova. În Iaşi, unde evreii formau la un moment dat mai mult de jumătate din populaţie, nici adulţii, nici copiii nu ştiu acest lucru, deşi oraşul lor cel adormit se întinde dincolo de Păcurari pe kilometri întregi. Închise dincolo de ziduri, cimitirele, singurele rămase, nu atrag atenţia nimănui, iar vechile cartiere, ca Tîrgu Cucului sau Dudeşti, nu mai au înfăţişarea de altădată.

Te-ai fi aşteptat ca gafa lui Dan Şova să ne facă să discutăm despre pogromul de la Iaşi sau despre execuţiile de la Odesa, pe care Şova le-a recunoscut în acelaşi interviu, arătînd că nu e antisemit, ci ignorant şi suficient. Nici vorbă de una ca asta, dovadă că interesul poveştii a fost pur electoral pentru media. Nici un fel de „A fost sau n-a fost?“ nu s-a declanşat nici de data asta, pentru că, să fim sinceri, chestiunea nu prezintă nici cea mai mică importanţă pentru românul contemporan. Dimpotrivă, singura discuţie stîrnită, şi asta chiar în ziarul de faţă, a fost nu despre victimele noastre, ci despre noi ca victime, că atîta ne duce pe noi sensibilitatea: vrem ca lumea să recunoască şi să ne despăgubească măcar prin recunoaştere pentru suferinţele noastre. Noi nu negăm că om fi făcut şi noi rău altora: dar personaje atît de diferite ca Dan Şova sau Gabriel Liiceanu au în comun faptul că nu aduc niciodată vorba despre asta. Situaţia noastră ca victime ne obsedează însă, dovadă

discuţia cu totul nepotrivită despre originea evreiască a comunismului românesc, ultimul lucru care trebuia discutat cu Amos Oz sau între noi. Nu e problemă, sursele de „informare“ abundă pe tema asta. Pe YouTube e plin de clipuri în limba română cu titluri semnificative, cum ar fi „comunism = iudaism“, „comunism = sectă iudaică“, „Holocaustul evreilor împotriva românilor“, „Holocaustul Roşu“ şi tot aşa. Nu au mare audienţă, dar cîteva mii de oameni tot le vizionează, au forumişti activi, gen Duhul Căpitanului sau Sfînta Credinţă Ortodoxă. Clipurile folosesc din greu ilustraţii din presa antisemită românească de demult, alături de imagini cu Ceauşescu şi Karl Marx. Ceva-ceva se prinde: cursanţii români şi basarabeni veniţi la o şcoală a mea de vară la Berlin sînt singurii care au protestat că turul oraşului a cuprins prea multe monumente legate de Holocaust în defavoarea războiului rece. Mi-a luat o oră să explic secretarei mele indignate că nu sînt antisemiţi, numai dezinteresaţi.

Poate dacă oraşele noastre au ratat să marcheze astfel urma vieţuirii şi dispariţiei tragice a unei populaţii măcar numeric semnificative, celebrele programe şcolare unice compensează prin informarea copiilor de aceste fapte fundamentale? Au participat toţi elevii măcar la o discuţie despre cele 14 milioane de civili, victime pe care nazismul şi stalinismul le-au asasinat la frontierele noastre, şi despre legătura indisolubilă dintre aceste două regimuri în istoria europeană? Cum, nu se face istoria Europei ca atare la şcoală? Dar sigur la istoria României se învaţă că liberalismul românesc modern a refuzat zeci de ani să acorde drepturi cetăţeneşti populaţiei evreieşti autohtone (o şesime din populaţia Bucureştiului la finele secolului al XIX-lea), neacceptînd decît pe evreii creştinaţi, deşi se făceau presiuni occidentale foarte mari, şi cedînd doar la conferinţa de pace de

la Paris, cînd subiectul a intrat în marele troc, că altfel nu ne luam Transilvania şi restul? Cum, deşi există un manual (opţional) al Holocaustului, chestiunea cetăţeniei universale, fundamentală în orice democraţie, nu se regăseşte în nici un manual obişnuit şi în general nu vorbim despre ce înseamnă cetăţenie şi cum a fost ea construită istoric? Dar despre ce-om vorbi cu copiii? În sfîrşit, am putea spera că literatura română, singura care se studiază la noi în şcoală, compensează subţirimea istoriei. Dar nu e cazul. Frunzăresc programa, şi o găsesc epurată cu grijă de orice referinţă la locuitorii neortodocşi sau la relaţiile noastre cu ei. Nici literatura care se mai retipăreşte azi nu e tocmai bogată în asemenea reflecţii. Dan Şova nu are, ca atare, de unde să ştie că universităţile din Iaşi şi Bucureşti au fost ani de zile închise, că nu se puteau ţine orele din pricină că huliganii studenţi antisemiţi români îi băteau pe studenţii evrei. La ora asta există o conotaţie pozitivă în tînăra generaţie a termenului „huligan“ folosit de Mircea Eliade şi periodic intelectualii noştri se revoltă contra lui Saul Bellow, laureatul premiului Nobel care redă termenului accepţiunea justă, că îi strică PR-ul lui Eliade. Citim despre asta cel mult mărturii care au apărut după 1990, dar Brăila lui Serge Moscovici, marele nostru profesor de psihologie socială, nu e de găsit în literatura românească. Evreii trăiau în altă ţară pentru scriitorii români, şi noi preferăm ca elevii să înveţe azi despre această ţară artificială, epurată de problema lor, din romanele din programa şcolară.

Am avea ce pune în programă, ca să înţeleagă generaţia lui Dan Şova ce era România de altădată? Ce părere aveţi de povestea în care criminalul Gheorghe îl ameninţă pe patronul său, hangiul evreu, că îl va executa cu toată familia în noaptea de Paşte? Zibal „Leiba a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunţe pe ameninţător,

cerînd să fie păzit. Subprefectul, un tînăr foarte vesel, a primit întîi peşcheşul «modest» adus de Leiba, pe urmă a început să rîză de jidanul fricos şi să-l batjocorească. Leiba a stăruit călduros să-l facă a înţelege gravitatea lucrului, cum era hanul izolat departe de sat şi chiar de şosea. Dar subprefectul, cu un aer mai serios, l-a povăţuit să fie cuminte; nici să nu mai pomenească de aşa ceva, ca să nu deştepte în adevăr, într-un sat unde oamenii sînt răi şi săraci, pofte de călcare“. Dar ce contează autorităţile, cînd există vecinii, nu pot ei să apere victima de criminal, atunci cînd nu o „calcă“ chiar ei? Vecinii se poartă ca în acest coşmar: „Jandarmii dezleagă mîinile nebunului. Mulţimea se dă într-o parte făcînd un loc larg împrejurul lui. Nebunul dă un ocol cu ochii şi-şi opreşte privirile care ard spre uşa lui Zibal; scrîşneşte din dinţi, se repede ţintă pe cele trei trepte, şi într-o clipă, apucînd în palma dreaptă capul copilului, în cea stîngă pe al Surei, le izbeşte pe unul de altul cu atîta putere că le confundă ca pe nişte ouă moi… Leiba, cu inima înnodată, ca un om ce cade dintr-o nemăsurată înălţime, dete să ţipe: «O lume întreagă mă lasă cu dinadinsul pradă unui nebun!»“. Poate dacă s-ar muta la Iaşi, oraş mare şi unde statul de drept e mai la îndemîna tuturor? „O să cinstească pe comisar, pe ipistat, pe sergent… Cine plăteşte bine este bine păzit“. Nu e timp, că a venit noaptea de Paşte şi criminalul vine. Pînă la urmă, lăsat singur, evreul găseşte procedeul ingenios de a prinde în poartă braţul asasinului şi a-i da foc, în chiar noaptea de Înviere.

Oare dacă acest text ar fi discutat în ora de română, cu onestitate, nu ar învăţa elevii mai mult decît azi despre ce e un stat de drept şi ce nu e? La vremea lui, neînţelegerea şi iritarea au fost aşa de mari, că autorul a scris un text paralel, unul înţesat de limbaj naţionalist şi antisemit, ca să priceapă tot idiotul că textul era un manifest. Acest român suprem civilizat şi în majoritatea timpului

superficial înţeles de criticii pe care îi dispreţuia sincer era un grec: Ion Luca Caragiale. Îl predăm la şcoală, dar prin *Scrisoarea pierdută*, prezentată ca o farsă, care serveşte scopului foarte educativ de a arăta tinerilor că democraţia a fost totdeauna o formă fără fond la români, că şmecherii au totdeauna succes în viaţă cîtă vreme merg pe căile ierarhice şi că avem marea consolare de a ne hlizi de toată situaţia asta. E poate prea teribilă *O făclie de Paşte* pentru a fi predată la clasa a zecea? Din moment ce predăm *Baltagul*, aş zice că nu de asta o ocolim. Pur şi simplu fugim de orice operă literară care ne-ar pune în situaţia de a discuta România socială şi politică, orice operă literară din care am putea învăţa ceva despre noi şi despre istoria noastră, vezi în comentariile însoţitoare pentru subiectele de bacalaureat cum construim ignoranţa şi incapacitatea de înţelegere a subiectelor fundamentale printr-un esteticism pauper intelectual şi indiferent moral.

Produsele nu doar ale unei asemenea şcoli, dar şi ale unor părinţi educaţi deja tot în şcoli ca asta sînt băieţi ca Dan Şova. Mărturisesc că atunci cînd l-am văzut la televiziune pe dl Şova, despre care ştiam doar că a avut contracte de avocatură cu statul, mi-am zis că nu poate fi băiat rău, că are ochi frumoşi şi maniere orientale. Am subestimat – subestimez întotdeauna – abisul de insensibilitate din mai fiecare bărbat care creşte într-o societate nu aşa diferită de cea descrisă de Caragiale. Dar cum trebuie să cred în educaţie, că altfel nu aş fi pedagog, iar dl Şova plăteşte scump un păcat care e aproape al tuturor, nu doar al lui, îl invit să fim primii doi care deschidem o campanie pentru a cere ca nuvela lui Ion Luca Caragiale, *O făclie de Paşte*, să intre în programa de bacalaureat, iar în Iaşi să facem un concurs pentru artişti privitor la unde şi cum putem integra mai bine în textura oraşului amintirea mulţilor săi locuitori evrei,

astăzi dispăruţi pentru că statul nostru i-a tratat ca pe personajul lui Caragiale.

Vedere de pe Wall Street

Numai un an ne mai desparte de aniversarea a 20 de ani de la explozia primei bombe în World Trade Center. Pe 26 februarie, ziua de aniversare, am vizitat World Trade Center Memorial, pe locul unde au fost cîndva cele două turnuri gemene.

Deşi fîşii de soare decupează zgîrie-norii în evantaie, jos, pe stradă, pe unde ne tîrîm noi, muritorii, nu ajunge decît vîntul rece şi tăios de februarie, bate dinspre New Jersey şi rîul cenuşiu, pe a cărui spinare navele urcă încet spre ţărmurile mai înalte, unde palatele Vanderbilt şi Rothschild străjuiesc drumul spre nord. Fără vînt şi cu un cer complet schimbat de dispariţia gemenilor de la World Trade Center, e foarte greu să mai găseşti rîul şi parcul Battery, unde bicicleam acum cincisprezece ani, şi drumul în jurul zonei calamitate, încă înconjurată de panouri de construcţie şi marcată de gîturile stinghere ale macaralelor, îmi ia nu mai puţin de zece minute, de la capătul de vest al Wall Street, unde cobor din sala de şedinţe.

Secretara devotată îmi dă în tăcere printul e-mail-ului pe care i-l trimisesem mai devreme – biletul meu de intrare la cimitir. Sînt o veche vizitatoare a cimitirelor, aş spune chiar că, puse cap la cap, sînt luni bune petrecute de mine în cimitire variate în jurul lumii şi acasă (Cimitirul Eternitatea, învecinat, fiind singurul refugiu în lungii ani de practică şcolară la atelierul mecanic al liceului), dar niciodată nu am avut nevoie de permis de vizitare, ca acum. Tipăritura are numele meu, data, o hartă care arată că intrarea se face la

colţul Greenwich cu Albany şi avertismentul că trebuie să îl ţii în mînă în orice moment şi că forţele de securitate au dreptul să îţi ceară şi un act de identitate. La capătul străzii traversez prin curtea vechii biserici – lumea iese la slujbă – printre puţinele morminte vechi de la 1700.

Înconjor nenumărate panouri şi ajung la banda de securitate, scot laptopul, cu reflexul de la aeroport, şi omul de gardă îmi pune mîna pe încheietură ca să mă împiedice să-mi scot şi ceasul. Dincolo, urmează alte colţuri şi paravane şi, în sfîrşit, un portativ cu un afiş care anunţă că azi se împlinesc 19 ani de la prima bombă în World Trade Center şi la 12.40 se aşteaptă ca vizitatorii să păstreze un moment de tăcere. Numai şase oameni au murit atunci, la acel prim avertisment, prin comparaţie cu cei peste trei mii de mai tîrziu, dar numele lor au fost trecute alături de ale celorlalţi pe marele monument funerar care ocupă astăzi locul celor două blocuri-turn de altădată. În sfîrşit, ajung în punctul de unde perspectiva se deschide, văd rîndurile de mici stejari decorativi, pietrişul pavajului şi siluetele depărtate ale celor două turnuri de înlocuire, pe trei sferturi deja placate cu sticlă. Au costat deja mult peste buget şi sînt înglodate, în înălţimea lor falnică, doar în procese şi contestări. De aici încă nu se vede şi nu se presimte nimic, dar un fel de fîşîit adînc te atrage acolo unde trebuie să ajungi.

Cele două monumente funerare sînt două fîntîni gigantice, una în locul turnului de nord şi alta în locul celui de sud, proiectate de arhitectul Michael Arad, care a cîştigat un concurs cu peste 5 000 de proiecte. Ar trebui să fie identice, dar mie nu mi-au părut aşa. „Fîntîni“ e un termen nepotrivit: două hăuri uriaşe, prăbuşindu-se în sine şi antrenînd lumea întreagă în enormitatea şi simetria lor e mai potrivit. Cronicile de arhitectură îţi spun cît de adecvată e marginea de granit, pe care sînt înscrise cele trei mii şi ceva de nume, eu aproape că nu am

văzut-o. E greu să mai vezi şi altceva decît apa căzînd vertical pe marginea adîncă de granit, apoi alunecînd pe orizontală spre gaura pătrată din centru şi formînd o bordură în jurul ei în care gravitaţia pare suspendată – o suspensie a mişcării, ca un trup care pluteşte în acea secundă de indecizie dinaintea prăbuşirii. După care urmează o nouă cădere a apei, în centrul căderii precedente, spre punctul de nevedere, de despărţire finală. Soarele umanizează această absorbţie a centrului Pămîntului, aruncînd raze asimetrice peste întreg ansamblul. Nu se mai aude nimic, nici metrou, nici ambulanţe, atît de stridente la New York, doar vuietul monoton al apei care cade în ea însăşi.

Aici era grădina de iarnă în care am petrecut multe zile. O librărie Borders la a cărei masă am scris vreme de cîteva zile *paper*-ul meu prezentat în plenara IPSA din Africa de Sud, în anul următor, un Starbucks unde îmi alimentam Mac-ul. Merg spre a doua fîntînă, şi acum, că privirea mi s-a obişnuit, văd şi numele de pe balustradă, în caractere clasice de maşină de scris Optima, suflate în bronz din interior ca noaptea să sticlească în lumina reflectoarelor şi în ordinea stabilită de un algoritm de computer. Brokeri, pompieri, femei de serviciu, băieţii de la lift care urcau lumea în barul cunoscut ca „Acoperişul Lumii“, două familii întregi care călătoreau în avioanele deturnate şi două pasagere gravide. Dar cine ştie cine e cine, în afară de ai lor? Mai bine de o mie de corpuri nu s-au putut reconstitui şi sînt aici, sub pietrişul aleii şi sub bazinele adînci, în marele subsol unde ieşeai din metrou şi care azi a devenit un mormînt.

E 12.40 şi ar trebui să fie tăcere. Tăcere era oricum: ce dispare vizibil este mişcarea. Lumea rămîne unde e, aparatele foto şi telefoanele dispar. Pornesc încet spre ieşire, pauza s-a încheiat şi mă aşteaptă alt episod din scenariile despre viitor care se ţes în birourile de mare putere ale turnurilor din

jur. Nu că eu cred în puterea previziunilor, despre euro sau despre conflictul civilizaţiilor sau despre orice. Poate din cauza experienţei mele din 2008, cînd împreună cu sociologul maghiar Iván Szelényi am argumentat că prima criză economică va da peste cap succesul noilor democraţii din Europa de Est şi că mai ales Ungaria şi România sînt foarte vulnerabile, totul sub privirile condescendente ale unei găşti de oficiali din CIA şi State Department, care ne aduseseră pînă acolo doar ca să ne convingă ei pe noi că sîntem prea pesimişti şi că nu are de unde să vină nici o criză (mai erau cîteva săptămîni pînă la căderea Lehman Brothers, care a declanşat un tsunami global). Fiind dintre cei care au ajuns să fie chemaţi adesea să facă previziuni în mod profesional, ştiu că previziunea nu serveşte la nimic, nici în rarele ocazii cînd e reuşită. Înţelepciunea nu se poate transmite, iar simpla încercare de a o comunica e percepută ca nebunie.

Mă abat de pe culoarul liftului ca să mă uit la Financial District de la o fereastră de pe „Acoperişul Lumii“ – impardonabilă frivolitate din partea cuiva aşteptat într-o sală de şedinţă cu alţi cinci oameni, dar pe măsură ce înaintez în vîrstă mă surprind mai des ca înainte privind. Nu că poţi, fie şi în acele momente, suspenda gîndirea, dar orice îmblînzire prin detalii accidentale a ce e altfel permanent, logic şi fundamental abstract e ca o mîngîiere. Intru: sînt ultima. Dar şi cea mai de departe, în toate sensurile. Moderatorul mă priveşte absent şi totuşi concentrat: ai avut o pauză bună? Şi o secundă mai tîrziu sîntem din nou în viitor, de partea cealaltă a hăului.

Unde a fost Dumnezeu săptămîna trecută

De ce un grup de catolici dedicaţi, din cea mai catolică ţară din Europa, care au luptat contra comunismului, au introdus religia în şcoli, au dat subvenţii de la guvern presei religioase şi mergeau să se închine la mormîntul martirilor lor, s-au prăbuşit cu avionul şi s-au făcut praf şi pulbere pe teritoriul duşmanilor lor tradiţionali – şi considerabil atei? Întrebarea e stupidă, deşi nu e uman cine nu are această reacţie. Am auzit răspunsuri cît se poate de variate, de la aristocraţi englezi la liberali polonezi şi la antropologi din Noua Zeelandă. În ultimele zece zile am făcut un fel de colectă de răspunsuri la Oxford şi Bruxelles, dar ferindu-mă să pun întrebarea. Ea apare spontan şi toate răspunsurile se înscriu în aceeaşi plajă: trebuie să existe un sens, un asemenea eveniment nu poate fi o simplă întîmplare absurdă, fără nici un Dumnezeu. Vedeţi cum sună limba română în ultima propoziţie? Din nou, fără nici o intervenţie a mea, lăsînd vocabularul să curgă, am exprimat această credinţă subliminală a culturii noastre, că orice are un sens, iar ceea ce nu are este „fără Dumnezeu“. Cu alte cuvinte, Dumnezeu există doar în situaţiile cu sens şi e absent în cele fără. În acelea sîntem cu desăvîrşire singuri. Dar mai degrabă decît să fie fără sens şi fără Dumnezeu, omul inventează un sens chiar atunci cînd nu este. De asta mă aştept ca funeraliile preşedintelui polonez să nu fie sfîrşitul acestei drame. Puţini oameni pot trăi cu ideea că Dumnezeu poate să existe într-o lume fără sens sau în care sensul e redus, cum spunea Merleau-Ponty, la respectul lui Dumnezeu faţă de matematică. Nu de un asemenea Dumnezeu are omul nevoie.

Şi ce sens putem inventa? Un nou episod din serialul KGB-ul se răzbună? E stupid, dar e mai uşor de suportat dacă reuşeşti să crezi asta. Că mai bine mort decît să piardă catastrofal alegerile, după ce lustraţia şi încercarea de a reconstrui o Polonie conservatoare au eşuat? Că orice alt răspuns ai da

sună trivial: că legile gravitaţiei nu se înclină în faţa voinţei prezidenţiale? Că avioanele Tupolev se ridică mai greu decît alte tipuri odată ce au apucat să coboare? Că probabilitatea că acest grup va fi disproporţionat lovit era mai mare pentru că fiind apropiaţii preşedintelui au fost luaţi cu el în avion, în timp ce cei care nu erau în graţii au rămas să aştepte avionul următor? Norul de cenuşă a acoperit deja zgomotul răsunător al căderii avionului polonez, pentru că atenţia lumii ţine cinci zile, nu mai mult. Dar stau şi mă întreb dacă vreun catolic şi-a pus întrebările astea – şi cum le-a supravieţuit. Ce le-au spus preoţii la slujbă în săptămîna din urmă, pentru că acolo se predică, nu ca la noi, şi parohul este părintele turmei, trebuie să spună ceva, oamenii aşteaptă de la el? Nu aş vrea să fiu în locul celor care dau explicaţiile astea – şi au toată admiraţia mea doar pentru efort. În tinereţea mea am lucrat la pavilionul de sinucigaşi şi ştiu ce înseamnă să opui existenţialismului pur şi dur, care a apucat să contemple, fie şi pentru o secundă, lumea în absurditatea ei desăvîrşită, frecţia slabă a psihoterapiei celor care vor neapărat să trăiască, chiar dacă viaţa nu are nici un sens şi le explică ei ălorlalţi cum văd ei lucrurile.

Cînd Constantinopolul a căzut în faţa lui Mahomed al II-lea, Europa de Vest, care nu simpatizase cine ştie ce cu Bizanţul, a avut de dat un asemenea răspuns. De ce au învins turcii? Că au avut armata mai tare? Imposibil. De ce a abandonat Dumnezeu pe credincioşii săi? Cînd înaintarea otomană a continuat cu acelaşi succes şi mai departe, întrebările au crescut în cascadă, şi la fel şi explicaţiile. Pentru păcatele noastre (aveau, slavă Domnului!). Ca să ne umilim, să ne căim, să ne curăţăm. Se pregătea Reforma în Germania. Luther s-a arătat puţin mişcat. A sugerat că tot papa de la Roma e duşmanul cel mai mare, pentru că asta era cauza lui în acel moment, reforma Bisericii Catolice: turcii nu erau în agenda lui şi

pentru credincioşii din Est nu avea mare interes. Între timp, la Constantinopol, turcii făcuseră tîrgul cu bizantinii ortodocşi: s-a găsit un ambiţios, un ierarh disident care se opusese unirii cu Roma, care credea şi el, ca şi Luther, că musulmanii sînt o problemă mai mică decît catolicii şi care a acceptat suveranitatea sultanului şi a devenit noul patriarh al turmei cucerite. Evident, nici Luther, nici Ghenadie nu credeau într-o lume cu sens, ci îşi croiau sensul lor, unul foarte politic, dar coerent, pe baza căruia turma lor putea supravieţui şi da un sens zilei de mîine. Pentru că sensul nu e un *dat*, ci e dat. De noi. Toţi marii conducători de oameni ştiu asta.

Am recitit zilele astea, cumpărat pe stradă la Bruxelles, un minunat roman de Thornton Wilder despre cinci oameni care au căzut odată cu podul Sfîntului Ludovic. De ce ei cinci? Ce aveau în comun? Care e sensul din spate? Am fost la vecernie, în catedrala de la Christ Church la Oxford. După cor, o slujbă minimală. Ne-am rugat pentru soldaţii noştri din Afganistan, pentru Biserica Catolică, sub asediu în aceste zile (deşi eram într-o comunitate anglicană), şi pentru polonezi. Să le dea Dumnezeu tăria să rămînă oameni într-o lume fără Dumnezeu. Pentru că dacă lumea nu are Dumnezeu, cum spunea Dostoievski, totul e permis. Sau nu?

Ieşind de la Christ Church, m-am întrebat dacă şi acasă oamenii se gîndesc la lucrurile astea. Şi noi avem soldaţi în Afganistan, dar în afară de familiile lor nu am observat să îi pese cuiva de ei. În fond, nu au ales ei să meargă acolo pentru diurne? Să fie Biserica Catolică singura care are păstori păcătoşi, pentru care şeful bisericii trebuie să ceară iertare? La sfîrşitul unei slujbe la noi s-o fi gîndit cineva să spună o vorbă despre preşedintele polonez, un om care a avut legături cu România, sau de solidaritate cu papa Benedict, încolţit fără mare vină? Sau numai, cum e tradiţional, pentru

conducătorii statului? Şi, în general, dacă a avut loc la noi, ţara cu cei mai mulţi gînditori creştini autodeclaraţi pe cap de locuitor, vreo discuţie reală, existenţială, pe fondul acestei drame poloneze, sau a fi ortodox continuă să fie ceva la fel de conformist şi negîndit cum era să fii comunist? Într-o lume în care oricine este mai tare discriminează pe alţii, că sînt musulmanii faţă de creştini în Africa sau că sînt ruşii ortodocşi în Cecenia faţă de musulmani, fără să mai vorbim de indienii din Bolivia sau budiştii din Tibet care o iau de la creştini sau atei, există în dezbaterea noastră publică, fie ea în biserici sau în ziare, vreun germene de înţelegere adevărată, una care ar face pasul de la sectarism la civilizaţie şi ar găsi aici sensul unei lumi fără sens, căreia nu îi poţi opune decît o solidaritate generală şi o compasiune pe măsura ei? Mă întreb.

La moartea unei femei

Departe, foarte departe, la malul Pacificului, citesc o listă de nume. Lista de participanţi la înmormîntarea Elisabetei Rizea. Cîţiva sînt oameni de la oraş, care au făcut drumul din necesităţi de protocol. Puţini. Alţii sînt localnici: îi cunosc pe toţi. Sînt personajele cărţii mele *Secera şi buldozerul*: cîţi au mai rămas. Ana Simion. Marinica Chircă. Vică Berevoianu. În vara lui 2001 am stat pe cerdacul Elisabetei la Sboghiţeşti, pe cel al lui Nelu Preda la Nucşoara, şi amîndoi mi-au zis acelaşi lucru. Dumnezeu există. Uite cîţi din ticăloşii ăştia au murit. Doi trădători trăsniţi, unul la el în pridvor. Alţii au murit de cancer. Demult. Dracu' îşi mai aminteşte numele lor. Iar noi trăim. Ne-am luat pămîntul înapoi. Nu i-am înfrînt încă pe ăştia, dar o să vină. Numai că nu era

aşa. Destui mai erau pe acolo, şi ei ştiau. Dar voiau să creadă aşa, asta îi ţinea în viaţă. Deformau realitatea ca Dumnezeu să existe şi suferinţa lor să aibă un sens. Între timp, au murit amîndoi. Lui i-am făcut o acoladă în filmul nostru documentar, care se monta chiar atunci. Despre ea nu am apucat să spun nimic. Şi acum, cînd o fac, este pentru că moartea ei nu e o moarte ca oricare. Nu merită revărsări convenţionale de admiraţie şi lacrimi de festival. Merită să ne-o amintim pe Elisabeta aşa cum era ea în mijlocul satului, cum am văzut-o eu în 2001, nu cum era într-un studio de televiziune. Astea sînt altfel de tuşe, nu aşa clare. Nu aşa pozitive. Că nu e uşor să fii excepţional niciunde, dar mai ales nu în România, ţară înapoiată şi tradiţionalistă, cînd eşti femeie, fără carte şi de la ţară.

Elisabeta era *străină*. Oamenii ieşiţi din comun întotdeauna sînt. Cînd am pus prima întrebare despre ea, asta mi s-a spus la Nucşoara. Păi, în primul rînd ea nu e de la noi. E din Domneşti! Asta e dincolo de deal, dar nu e aici. E altceva. Se măritase acum cincizeci de ani, dar tot străină rămăsese. Publicul ei nu era în sat. Era în altă parte. Satul nu o vedea cu ochi buni pe Elisabeta. Prea atrăgea atenţia asupra ei şi a lor, şi ei aveau destule de ascuns. Nu voiau să-şi amintească de trecut. Trecutul era o altă ţară, locuită doar de ea şi de vreo doi-trei alţii. Cînd sătenii s-au mobilizat să nu se pună în cimitir troiţa pentru morţii de pe munte, asta au spus. Trecutul e departe. Azi nu mai vrem să ştim de el şi de voi. Într-un sat în care lumea e de două feluri, comuniştii fie le-au luat, fie le-au dat ce au confiscat de la cei cărora le-au luat, majoritară e ultima categorie. După 1990, sătenii au acceptat să dea înapoi pămînturile confiscate care le reveniseră lor de la deţinuţii politici numai după ce le-au pierdut prin tribunale, dar au refuzat să pună şi troiţa pentru partizani în cimitirul lor. Troiţa era ca un drapel al

cuceritorului străin, şi n-au vrut-o. Au exilat-o departe, într-o poiană la marginea pădurii. Au apărat satul de *străinătatea* unui trecut eroic în care ei, profitori pasivi, nu se recunosc.

Elisabeta era o *victimă*. Ştiu că lumea se gîndea la ea ca la o eroină. Era şi asta: dar să nu ne înşelăm, era în primul rînd o victimă. Întîi i-au omorît unchiul, pe Şuţa, omul pentru care lucrau şi bărbatul ei, şi ea. Întreprinderile lui s-au închis. Toţi aliaţii şi prietenii ei au fost decimaţi, pe rînd. Ea i-a ajutat, cît a putut. Prin ce a trecut se ştie. Se ştie mai puţin că femeia vizitată de Rege şi de Emil Constantinescu trăia în frică şi umilinţa la care sînt supuşi toţi ţăranii. Cînd avea nevoie de o hîrtie de la primărie, acolo era tare şi mare nora primarului comunist şi, cum mi-a spus Elisabeta cu vocea tăiată, că a trebuit să o amplificăm din studio, uite aşa îi tremurau mîinile cînd trebuia să meargă acolo şi ducea o „ciucalată“ duşmanei de clasă, reprezentanta celor care îi distruseseră toată familia, „ca să-mi rezolve şi mie“. Îi era frică şi de omul cel mai influent din Nucşoara, băiatul botezat de Arnăuţoiu-tatăl, care azi botează el pe toată lumea, cel care le găsise pe Marinica Chircă şi Ana Simion în ascunzătoarea lor. El spune că nu a fost el, dar ele îl ştiu. Am stat la el în curte, în vreme ce îmi arăta puştile lui de vînătoare, spunîndu-mi că Securitatea l-a recrutat cînd a dat foc la urne la alegerile trucate. Mă aştepta cu copia de buletin făcută, să mă duc eu la CNSAS să îi citesc dosarul. Toţi nucşorenii mi-au dat buletinul, dar el a fost primul. Că a vrut să-şi facă un băiat miliţian şi nu s-a putut, că avea ceva la dosar, deşi satul zice că a vîndut pe partizani. Cît vorbeam cu el, unul din studenţii mei nu s-a mai ţinut. L-a întrebat de-a dreptul, răstit şi stîngaci: de ce se teme Elisabeta că o s-o împuşte? Omul s-a speriat, a început să tremure la asta. Bieţii securişti. Din altă generaţie, mai tînără, doctoriţa satului nu tremură deloc. Sper că Elisabeta nu a avut nevoie de ea cînd a murit.

Femeia asta o ura monstruos. Spunea că Elisabeta fusese prima la manifestările lui Ceauşescu, că aşa a fost ea, mereu în faţă. Că soţul Elisabetei i-ar fi zis înainte de a muri că „Tuţa“ avusese toată viaţa rahat în loc de creier. Elisabeta era o victimă, despre care oricine putea spune orice fără pedeapsă. Şi spuneau.

Elisabeta era *femeie*. Nu s-a luptat cu puşca sau cu grenadele, ci cu armele femeii, devotament, generozitate, efort consecvent şi tăcut. *Te puteai baza pe ea*. I-a hrănit, i-a ţinut în viaţă. Nici ai ei nu o scuteau de ranchiună. Am lungi pasaje pe benzi cu Vică Berevoianu care se plînge de ce e muierea asta mai celebră ca el, cînd ea nu ştia nici să ţină o puşcă. Nu le-am pus în carte. Am zis că lasă, Vică merită şi el să fie celebru. Dar cam aşa sînt femeile tratate de mulţi bărbaţi. Nici nu-şi dau seama. Noroc că nu de toţi. Preda mi-a spus aspru: „Vică zice prostii, nu vă luaţi după el, la sfîrşit căzuse toată reţeaua, numai ea rămăsese, cei de pe munte depindeau numai de ea. Puţin lucru? Ce e o puşcă pe lîngă asta, mai ales că puştile aduc numai nenorociri“. Familia Jubleanu s-a refugiat pe munte de frică că nu au predat o puşcă, şi aşa a ajuns Titu să sape groapa nevestei cu mîinile şi Verona să rămînă fără ambii părinţi şi fără frate. Dar ce puşcă! Securistului meu, care a învăţat să vîneze de la Jubleanu, îi tremură vocea cînd vorbeşte de puşca asta. Italienească, cu ţeava tăiată. Elisabeta, femeia fără puşcă, era greu acceptată ca părtaşă la această aventură pur bărbătească, istoria ca un fel de club vînătoresc. Şi Elisabeta îl punea pe bărbatu-său mai presus de ea. Fără el n-aş fi putut face nimic, zicea ea, dacă el ar fi fost contra nu aş fi ieşit din vorba lui. Un bărbat aşa de bun! Niciodată nu m-a bătut.

Elisabeta era un *star*. Avea calitatea aceea, care trece ecranul, obligă pe oameni să iasă din indiferenţa lor. Comunica formidabil. Nu o mai puteai opri, şi nu mai avea mare şir, la sfîrşit, sau

aşa ni se părea. Dar cînd filmul meu a fost remontat pentru scurtare la BBC World Service şi eu nu eram acolo, Anca Toader, care era de faţă, m-a sunat la Florenţa. Mi-a spus: „Elisabeta are numai fani. S-a strîns tot culoarul în cabină cînd vorbea ea. Nu s-a tăiat o secundă. Veneau unii care nici nu ştiau că filmul e despre România, nu prinseseră începutul. Nu vedeau traducerea. O auzeau numai pe ţăranca din România, cu accentele ei. Şi întrebau: cine e persoana asta extraordinară?“.

Elisabeta era o *ţărancă*. Era o femeie umilă. Spre exemplu, săruta mîna oamenilor de la oraş care intrau la ea în casă. Nu o puteai opri. Nu ştia carte prea multă. Şi azi spunea că ea s-a luat după oamenii cu carte din sat. Dacă domnii cei învăţaţi, Şuţa şi Arnăuţoiu, spuneau că nu e bun comunismul, atunci aşa trebuie să fi fost. Ţinea la pămînt, mult de tot, şi mai mergea la coasă. Luptase pentru el pînă la ultima palmă.

Elisabeta *era singură*. Nu doar din vina altora. Oamenii excepţionali fac vid în jurul lor. Elisabeta nu se gîndea la alţii. Am întrebat-o de ce nu e nici un fel de politică în sat, de ce toată lumea votează PSD, nu e nici o generaţie de mijloc, ce să mai vorbim de cea tînără. Nu a înţeles. Mi-a spus că e politică: o face ea. Şi ea nu se lasă. Se credea eternă. Asta e slăbiciunea tuturor oamenilor mari.

Cu o zi înainte să o întreb asta, fusesem să-l văd pe nepotul ei. Că are un nepot în politică, nepotul unchiului asasinat. Despre el nu se pot spune multe lucruri bune, că a schimbat taberele. S-a dat cu un partid nou, s-a lepădat de partidele istorice pentru care ai lui au avut de suferit. Şi pentru nimic, a fost păgubos, nu s-a ales decît cu dispreţul oamenilor. Şi al lui: cînd i-am bătut la poartă s-a speriat. Păi, ce aş putea să vă spun eu, mi-a zis autoironic şi amărît, cum să schimbi un partid pe altul, asta e tot. Am colindat livada lui, a acestui dublu nepot de oameni eroici, făcea ţuică, mi-a arătat mîndru

povarna lui frumoasă. Băuse, de asta avea curaj să rîdă de el însuşi şi de soarta lui nenorocită. Băiat cu facultate la Bucureşti, dar nu mai practica. Încercase şi o afacere, făcuse scobitori cu un mecanism inventat de el. Pe urmă au apărut scobitorile astea circulare, şi l-au scos de pe piaţă! Mi-a dat un pachet cu scobitori proprii, două nu erau la fel, în timp ce stăteam pe pragul lui şi vorbeam de dezvoltare rurală. Oamenii din Nucşoara urcau încet şi hotărît panta grea spre culme, deşi nu erau case mai sus. Ştiam unde se duc, fusesem şi eu, la sfatul lor, acolo sus puteai să prinzi semnalul Dialog, că jos în sat nu mergea nimic. De fapt, îl prindeai prost, nu se auzea decît o treime cel mult. Stînd la poartă, cu pachetul de scobitori inutile în mînă şi nepotul care bea ţuică după ţuică, petreceam cu privirea pe oamenii care urcau cu un aer serios, aşezat, de parcă ştiau ce şi de ce făceau asta şi mă gîndeam că a doua zi urma să o văd pe Elisabeta şi să o întreb de ce nu are urmaşi.

Partea a cincea

Insuportabila lejeritate a democraţiei

Insuportabila lejeritate a democraţiei

În ultimii ani, noi am pierdut multă vreme în lumea academică să discutăm de ce noile democraţii nu se scaldă tocmai în fericire. Te-ai aştepta să ştim ceva despre asta, dar răspunsul nu e deloc simplu. Explicaţia evidentă, că puterea de cumpărare e încă mai mică decît la finele comunismului, e adevărată fără a fi lămuritoare. Pentru că deziluzia asta e de sorginte mult mai puţin materială decît s-ar crede. A doua mare categorie de explicaţii, că oamenii sînt de fapt nedemocraţi *at heart* şi că scîrba faţă de politică este felul lor ascuns de manifestare după ce au aflat că nu mai e de *bon ton* să-ţi placă regimurile cu un singur partid, iarăşi nu merge complet. Pentru că aceleaşi cifre de deziluzie se manifestă *indiferent de numărul de democraţi* consistenţi dintr-o ţară, pe care îl putem deduce. Şi atunci, rămîn două modele. Unul este al unui prieten al meu, Ivan (Krastev). Celălalt e al meu. Le-am confruntat adesea prin lumea mare. Ele nu sînt mutual exclusive, dar nici nu pot fi în aceeaşi măsură adevărate. Pe scurt:

• Modelul lui Ivan se numeşte *democraţie fără alegere*. Ivan a pornit prin a se întreba de ce partidele nu reuşesc să creeze electorate în lumea noastră. Răspunsul lui este că dezamăgirea vizavi de politică e inevitabilă atunci cînd guvernele,

indiferent de orientarea politică, guvernează de fapt la fel, aplicînd aceleaşi precepte de la FMI şi Banca Mondială. Cu alte cuvinte, pe oricine votezi, tot aia e: nivelul de trai pe termen scurt tot nu creşte, politicile în linii mari sînt tot acelea, oamenii politici, indiferent din ce partid vin, sfîrşesc prin a se urca în Mercedes şi aşa mai departe. Alegi, dar nu ai ce alege. Şi Ivan citează un frumos slogan anarhist: dacă alegerile ar schimba ceva, le-ar fi interzis ăştia de mult! Eu nu cred în modelul lui Ivan, pentru că diferenţele de politică din Slovenia în Estonia au fost mari – ce spune el se aplică doar la Balcani –, iar frustrarea faţă de politică este peste tot aceeaşi.

• Modelul meu se numeşte *insuportabila uşurătate a democraţiei*. El spune aşa: diferenţa între gradele de satisfacţie vizavi de instituţiile politice, *atunci cînd instituţiile formale sînt aceleaşi*, nu reflectă diferenţe între *democraţii*. Reflectă diferenţe – sau similitudini, în cazul Europei de Est – între *societăţi*. Grecia nu e o democraţie mai bună decît Polonia. Dimpotrivă: nepotismul din viaţa politică grecească ar fi de neconceput în Polonia. E însă o *societate* mai bună. Oamenii îşi permit să fie mai autonomi faţă de politică, au o bază a lor pe care stau, un *business* care merge la fel indiferent cine e la putere, o casă a socrilor în insule. Există autoritate în toate profesiunile. E o lume aşezată, care a evoluat mai organic, cu valori clare. Ştii cine e vecinul tău, nu rişti să ajungi ca mine să te vezi cu un vechi camarad de arme anticomunist şi să descoperi că în absenţa ta a ajuns la România Mare. Şi Grecia e insuportabilă dacă o compari cu Anglia: un profesor grec la London School, la fel de *gloomy* ca şi ai mei prieteni locali, mi-a spus acum o lună că la Universitatea din Atena nu avansezi dacă nu eşti în gaşca care trebuie, în vreme ce la LSE avansezi după numărul de lucrări. Eu ştiu că exagera în ambele privinţe. Bineînţeles,

Anglia e idealul, tocmai din cauza acestei dezvoltări organice, în care fiecare îşi cunoaşte vecinii de generaţii şi nimeni nu face lucruri neonorabile că ar fi ostracizat pe vecie (deşi, vorba Agathei Christie, St Mary Mead s-a schimbat insuportabil *după război,* cînd tot felul de oameni fără căpătîi au dat năvală). Schimbările bruşte, războaiele sau comunismul, care a fost ca un război prelungit contra trecutului şi a oricărei orînduiri izvorîte din trecut, creează anomie, şi *anomia este cea insuportabilă*, senzaţia că răsplata socială merge la hoţi, impostori şi aşa mai departe. În *toate* ţările postcomuniste asta e cauza principală de frustrare. Or, *democraţia nu reglementează răsplata socială în general şi nu se ocupă de valori*. Ea se ocupă, foarte limitat, de competiţia politică. Sîntem siguri, în România de azi, că numai în *politică* funcţionează aşa de prost competiţia? O fi mai simpatic ce se întîmplă în universităţi, în presă, în lumea literară? Pe vremea comunismului la *Opinia studenţească* unele dintre numele tinerei critici literare de azi nu ar fi ajuns să scrie nici răspunsurile la scrisorile cititorilor: cum se explică că tineri fără nici o cultură, fără măcar o cunoaştere bună a limbii române, în care adesea iau un cuvînt drept altul, au ajuns autorităţi? Nu cumva nu am mai reuşit să creăm un cadru al competiţiei decent, şi chiar domeniile nepolitice au fost afectate de schimbare, cu pierdere de autoritate şi experienţă, finalmente în detrimentul calităţii, crescînd scîrba publică? Da, nu e agreabilă politica la noi, dar nu sînt convinsă că restul sferei noastre publice stă cu mult mai bine. Tot politica e de vină? Nu: vina e a timpurilor de schimbare bruscă, în care autoritatea şi normele sînt contestate la fiecare pas, nu există un set unic, cu rezultatul că şi constrîngerile comportamentale sînt la minim, fiecare face orice. Asemenea societate nu poate fi agreabilă, oricît ai cîştiga de bine.

Cineva care acceptă fondul argumentului meu privind uşurătatea insuportabilă a democraţiei mi-a spus aşa: dacă democraţia alunecă aşa lejer peste valori şi norme, dacă în obiectul ei de activitate nu cade nimic din tot ce dă calitate vieţii, de ce să ţin la democraţie? De ce să rămîn cetăţean, să particip, să merg la vot şi la mitinguri? Răspunsul e foarte simplu: lumile neaşezate şi democratice sînt greu de suportat, dar cele aşezate prost *în absenţa democraţiei* sînt dramatice. *Nu uitaţi de unde venim*. În lumea tinereţii mele, cînd o prietenă asaltată de noul ei director de teatru în propriul lui birou măreţ a avut naivitatea să se apere strigînd: „Chiar aici, sub portretul tovarăşului Ceauşescu?“, acela i-a tras o palmă de a culcat-o la pămînt. Era membru CC şi MAN. S-a uitat lung la ea şi i-a zis: „Măi, curvo, cum îţi permiţi, asta e replica mea!“. Mă tem că dreptul cîştigat la politică serveşte numai ca să ne apărăm ca asemenea oameni să recapete monopolul puterii. Pentru ca să avem şi altele trebuie să facem alte eforturi, fiecare în domeniul lui să facă munca de aşezare pe care reproşăm politicienilor că nu o fac într-al lor, şi să renunţăm să cerem politicii să ofere o reţetă a fericirii. Cînd nu poţi revizui realitatea, e mai bine să-ţi revizuieşti aşteptările – dacă eşti matur.

Democratizare fără decomunizare

De ce nu ne-a ieşit decomunizarea societăţii româneşti? Asta e una din acele întrebări la care există o abundenţă de explicaţii – cauzele împotrivă prea multe, cele în favoarea, prea puţine, astfel că întrebarea pare redundantă. În 1992, peste 70% din români spuneau că ne-ar trebui un lider precum Ceauşescu. Ce pretenţii să avem? Important este că ne-a ieşit democratizarea

societăţii româneşti: chiar dacă avem în faţă un nou rînd de alegeri prezidenţiale în care vom avea de ales mai ales între oameni care nu ne plac, alegerile vor fi în mod veritabil competitive şi democratice. Tindem să uităm asta adesea, dar Europa e plină de alde noi pentru că am avut succes la integrarea în UE şi NATO. Aceste două lucruri, democratizarea şi integrarea euroatlantică, le-am realizat împreună cu oamenii fostului regim în mare parte, şi asta explică şi imperfecţiunea sau, dacă vreţi, fondul dubios al multor forme adoptate după 1989. Am abuzat un pic, prin lucrările mele academice, de acest titlu: democratizare sau europenizare fără decomunizare, dar numai pentru că spune totul. Asta e, şi e destul de original ca traseu de ţară. Majoritatea analiştilor vor spune că e forţa de gravitaţie europeană care a făcut miracolul – puterea de transformare peste frontiere a unui centru democratic şi dezvoltat. Aşa o fi – destul să îl vezi pe Vadim Tudor dînd din coate să prindă un loc la centru după ce a intrat în Parlamentul European ca să îţi dai seama că există ceva.

En fin de compte, am ieşit mai prost decît cei care au făcut democratizarea prin decomunizare? În primul rînd, aceştia au fost mai puţini decît se crede. Numai în RDG şi în Estonia, de exemplu, judecătorii care colaboraseră cu fostul regim au fost daţi afară (adică aproape toţi). În RDG, au fost înlocuiţi cu vestici. În Estonia, populaţia răbdătoare (şi mititică) a aşteptat vreun an pînă au fost antrenaţi alţii noi, răstimp în care nu s-a judecat nici un proces. Peste tot, bătălia dintre elita veche şi cea nouă a fost echilibrată. În Republica Cehă, după ce a expirat termenul de lustraţie, comuniştii s-au întors înapoi imediat în politică. Nicăieri în rest nu plecaseră, şi din nimic. Au schimbat doar generaţiile. Asta nu înseamnă că şi la capitolul comunişti, şi la capitolul anticomunişti nu sîntem inferiori Europei Centrale. Nu cred că

puteam face nimic să fie altfel: dar asta rămîne situaţia. Să explic de ce.

Revoluţia anticomunistă a avut trei temeiuri. Unul a fost cel numit principiul demonstraţiei, care a acţionat la fel peste tot: lumea a văzut, în ciuda propagandei de partid, că în Vest se trăieşte mai bine ca în Est şi partida a fost pierdută de comunişti, care au devenit şi ei convinşi de inferioritatea sistemului lor. Al doilea a fost pactul social, solidaritatea claselor în faţa regimului, izvorîtă din coeziunea existentă în Europa Centrală, care avea intelectuali adevăraţi, şi care nu s-a produs la noi, care aveam doar imitatori sau *dandies*. Jessica Douglas-Home a remarcat nemulţumirea unor disidenţi intelectuali care, invitaţi la un cocktail la ambasada britanică în anii ’80, se întrebau cine e Vasile Paraschiv şi de ce e invitat în acelaşi timp cu ei. Al treilea a fost principiul naţional, de care am fost privaţi prin retragerea trupelor sovietice de la noi. Aşa se face că, în timp ce în Ţările Baltice sau Polonia revoluţia anticomunistă a fost şi una de eliberare naţională, printr-o simplificare, la noi ea a căpătat caracterul mult mai infect al unui război civil. Alţii au aruncat afară din ţară comunismul asiatic, vorba lui Kundera, noi am rămas cu el pentru că era indiscutabil indigen spre sfîrşitul său, cu tot efortul de a-i blama pe Pauker sau Roller. În primul an al comunismului, la noi partidul s-a umflat cu vreun milion de adepţi, să nu ne iluzionăm că erau doar alogenii. Fără solidaritate socială şi elan naţional, condusă doar de dorinţa unui trai mai bun, Revoluţia noastră a fost de la început bearcă, pentru că la un trai mai bun poţi ajunge pe căi felurite, prin subvenţia gazului casnic, ca în Belarus, sau pe calea vreunui joc piramidal, ca în Albania, sau prin privatizare cu vouchere: *matter of policy, no longer of politics*. Dl Iliescu a căutat a treia cale pe care deja nu o găsiseră reformiştii gulaş din Ungaria în deceniul opt şi o bună parte

din deceniul nouă: şi să ne spună mersi că ne-am mobilizat pînă la urmă contra lui, că altfel o mai căuta şi azi.

Dincolo de cauzele astea mari şi structurale, cauzele care ţin de acţiunea umană au fost de asemenea în defavoarea noastră. Partidei noastre i-au lipsit şi înţelepţii, şi oamenii de acţiune. Am colaborat excelent, peste diferenţa de generaţii, cu domnii Banu Rădulescu, Ticu Dumitrescu şi Vasile Paraschiv, dar dacă era să strîngem pe cei pe care aş fi preferat să-i avem alături faţă de cei care mai degrabă stricau cauzei noastre am fi rămas o mînă de oameni. Cum să faci partid cu Roxana Iordache, Victor Roncea şi alţii ca ei? Ani de zile m-am întrebat dacă nu cumva ne-a infiltrat Securitatea cu tot felul de radicali cretini, ca să ne compromită, acum dau din umeri: am văzut prea multă prostie şi egoism în România ca să cred că e opera Securităţii. Între timp, oameni legaţi de fostul regim au privatizat ei anticomunismul, cu succes, şi aşa au ajuns nepotul Gizelei Vass urmaşul Brătienilor, diverşi cetăţeni de la „Ştefan Gheorghiu“ purtători de steag, copii de stalinişti cronicarii prietenilor lor de familie şi autori de Cîntarea României producători ai Memorialului Durerii. Cauză să fie, că servitori se găsesc! Şi una peste alta, nu am ieşit aşa de rău: că puteam să avem transpusă în viaţă iniţiativa din 1990 a lui Mihnea Gheorghiu de a transforma Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice (un departament al Secţiei de Propagandă a Comitetului Central) în Academia de Ştiinţe Morale. Dat fiind că s-a găsit cine să se opună, ne-am ales doar cu Mihnea şi alţi cîţiva membri în Academia mare, din care nu a fost nimeni expulzat, cu excepţia perechii Ceauşescu, prin împuşcare. Noroc cu Curtea de la Strasbourg, care a rezolvat discriminarea făcută Partidului Comuniştilor Nepecerişti de către statul român, care nu permisese, în zelul său, înscrierea acestor singuri comunişti oneşti şi pe faţă.

O revoluţie este, în accepţiunea tocquevilliană, o bătălie între o elită nouă şi una veche. Elita nouă nu exista, deci nu prea avea cum să cîştige. Fărîmele ei erau mai degrabă penibile. Excepţie făcînd presa, care a atras repede tot ce era bună energie şi dorinţă de a emula un model occidental. În 1998, eram măcar în ceva favorizată la TVR faţă de Andrei Pleşu la Externe pentru că eu puteam găsi înlocuitori pentru crainicii lui Ceauşescu în noua generaţie de ziarişti mai uşor decît el să înlocuiască vechii diplomaţi cu alţii noi. Vorba lui Petru cel Mare, nu erau oameni! Cînd a fost nevoie de efort la integrarea europeană, întrebaţi-mă cu cine am lucrat în lobby-ul extern şi cine a dus greul cîţiva ani mai tîrziu. Răspuns: cu vechi şi noi securişti din Externe, ei au fost mai eficienţi şi mai capabili de mobilizare *across party lines*, în vreme ce parveniţii noştri erau în căutarea unei rente, cu sau fără jacuzzi.

În rezumat: mi-a plăcut să-i dau afară pe Roşianu şi compania teveristă (de altfel, unii cred că au făcut un salt în carieră cu acea ocazie), am strîns multe mîini de foşti comunişti de vîrsta a treia la demonstraţia pro-Monica Macovei din 2007, oameni cărora le port o profundă stimă şi recunoştinţă, în vreme ce prietenii mei anticomunişti s-au trezit abia azi să o apere (pe Elena Udrea), nu am nici un interes în dezbaterea profundă dacă Emil Constantinescu sau Traian Băsescu a fost liderul anticomunist mai bun, ştiind că de abia am supravieţuit leadershipului celor doi, sau cine dintre Marius Oprea sau Vladimir Tismăneanu e mai îndreptăţit să fie purtătorul de cuvînt al taberei noastre. Asta e ca şi monumentul din vîrful dealului la Nucşoara, pe care scrie că acolo au fost nişte luptători anticomunişti (mic-mic), cărora li s-a făcut un monument din bugetul Ministerului Lucrărilor Publice (mai mare), în timpul preşedinţiei luminate a lui… (cu caractere enorme). Dacă ăsta e anticomunismul nostru, eu

cer să fiu scuzată din el, fără a mai avea nimic de adăugat.

Regele şobolan

Nu îl cunosc pe un domn destituit cu mare scandal de la serviciile secrete ale Internelor, deşi fusese placa turnantă a mai multor regimuri la rînd, nu i-am căutat nici măcar biografia pe Wikipedia, dacă o avea-o, dar ştiu destul cît să vă propun un model pentru înţelegerea unor asemenea situaţii. Nu vă ascund că mi-a fost sugerat de marea fojgăială care se petrece zilele astea, ale cărei zgomot şi miros pătrund oriunde te-ai ascunde, precum putregaiul din cala unui şlep vechi şi plin de şobolani, oricît ai pretinde că eşti pe punte la aer curat şi nu participi la toată agitaţia.

Votantul de rînd îşi face iluzia că un partid care vine la guvernare are un fel de pregătire şi că e destul să scoată din sertarul de la Resurse Umane CV-urile celor pregătiţi în domeniul A sau B, mai ales după ce poziţiile de miniştri, care sînt politice, s-au dat deja. Dar nu e deloc aşa. Nu există sertare de CV-uri, şi oricum nu sînt puse pe specialităţi. Există doar liste de persoane care au făcut servicii şi care nu stau la locul lor de pe listă, ci se împing mai tare sau mai încet, şi nu neapărat într-o direcţie anume, ci în fiecare zi unde au auzit că încă nu s-a dat. Au o listă de pe care taie mereu, cînd primesc telefoane cu ştiri proaste, cîte ceva. S-a dat secretariatul general? Ghinion. Şi ultimul secretariat de stat la dezvoltare? Atunci poate o agenţie. Oricare. Sau rezervă la Parlamentul European. Sau consilier la X sau la Y. Şi mai interesant, listele nu sînt exclusive de partid. Poţi fi pe mai multe liste. În plus, există şi liste private, nenumărate, ai căror patroni sună la partid pentru

clienţii lor. Şi mai sînt şi întreprinzătorii particulari: firele de telefon sînt înroşite; eterul e bruiat de apeluri; uşile noilor demnitari sînt literalmente luate cu asalt de oameni care vin să se autopropună.

Asta e prima parte a modelului, reţeaua. Reţeaua se deosebeşte de o asociere oarecare pentru că nu găseşti la baza ei acel criteriu inteligibil de asociere pe care îl caută detectivii în filmele poliţiste: să zicem că toate cazurile sînt de avocaţi, sau de mame care au copiii la aceeaşi clasă de balet, sau de persoane cărora le plac cvartetele lui Beethoven. Criteriul de asociere din reţea este pură istorie, şi adesea istorie secretă: cine ce a făcut pentru cine într-o ocazie precedentă şi în schimbul a ce. Hai să spunem că există o calitate de bază, o anumită natură tranzacţională, dar nu e musai, că viaţa mai strică adesea ce a făcut natura. Sau că unii din membrii reţelei sînt ofiţeri acoperiţi, dar nici asta nu e obligatoriu. Am văzut şi teologi şi istorici de artă şi intelectuali de frunte care practicau şi practică reţeaua cu dedicaţie, şi aş jura că sînt perfect civili şi nu le-a injectat nimeni ca în filmele de duzină un cip de modificat comportamentul.

A doua parte a modelului ţine de coabitarea îndelungată a reţelelor într-un spaţiu mic, în care schimburile sînt frecvente şi spaţiul de manevră limitat. Aşa se face că membrii reţelei se unesc printr-o încrengătură tot mai strînsă, aşa cum cozile şobolanilor închişi într-un spaţiu mic riscă la un moment dat să se înnoade una de alta. Animalul rezultat învaţă să trăiască într-un fel de colectivism necunoscut indivizilor obişnuiţi. Nici un membru nu mai poate face mişcări bruşte fără a-i zdruncina pe ceilalţi. Nimeni nu se mai poate angaja într-un tunel îngust sau sări peste un şanţ fără să gîndească că restul încrengăturii îl poate trage la fund sau se poate bloca în uşa îngustă. Deşi şobolanii sînt reputaţi pentru agresivitatea lor

în grup, în reţea ei doar se muşcă feroce, dar au grijă să nu se ucidă, că ar continua să tîrîie după ei şi cadavrele morţilor ale căror cozi sînt fatal înnodate de ale lor. Acestui animal cu multe capete şi legat prin cozi i se spune regele şobolan. Şi el este dominant nu doar în politica noastră, ci şi în mare parte din viaţa noastră publică.

Fireşte, deşi formulează problema altfel, experţii străini sînt perfect conştienţi de acest lucru. Nu e nevoie să te naşti prin România ca să constaţi că există un anume tip de legătură între mai toţi oamenii cu cariere în sectorul public la noi, o vulnerabilitate secretă (dar nu pentru toată lumea). Li s-a prins coada în ceva! Dar dacă eşti expert, ai să faci o regresie şi ai să ajungi la concluzia că oamenii cu funcţii mari la noi sînt selectaţi mai degrabă dintre cei cu pregătire precară, care au schimbat multe poziţii, au unul sau mai mulţi patroni cu care sînt asociaţi, conduc un Jeep negru sau au o poşetă Versace şi aşa mai departe. Pot rezuma toate regresiile astea într-o singură variabilă: au şanse să acceadă mai degrabă şobolanii decît oamenii. Şi pe urmă vin soluţiile. Să facem reguli de concurs, să facem birou de resurse umane, să ne pavoazăm cu reguli şi *résumé*-uri. Numai eu în cîte discuţii la Banca Mondială am stat pe tema asta şi cîţi bani am văzut dîndu-se pentru a scoate bestia din sectorul public. Partea slabă a tuturor acestor programe e următoarea: nu se explică prevalenţa şobolanilor prin absenţa serviciului de deratizare (deci e destul să facem unul şi am rezolvat), ci absenţa sectorului de deratizare se explică prin faptul că investiţia trebuie aprobată de şobolanul-rege însuşi. În acele zone din România care se luptă cu piaţa vă asigur că avem secţii de resurse umane, că nu am putea trăi fără oamenii specializaţi pe care îi vînăm cu toţii. Numai ca să fii secretar de stat, director sau consilier, poţi să îţi permiţi să nu te pricepi la nimic.

Ca atare, nu vă lăsaţi emoţionaţi de scandalul Ardelean sau altele care îi vor urma. Şobolanii se muşcă între ei, dar fundamental rămîn uniţi. Nu e nimic decisiv în gălăgia asta şi, minus o deratizare generală, orice gest e timp pierdut.

Democraţie pentru nesimţiţi

Fac pe marginea desktopului meu o schiţă pentru un curs pe care o să îl ţin la anul într-o universitate occidentală. E un curs despre democraţie, dar, cum nu am chef să fac un curs clasic cu ce e ea şi cum se măsoară, planul este să îl transform într-un curs despre provocările contemporane la adresa democraţiei. Fundamentalismul religios. Populismul. Naţionalismele şi multietnicitatea. Corupţia. Teroarea şi războiul. Cînd m-a sunat Mircea Vasilescu de la *Dilema veche* mi-am dat seama că aş putea, cu voia dvs., să adaug, ultima pe listă, nesimţirea ca ameninţare la adresa democraţiei.

O să credeţi că mă refer poate la personajele strident negative care populează democraţia noastră. La Felix, care avea tupeul să invite intelectualii români la masă în anul 2003 ca să-şi arate preocuparea faţă de starea deplorabilă a societăţii civile. La Şerban Nicolae, care a sărit la un talk-show în care îl tăiam de la vorbă pe vechiul scînteist Sergiu Andon, sugerînd că mai bine aş fi scris şi eu la *Scînteia* (nu m-or fi recrutat că nu aveam destul talent), uitînd de imaginea noului PSD. La Andon, care răcnea la mine că nu de asta a făcut el Revoluţia (!), ca Macovei să calce în picioare drepturile omului. La Bogdan Chirieac, autor de informări la Secu, care şi-a permis să facă bancuri pe seama organizatorilor mitingului pro-Macovei fără să bage de seamă că organizaseră

mitinguri şi anti-Ceauşescu. La Vadim, care s-a distrat grozav la demascarea comunismului. La Roncea şi Severin, aceşti Ţiuici şi Ţiuilă din avangarda luptei cu societatea civilă. La Morega, Manţog, Tărăcilă, Stănoiu, Niculicea şi aşa mai departe.

Dar nu mă refer la ei. În ultimii şaptesprezece ani am văzut atîtea otrepe, unele cu gura mare, că mi-am format principiul că rîma o striveşti scurt, fără să contribui la publicitatea pe care şi-o face. Una peste alta, văd că am ajuns zilele cînd Adrian Năstase scrie mai des despre mine decît eu despre el, aşa că am mai avut şi noi unele succese. Problema noastră, după părerea mea, nu stă deci în faptul că unii actori ai democraţiei noastre folosesc instituţiile ei în scopuri exclusiv rele. Asta se întîmplă peste tot, azi teroriştii antrenează oameni profitînd de libertatea Internetului. Cu alte cuvinte, problema noastră nu este că există răul. Ci că în faţa răului stau o mînă de oameni, în indiferenţa cvasigenerală. Ca şi în timpul lui Ceauşescu, am adesea impresia că sîntem ca un oraş ameninţat de inundaţii în care cîţiva oameni cară saci de nisip pentru baraj, în vreme ce restul nu doar că merg la mall şi la discotecă ca de obicei, dar pe drum se uită la constructorii barajului şi îi califică drept nişte imbecili care au voluptatea perversă să transpire cînd ar putea şi ei să se descurce ca toată lumea. Bineînţeles că imbecilii sînt ceva mai numeroşi ca înainte de 1989. L-am dus cu maşina pe bărbatu-meu, care insista să voteze contra modificărilor constituţionale din 2003, blestemîndu-l copios pentru ocolul de la aeroport pe ploaie, ca să îmi spună a doua zi, încîntat, că au votat contra vreo nouă la sută: „Pe vremea lui Ceauşescu eram sub unu la sută!“. Am numărat semnăturile de la mitingul pentru Monica Macovei, am fost o mie şapte sute de oameni. Am fost la Timişoara la aniversarea de 17 ani a Proclamaţiei, cu foşti revoluţionari, muncitorii de

la Braşov, sindicaliştii liberi de la Ploieşti, ceva studenţi la ştiinţe politice de la Universitatea de Vest, cu totul vreo trei sute de oameni. Atît. Poli Timişoara sau Steaua stau mult mai bine decît noi.

European Values Survey confirmă temerile mele. Sub 1% din români sînt membri în orice fel de asociaţii caritabile şi sub 3% dau din timpul lor liber pentru orice activitate obştească. Distanţa dintre cei care spun că Dumnezeu e important în viaţă şi cei care dedică timp unei activităţi pe lîngă biserică e cea mai mare de pe glob, sîntem nişte creştini pur nominali. Nu vă mai spun cîţi români dau bani în scopuri caritabile sau consacră timp pentru îngrijirea bătrînilor din propria familie, că o să vă storc lacrimi. Chiar activităţile cetăţeneşti care iau puţin timp nu sînt populare: 11% din români au semnat o petiţie, cu vreo 30% în plus care declară, bravi, că ar semna una dacă le-ar ieşi în cale şi i-ar trage de mînecă. Pentru comparaţie, 68% din belgieni au semnat ceva anul trecut, 73% din canadieni, 63% din elveţieni şi 83% din suedezi. Şi, mă scuzaţi, intră aici şi petiţiile autointeresate, ale celor care altfel nu se mobilizează niciodată pentru o cauză altruistă, precum tinerii noştri cineaşti cărora puţin le pasă că Tudor Giurgiu sfidează legea dacă le dă lor bani. În ce priveşte participarea la o demonstraţie legală, numai 14% dintre români au făcut aşa ceva, enorma majoritate însă în demonstraţii sindicale pentru creşteri de salarii. În Belgia, cifra e de 36%, în Danemarca de 30%, în Suedia şi Germania de 27%.

Dacă mă uit în graficele de audienţă, văd şi de ce. Dan Diaconescu conduce de mult pe tronsonul orar al lui Turcescu, acum văd că şi Gâdea şi Cristoiu încep să urce. La librăria mall-ului nu se vînd ziare deloc, numai reviste glossy. Şi per total rata celor care se uită la ştiri sau cumpără ziare a scăzut în ultimii ani la cea mai mică din UE, şi accesul la Internet nu compensează. Cînd văd cine

scrie pe forumurile de presă îmi dau seama că, încet dar sigur, mare parte din publicul nostru, activ şi angajat, s-a mutat de fapt în Occident şi ia parte la dezbatere de acolo, deci nu îi putem aduna aici. Cei care au rămas acasă, acei *mall people* care cumpără la Irina Schrotter şi citesc cel mult *Academia Caţavencu*, nu au cum să se mobilizeze contra lui Voiculescu, chiar dacă nu-l plac, au crescut în spiritul că angajarea e ruşinoasă, că singura formă *cool* de protest e băşcălia şi că oamenii dezinteresaţi, care îşi periclitează cariera şi liniştea ca să spună „nu“ măcar azi (din ruşine că nu au făcut-o înainte de 1989), sînt pur şi simplu nişte fraieri de tot rîsul.

Or, aici e problema. Dacă exportăm masiv tinerii cărora nu le place România cum e azi, mă tem că rămînem cu ceilalţi. Generaţia Revoluţiei îmbătrîneşte, şi în jurul nostru văd rareori pe cineva sub 35 de ani. Democraţia pe care am construit-o rămîne a pensionarilor securişti să o călărească în frenezia lor senilă şi a multor nesimţiţi care preferă să se uite în altă parte, în loc să ne dea o mînă de ajutor ca să-i tragem jos de pe cai.

Cu cine construim capitalismul

Ultimul raport al Competitivităţii Globale plasează România lîngă Zimbabwe la capitolul „capacitate de a atrage şi păstra talentele“. La capitolul favoritism guvernamental al firmelor sau la risipa de fonduri publice din cauza clientelismului, stăm mai rău decît Kîrghîzstanul. Curtea Europeană a Drepturilor Omului ne somează să dăm în sfîrşit proprietarilor compensaţiile pe care le-am promis cînd am hotărît că nu le dăm proprietăţile înapoi. La ce va servi acest avertisment nu se ştie.

Precedentele decizii ale Curţii au împins spre restituţie în natură, dar legea Voiculescu a fost trecută pe faţă contra lor, deşi deciziile CEDO sînt obligatorii pentru statul român. Din iunie s-a pus un anunţ pe site-ul Agenţiei Naţionale pentru Proprietate că nu sînt bani şi se suspendă orice plată pînă la jumătatea anului viitor. Cum merg activele vedem. Care a fost pentru economia românească costul instabilităţii proprietăţii rurale şi urbane în ultimii 20 de ani e incalculabil, dar a fost enorm. Şi încă nu l-am plătit pe tot. O parte importantă din diferenţa de performanţă dintre Polonia şi noi e aici.

După 20 de ani, capitalismul nostru nu a reuşit să aşeze temeinic nici una din temeliile sale fundamentale. Competiţia e încă viciată de actori privilegiaţi. Proprietatea nu e încă sigură. Cît despre lege – o mare parte din deciziile CEDO privesc neimplementarea unor hotărîri judecătoreşti finale, testul unui stat de drept, şi nu e vina magistraţilor de data asta. La toate aceste capitole, din indicatorii parţiali pe care îi urmăresc eu, noi am făcut progrese, cu alte cuvinte a fost şi mai rău acum zece ani, dar nu suficient. Nu suficient, şi nu există destulă forţă în societate pentru a canaliza un efort mai mare în direcţia asta. În zilele din urmă, investitorii străini exasperaţi s-au apucat să ne facă planul de guvernare, o acţiune fără precedent. Exasperarea publică e aşa de mare, că lumea ar fi fericită să fim conduşi din afară, dacă ar face CEDO un cartel cu investitorii străini şi Comisia de la Bruxelles românii i-ar vota pe loc. Şi nici eu nu prea văd cine ar putea altfel opera tăierile necesare în sectorul public cu obiectivitatea şi priceperea care se impun. Din păcate, nu avem un ocupant străin, precum Kosovo, unde cinci miniştri au fost umflaţi pentru corupţie de forţa de poliţie internaţională anul trecut, sau ca Germania de Est, unde la reunificare au fost daţi afară pînă şi istoricii de la Universitatea Humboldt, în totalitate:

pentru că nu au spus tot adevărul în timpul regimului comunist. Nu a stat nimeni să se uite la explicaţiile lor că de fapt făceau rezistenţă culturală. S-ar fi putut face ingineri sau medici dacă nu voiau să mintă.

Introducerea pieţei libere nu aduce de la sine o organizare socială de tip modern, adică o guvernare imparţială, un stat de drept, un sector public guvernat de o abordare impersonală şi nu de cumetrii etc. Mare eroare am făcut să credem că din prima emană a doua, că e destul să liberalizezi preţuri şi să privatizezi întreprinderi. Desigur, ştim că ţările cele mai dezvoltate din lume au şi una, şi alta, dar a presupune că prima este cauza suficientă a celeilalte e o greşeală. Anglia, patria ideologiei capitaliste, a trebuit să taie capul unui monarh ca să-i înveţe pe urmaşi că statul nu are dreptul să rechiziţioneze după bunul plac ca să-şi plătească regele datoriile. Mai nou, unii istorici argumentează că Adam Smith nu *descria* un sistem care exista deja în Anglia secolului al XVIII-lea, piaţa liberă, ci *pleda* pentru a limita parţialitatea statului în favoarea unor actori economici, care era regula, nu excepţia. A trebuit un enorm scandal, cu totul similar celor de azi, cel al Companiei Indiilor, la care statul a trebuit să plătească din bugetul public pierderile unor actori privaţi (jumătate din parlamentari erau acţionari) atunci cînd această companie s-a dezumflat la bursă, ca să se schimbe ceva. Comercianţi şi oameni politici au luptat decenii ca să impună norma în care statul e neutru şi nu favorizează nici un interes economic privat, iar de la acceptarea formală a normei la generalizarea ei practică au mai trecut cel puţin o sută de ani.

Democraţia nu elimină de la sine captura statului de către interese private. Monopolul e înlocuit de o competiţie între grupuri: cine cîştigă, spoliază statul şi guvernează generînd rente (posibilităţi de cîştig privat cu riscuri acoperite de

stat) către clienţii săi. Acesta e modelul pe care eu îl numesc clientelism concurenţial şi dl Iliescu capitalism de cumetrie, un regim nemodern, în care distribuţia bunurilor publice nu e impersonală şi egală, ci particulară şi personală. Spune-mi cine eşti ca să-ţi spun cu ce te alegi. Şi e un regim stabil, nu de tranziţie, care atinge un anumit echilibru greu de clintit. Sînt ţări prin America Latină care sînt de zeci de ani incapabile să iasă din situaţia asta şi să facă pasul spre un regim modern, în care distribuţia are loc pe baza universalismului etic, toată lumea are şanse egale de a căpăta ceva la merit egal şi aşa mai departe. Exemplele istorice nu sînt tocmai încurajatoare. Într-o carte recentă (2009), laureatul premiului Nobel Douglass North argumentează, împreună cu colaboratorii săi, că starea naturală este tratamentul discreţionar şi o ordine socială închisă, şi nu acest tip de capitalism occidental bazat pe universalism etic şi competiţie egală, care e doar o excepţie istorică, generată de mentalitatea calvinistă. Piaţa a existat întotdeauna – am avut şi piaţă de sclavi. Dar *capitalismul nu este, din păcate, o cale de a face ordine în lume în mod natural şi de a crea o relaţie modernă între un stat şi societatea sa. El e, dimpotrivă, rezultatul unei asemenea relaţii. El nu construieşte cît trebuie construit*. Dar de către cine?

Intrarea României în Uniunea Europeană a fost tot timpul concepută de oameni ca mine ca o formă de ocupaţie străină, deşi, desigur, nu am spus asta în fiecare zi şi la fiecare oră. Nu era nici o şansă să modernizăm România în afara unor constrîngeri externe importante, şi de asta cînd îi aud pe alde Baconschi că vor ca România să nu se mai poarte ca o ţară candidată, ci ca una cu drepturi egale, nu pot decît să mă îndoiesc de sinceritatea lor de reformatori ai statului. E mai important să ţinem moţul sus sau să ducem proiectul la capăt? Una cu alta nu merge. Dacă nu

ar fi ameninţarea că nu intrăm în Schengen, ultima constrîngere europeană rămasă, ANI murea la vîrsta fragedă de un an, iar pe rromii nemilos expulzaţi de francezi cred că îi trimiteam înapoi de la graniţă. La marele eveniment european de nivel înalt despre problema rromilor de săptămîna trecută erau mai mulţi străini decît români, Europa era reprezentată de un comisar, iar puterea noastră a trimis un ungur, minorităţile cu minorităţile, în rest subiectul nu interesează pe nimeni. *Deşi, vorba aceea, o să fim o mare naţiune nu cînd o să avem o catedrală mare, ci cînd nu vom mai expedia în masă cerşetorii noştri să paraziteze sistemele sociale ale altor ţări*. Faptul rămîne că şi puţinul pe care îl facem nu l-am face dacă nu ar fi europenii să ne împingă.

Şi atîta nu e suficient. Fără o cerere internă mai mare a unor reguli diferite ale jocului, fără un angajament şi o participare reală a unor zone mult mai largi din societate decît cîteva ONG-uri şi cîţiva ziarişti, de exemplu din zona de afaceri, lucrurile nu se vor schimba. Dacă nici un partid politic nu pare să aibă mare potenţial în a rezolva situaţia, ţinîndu-se de congrese şi lansări care mai de care mai inutile, este şi pentru că presiunile pe aceste partide, la nivel naţional şi la nivel local, sînt atît de modeste.

Cine a inventat mogulii

Daţi-mi voie azi să explic istoric şi instituţional de ce presa noastră e unde e. Nu o fac prima oară. Că dincolo de ticăloşie, securişti, cristoi, tuci şi aşa mai departe există două explicaţii fundamentale. Şi cîteva fapte istorice.

Prima explicaţie a situaţiei presei româneşti se referă la momentul apariţiei ei – aş putea spune

inventarea, cînd îmi amintesc de aventurile noastre, cum am tipărit noi pe credit pe 22 decembrie *Opinia studenţească* pe rezervă de hîrtie din tipografie a ziarului partidului *Flacăra Iaşului* şi cum mi-am scris editorialul în noaptea mea de gardă la urgenţe de Crăciunul anului 1989, noaptea cînd a fost împuşcat Ceauşescu şi nu mai aveam nici un tub de oxigen.

1989, asta era cam tîrziu însă ca să inventezi o presă liberă în viaţa unei naţiuni, chiar dacă în ea eram destui tineri dedicaţi şi chiar ceva adulţi care la acea vreme credeau că se poate – Băcanu, Nistorescu, Roşca Stănescu, Tănase. Nu ştiam nici unul dintre noi atunci, dar nu mai era mult pînă să se inventeze Internetul. În 1990, mînaţi de pasiunea libertăţii, am făcut tiraj de 100 000 de copii la *22*, revistă foarte intelectuală, cu o pauză de mineri, şi credeam că o să o ţinem aşa veşnic. Presa era toată de calitate: la *Tineretul Liber* şi *Adevărul*, ziare comunistoide, se răsculau alde Cristian Tudor Popescu şi părea că vin şi ei în partea liberă a presei. Dar nu a durat mult. Cu tabloidizarea lui Cristoiu şi inventarea unor ziare ca *Infractorul*, noroiul s-a întins repede. La fel, falimentul. Am fost martor – şi participant – la prăbuşirea presei noastre cu adevărat libere, cea care nu trăia din şantaj şi publicitate de stat. I-am tras de mînecă, eu şi destui alţii, pe oamenii politici ai vremii, cei de partea democraţiei.

Nimeni nu a făcut nimic, au stat şi s-au uitat cum banii Securităţii încep să cumpere presa. Prin anul 2000 se terminase deja de mult. Tot cam pe atunci, doi colegi academici – Hallin şi Mancini – au publicat o lucrare despre istoria presei. Concluzia: ţările în care se citeşte presa suficient ca să existe o piaţă sînt doar cele în care se citea destul şi deci s-au stabilit aceste obiceiuri la începutul secolului XX. Pe atunci, diverse mici ţări protestante – Danemarca, Finlanda, Estonia (!!!) – erau deja la un procent de alfabetizare de 90% şi

citeau ziare tot în proporţia asta. Noi eram în proporţie inversă (87% analfabeţi) şi, desigur, nu citeam. Nici nu aveam ce, gazetele la acest tiraj nu pot trăi decît din şantaj, ca în *Ultima oră* a lui Sebastian.

Nenorocirea e că acest decalaj, arată modelul lor statistic, nu se mai recuperează, oamenii care învaţă să citească mai tîrziu nu se apucă să şi citească ziare (la noi, cu comunismul, nici nu ar fi avut ce); dimpotrivă, odată cu apariţia Internetului, numărul de lectori se erodează şi mai mult. Ca să fie pe înţelesul tuturor, ca şi intelectualii, nu doar tinichigiii, pot spune lucruri cu consecinţe practice: în această ţară a noastră presa care nu e pur *entertainment* nu va fi niciodată decît o afacere păguboasă, iar după apariţia Internetului devine şi mai păguboasă. Presa de calitate va trebui întotdeauna subvenţionată la noi în ţară, nu vom „ajunge din urmă“ Suedia sau Japonia, unde orice om e abonat la un cotidian, unii la două. Şi dacă numai mogulii sînt dispuşi să piardă bani în presă, iar alţii vor să-şi cheltuiască la Monte Carlo profiturile din monopolul marmurii, asta e viaţa.

Presa e doar a unora. Şi toţi lucrează la ei. A doua cauză structurală a situaţiei proprietăţii în presa noastră ţine de rolul statului în această tranziţie. Un studiu în 68 de ţări al Băncii Mondiale arată că se oligarhizează acele economii unde statul eşuează în a-şi face datoria de protector al proprietăţii. Ce înseamnă asta? Că investitorii mai mici şi care nu pot recurge la mijloace proprii de protecţie a proprietăţii lor – confiscată şi suprataxată de stat şi atacată de alţii – se vor retrage, lăsîndu-i pe unii mai mari care au această forţă. Cine a trăit primul deceniu de presă liberă la noi ştie că aşa s-a scris istoria: cu sugrumarea difuzării de presă, cu monopolul Letea, cu firme proprietate de stat 90% din economie şi care dădeau publicitate numai unde aveau ordin. Cum s-a ajuns ca reţeaua de presă a *Opiniei studenţeşti*,

care avea nu ştiu cîte ziare locale, să fie cumpărată de dl Vîntu? De ce a căzut ziarul *Gîndul*, ca şi alte cooperative de acest gen?

Cum au apărut mogulii privaţi? Cînd statul, care sufoca presa mică şi independentă cu taxe, lăsa doar oameni gen Sârbu să şi le amîne cu anii, pe Voiculescu să cumpere energie ieftin de la stat şi să o revîndă cu profit, pe Vîntu să facă FNI. Şi azi gazetele, de la *22* la *Evenimentul Zilei*, riscă să dea faliment avînd milioane de euro la Rodipet, firmă de stat, care nu plăteşte! Trocul influenţă contra protecţie privilegiată a apărut prin 1996, ultimul an de glorie al presei libere şi primul an de moarte al ei. În 1997 deja presa avea moguli care participau la licitaţii şi ale căror ziare nu mai făceau decît trafic de influenţă; chiar dintre adulţii primei generaţii. Unde era în 1998, an dramatic pentru oligarhizarea presei noastre, Traian Băsescu, care a descoperit că e rea de-abia azi, cînd are de suferit din cauza ei? Se bucura că dă în Emil Constantinescu sau în Roman, şi nu în el.

Sorin Roşca Stănescu îi era amic. Unde era Constantinescu? Amic cu Horia Alexandrescu, deşi începea să se prindă că a făcut o greşeală: băieţaşii protejaţi ca el, gen Varujan Vosganian, tolerau FNI să zburde, deşi căderea lui avea să antreneze tot regimul. Unde erau băieţii de la *Academia Caţavencu*, amicii mei? Poate de partea mea, care eram în proces cu Sârbu (mă dăduse în judecată cu titlu personal, pentru că îndrăznisem să îi cer datoriile către TVR, bani publici). Nici vorbă, erau contra! Nici nu mai ştiu de ce şi nici nu mai contează dacă au fost infiltraţi sau, pur şi simplu, prostiţi de gelozie! Bătăliile mari s-au dat atunci şi s-au pierdut tot atunci. Totul a devenit pseudo după asta: Clubul Român de Presă, care ar fi fost mai inspirat numit Clubul Oligarhilor şi al ţuţerilor lor, ca arbitru al eticii. Agenţia de Monitorizare, alternativa, cu intenţii bune, repede devenită un cuib de vînători de finanţări. Televiziuni devenite

organe de propagandă şi ziare expediate la tiraje nepericuloase.

Adresîndu-se unor jurnalişti în anul 2008, Traian Băsescu a spus că statul nu se amestecă în presă. Aceasta s-ar putea deci bucura pe deplin de libertate şi, implicit, problemele pe care le are sînt doar ale ei. A lua astfel ca un dat situaţia presei, a presupune că, spre exemplu, corupţia sau oligarhizarea patronatului în presă se datorează vreunui eşec al pieţei este o gravă eroare. Ceea ce vedem este un eşec al statului, şi ca atare există un număr de lucruri indispensabile pe care doar statul le poate face pentru a începe o terapie. Merită oare? Categoric, da. Nu o să avem o clasă politică mai bună, nu vom avea un stat mai respectat, nu vom avea instituţii cu autoritate pînă cînd presa nu va exercita, în majoritatea ei, un discernămînt similar celui din presa occidentală. Informarea de calitate a cetăţeanului este un bun public şi necesită, ca atare, o politică publică. Statul este cel responsabil de funcţionarea instituţiilor, fără care piaţa nici nu e posibilă. Îţi dai imediat seama că e ceva anormal la noi cînd vezi emisiuni organizate să-şi bată joc de DNA sau de fisc, pe banii celor urmăriţi.

Prima sarcină a statului este deci să asigure funcţionarea adecvată a instituţiilor care au tangenţă cu presa, să reglementeze proprietatea, monopolul, competiţia, fără a se amesteca în ele. Primul lucru de reglementat la noi este acţionariatul din presă. Acesta trebuie să devină obligatoriu transparent, cu penalizarea celor care nu îl afişează sau folosesc intermediari. Al doilea lucru necesar este prevenirea concentrării care restrînge competiţia din presă. Mie nu mi-a venit să cred la ultimele alegeri cînd am descoperit că cele două exit-poll-uri sînt făcute de agenţii care aparţin celor două televiziuni care le difuzează. Nu mai există aşa ceva în nici o ţară din lume, nici dacă ar fi vorba de agenţii prestigioase, ceea ce nu

e cazul! Păi mîine ne putem trezi că ăştia se înţeleg care e rezultatul alegerilor, cam cum se înţeleg cine iese la „Zece pentru România“, dar cu o miză mult mai mare. E de neconceput ca un singur trust de presă sau un singur patron să aibă şi televiziune, şi radio, şi ziar, şi agenţie de sondare a opiniei publice, mai ales după ce s-a ajuns la o asemenea concentrare în ultimii ani! Patronii vor întreba cum de pot trăi alte ţări fără asemenea legislaţie, e foarte simplu, acolo nu a devenit o problemă, nu s-a apucat Mafia să cumpere ziare şi televiziuni, ca la noi! Unde a existat această problemă istorică, de exemplu la americani, a apărut şi o asemenea legislaţie. În Franţa, patronii de audiovizual trebuie să aibă biografii la vedere, şi de cum îşi pierd onorabilitatea pe la fisc sau DNA sînt în pericol să îşi piardă şi licenţa. CNA, poate pentru că e în mîna opoziţiei, e singurul organism care mai face ceva la noi (uitam Consiliul Contra Discriminării, şi el un organism necesar, şi care e activ).

Al doilea lucru de făcut este protejarea şi stimularea difuzării de presă. Cum se face că după douăzeci de ani de tranziţie nu poţi face un abonament în România încît tu să fii sigur ca abonat că primeşti produsul pe care l-ai cumpărat, iar vînzătorul să fie sigur că îşi ia banii? Cine e idiotul care a făcut aproape un monopol privat din Rodipet? Există nenumărate variante de a stimula abonamentele, fie online, fie la produsul tipărit, dar toate se bazează pe capacitatea statului de a face respectate regulile. De exemplu, eu cred că presa de calitate trebuie să facă o înţelegere şi să paroleze conţinutul pe Internet, nu există altă variantă ca să o salvăm, dar asta nu se poate într-un sistem de plăţi electronice aşa de primitiv ca la noi (în Estonia cu cardul de identitate îţi plăteşti şi impozitele, şi parcarea la parcometru). Dar toate astea au soluţii.

Al treilea lucru de făcut este crearea unui standard de calitate. Asta am încercat noi pe

vremuri, la TVR, în 1997 şi 1998, cînd am adus traineri de la BBC care să facă sumarul ştirilor, după ani de zile în care acesta era telefonat de la guvern. După noi a ajuns repede iarăşi telefonat de la guvern. Dar cum totul se plăteşte, intervenţia repetată în media publică a dus la falimentarea acesteia. Găurile negre se umplu din bani publici. Unde mai mişcă cineva, ca la ştiri, controlul politic e drastic. Am asistat la două coaliţii impotente, care au uitat Agerpresul fără director, au lăsat la TVR să se calce legea în mod repetat în ce priveşte personalul, chit că va pierde procesele (dar mai tîrziu), au lăsat Radioul să se afunde, deşi în toate aceste instituţii există şi oameni buni, care strigă după reformă. Nu doar mediile publice însă, ci oricine poate dovedi că practică un jurnalism civic ar trebui să poată căpăta subvenţii din bani publici, ca în Germania. Dacă acest lucru e reglementat clar e mult mai bine să dai subvenţii la vedere presei de calitate decît să îi dai discreţionar publicitate de stat.

Finalmente, ziariştii aşteaptă probabil de la stat o formă de protecţie socială. Asta e cel mai greu de realizat, pentru că ei acceptă să fie plătiţi la drept de autor, ca să cîştige mai mult, tot aşa cum tot ei acceptă să lucreze în aceste trusturi fără nici o protecţie a integrităţii lor, imaginîndu-şi că poţi scrie ce vrei despre securişti chiar pe banii lor. Un număr mare de ziarişti sînt complicii situaţiei din presa noastră, sau ea nu ar supravieţui nici o zi. Alţii sînt victime. Ziariştii trebuie să treacă şi ei proba acţiunii colective, a capacităţii de a se solidariza civic şi de a sancţiona comportamentele inadecvate cum cer magistraţilor, nu cînd îi ajunge pe ei valul, ci în fiecare zi.

Pe vremuri am încercat să facem şi mai mult de atît, de exemplu să încetăţenim o şcoală de televiziune BBC la noi. Cred că am lăsat actele complet făcute, dar proiectul a murit, cum mor toate proiectele la noi dacă nu există un cîştig

direct pentru promotorii lor. Fiecare contribuie cu netrebnicia lui la netrebnicia generală. Cine ar putea fi, de exemplu, un campion plauzibil al reformelor schiţate mai sus? Răspuns: orice om politic. Mona Muscă a ajuns în topul popularităţii luînd cauze din astea şi urmărindu-le ani de zile. Orice membru al Parlamentului are acest baston în traistă. Dar, din nou dilema acţiunii colective. Nu mai bine plăteşti tu o bere, sau o diurnă, sau un calup publicitar ca să capeţi tratament preferenţial decît să încerci să schimbi ceva? Poate vine altcineva între timp şi rezolvă problema!

Problema e că la noi nu prea vine nimeni. Şi cine a venit mai demult, ca mine, a plecat între timp.

De ce nu avem lideri

Maşina stătea să explodeze după accident, cu motociclistul prins dedesubt. Ce a urmat aţi văzut probabil cu toţii, că imaginile de săptămîna trecută au făcut turul lumii întregi: un om a alergat să ridice maşina ca să scoată rănitul de dedesubt, strigînd la alţii să-l urmeze, şi lumea s-a repezit de pe trotuare, bărbatul cu chelie care făcea jogging, cei doi puşti cu aer de rapperi cu care te-ai fi temut să te întîlneşti noaptea pe stradă, gospodinele care au lăsat să cadă plasele cu preţioasele cumpărături, pînă la fata grasă care a alergat în ultima secundă aruncîndu-şi geanta şi toţi împreună au ridicat, cu riscul vieţii lor, maşina cu motorul arzînd şi au tras pe omul rănit alături. Scena asta surprinsă de un CCTV, o cameră de stradă, s-a petrecut în America, şi de asta îi iubesc eu pe americani, că oriunde în America s-ar fi întîmplat asta lumea tot la fel s-ar fi purtat, şi de asta 11 septembrie a fost o

nedreptate aşa de mare, un atac al unor animale contra civilizaţiei.

Dar să presupunem acum că această scenă nu se petrece în America, ci într-o ţară în care nu ştii cum se vor purta locuitorii. Cu toate acestea, trece pe acolo unul care se poartă ca un american – primul om, cel care aleargă să ridice maşina. Să îi spunem liderul. El vede că maşina nu poate fi ridicată de un om şi că altfel nu poţi extrage victima şi strigă după alţii. Aceştia însă nu au curaj să se apropie, pentru că maşina arde deja şi poate exploda, pentru că nu îl cunosc pe lider personal şi nu văd de ce s-ar lua după el, nici victima nu se ştie cine e şi dacă nu a ajuns acolo pentru că a condus neglijent, se grăbesc undeva la o treabă importantă şi aşa mai departe. Poate că unul, sau doi, sau trei sînt ceva mai buni decît atît şi totuşi se vor apropia. Dar în orice variantă în care liderul rămîne singur sau cei care vin să ajute sînt mai puţini decît numărul necesar care poate ridica o maşină – cinci, să zicem – liderul va sări în aer cu victimă şi maşină şi aceia unul, doi sau trei care s-au luat totuşi după el. Toate astea presupunînd că s-ar găsi liderul de la bun început…

Istoria cu maşina este o perfectă ilustrare a dramei acţiunii colective cu care se confruntă societăţile nedezvoltate, unde construirea unei mase critice pentru orice act care nu serveşte direct şi imediat interesul individual este extrem de dificilă. Hai să întoarcem povestea invers şi să presupunem că în loc de a salva un om e vorba de a linşa un om. Să zicem, un ţigan bănuit că a plecat cu găinile cuiva. Vă mai amintiţi istoria de la Hădăreni? Nu, că nu am pus-o în manuale să ne mîndrim cu ea. Să presupunem că hoţul e văzut de cineva, de gestionarul cooperativei acum închise, care îşi ia furca şi, chemînd pe alţii, se ia după el. Alţii iau şi ei ce găsesc prin bătătură şi vînătoarea se dezlănţuie, fugarul fuge pentru viaţa lui şi răstoarnă pe profesoara de muzică navetistă, care

încearcă să oprească gloata. Va reuşi, sau gloata o va călca în picioare? Vă las să răspundeţi ce vi se pare mai probabil, ştiind oamenii şi valorile.

În societăţile necivilizate, în care acţiunea colectivă fie nu există, fie are un caracter de asociere mai degrabă de nivel animalic (şi lupii vînează în haită), liderii se aleg dintre cei cu mai puţine scrupule, care şi-au cîştigat locul eliminînd pe cei din fruntea haitei care îi puteau pune în pericol, deci sînt lideri de tipul scenei doi. Lideri de tipul scenei întîi pot exista – dar nu vor reuşi să se impună, pentru că şi ei, şi puţinii lor susţinători, dacă există, vor fi extrem de expuşi. De partea cui aţi fi într-un western, a întregului sat care călăreşte după rancherul cel rău să jefuiască satul mexican care nu are puşti (cost – doar efortul calului, beneficiu – tot ce poţi apuca) sau pe John Wayne, care, de unul singur, le iese în faţă la cotitură şi le spune că nu e frumos? Lăsaţi, nu-mi răspundeţi.

Întrebarea de ce nu avem lideri e ca atare eronată. Avem cantităţi de lideri de pradă, de patroni pe care clienţii îi urmează ca să se aleagă cu ceva. Nu avem lideri de primul tip, pentru că nu avem susţinători de primul tip. Cine îl urmează pe unul care nu are nimic de dat, cel mult de cerut (un comportament exigent faţă de tine, care te pune la risc)? Cîţi asemenea lideri avem, nu îi păstrăm pentru că nu reuşim să formăm o masă critică în jurul lor. Nu spun că sînt mulţi sau uşor de găsit, dar ideea că în douăzeci de ani nu a fost nimeni e falsă. A fost mereu cîte cineva. Săptămîna trecută puteaţi citi pe www.romaniacurata.ro povestea doctorului Dorin Gabor. Iată un lider indiscutabil, care a reuşit să strîngă două sute de mii de semnături pentru creşterea bugetului pentru sănătate, să convingă autorităţile să aplice legea, să facă tot ce face un lider. Aţi auzit de el? Nici eu. Ştie cineva cum s-a finalizat cruciada pentru sănătate a doctorului Gabor? Aflaţi de acolo, dar foarte pe scurt: el a ajuns medic în Franţa şi

sănătatea a rămas tot cum era. E vina lui că a plecat? Nu: omul făcuse absolut tot ce putea şi ajunsese la capăt. Ce e preocupant e de ce nu l-am văzut pe pagina întîi sau în *prime time* la TVR sau la „Zece pentru România“. Răspuns: pentru că asociaţia din fruntea haitei de la noi colaborează, chiar peste linii ideologice, cînd e vorba de a controla accesul celuilalt tip de lider, care trebuie împiedicat cu orice preţ. Şi mulţi oameni se uită în altă parte la acest asasinat zilnic al puţinelor noastre resurse de a evolua. Că veni vorba, doctorul Gabor avea un coleg care îl seconda, Daniel Chelărescu, încă în România. Nu cred că a fost promovat vreodată ca lider de cineva.

Doctorul Gabor nu e singurul lider pe care l-am remarcat recent. Péter Eckstein-Kovács a făcut ceva spectaculos – şi-a atacat în acelaşi timp partidul, UDMR, de care depinde orice poziţie politică şi administrativă a unui maghiar la noi, s-a delimitat net şi clar de ideea de autonomie teritorială pe bază etnică, primul maghiar care o face, şi s-a despărţit şi de Traian Băsescu, pe motive de cianuri şi Roşia Montană. Asemenea riscuri şi le ia cineva rar la noi, doar ca să spună adevărul şi să afirme nişte principii. Cît s-a vorbit de Péter Eckstein şi de aceste poziţii ale lui? O zi, două? Mai mult nu. În schimb, aburelile lui Lăzăroiu, despre al cărui caracter nu face să vorbim, sînt discutate de luni întregi. În fiecare zi, oricine are ocazia să fie primul om, să oprească de exemplu porcăriile care se fac continuu şi peste tot la noi, abaterile de la normele teoretice ale universalismului etic şi pieţei libere (tratăm pe toată lumea la fel, dăm o şansă egală tuturor) să fie primul, sau al doilea, şi ideal al zecelea, care să spună că nu se mai poate. Aşa a ajuns Herta Müller să aibă necazuri cu Securitatea, că ea, intelectual german, lua partea muncitorilor români nedreptăţiţi. Şi la ce i-a folosit? Văd cărţile ei pe tarabe în toată lumea şi în toate limbile, dar în

România maşina a sărit demult în aer şi destinul ei literar a fost îngropat: cele mai înalte autorităţi au stabilit că nu are geniu şi că a luat premiu pe motive politice.

Péter Eckstein nu e un prieten de-al meu, deşi l-am urmărit de-a lungul anilor: dacă ar fi, nu aş scrie despre el că e un lider şi unul în jurul căruia merită să se coalizeze şi românii, şi maghiarii, un om de genul Johannis, dar poate mai bun. Eu nu îmi laud prietenii, găsesc că e conflict de interese, şi de asta e o afacere aşa proastă să fii apropiat de mine: vei fi tratat la fel de exigent ca toată lumea, dar laude publice nu ai să iei, spre deosebire de restul lumii. Cine supravieţuieşte acestui tratament ajunge departe, dar nu sînt mulţi. Mai adesea trebuie să fac contrariul: să atrag atenţia asupra unei imposturi, ipocrizii sau lipse de caracter flagrante doar pentru că toţi cei care ştiu tac şi toate poziţiile de influenţă ajung la nişte mizerabili.

Că avem oameni e atestat de succesul nostru în Occident. Numai în ultimul an, femei de mîna întîi, de atitudine şi caracter au ocupat poziţii cum noi nu am mai avut, în Comisia Europeană, la Banca Mondială, în presă şi universităţi, culminînd cu purtătoarea de cuvînt a NATO! Ce guvern s-ar putea face doar cu femeile astea, care au trebuit să plece din ţară ca să fie lideri! Uitaţi-vă cîte vedeţi la noi în vîrful piramidei şi întrebaţi-vă dacă au ajuns pe aceleaşi canale de merit…

Sistemul de promovare a valorilor o fi el corupt de moguli şi şefi de partide la noi (cu şeful statului în frunte), dar şi mulţi ziarişti sînt neglijenţi şi nu îşi folosesc discernămîntul nici atunci cînd au libertatea de a scrie. Dacă o societate vrea ipocriţi, arivişti şi impostori în loc de oameni adevăraţi, nu e nimic de făcut. Dar sînteţi siguri? Nu e doar dezinformare, lipsă de organizare, lipsă de curaj, nu cumva vă furaţi singuri căciula? Sînteţi hotărîţi să rămîneţi pe trotuar? Omul de sub maşină poate

fi fiul sau fratele vostru, şi cei care sar primii să pună mîna sînt din ce în ce mai puţini.

Cum să contrafaci un lider

De sărbătorile astea Gigi Becali a declarat că Dumnezeu îl iubeşte, deci sigur are planuri cu el. Întrebarea e la cine se gîndeşte Gigi Becali cînd spune Dumnezeu, ştiut fiind că nu ajungea lider fără un anumit plan al dlui Hrebenciuc. Există creatori şi creatori. Şi dacă dl Hrebenciuc nu mai are planuri pentru dl Becali, degeaba le aşteaptă Gigi Becali de la Dumnezeu.

Am pierdut şirul aventurilor judiciare ale lui Sorin Ovidiu Vîntu, dar, ca la dispariţia unui veritabil *capo di tutti i capi*, un vechi monopol de-al lui pare să se transforme într-o ocupaţie competitivă zilele astea: aceea pentru contrafacerea unui lider. Nimeni nu scrie despre asta, deşi la curent sînt destui, aşa cum au ştiut mulţi, ani de zile, ce se făcea pentru a lichida apariţia spontană a unor lideri. Ziarişti din mai multe părţi ale presei, că oamenii trebuie să lucreze şi ei undeva, mi-au povestit de mai multe ori despre asemenea eforturi, din păcate conjugate, arătînd că avem un veritabil sindicat al contrafacerii. De exemplu, la mitingul de sprijin pentru Monica Macovei, numele meu, principal vorbitor şi organizator, a fost scos din print în ultima secundă de directorii a două ziare mari, tot aşa cum, după succesul Coaliţiei pentru un Parlament Curat, cîteva persoane foarte cunoscute din trustul Vîntu au elaborat un plan de înlocuire a mea din *prime time*, de frică să nu capitalizez cumva prea mult succesul Coaliţiei. Pierdere de vreme şi energie, că eu eram în ambele ocazii cu biletul de avion deja în buzunar pentru altundeva,

dar instructiv, că fiind vorba despre mine am aflat şi asta m-a făcut mai atentă şi la alţii. De exemplu, numele Monicăi era fără jenă ocultat la clasamentul „Zece pentru România“, cu colaborarea tuturor sociologilor conducători de mari instituţii, care ar fi putut de o mie de ori sugera o ponderare pentru notorietate – sau lipsa ei –, dar nu o făceau. Culmea a fost în anul în care Mona Muscă a trebuit scoasă lider la două categorii, miniştri şi femei politice, doar pentru a o împiedica pe Monica Macovei să iasă prima. O să mă întrebaţi ce avea una şi nu avea alta, că amîndouă sînt femei cu calităţi. Am fost aliata amîndurora şi pot să răspund fără echivoc: Macovei era (măcar pe atunci) necontrolabilă, nimeni nu avea dosarul cu punctul ei slab. Poate şi Mona devenea, dovadă că dosarul i-a fost fatal, deşi nu era în el mare lucru, căci pe lista ocultă nu se promovează clar decît persoanele vulnerabile. Prima calitate ca să fii construit ca lider este să nu fii autonom. Calitatea asta nu este suficientă, cum spunem noi în ştiinţe sociale, dar e necesară – indispensabilă, ca să fim mai precişi.

Să ne uităm puţin în jur. O tabără l-a adus în faţă pe Victor Ponta, cîştigător regulat al secţiei juniori de la „Zece pentru România“. Desigur, dl Ponta poate spune că nu e vina lui, că poate era o formă de a-l linguşi sau face client pe viitor. Să nu uităm că el este succesorul lui Mircea Geoană, care, după ce a spus de Vîntu că e malefic, a dat fuga la el să-i ceară scuze. Dar e greu de crezut că dl Ponta putea ajunge liderul unui partid ca PSD, cu notorietate externă zero, numai sprijinit de organizaţia de tineret. Cariera lui i-au făcut-o Rodica Stănoiu şi Adrian Năstase. Greu de găsit un caz de contrafacere mai clară decît povestea cu „micul Titulescu“, promovat preşedinte din procuror şi căsătorit în partid. Testul e totdeauna simplu. A fost undeva dl Ponta lider înainte de PSD? A condus el absolut orice, fie şi cinci colegi care

mergeau zilnic în Piaţa Universităţii? Am citit pentru dvs. toată autobiografia dlui Ponta, aceea în care e vorba de o dedicată profesoară de franceză, de trăit la Paris din recuperat monezi din căruciorul de bagaje din gară şi de prietenul mai vîrstnic care îi transmite gustul pentru ceasuri de lux, şi răspunsul este mai degrabă nu. Fără PSD şi creatorii săi, dl Ponta nu era un lider azi. Unii visează la el ca la liderul antisistem: le doresc să le iasă, dar şansele sînt slabe.

Tabăra cealaltă însă nu are lider pe moment, nu are succesor nici la Boc, nici la Băsescu, şi compartimentul creaţie se agită. Numai ziarele naive, precum cel de faţă, promovează din cînd în cînd ideea că Monica Macovei ar putea fi liderul acestei tabere. Am mai spus-o, şi o repet pentru cine nu a fost pe fază, niciodată Monica nu va fi promovată lider, într-o poziţie de putere veritabilă, pentru că nu e controlabilă. Altfel de ce nu e ea ministrul Justiţiei, de unde se poate opri orice abuz guvernamental, ci i se rezervă rolul de a mai juca un pic pe societatea civilă din interiorul partidului? Pentru că rolul rezervat ei este de pană la pălărie, alibi pentru campania electorală, asta e tot, şi în PDL-ul vechi, şi în orice creaţie nouă. Ştiu oamenii ăştia pe cine poţi lăsa la putere şi pe cine nu. Căutarea e în cu totul altă parte, obscurizată de întreprinzători particulari care se autopropun, genul Baconschi (două case RAAPPS şi una ANL), care face planuri cum să ajungă preşedinte folosind BOR, sau genul Neamţu, care face volume omagiale nesolicitate oamenilor mari, ca după aceea să le poată folosi numele ca patroni fără să le ceară permisiunea, plus Lăzăroiu, care, pînă să ajungă preşedintele României, a ajuns deocamdată şef la „Spiru Haret“ şi angajat la Elan şi Dan Andronic. Toţi, cu spaţiu mediatic cît încape, că acesta e al doilea element de recunoaştere. Liderii de contrafacere au spaţiu de veritabilă lăfăială mediatică, la o presă strînsă la

pungă, mai ales cînd vine vorba de promovare, ei zburdă aparent pe gratis de ţi-e mai mare dragul.

Dar mai interesante sînt eforturile mai puţin vizibile, acelea de a da marea lovitură cu un lider de contrafacere nou. De unde să-l iei, din partide nu, că fie sînt slabi, fie nu au dosar şi nu putem să-i avansăm. Şi aicea vine marea idee. De ce nu direct din servicii? De ce o persoană care şi-a dovedit loialitatea faţă de ţară nu poate deveni candidatul ideal, candidatul din afara sistemului, cel care va reprezenta statul şi va face astfel din toţi ceilalţi mărunţi reprezentanţi ai unor interese înguste? Precedente avem, generalul Oprea, dnii Bejinariu, Blaga, Talpeş, Măgureanu, armata şi serviciile au dat mereu oameni politici, mai ales pentru partidele succesoare ale FSN, PD şi PSD. Ce posibilităţi avem? Prima e George Maior, paradat din ce în ce mai des pe la emisiuni de televiziune, cel mai transparent şef de informaţii din ce s-a văzut. Pînă şi la emisiuni culturale apare ca să îşi promoveze cărţile despre trafic şi mafioţi. Cuiva i-a venit probabil ideea că ar fi un bun prim-ministru de guvern de uniune naţională, dacă vom ajunge acolo. A doua variantă e Mihai-Răzvan Ungureanu, exilat la SIE după ce Tăriceanu l-a dat afară pe un pretext absurd. Ca şi dl Maior, dl Ungureanu are calităţi reale. Dar şi un punct slab, aicea e marea lui atracţie, ca şi explicaţia probabilă pentru care un intelectual de mîna întîi, talentatul editor al *Revistei de Istorie Socială*, acceptă o asemenea poziţie pe care nici un academic nu ar considera-o vreodată (şi nici nu i s-ar putea oferi). Celor doi li se adaugă o idee de ultim moment, Daniel Morar: ce candidat mai bun decît un om care a condus anticorupţia cea oarbă şi imparţială? Nu ar fi primul: şi în alte ţări foşti magistraţi anticorupţie au intrat în politică, fără să fi ajuns undeva la vîrf şi dînd apă la moară celor care pretindeau că anticorupţia lor era partizană. Nu ştiu însă de punctele slabe ale dlui Morar, dincolo

de dificultatea de a avea o viaţă după ce ai condus anticorupţia cîţiva ani buni (predecesorul lui, dl Burduşan, a trebuit să plece din magistratură), şi sper din toată inima ca ele să nu existe. Personal, sper să îl văd în locul Codruţei Kövesi, nu creditînd vreo aventură politică. Dar vom vedea.

O să mă întrebaţi, după toate astea, unde sînt adevăraţii lideri. Păi de unde Dumnezeu să apară unii adevăraţi cînd e aşa o activitate frenetică de a ţine piaţa ocupată cu cei de făcătură? Crin Antonescu nu e de făcătură, atîta cît e el, şi nici Dan Diaconescu. Pentru cineva cu adevărat nou, ar trebui să existe o populaţie autonomă care să îl promoveze, ca întreprinzătorii mijlocii întîlniţi de mine în Cehia. Dar aceştia nu sînt destui, sau nu am avea Consiliul Investitorilor Străini drept singur partener serios al guvernului şi puţinele figuri din afaceri care au reuşit în mod autonom refugiaţi în lumea apolitică şi preferînd să facă înţelegeri punctuale cu orice guvern decît să pună ei umărul la buna guvernare. Din figurile noi, dar încă fără mare sprijin, Péter Ekstein-Kovács ar fi un bun primar la Cluj – ca să terminăm odată cu ungurii şi românii în tabere diferite – şi Nicuşor Dan la Bucureşti. Ei sînt singurii lideri spontani care s-au remarcat în anul 2012 şi care cu certitudine nu sînt promovaţi de vreo ocultă dubioasă. Vorba e cît sînt de promovaţi de membrii societăţii noastre civile, care adesea, în timp ce se plînge că îi lipsesc conducătorii, se comportă ca GDS sub preşedinţia lui Emil Constantinescu, sînt geloşi, egoişti şi incapabili să se unească în spatele unui lider, se poartă ca şi cum mai bine ar fi să vină Stalin la putere decît unul de-al lor. Uitînd că ţara o conduc şi o vor conduce etern cei organizaţi şi capabili să se alinieze, care fac şi contrafac totul.

Legea şi tocmeala

Principalul cîştigător al luptei cu raţionalizarea salariilor publice este, indicutabil, clasa magistraţilor. Emanciparea lor recentă de sub puterea executivă a răscolit adînc resentimentul popular. Curg editoriale furibunde contra judecătorilor care şi-au dat singuri sporuri şi au dat din umeri la adresa medicilor, pe temeiul că aceştia, mai puţin egoişti, nu vor refuza oricum să opereze mîine un judecător care cîştigă într-o săptămînă mai mult decît ei într-o lună. Resentimentul e datorat şi purtătorilor de cuvînt care au defilat pe la televiziuni, care par puse pe căutat clone ale Elenei Ceauşescu, cînd există în România atîtea judecătoare mai tinere, care arată a ceea ce sînt, strălucite femei profesionale, nu ca mama vitregă a Albei-ca-Zăpada, dar nu le invită nimeni. Dar nu mai contează ce spun editorialiştii şi televiziunile, asistăm la generalizarea unei ranchiune de masă temeinice faţă de magistraţi în general, nu faţă de doamnele Pivniceru sau Bărbulescu.

E exasperant şi pentru judecători să aibă de judecat pe legi proaste şi contradictorii ajutaţi de un personal proporţional cel mai mic din Europa, pe deasupra şi semialfabetizat. Pot înţelege perfect exasperarea magistraţilor că atîtea rînduri de miniştri au reuşit să facă să evolueze destul de puţin problemele de organizare judiciară, dar nu văd cum rezolvă ei problema adăugîndu-şi la salarii banii din care se trimiteau citaţii sau din care ar fi putut angaja un al doilea grefier. Cît priveşte atitudinea lor faţă de restul categoriilor profesionale, asta e de-a dreptul de speriat. O societate în care fiecare caută să se dezvolte doar pe seama altora, fără un dram de solidaritate socială este o societate primitivă. Legea salarizării unice trebuia să rupă echilibrul creat de douăzeci de ani de aplicarea principiului „cine e mai tare are“. În loc de asta, a devenit o formă mai concentrată în timp a aceleiaşi lupte musculare.

Vorba e: ce facem? Că de ani de zile de cînd am observat că am trecut de la stadiul magistraţi sub controlul puterii politice la cel de magistraţi fără control mesajul a fost transmis şi recepţionat peste tot, pus în rapoarte ale Băncii Mondiale sau Comisiei Europene. Dar dacă sîntem toţi de acord cu diagnosticul, rezolvarea nu e aşa simplă. Monica Macovei a încercat lustraţia justiţiei. Chiar presupunînd că a fi corupt presupune să fi fost neapărat securist sau comunist (o prezumţie hazardată), încercarea a eşuat din cauza revoluţiei neterminate (sau a lipsei de reformă, cum vreţi să-i spuneţi) din alte sectoare ale statului, mai ales CNSAS sau serviciile secrete. Timp să fie filtrat întreg aparatul judiciar a fost. Dacă nu s-a făcut sub Macovei, nu e nici un temei să credem că se va face de acum încolo, cînd CNSAS trimite verdictele direct în justiţie.

Soluţia cu lustraţia fiind deci moartă, lăsaţi-mă să trec în revistă celelalte soluţii la problema cum să oferi judecătorului anului 2009 din România un stimulent să urmărească o performanţă mai bună în actul de justiţie mai degrabă decît să îşi urmărească maximizarea profitului propriu – o atitudine la ora asta logică, dat fiind că nu există nici un control, deci nici un cost de plătit, ci doar un potenţial cîştig. Există trei soluţii, pe care o să le discut pe rînd: soluţia conservatoare, adică perfecţionarea sistemului actual, care în fond nu există decît din 2004, cînd CSM a căpătat prima dată aceste puteri, deci în timp ar putea funcţiona; soluţia radicală, adică o reformă constituţională care ar controla şi epura clasa judecătorească, cum s-a făcut în Germania de Est, unde vesticii au dat afară pe mai toată lumea şi i-au înlocuit cu judecători din Vest; şi soluţia democratică, în care controlul nu revine propriei caste, ca acum, nici factorului politic, ca în soluţia radicală, ci consumatorului actului de justiţie – votantul. Să le iau la rînd.

În soluţia conservatoare, să presupunem că, în loc să ne luptăm atîta cu CSM, ne concentrăm ca alegerile din anul 2011 să producă un CSM mai reprezentativ pentru clasa judecătorească, formată azi în majoritate din femei tinere. Acesta nu are cum să nu evolueze – lent, se poate, dar aş argumenta istoric că mai toate ţările care au azi o magistratură de bună calitate au trecut printr-un stadiu intermediar cînd aceasta a fost independentă, dar nu onestă şi profesională. Contraargumentul este că sînt la fel de multe ţări care nu au evoluat ca şi cele care au evoluat. America Latină a fost umplută de CSM-uri pe criteriul că în istoria europeană asta a mers pînă la urmă, dar încă nu a ajuns la „urmă“, deşi s-a apucat înaintea noastră.

Soluţia radicală este înrudită cu lustraţia, dar nu mai are aşa de multă legătură cu trecutul comunist. Conform acestei soluţii, judecătorii sînt toţi evaluaţi, şi cei care nu corespund – eliminaţi. Inamovibilitatea este temporar suspendată şi acordată din nou doar celor care trec testul. Problema mea cu soluţia asta, dincolo de faptul că presupune modificări constituţionale care necesită două treimi sprijin în Parlament, este că nu e clar cine va face evaluarea în mod imparţial, cum putem suspenda inamovabilitatea (parcă văd că dna Pivniceru ne dă în judecată la Strasbourg şi cîştigă), cum facem să înlocuim judecătorii daţi afară cînd deja avem un mare deficit şi, deşi ţara e plină de jurişti, nu reuşim să producem decît cîţiva pe an. Dacă stimulentele rămîn ca azi, pe oricine am selecta tot se va corupe ulterior, iar dacă reîncredinţăm controlul Ministerului Justiţiei, ca pe vremea dnei Stănoiu, e iarăşi prost, de ce să aibă control asupra judecătorilor alde Chiuariu? Se deschide pîrtia intervenţiei politice, şi larg.

Soluţia democratică diferă fundamental de modelul european, care de altfel nu e unitar, ambele tipuri de control (al executivului sau al

profesiunii) putînd fi găsite în diverse sisteme europene. Ideea mea este să introducem controlul votanţilor, punînd nu la votul profesiunii, ci la votul general, anumite poziţii manageriale (şefi de tribunal, curţi de apel, procurori-şefi etc.). Aceştia ar candida cu un program şi ar fi obligaţi să se gîndească la realegere şi să îşi facă un bilanţ. Cu alte cuvinte, pentru prima oară ar trebui să se gîndească şi la public şi ar căpăta un stimulent să performeze instituţiile lor mai bine. Evident, şi asta ar necesita o schimbare constituţională, dar poate una mai puţin controversată. În orice caz, o a treia instanţă de control nu există pe lume (propunerea mea e inspirată din sistemul american, care a avut mari probleme de corupţie la un anumit moment istoric, din care s-a dezvoltat acest model în mod organic). Cu alte cuvinte, alegem cam între astea trei.

În orice caz, trebuie să reflectăm la o soluţie, că înjurăturile şi lamentările nu ne avansează. Dacă stai să îi auzi pe unii, e sfîrşitul democraţiei că majoritatea parlamentară alege să fie majoritară şi trece nişte legi agreate cu FMI, plus educaţia negociată cu toată lumea. Dacă îi auzi pe alţii, problema societăţii româneşti e că presa îl rade pe Băsescu, deşi înaintea lui nici Iliescu, nici Constantinescu nu s-au bucurat de alt tratament (şi, ca şi la ei, a fost şi propagandă, dar şi critică întemeiată la fiecare, nu poţi suspenda actul critic pentru că există şi propagandă). Cerneala care curge pe temele astea e ca a sepiei, obscurizează problemele în loc să le clarifice. Hai să ne concentrăm pe lucruri mai serioase, pe probleme pe care oricine cîştigă alegerile le va avea de rezolvat, pentru că sînt probleme fundamentale ale modernizării noastre neterminate.

Securiştii noştri cei de toate zilele

După 1990, foarte mulţi oameni s-au grăbit să explice marea bălmăjeală a Revoluţiei româneşti, ca şi a tranziţiei politice care i-a urmat, prin infiltrarea securistă a tuturor noilor instituţii formate. Nu am fost printre ei. Experienţele mele post-revoluţionare mi-au arătat că erau atîţia proşti şi veleitari în tabăra anticomunistă, încît Securitatea se putea baza pe ei să îi facă treaba fără mari intervenţii. Mă înşelam: totul, chiar şi prostia, şi veleitarismul, şi invidia, toate slăbiciunile naturale şi spontane erau cunoscute şi folosite, erau piesele unui joc care avea jucători, mai descentralizaţi decît înainte, cu mai multe centre de comandă, dar legate într-o reţea la fel de sigură şi la fel de performantă ca Al-Qaeda, avînd în plus protecţia noului regim. Aceste reţele au exploatat România postcomunistă în avantajul lor, şi peste toate problemele noastre structurale – mulţi ţărani, absenţa unei elite alternative – competenţa şi ticăloşenia lor au dat faţa ambiguă a tranziţiei politice româneşti. Au fost primii la toate – au fugit primii în balcoane să ţină discursuri revoluţionare, au umplut primul Parlament, s-au agitat cît au putut să dezbine micile partide anticomuniste, au creat primele organizaţii ale societăţii civile şi s-au pus în fruntea lor etc. Presa a venit mai tîrziu, după ce libertatea ei luase un avînt care părea de necontrolat, iar presa propagandistă comunistă îşi pierduse cititorii, deci trebuia infiltrată cea liberă. Şi aşa s-a ajuns astăzi la descoperirea cîtorva dosare de informatori la cîţiva jurnalişti cu greutate, ceea ce a redat popularitatea explicaţiei conspiraţioniste.

Dar daţi-mi voie să mai pledez o dată pentru superioritatea argumentelor analitice faţă de dovezile CNSAS, nu pentru a le discredita pe cele din urmă, pe care le aştept la fel de nerăbdătoare ca noi toţi, cu sentimentul că trebuie să încheiem odată, ci din alte motive. O să prezint doar două, dar importante, din ce numesc eu *criterii de*

îndoială care ne puteau lămuri de multă vreme care e poziţia unora sau altora, dacă am fi avut ochi să vedem. Dar, şi acesta e motivul meu, dacă avem nevoie de dosare ca să ne lămurim cine face lucruri bune sau cine face lucruri rele, este doar pentru că am rămas în esenţă la fel de colaboraţionişti cum eram pe vremea lui Ceauşescu. Liberalii nu se jenează să îl pună pe Mircea Ionescu Quintus să prezideze jurii de onoare şi comisii de mediere. Alecu Paleologu a scris la Secu mult mai mult decît a recunoscut, şi i s-a trecut cu vederea, pentru că un anumit snobism frivol îl plasase deja în vogă. Ziarişti notorii ca securişti primesc invitaţii nu doar de la politicieni, care depind de presă, ci şi de la intelectuali subţiri, care le dau mîna, ca să le fie prezentate cărţile la televizor.

Dar să revin la diagnosticul meu. Primul este *criteriul de neplauzibilitate*. Care erau şansele ca nişte necunoscuţi, cum au fost Virgil Măgureanu, Gelu Voican Voiculescu sau Adrian Sârbu, să se scurgă printre cele două milioane de oameni din Piaţa Palatului şi să ajungă în primul CFSN, lîngă Doina Cornea şi Ion Iliescu, într-un grup de mai puţin de douăzeci de oameni? Nu erau faimoşi la Europa Liberă. Nu erau faimoşi deloc. Erau numai foarte norocoşi, întorcînd şansele oricărei probabilităţi normale pentru a ateriza printre foarte puţinii iniţiaţi ai Revoluţiei române. Carierele lor ulterioare au confirmat că nu au ajuns acolo din eroare. La fel, diverşi contabili obscuri, unii nici măcar hărăziţi intelectual, ca dl Viorel Cataramă, au ajuns să deţină averi uriaşe foarte repede, într-un mediu în care toate băncile erau ale statului, ca şi tot restul economiei de altfel. Domnul Voiculescu ne spune în cartea sa că a primit o enormă moştenire prin testament de la un cetăţean străin, în detrimentul copiilor acestuia. Fie-mi îngăduit să mă îndoiesc de asemenea neplauzibilităţi.

Al doilea este *criteriul de nejustificare*. Să zicem că o şansă excepţională te împinge pe scările CC şi drept în CFSN. Dar asemenea şanse excepţionale nu te împing în fruntea unui serviciu de informaţii dacă eşti un obscur istoric militar pe nume Ioan Talpeş, nu îţi deschid uşile balconului de la care vorbea Ceauşescu la ora cînd încă se mai transmitea mitingul, ca necunoscutului profesoraş de provincie Ioan Solcanu, nu te ţin pe ecran ani de zile, deşi eşti un gazetar fără cultură şi fără charismă, cum a fost cazul lui Marius Tucă, şi aşa mai departe. Am ajuns să avem o abundenţă de oameni fără nici o competenţă în poziţii din presă, unde totuşi ar trebui să funcţioneze economia de piaţă. Nici vorbă. De la o poştă se vede că e mai important controlul decît audienţa. Trebuie să existe o explicaţie pentru care diverşi patroni de presă acţionează contra interesului lor propriu, la rigoare concediind redactori-şefi sau vedete care fac faima ziarului sau a televiziunii. Dacă justificare nu e, nu ne rămîne decît să bănuim că un alt interes, obscur, îl bate pe cel vizibil. Ani de zile, de exemplu, mi-am explicat diferite duşmănii pe care mi le-am atras, mai ales cu ocazia cărţii mele foarte vîndute, *Românii după ’89*, prin animozităţi personale sau invidie de breaslă. Nu erau neplauzibile, dar totuşi nu constituiau justificări suficiente, dat fiind că detractorii cei mai înverşunaţi ai cărţii, care erau în umbră – nu am avut, pe faţă, decît cronici favorabile –, erau oameni despre care nu scrisesem niciodată nimic şi pe care nici nu îi cunoşteam. Adrian Marino mi-a atras atenţia asupra acestor fapte prima oară, arătîndu-mi şi cît de periculoasă era cartea, pentru că propunea o revoluţie *Realpolitik* a taberei anticomuniste, care avea să o facă electoral mult mai redutabilă. Azi ştiu că un detractor insistent de la Europa Liberă, Mircea Iorgulescu, a fost denunţat ca turnător de către scriitorul Bujor Nedelcovici, care l-a găsit în dosarul său. Mai

mulţi sociologi, care nu au avut curaj destul să scrie o recenzie negativă, dar au organizat cabale contra cărţii, au toţi nu doar angajamente, ci şi strategii scrise pentru Securitate, la fel de ştiinţifice ca sfaturile electorale date astăzi partidelor. Unora le-au ieşit deja numele din urne, alţii sînt pe drum. Dar impresionant este că la ora asta am justificarea că au fost securişti toţi cei despre care am aflat că s-au agitat contra acelei cărţi pe ascuns, *absolut toţi*. Nu e uimitor?

Dat fiind că şi din tabăra anticomunistă vor cădea destui, tentaţia o să apară să îi justificăm pe ai noştri şi să îi condamnăm pe ai lor. Sugerez să îi rezistăm. Securitatea nu recruta oameni de caracter, aş zice chiar că avea psihologi destul de buni care îi evitau pe aceştia cu grijă. Recruta ambiţioşii, invidioşii, frustraţii, pe cei în căutare de scurtături în viaţă. Or fi fost şi unii care au avut degetele strînse în uşă şi care au mai protejat ulterior pe unul sau altul, mai ales dintre foştii deţinuţi. Dar cineva care ar mai fi avut urme de caracter nu ar fi ales presa şi viaţa publică în general, din cîte locuri de muncă găseşte un om educat. Nu ar fi demascat pe *alţii* ca securişti, cum au făcut atît Roşca Stănescu, cît şi Carol Sebastian. Nu ar fi recrutat cu grijă şi crescut tineri de valoare îndoielnică, a căror carieră să depindă de ei complet, ca să facă o nouă reţea, la care nu vom mai găsi nici un angajament, în nici o arhivă miraculoasă, ca să ne explice de ce sînt aşa de alături cu morala.

Lustraţia bună şi lustraţia rea

Cu lustraţia s-a cam terminat înainte de a începe. Motivul de fond este că un asemenea proiect politic necesită un promotor anticomunist nu de

după 1989, cînd am devenit cu toţii, ci de dinainte, un partid bazat pe un fond de disidenţă, precum cel al gemenilor din Polonia. Oricîte defecte ar avea ei, trecutul lor şi al apropiaţilor lor este în tabăra deschis anticomunistă. Asta le-a permis să fie promotori ai legii mult mai convingători decît ai noştri, de la Bogdan Olteanu la Mona Muscă. Toate personajele noastre politice care se declară în favoarea lustraţiei nu prea şi-o pot permite, dacă te uiţi la viaţa lor şi a familiilor lor. Chiar dacă te lepezi de taţi, mame, taţi vitregi şi bunici cu viteza cu care o fac băieţii noştri, tot mai rămîne ceva balast. Ideea o fi bună, îţi vine să spui, dar nu sînt ei potriviţi să o susţină! Da, dacă partidele astea lustraţioniste ar fi deja conduse de noua generaţie, demersul ar fi mai puternic. Dar nu e cazul.

Pe lîngă că politica e populată mai ales de colaboratori sau profitori ai fostului regim care nu au de ce să creeze o armă contra lor înşişi, mai sînt şi circumstanţe care trag lustraţia în jos. Nu mai cred că liberalii vor să promoveze acest proiect cînd pun chiar ei în fruntea listei lor persoane lustrabile după propria lor lege. Situaţia lui Daniel Dăianu e ilustrativă. Pe legea veche a CNSAS, dat fiind că are un verdict de necolaborare de la CNSAS, nu ar trebui lustrat. Dar pe cea nouă, liberală, din care este eliminată sintagma de poliţie politică, da. Te întrebi ce e în capul celor din aceste partide. Cele două capete, cel care scrie legea şi cel care face lista, se întîlnesc vreodată şi stau de vorbă? Dacă da, atunci nu de pe poziţii egale! Cînd eu am criticat proiectul lustraţiei actuale pentru că nu permite să judeci oamenii decît pe categorii, deschizînd drumul pentru tot felul de injustiţii, iniţiatorii ei au căutat să mă convingă că a face un nou CNSAS pentru lustraţie ar fi catastrofal, ar opri complet lucrurile. Nu l-am făcut, dar lucrurile tot s-au oprit, mai puţin costul de imagine plătit de oameni ca Mona Muscă sau Daniel Dăianu, care e mult mai mare decît al

echivalenţilor lor din PSD, partid care nu susţine lustraţia. Liberalii ar trebui fie să renunţe la proiect, fie să renunţe la a mai promova candidaţi lustrabili. Nu?

Ipocrizia e însă mai gravă şi mai generală. Există o singură formă a lustraţiei cu care sînt integral de acord – să fie făcute publice toate listele, de la nomenclatură la informatori şi ofiţeri Secu, şi fiecare candidat la funcţii publice să dea o declaraţie. Dacă studenţii vor profesori cu doctorate la „Ştefan Gheorghiu“, după ce sînt informaţi de acest lucru, sau votanţii în majoritate vor tot pe fostul lor secretar de partid, ca la Văleni sau Scorniceşti, să şi-l păstreze, dacă nu a făcut nimic penal. Aşa mi se pare democratic, dacă contracandidaţii lui au şanse egale şi tot el cîştigă. Dar nici această formă, aparent mai restrînsă – forma adoptată de fapt în Polonia –, nu o putem aplica.

De exemplu, liberalii au schimbat conducerea arhivelor, bravo lor. Noul director, un tînăr istoric din comisia Tismăneanu, a schimbat politica pe una de transparenţă în ce priveşte arhivele comunismului, pentru că nu legea le ţinea închise, ci politica. Dar de îndată ce a făcut asta s-a văzut că arhivele, închise cum erau, nu aveau de fapt aşa de mult cum s-ar crede. Potenţialii criminali dintre securişti, cei care au făcut sigur represiune, sînt într-o arhivă mai mică la Interne. Şi am văzut pe purtătorul de cuvînt al Internelor, minister tot liberal, cum explica, jenat de altfel, că nu le poate da. Tot aşa cum SIE nu trimite dosarele la CNSAS, ceea ce face disculparea unor oameni ca Dăianu, în climatul nostru de neîncredere, imposibilă. Iată că nici etapa 1, reunirea arhivelor comunismului într-un singur loc şi transparentizarea lor, nu se poate face, deşi avem un premier care promovează lustraţia şi un preşedinte care a condamnat oficial comunismul.

Pînă nu poţi avea justiţie universală, justiţia pe bucăţi devine o enormă nedreptate. Văd că a devenit un slogan curent că nu acceptăm ideea că avem securişti buni şi securişti răi. I-auzi! Cînd aveai de a face cu ei conta al dracului dacă erau buni sau răi. Filmul german care a luat Oscarul anul trecut, „Vieţile altor oameni“, este povestea unei supravegheri STASI în care un securist ajunge să îşi protejeze victima de colegii săi. Kitsch ordinar!, vor spune fundamentaliştii. Nu chiar: povestea e inspirată din dosarul actorului principal la STASI, turnat de nevastă şi cruţat pe cît se putea de un securist. În istoria RDG au fost patru securişti *executaţi* pentru că au fost prinşi că în secret colaborau cu victimele. Cine şi-a citit dosarul şi la noi a găsit deja informatori mai de treabă şi informatori mai ai dracului. Unii au avut ghinion numai de răi, dar am auzit şi contrariul.

Lustraţia, în forma de azi, adică practicată sporadic şi arbitrar, pe o bază netransparentă, e o formă de a perpetua injustiţia. În lipsa transparenţei înfloreşte *kompromat*-ul, şantajul ordinar, paranoia publică. Ne trebuie toate arhivele, şi ne trebuie transparenţă generală. Dar nici asta nu ne poate scuti de exerciţiul discernămîntului, care va rămîne. De asta sugerez să îl practicăm de pe acum, în loc să îi substituim o judecată sumară şi simplistă. Pe cît de mult cred că oamenii care au colaborat, fie şi minor, pot face şi alte lucruri în viaţă decît să aspire la funcţii publice potenţial lustrabile, pe atît de mult refuz în această lipsă generală de transparenţă să condamn oameni ca Nicolae Corneanu sau Lucian Pintilie. Cît nu avem toate dosarele făcute publice, ei sînt numai noi victime, ale unei selecţii lăsate moştenire de securişti, de parcă s-ar fi bazat pe lipsa noastră de discernămînt.

Ce nu ştim despre comunismul românesc

Orice student, indiferent de domeniu, ştie că nu va ieşi niciodată o cercetare bună dacă nu este din start ghidată de întrebări de cercetare clare. A devenit o mare modă să scrii despre comunism la noi, dar dincolo de documente şi păreri contribuţiile analitice sînt rare. Literatura cea mai bună despre comunism rămîne, în consecinţă, cea pur documentară, iar cartea de referinţă a lui Ghiţă Ionescu, *Comunismul românesc*, aşteaptă încă o continuare pe măsură. Inflaţia de literatură din partea unor oameni care nu au fost nici actori (de exemplu, deţinuţi) şi nu sînt ghidaţi de nici o întrebare profesională („Unde eram în timpul comunismului şi ce făceam“ pare a fi cea mai la modă) nu ne ajută să progresăm.

Care ar fi întrebările fundamentale la care ar trebui să răspundă o bună istorie a comunismului? Cînd a căzut comunismul, partidul avea patru milioane de membri. 20% din populaţia adultă a României a fost în PCR, triplul mediei pe Europa Centrală. Cînd a hotărît partidul această excepţională mobilizare? De ce alte partide din Europa de Est nu au fost aşa de ambiţioase, sau poate întrebarea este de ce alţi est-europeni au intrat în partid doar de trei ori mai puţin decît noi? Cum s-a ajuns aici şi de ce vorbim mai puţin despre asta decît despre legenda că partidul avea doar vreo mie de membri (pe vremea cînd era interzis)? Dacă românii sînt aşa de anticomunişti, de ce au luat cu asalt partidul în 1945, umflîndu-l la opt sute de mii de membri pînă la primul congres (*apud* G. Ionescu)? Cine o citeşte pe Adriana Georgescu, cum se ascundea prin casele altora pentru o noapte, rămînînd în final fără nici un loc unde să se ducă, pentru că peste tot erau introduşi „locatari“ în spaţiul „extra“ (de fapt, pentru supraveghere), nu poate să nu fie şocat de

numărul enorm de colaboratori existent chiar de la începutul regimului, din 1946. *Care e deci raportul real dintre cei care s-au opus şi cei care au colaborat?* Operăm în continuare cu *estimări* ale numărului victimelor: în şaisprezece ani nu am reuşit, din cauza lipsei de voinţă politică, să scoatem registrele închisorilor să ne lămurim, aşa că preferăm să credem că două milioane de oameni au fost încarceraţi şi jumătate de milion exterminaţi, cifre mai mult decît aproximative. *În sfîrşit, din nou prin comparaţie, avem mai mulţi rezistenţi sau persecutaţi decît alte ţări din Europa de Est, proporţional la mia de locuitori?*

Întrebările fundamentale nu se opresc aici. Cum au făcut comuniştii, care nu guvernaseră niciodată, să ia atît de eficient în primire aparatul statului? Cîţi funcţionari, poliţişti, jandarmi sau judecători au colaborat cu regimul, cîţi au fost eliminaţi? Cine i-a înlocuit? Comunismul a fost considerat de mulţi autori o cale nedemocratică, dar eficientă de dezvoltare. *A fost România electrificată sau alfabetizată mai mult şi mai rapid în acest interval decît o ţară comparabilă, dar sub un alt regim din Europa, de exemplu, Grecia sau Spania?* Cum se face că România a rămas cu peste 40% populaţie rurală şi circa 40% angajată în agricultură după 1990, cînd ţări comparabile cu noi în 1940 (Iugoslavia, Bulgaria, Ucraina de azi) au reuşit să se urbanizeze mai rapid şi să aibă astăzi *mai puţin de jumătate din cîţi ţărani avem noi*? A căzut regimul în 1989 din motive de dinamică internă sau mai ales externă? *Finalmente, de ce comunismul naţional, ca în România, Serbia sau Albania, s-a dovedit a avea consecinţe mai distrugătoare decît cel de ocupaţie (din Ungaria, Cehoslovacia, Polonia sau Ţările Baltice)?*

Dacă nu răspundem la aceste întrebări, riscul este că vom condamna comunismul doar la nivel de discurs, fără să fi înţeles din cale-afară despre ce era vorba, doar ca să îl eliminăm ca subiect din

viaţa noastră publică. Or, poţi arde opera lui Lenin într-un *autodafé*, dar consecinţele durabile ale regimului comunist, cele descrise, de exemplu, în cartea mea despre Scorniceştiul sistematizat (*Secera şi buldozerul*), nu le poţi elimina dacă nu le-ai înţeles în profunzime, şi la asta mai avem de lucru.

După douăzeci de ani

Dacă azi România nu e guvernată de un fiu al lui Ceauşescu, precum Siria sau Coreea de Nord de fii ai taţilor lor, şi am fost în situaţia de a alege liber între doi rezidenţi în casele de protocol foste ale partidului, e datorită prăbuşirii comunismului în întreaga Europă de Est. Tot aşa cum comunismul a venit impus din afară, tot aşa a şi căzut, cu o contribuţie mică, deşi indispensabilă, de la noi. Dacă Gorbaciov nu hotăra să nu se mai amestece în Europa de Est, dacă ungurii nu deschideau graniţa cu Austria, dacă nemţii nu liberalizau trecerea zidului, orice am fi făcut noi rămînea în van. Comunizarea României, spre deosebire de cea a Poloniei, reuşise. În afară de o mînă de oameni sechestraţi în domiciliile lor, ca Tőkés sau Doina Cornea, majoritatea oponenţilor, ca Paul Goma, fuseseră expediaţi peste graniţă.

Numai plata datoriei adusese comunismul ceauşist la greu. Altfel, cu cîţiva ani înainte, îmi amintesc de nesfîrşitele nunţi cu dar, în care prosperitatea locuitorilor sistemului falit se revărsa în opulenţa ei, indiferent de categorie profesională. Splendoarea vieţii micii burghezii comuniste ajunsese la apogeu şi se manifesta prin blănuri de nutrie şi pantofi de lux Guban. Popularitatea lui Ceauşescu s-a prăbuşit doar cînd a început să taie din consum. Pe la finele anilor ’80, dacă făceai, ca

mine, gărzi de noapte unde oamenii mureau că nu erau medicamente de bază, vedeai că marginile regimului începeau să se destrame. Ca să capeţi un medicament de la farmacia spitalului pentru a prelungi viaţa unui pacient trebuia să minţi asupra vîrstei lui: bătrînii erau dinainte condamnaţi. Bunăstarea socialistă nu mai ajungea pentru toată lumea.

Dacă viaţa de consum şi petrecere, care e idealul românesc, devenea de la an la an mai greu de susţinut, asta nu înseamnă că nu erau resurse de a-ţi construi o viaţă personală decentă la finele deceniului opt. În Iaşul anilor 1986-1989 noi trăiam între biblioteca franceză, cea americană şi marea colecţie de la biblioteca universitară unde puteai citi Jung sau Teilhard de Chardin în cea mai perfectă libertate. Deşi nu aveam paşaport, lucram de ani de zile cu un coleg student la Medicină (între timp un specialist internaţional în SIDA la o universitate americană) la o carte despre psihologia artei medievale, scriind despre biserici din Occident pe care nu speram să le vedem vreodată: aveam să le regăsesc, ca pe nişte vechi cunoscuţi, ani mai tîrziu. Eram liberi, că nu ne propuneam să publicăm ceea ce scriam: publicam numai recenzii. E adevărat că se strîngea laţul: lectorii străini erau expulzaţi periodic pentru activitate antiromânească, de fapt fiindcă duceau scrisorile disidenţilor la Europa Liberă. Ultimul lector american, plecînd, ştia că nu îi vor mai numi un succesor şi ne-a lăsat fereastra deschisă ca să invadăm noaptea biblioteca şi să furăm toate Orwell-urile şi să le circulăm la alţii. Cum fereastra era la etaj, asta n-a fost chiar simplu.

Viaţa de cuplu devenise o sursă de risc şi de frustrare din cauza politicii demografice. În primăvara lui 1989 am făcut prima şi ultima mea anchetă jurnalistică, despre contracepţie, în speranţa vagă că o vom putea publica în *Opinia studenţească*. Decesele prin avort septic ajunseseră

la cifre enorme: clinica unde ajungeau emana o asemenea duhoare, că oamenii traversau pe partea cealaltă a bulevardului. Cenzura nu a permis apariţia numărului cu ancheta mea şi pînă la căderea regimului nu am mai reuşit să căpătăm aprobarea de a tipări ceva. În spitalul de psihiatrie unde eram rezident erau internate zeci de muncitoare de la fabrica locală de textile, care sufereau de depresie pentru că de luni de zile nu li se mai plăteau salariile. Regimul era falit. Noi nu aveam ce psihoterapie să facem cu ele. Cazurile grave primeau un antidepresiv, singurul pe care îl mai aveam, trimis pentru teste de o mare companie elveţiană însoţit de un afiş cu un delfin care se zbenguia prin valuri. Un comprimat de Ludiomil te făcea zburdalnic ca un delfin, sugera reclama, dar noi nu aveam destul Ludiomil nici pentru clinica noastră, darămite pentru ţara întreagă.

Pe 22 decembrie am dat buzna în secretariatul Facultăţii de Medicină, unde cele vreo zece secretare stăteau ţepene, într-o tăcere glacială, şi am răcnit la ele să iasă pe stradă, că dacă ieşim toţi nu va mai fi cale de întoarcere. Nici nu au avut curajul să privească în direcţia mea. Numai secretara-şefă m-a urmărit pe culoarul pustiu să îmi spună să mă liniştesc sau pot provoca necazuri în cariera lui taică-meu, profesor la respectiva facultate. E cu totul simptomatic că nu mi-a spus că aş putea avea eu necazuri: părinţii noştri organizaseră aşa de bine lucrurile, că întreaga mizerie morală românească ne era în general ambalată ca un sacrificiu al lor pentru noi. De fapt noi fuseserăm sacrificaţi, tot ce putea aduce a demnitate a noastră fusese vîndut nu doar pentru prezent, ci şi pentru viitor. Am mers apoi spre redacţia *Opiniei*, unde şi alţi colegi se strînseseră spontan. Spre seară aveam deja primul nostru număr de cotidian scris în deplină libertate, tipărit pe hîrtia confiscată de la ziarul local PCR de

tipografii dornici să ajute Revoluţia. Acela a fost primul meu editorial.

Bineînţeles, toate astea au fost posibile pentru că o mînă de adolescenţi au sărit în faţa tancurilor în noaptea precedentă, dîndu-ne lecţia finală că există un moment în care comportamentul etic şi cel estetic se întîlnesc într-un gest de maximă frumuseţe posibilă. Îmi amintesc şi acum de ruşinea că nu am fost printre ei, o formă acutizată a ruşinii cronice de a face parte din poporul vegetal, cum frumos îl numea Blandiana. Tot ce am încercat să fac în cei douăzeci de ani următori a fost pentru a mai reduce din acest sentiment.

Am sărbătorit cei douăzeci de ani de la Revoluţie urcînd pe Piramida Lunii la Teotihuacán şi contemplînd de acolo Calea Morţilor, scăldată în soarele unui apus paşnic de decembrie. Am stat pe ultima treaptă şi m-am gîndit la morţi: la Monica Lovinescu, la Ghiţă Ionescu, la Adrian Marino, la Banu Rădulescu sau la Ticu Dumitrescu, la toţi cei cu care am mers alături o bucată de drum aceşti douăzeci de ani, în timp ce oamenii normali făceau bani sau carieră. M-am gîndit şi la vii: sîntem singura ţară în care disidenţii după 1989 au fost persecutaţi, nu recompensaţi. M-am întrebat dacă ei ştiu, ca mine, finalul trilogiei lui Tolkien despre inelul pierdut. Războiul s-a terminat cu bine şi învingătorii s-au întors acasă. Dar durerea vechilor răni în nopţile lungi de singurătate e aşa de mare, încît eroul îşi dă seama treptat că nu se va putea bucura de victoria pe care a cîştigat-o de fapt pentru alţii. Cartea se termină cu îmbarcarea pentru lumea de dincolo din Portul Cenuşiu. Din corabia desprinzîndu-se de ţărm se aud încă ultimele frînturi ale petrecerii fără griji a celor rămaşi pe mal. Nu mă întrebaţi de care parte aş vrea să fiu. Ştiţi deja.

Agenţia Naţională de Lez-integritate

Am sărbătorit la un moment dat cei 57 de ani ai lui Adrian Năstase. Sărbătoritul a lansat cu această ocazie un blog – adresei i s-a făcut reclamă în întreaga presă – şi a anunţat că e în puteri şi se simte gata să revină de îndată ce va rezolva cu micile neplăceri juridice pe care le mai are. Între timp, se lăfăie pe numeroase ecrane de televiziune unde e prezentat ca om de cultură şi rafinament, iar interlocutorii cel mai adesea îi ling tălpile, că simt ei că omul mai are ceva resurse şi mîine-poimîine revine. Regimul tărcat actual, prin jalnicul spectacol pe care îl dă, reuşeşte într-adevăr să îl scoată pe dl Năstase un fel de victimă. În fond, s-au întors consilierii personali şi şefii de cabinet cu comisioanele, afacerile cu guvernul nu se mai fac decît de cine trebuie, în ciuda noilor legi sofisticate trecute de noi, licitaţiile nu produc nici din greşeală vreun cîştigător la care nu te-ai aştepta, migraţia politică înfloreşte, concursuri pentru joburi în sectorul public nu se mai dau nici măcar de formă şi s-a format o frăţie transpartinică pentru lupta cu DNA. De ce, în condiţiile astea, e Năstase mai rău ca alţii?

În primăvara anului 2005 părea de neconceput că vom cădea astfel în trecut. Atunci, în mai puţin de trei luni, cînd Monica Macovei de-abia îşi înjgheba o echipă, s-a scris, sub presiunea semnării tratatului, strategia anticorupţie, devenită apoi, în mîna Comisiei, un *to do list*, şi astfel a ajuns Agenţia noastră de Integritate, inspirată din *Office of Government Ethics* americană, un punct obligatoriu în procesul de integrare. Atmosfera creată de CPC la finele anului 2004 era încă puternică, şi în acel climat ne-am imaginat că nu scriem gogoşi pentru Bruxelles, ci chiar o să putem face ceva.

Ce greşeală am făcut! Un an mai tîrziu, partidele ne cumpărau colegii din societatea civilă ca să le dea sfaturi cum să se apere în procese de cercetare a averii, iar oameni politici care avuseseră mult de cîştigat de pe urma noastră (noi, de pe a lor, nimic) nu ne mai răspundeau la telefoane. Mai tîrziu, senatorii au îndrăznit să spună că, dacă se negocia cu ei, la ANI situaţia era altfel. Minciună ordinară: ei o negociaseră între ei, oricum, şi cu Ministerul Justiţiei sau societatea civilă s-au prefăcut doar că au negociat. Opoziţia lor mi s-a părut cu totul exagerată, dat fiind că noi trecuserăm o formă nouă a declaraţiei de avere în 2005, şi nimeni nu putea de fapt fi verificat *retrospectiv* pe această nouă lege, forma veche avînd multe găuri negre (de exemplu, poţi spune că tot ce ai în plus aveai sub formă de lingouri, că nu erai obligat să le declari). Treptat am înţeles că nu trecutul îl apăra această conspiraţie transpartinică anti-integritate, ci dreptul lor şi pe viitor de a face ce făcuseră înaintaşii.

La ora asta sînt slabe speranţe că agenţia nou-creată va fi altceva decît un fel de jalnic CNSAS. Dacă vor tremura de frica ei măcar vameşii, va fi un mare succes, la mai mult de atîta nu are rost să ne aşteptăm. ANI nu mai poate fi sesizată decît de cine dovedeşte că e personal lezat (deci eu nu pot să sesizez că milioanele domnului Tărăcilă nu corespund cu veniturile lui transparente, pentru că, oricît de dubioase ar fi, nu le-a furat de la mine), iar dacă unul care a pierdut o licitaţie din cauza lui reuşeşte, dar inspectorul ANI nu poate strînge dovezi, pentru că dl Tărăcilă are dreptul legal să refuze expertiza, denunţătorul răspunde penal şi dl Tărăcilă îl poate băga în puşcărie. Pînă şi Curtea Constituţională a vrut să ne ajute, dar, la capodopera legală făcută de Parlamentul nostru, riscă să nu mai conteze.

Personal, am ajuns la concluzia că a fost pur şi simplu o nebunie din partea cîtorva obsedaţi de

etică, cu mentalitate protestantă şi neromânească, în frunte cu Monica Macovei, să se angajeze în această cruciadă pentru integritate. E adevărat că am simţit că publicul larg, adică cel mărunt şi sărac, e de partea noastră, e destul să scriu ceva mai pesimist ca cititorii mei de joi din *România liberă* să înceapă să-mi scrie încurajări pe forum. *Dar problema rămîne dacă poţi construi o agenţie de integritate într-o ţară în care mulţi oameni, dacă ar avea ocaziile pe care le-au avut oamenii politici, ar proceda, în fond, la fel şi procedează constant la fel la ocaziile mult mai mici care li se ivesc.* Viaţa în România e un continuu atentat la integritate, şi de asta mulţi tineri pleacă, pentru că refuză să facă acele mici compromisuri care stau la baza tuturor carierelor frumoase şi succeselor de invidiat de la noi. Chiar fizic, nu mai suport să stau, în talk-show-uri, în universitate, în recepţii la ambasadori, alături de oameni care într-o ţară europeană normală ar fi în puşcărie ori ar fi eliminaţi din profesiunile lor. Numărul de oameni cu care ai de a face la noi care calcă senin normele de integritate, care practică abuzul din banii publici fără să clipească, care atribuie posturi discreţionar la gaşcă sau amici fără să-şi pună problema că Occidentul funcţionează altfel e aiuritor. Majoritatea instituţiilor publice pe care le cunosc funcţionează ca nişte agenţii de lez-integritate. Sigur, unii fură la nivel de bou, alţii la nivel de ou, dar eu personal nu mai fac nici o diferenţă, aşa cum nici nu mai cred că comuniştii sînt mai corupţi, iar anticomuniştii mai curaţi, aşa că e destul să trecem lustraţia şi vom fi brusc într-o lume de oameni de caracter.

Nici opinia publică nu e de mare ajutor, pentru că liderii de opinie sînt în cel mai bun caz ipocriţi, în cel mai rău cinici pe faţă. Nimeni nu admiră la noi omul ajuns în viaţă care continuă să meargă cu metroul, ca în Suedia, ci pe cel care se întoarce în satul lui natal ca să îşi arate BMW-ul sau îşi umple

casa din Pipera de televizoare cu ecran plat, dar are fosă septică. Cultura de privilegiu caracterizează o mare parte din elita noastră. Nici Biserica, nici intelectualii creştini nu au problema integrităţii pe agendă. Mai curînd grija lor este pentru status, să fie recunoscuţi, să ţină la locul lor (inferior) alte grupuri etc. Cam greu să duci o campanie naţională pentru integritate publică condusă de cîţiva ONG-işti într-o ţară în care pînă şi moraliştii cred că un demnitar public poate primi un „Volvo fără obligaţii“ de la o firmă privată. Pe orice cale s-ar îmbogăţi unul ca Becali, odată ce are bani şi e dispus să dea din ei, devine imediat un sfînt şi mitropoliţii îl binecuvîntează.

De unde ne-a venit atunci nebunia asta cu integritatea, în afară de presiunile europene? Sociologic vorbind, de la apariţia unui grup mic de oameni prosperi, cu criterii etice de import, străine naturii acestei societăţi, care au avut norocul şi talentul să reuşească în lumea internaţională, dar au păstrat un picior la noi, astfel că nu depind de circuitul autohton şi îşi permit să fie integri. Cîţi oameni cunoaşteţi care corespund acestei definiţii? Eu ştiu cîţiva, dar m-ar încuraja să aflu că mai sînt şi alţii, altfel cruciada lor sublimă va eşua în ridicol foarte curînd.

Tratamentul cu cianură

Cum, nu e destul să tăiem o cameră a Parlamentului ca să rezolvăm deficitul bugetar? Nu pot să cred! Nici dacă ne apucăm voiniceşte să reformăm Constituţia (mai bine Curtea Constituţională) nu dispar datoriile pe care le-am făcut de cînd ţinem teoria că fără reforma Constituţiei nu se poate face nimic în România? Măcar datorii se pot face, o să recunoaşteţi, s-a

probat. Nici una dintre aceste mari soluţii ale reformei statului nu rezolvă nimic şi ne întoarcem la soluţia clasică să plătim din buzunarul fiecăruia?

Ce s-a întîmplat săptămîna asta în România nu e un episod de reformă curajoasă, deşi ziarişti neavizaţi vorbesc de terapia de şoc. Noi nu mai transformăm o economie planificată în una de piaţă. S-a făcut deja. Noi reducem brutal cheltuielile statului care ne băgau în faliment din două motive: că economia noastră de piaţă nu e destul de competitivă în Uniunea Europeană şi că vreo trei guvernări iresponsabile au cheltuit mai mult decît aveau pînă să ne aducă în pragul unui crah. Cum, nu e economia competitivă, cînd acum doi ani creştea într-un an cît altele în zece? Într-adevăr, nu: sau nu am fi avut în momentul ei de glorie maximă sub cinci milioane de oameni activi în România şi mai mult de două în alte ţări, aproape jumătate! Asta înseamnă, scurt, că toată economia noastră privată, a unei ţări de 20 de milioane, este de fapt una care oferă slujbe la numai maxim patru milioane de oameni (au mai devenit unii şi şomeri între timp), că două milioane sînt obligate să plece ca să aibă din ce trăi, că alte milioane trăiesc din pensii sau cultivîndu-şi grădina şi aşa mai departe şi că nu am reuşit să creştem nici cu 30% economia pe care ne-a lăsat-o Ceauşescu, deşi Polonia, de exemplu, a depăşit plafonul de două treimi. Un milion şi jumătate de angajaţi în sectorul public nu e aşa mult, cînd te gîndeşti că milioane de copii merg la şcoală, că asta include şi profesori, şi doctori, şi vameşi etc. Contrar unei interpretări greşite pe care am citit-o în *Le Monde* acum două zile, aceştia nu sînt funcţionari: doar vreo zecime din ei, şi din aceştia mai mult de jumătate (cei care lucrează în primării de state şi oraşe mici) sînt plătiţi sub salariul mediu. Populismul de dreapta, că e greşit să crezi că doar stînga e populistă, face ravagii prin gazete zilele astea că statul e prea mare. Nu: economia

noastră privată e prea mică. Sigur că e mai uşor să tai statul decît să stimulezi economia: dar vezi că statul ăsta e greu de tăiat din două motive. Unu, că, fiind un stat clientelar, sînt mai mari şanse că o să tai pe oricine, dar nu clienţii. Şi doi, că deja prin părţile esenţiale statul era subfinanţat. E uşor să spui rade-i pe judecători – vor lua mai multă mită, curăţă-i pe doctori – şi aşa plecau pe capete, sau pune-i pe profesori să predea 40 de ore, că acum fac jumătate de normă. Cei care scot din ei aberaţiile astea probabil cred că predatul e ca fotbalul de maidan, durează de cînd ajungi acolo şi pînă cînd te tîrăşti la duş, nu include şi pregătirea orelor, corectarea lucrărilor elevilor etc. Din cauză că nu au fost bani destui avem infecţii intraspitaliceşti! În 1990, cînd o delegaţie a Ministerului Sănătăţii francez a vizitat frumosul nostru oraş universitar, mai ales un anumit spital unde se murea pe capete de infecţii cu gramnegativi, ne-a spus: daţi-i foc şi faceţi altul. Vezi însă nu au fost niciodată bani să se facă altul, puţinii care au fost au servit la construcţia unor măreţe case de asigurări de sănătate. La fel cu medicamentele subvenţionate. În fiecare generaţie pun un student de-al meu să facă problema asta la politici publice, doar-doar o rezolva-o vreunul, dar nu e rezolvabilă, chiar dacă elimini corupţia, tot prea mulţi oameni au nevoie de medicamente cu preţ redus! Ce rezolvi dacă le tai 15% din care îşi mai luau ceva cînd nu le ajungea subvenţia? Poate doar că mai mor unii şi degrevezi bugetul de pensii. Cineva a făcut deja economie anul trecut, a tăiat cu de la sine putere milionul care îi trebuia Institutului Cantacuzino pentru licenţă, şi aşa s-a ajuns în plină criză de gripă ca institutul să nu mai poată produce vaccinuri. Cum de nu a tăiat nimeni din greşeală scena lui Ridzi sau diurnele lui Udrea pentru ziarişti? Mister. Puţin îmi pasă că o să spună unii că acesta e un discurs de stînga. Eu mi-

am dat probele: am restructurat o instituţie de stat şi am dat oameni afară.

Dezastrul pe care îl văd la ora asta, tratat cu maxim cinism şi fără măcar o vorbă de scuze din partea celor care conduc România, este autoprovocat. El este costul incompetenţei Alianţei DA de a guverna împreună, al guvernării liberale de a supravieţui în minoritate şi al lui Traian Băsescu de a cîştiga al doilea mandat. Răspunderile sînt scrise pe fiecare, dar mă tem că în confuzia discursului public din România nu se văd suficient. Că dacă s-ar vedea, Varujan Vosganian nu ar trebui să mai apară la televizor fără o burtieră pe care să scrie „Omul cu deficitul“, premierul Boc cu una pe care să scrie „A dublat datoria publică“ – cît despre Călin Popescu Tăriceanu, e destul să îi puneţi numărul de mobil. Băsescu nu e mai bun – anul trecut din octombrie oameni ca mine au scris săptămînal că ne scufundăm şi că ne trebuie un compromis politic. Ca să o apere pe Udrea el a lăsat să se rupă coaliţia cu PSD şi în şase luni s-a dublat datoria şi ne-a adus unde sîntem azi în timp ce aburea cu reforma clasei politice. În plus, văd că a luat de la Iliescu arta de a împărţi România în categorii, privaţii şi bugetarii. Dacă ia Cotroceniul foc, cred că un bugetar o să vină să-l stingă, nu un profitor, aşa că nu toată lumea plătită de la buget e la fel de inutilă precum clienţii PDL.

Ce altceva se putea face? Daţi-mi voie să refrazez chestiunea asta. După ce se fac de cîteva luni datorii şi arierate, după ce propunerea mea din decembrie de a face un guvern de uniune naţională că altfel nu vom putea gestiona criza în 2010 a fost respinsă cu sfîntă mînie – ce se mai poate face acum? Fiecare zi care a trecut a restrîns opţiunile noastre. Ce se putea face era să creştem cota unică, aberantă la 16%, cînd eram pe creştere economică (mulţi ambasadori UE din Bucureşti au militat pentru asta, că nu există ţară din lumea care are o

educaţie demnă de acest nume şi percepe impozite sub 20%). O să vedeţi că oricum o să o creştem în următorul an, cu toate tăierile.

„Pensii sau scut antirachetă“ era titlul unui editorial de-al meu de acum doi ani: v-am spus de atunci că amîndouă nu merg. Oficialii români au minţit că nu ne costă nimic scutul. Fals. E un motiv pentru care cehii şi polonezii nu l-au mai vrut. La fel, avioanele de luptă vechi, cumpărate cît se poate de netransparent după un CSAT prezidat de şeful statului, iaca miliardul. Securitatea are valoare pentru noi? *Păi, asta nu e securitate, să colcăiască bacilii gramnegativi pe pămînt cu scutul antirachetă deasupra capului*. Jumătate de miliard de euro pe un portal web, sute de diplomaţi în plus şi misiuni ale României inutile, şi pot să continui. Nu e adevărat că nu se pot raţionaliza cheltuielile statului altfel decît lovind în cei slabi şi protejînd clienţii. Posturile erau deja blocate de guvernul Boc cînd teologi fripturişti care munciseră în campania electorală de genul lui Mihail Neamţu au fost angajaţi la stat pe post de istorici, şi să văd eu că pleacă el conform regulii cu ultimul angajat care pleacă primul. Nu: o să lăsăm mai degrabă vreun sat fără poliţist de dragul unui client, şi asta cu nesimţire. Cît priveşte elogiul cianurilor în aceste zile în care în care ar trebui să ne ascundem prin casă de ruşine că am contribuit să-i aducem la putere pe oamenii ăştia, el a devenit dominant. Nu aş fi crezut niciodată că o să-i aud pe alde Cristian Preda sau Traian Ungureanu explicînd ce grozave sînt cianurile (ca să citez un cititor spiritual al Hotnews, toţi cei care cred asta să ia o linguriţă). E o conspiraţie ungurească şi europeană, nu peştii care au venit pe Tisa cu burta în sus zile întregi în anul 2000! Pe scurt, nu a mai rămas nimeni care să fie altceva decît lobby-ist sau client în puterea actuală, nici măcar dintre prietenii mei? Ruşine! Şi ce mai rămîne după ce aceşti oameni au arătat clar că nu

mai merită să fie votaţi niciodată, ştiut fiind că PSD e acel partid care era să ne dea Internele pe mîna crimei organizate? Mai vorbim.

Ce facem cu Băsescu

Nu numai că preşedintele ştie ce e mai bine pentru ţară, dar e singurul care ştie. E şi singurul care poate. E şi singurul care face. Şi aşa vrea să şi rămînă. Monopolul bunei intenţii şi omniscienţei nu trebuie considerat ca afectat de cîteva gafe majore pe care le recunoaşte, nici de contribuţia sa personală la degradarea guvernării şi de-modernizarea ei accelerată din cauza nepotismului, clientelismului politic şi mai ales incompetenţei generalizate. Din păcate, cam acesta e tot argumentul prezentat de Traian Băsescu săptămîna aceasta, cu scopul de a-şi mai ralia trupele demoralizate ca să nu se lase decimate de adversar fără luptă. Cum poate acest argument să convingă pe cineva? La punctul unu, nevinovăţia sa faţă de incompetenţa şi corupţia din guvern din lipsă de mijloace de a-i trage la răspundere pe miniştri, cum poate cineva să îl creadă, cînd Udrea, Baconschi, Boagiu, Ridzi au fost numiţi datorită relaţiei apropiate cu el, nu ierarhiei partidului, iar acum cîţiva ani, cînd nu-i plăcea un ministru, îl dădea afară, pe Constituţia actuală, imediat ce nu era de acord cu el (Cioroianu, Atanasiu)? La punctul doi, ştie ce e mai bine, nu e asta greu de crezut din partea cuiva care nu are un economist cunoscut printre sfătuitorii apropiaţi sau chiar depărtaţi? Şi care propune schimbări radicale în sănătate sau organizarea regională fără nici un studiu de fundamentare? Sau ţine chiar teoria că nu ne trebuie planuri de dezvoltare pentru că le avem pe cele actuale, care au stat la baza planurilor

operaţionale, şi că orice altceva nu ne interesează pentru că nu e finanţat de UE şi alţi bani nu avem? Dincolo de faptul că trebuie făcute noi planuri operaţionale, pentru viitorul ciclu bugetar, acest argument mă face să cred că nu le-a răsfoit niciodată, pentru că principalul lor caracter, de planuri cincinale, i-ar fi sărit altfel în ochi şi ar fi remarcat că acolo nu sînt reţete de creat slujbe, ci planuri, de altfel nerespectate masiv, de a construi spitale şi moderniza comunicaţiile pentru zonele defavorizate, unde sub regimul lui se închid spitale şi căi ferate. La punctul trei, că trebuie tot el să facă mai departe, deşi nu are decît un partid minoritar care îl susţine (de care se leapădă public şi îl face ţap ispăşitor), nici un fel de elite profesionale de partea lui (cum ar putea, cînd a declarat că reformele trebuie făcute împotriva celor cu studii superioare) şi nici opinia publică (nici minoritatea gălăgioasă, nici majoritatea tăcută), nu am ce să răspund. Care-i argumentul? Că eu nu îl văd. De ce? Că a fost ales. Da, e singurul motiv, chit că doar cîteva mii de voturi i-au adus avantajul. Dar l-a forfetat, prin intervenţii neconstituţionale şi uzurparea rolului guvernului pentru a mai lua din costul impopularităţii partidului lui. OK, acum că a luat costul asupra lui, ce e aşa nefiresc să îl plătească? Şi cum crede că poate fi eficace, după ce a devenit evident că stilul lui personal, adică lipsa de consultare, duce la creşterea opoziţiei în faţa proiectelor? Preşedintele crede că singurul *veto player* din ţară e el, dar, cum s-a văzut la Legea Sănătăţii, există şi alţi jucători cu drept de veto şi lipsa de consultare şi negociere care e stilul lui îi radicalizează pe aceştia.

Băsescu vrea să ne convingă să îl mai lăsăm o vreme să rezolve problema. Să nu răzbată însă din rapoartele serviciilor secrete, singura literatură pe care, din experienţa mea, o citesc preşedinţii, un mic adevăr esenţial? Dacă nu îşi transforma puţinii susţinători în clienţi şi ar mai avea cu cine să

schimbe o vorbă sinceră ar fi auzit deja că în acest moment există o majoritate care consideră că problema e chiar el. Dacă lumea ar auzi că în noiembrie avem şi prezidenţiale pe lîngă legislative ar aplauda. Şi asta, indiferent că în rîndul adversarilor săi se numără şi mulţi dintre adversarii noştri, ai minusculei societăţi civile neafiliate şi nepartizane (dar, judecînd după creşterea audienţei pe www.romaniacurata.ro, poate nu chiar aşa mică). Vorba e dacă avantajele de a-l lăsa pe el să conducă lupta cu aceştia sînt mai mari decît dazavantajele. Şi nu mai sînt. Ceata lui Cocoş, pe de o parte, şi amestecul lui Băsescu cu aceeaşi ideologie că numai el e alb şi alţii sînt negri în orice subiect, nu doar anticorupţia (educaţie, sănătate etc.), au crescut dezavantajele peste avantaje cu mult. E timpul să ne căutăm alţi campioni, mai mulţi şi mai mici, renunţînd la ideea de lumea a treia că lupta cu răul poate fi dusă doar de omul cel mai tare, de pe calul cel mai mare. Chiar nu pricepeţi ce calităţi îi trebuie cuiva ca să urce în asemenea şa şi să reziste acolo? Şi atunci?

Azi la Baia Mare, mîine în toată ţara

Votanţii oraşului Baia Mare au ales un tînăr distins de România Curată cu titlul de traseistul anului (a schimbat trei partide într-un an) cu o majoritate zdrobitoare, din primul tur, să le servească drept primar, postul fiind vacantat de condamnarea penală pentru corupţie a unuia pe care l-au ales de trei ori înainte. Acuma, ori locuitorii acestui oraş suferă de vreun handicap moral şi intelectual şi sînt irezistibil atraşi de oameni care îi păcălesc pe faţă şi fără să se ascundă (ipoteza unu), ori politica la noi a ajuns în douăzeci de ani lipsită de orice alternative plauzibile (ipoteza doi) şi atunci

oriunde ai da cu banul la întîmplare cazi peste cîte un domn Cherecheş (un milion şi jumătate avere, conform România Curată, din părinţi bugetari) sau peste un domn Anghel (dacă nu chiar Mazăre, se poate chiar mai bine, nu? din aceeaşi serie). Îmi propun să discutăm sistematic care din cele două ipoteze se confirmă.

În varianta unu, locuitorii oraşului Baia Mare au ales un lider prost, cînd ar fi putut alege unul bun. Asta înseamnă să ne uităm la alternativele la Cherecheş junior, care a împăcat în mod original oscilaţia lui între PSD şi PNL candidînd ca independent susţinut de USL, deci de ambele partide. Alternativa la el era fostul candidat al PSD, între timp părăsit de sprijinul de partid, un pedelist la rîndul lui fără sprijin (independent) şi un independent dezgropat în ultima clipă de la aeroport de PDL în încercarea de a propune un candidat pe bază de merit (*too little, too late*). Pe lîngă această strînsură, singurul lider adevărat pare să fi fost condamnatul Anghel, care pariez că va reveni în politică după ce îi expiră pedeapsa, că dacă avea voie şi azi mai cîştiga cert un mandat. Îmi pun întrebarea, ca om care nu a mai călcat de mult la Baia Mare (ştiu, e vina mea, am fost neglijentă), există alţi lideri locali care nu s-au înscris în cursa politică? În fond, postul de primar e potrivit pentru un independent, şi dacă locuitorii ştiu cîţiva lideri locali de ce nu au strîns semnături pentru unul să îl promoveze, dincolo de partidele astea corupte şi fără imaginaţie? Hai să mai spun o dată ce e un lider, că domneşte o mare confuzie, lider e un om care iniţiază şi conduce o acţiune colectivă care nu ar fi fost posibilă fără el. Cum, nu aţi auzit de liderul din Baia Mare care a condus acea mişcare contra cianurilor în mine? Sau de cel care a strîns locuitorii în jurul proiectului lui de salvare a puţinelor case vechi care au mai rămas? Sau de cel care a iniţiat mişcarea Curăţarea României porneşte din Maramureş, care

promovează principiile etice ale vetrei maramureşene şi vrea să demonstreze că ele pot fi transpuse de la sat la oraş şi din Maramureşul provincial în întreaga Românie? Sau de directorul de şcoală care are excelente rezultate PISA şi a refuzat să implementeze reforma Funeriu, propunînd în schimb o reţea pe orizontală a şcolilor de elită care să promoveze reforme curriculare? Nu vă faceţi prea mari probleme, nici eu nu am auzit de nici unul dintre ei. Şi aici sînt două ipoteze: 1. nu am auzit de nici un lider real la Baia Mare pentru că nu e nimeni şi 2. meschina presă naţională ţine ascuns numele liderilor din Baia Mare, deşi ei există, şi bunele lor acţiuni fac ravagii pozitive prin mine, licee, păduri şi centrul istoric. Nu ştiu de ce, nu prea cred în a doua ipoteză, poate pentru că am chemat eu însumi de mai multe ori publicul să propună lideri şi am primit zero răspunsuri de acest gen, iar ziarele, inclusiv cel de faţă, negăsind lideri, promovează diverşi rataţi cărora nu le-a mers bine în străinătate şi nu au făcut nici o mare ispravă nici de cînd s-au întors acasă – şi asta consecvent, că ori avem ziarişti tembeli şi fără o minimă definiţie a succesului (ipoteza 1), ori aici ajungi dacă nu ai lideri şi trebuie să îi scoţi din pălărie (ipoteza doi şi ultima, că o să pierdem socoteala).

Fapt este că alternativa la tînărul traseist milionar prin efortul unor părinţi bugetari (dragă ANI, zi-le *bonjour* din parte-mi) era, şi din punctul de vedere al partidelor, şi din punctul de vedere al societăţii civile locale, zero. La asta votanţii au avut din nou două alternative: să stea acasă şi să se ducă la vot. O să fiţi de acord cu mine că prima era cea de bun-simţ şi, cum o majoritate de băimăreni a preferat-o, 71% sau pe acolo, propun să absolvim oraşul de acuzele de handicap moral şi intelectual. Date fiind opţiunile, au făcut oamenii ce puteau.

Unde nu absolv pe locuitorii din Baia Mare şi din ce în ce mai puţin pe români în general este la

capitolul opţiuni. OK, partidele propun candidaţi din acelaşi rezervor de spoliatori ai statului, care au format un cartel profitabil şi trec dintr-o parte în alta aşa cum firmele şmecherilor îşi mută datoriile şi profiturile de la una la alta ca să li se piardă urma. Dar aţi auzit de locuitorii revoltaţi de şpaga luată de dl Anghel, care să fi circulat pe la partidele astea într-un comitet cetăţenesc ad-hoc care să spună daţi-ne oameni de ispravă, discutăm cu voi ce criterii trebuie să satisfacă un bun primar, întrebaţi-ne pe noi cine ne place şi credem că e om gospodar şi am vrea să-l promovaţi voi etc.? Aţi auzit de aşa ceva? Nici vorbă. Tot aşa cum locuitorii nu s-au strîns să spună: Ajunge! O punem pe dna inspector de la Protecţia Consumatorului, că din cauza controalelor ei drastice la calitate au scăzut preţurile în pieţe, sau pe dl Întreprinzător cutare, că dacă firma lui care nu a luat un contract de la stat a ajuns la aşa un succes în zece ani poate să facă şi din oraş un succes? Nu: nu s-a dus nimeni, nu a spus nimeni, protecţia consumatorului nu a produs vreun lider sesizat de presa locală şi nici nu există un întreprinzător de mare succes fără contracte la stat, aceia care sînt de-abia o trag de pe azi pe mîine. Aşa e? Nu cunosc Baia Mare.

Politica este acţiune colectivă. A scrie editoriale despre necesitatea unui nou partid nu e mare lucru. Nici a strînge cîteva sute de oameni într-un cont Facebook, şi asta la iniţiativa cuiva din Danemarca. Văd diverse lamentări că nu vă iese partidul cel nou, dar nu aţi înţeles încă lucrurile fundamentale despre acţiunea colectivă, cele care fac diferenţa dintre România şi Republica Cehă, de exemplu, deşi văd că e promovat exemplul celor două mici partide care au spart acolo cartelul la precedentele alegeri. Campania din Republica Cehă, inspirată de Parlamentul nostru curat din 2004, a avut la bază un nucleu de voluntari oameni de afaceri, care toţi au pus din banii lor pentru ca

să meargă. Ea a avut pe faţă scopul să lovească în vechile partide ca să facă loc unora noi, dar cei din campanie nu au fost aceiaşi cu cei care au intrat în partide. Mişcarea a crescut treptat, din donaţii de la mici oameni de afaceri, ajungîndu-se la un grup pe Facebook de o sută de mii de prieteni ai paginii de demascări în doi ani, fără să fie măcar înregistrată la tribunal, pur şi simplu pentru că aceşti tineri întreprinzători s-au săturat de abuzuri şi pun toţi timp şi bani să schimbe lucrurile. La noi, chiar vechi prieteni şi alţi ai mei s-au dat pe brazdă şi au găsit rente pe ici, pe colo şi îmi atrag atenţia că trebuie să plătesc scump serviciile lor dacă vreau să mă mai ajute ei pe mine (care lucrez pe gratis) în activitatea mea civică, cînd ar putea face lucruri mult mai bune în acel timp, să-şi promoveze o carte, să stea la o bere în curte la GDS sau să apară pe la televiziuni proferînd opinii ferme şi în general neavizate. De ce în fond să continue ei cînd de atîţia ani nu văd pe nimeni altcineva că o face, primim mesaje de simpatie mai ales de la emigraţi? E o ironie a soartei că la sfîrşitul acestei luni cînd cehii îşi înscriu finalmente alianţa lor civică m-au invitat pe mine *keynote speaker*, ar trebui mai degrabă să mă duc să iau notiţe despre cum găseşti oameni care nu depind de rente de la stat, preşedinte sau moguli, capabili să presteze în mod susţinut activitate civică. Trebuie să fac Berlin-Londra-Praga-Bucureşti în 48 de ore ca să ajung la Praga pentru cîteva ceasuri, dar o să mă duc totuşi – dat fiind că la Baia Mare nu m-a invitat nimeni.

Acţiunea colectivă stă la baza a orice, o afacere de succes (dar românul vrea să fie rentier la stat sau multinaţională), o organizaţie civică sau un partid. Am privit cu simpatie încercarea de partid Facebook, deşi e adevărat că am refuzat să găzduiesc la SAR prima întîlnire pentru că vreau să păstrez România Curată separat de această tentativă. Eu nu cred că a fost timp pierdut şi că

lumea trebuie să se descurajeze, cîteva lecţii însă trebuie desprinse: nu din Copenhaga (sau Berlin) trebuie să pornească aşa ceva, ci din Baia Mare, nu punîndu-se problema sponsorului (de ce nu ne dau Vîntu sau Patriciu bani să facem partidul ăla?) şi nu punîndu-ne problema numelui, ceea ce arată naivitatea iniţiatorilor. Asta vă e vouă grija? Lasă că vă dau eu numele dintr-un focus grup! Banii? Dacă găsiţi oameni, o să aveţi şi bani! Grija voastră să fie să ajungeţi la oameni de încredere, care gîndesc ca voi în punctele principale şi au biografii care să probeze acest lucru, să aveţi un mic univers de oameni pricepuţi (că nepricepuţi avem deja destui), să intraţi în toate categoriile sociale (că numai categoria celor care scriu pe *Contributors* e insuficientă, poate fi chiar uşor ironizată ca o categorie care nu se pricepe la mare lucru sau n-ar avea atîta timp de pierdut)… Problema numărul unu este unde să găseşti oameni autonomi, că România reală e chiar formată în mare măsură din clienţi, din oameni care depind de alţii pentru traiul sau profitul lor. În sfîrşit, partidul e chiar o problemă de acţiune colectivă, ideea de a-l organiza cu un lider şi nişte fani e o eroare, ce e necesar e o listă de zece oameni buni care să iasă ÎMPREUNĂ public să spună că aşa nu se mai poate şi să îşi pună ei reputaţiile în joc (da, pentru succesul partidului e bine să le aibă deja) ca să fie altfel. Nu aveţi zece? Ei, atunci poate cinci. Doi? Problema de la Baia Mare, iată, e o problemă generală. Şi de asta în ecuaţiile mele care explică buna guvernare (de fapt, lipsa ei) factorul numărul unu este acţiunea colectivă, societatea civilă, ceea ce Douglass North numeşte capacitatea de organizare a unei societăţi…

Societatea politică şi cea civilă sînt separate. Dar stau pe aceeaşi bază de antreprenoriat şi autonomie personală, care la noi sînt foarte slabe. Ce s-a întîmplat de cînd sîntem liberi nu a fost pozitiv. Societatea s-a politizat şi s-a clientelizat

politic, după modelul grec, în sensul că participarea s-a construit doar pe bază de interes, lăsînd pe dinafară circa 70% care nu au nimic direct de cîştigat sau pierdut. Ştim de la greci că banii din fonduri europene pot fi folosiţi pentru o penetrare chiar mai mare a politicului, făcînd din primitorii de subvenţii largi categorii de clienţi. Prin comparaţie, societatea civilă, aceea în care problemele nu se rezolvă prin rente, ci prin implicare, e mult mai puţin atractivă şi rămîne complet nedezvoltată. În absenţa ei nu are cine să structureze genul de acţiune colectivă care ar face partidele existente să îşi trateze cu mai mult respect electoratul oferind nişte alegeri mai decente. Problema de care românii se plîng sînt chiar ei, şi rezolvarea nu are cum să vină din altă parte. Mă uit pe site-ul României Curate, unde e o hartă cu numărul de voluntari pe judeţ, în general puţini, dar mai toate judeţele sînt la ora asta acoperite. Semnificativ însă, nu e nimeni la Baia Mare.

Partida societăţii civile

Aţi învăţat ceva din istoria asta cu cultul *post mortem* al lui Adrian Păunescu, dincolo de lacrimi, exagerări, istericale, invidii şi ranchiune? Ar fi păcat să nu: că a fost cel mai remarcabil fenomen al psihologiei de masă pe care l-am văzut la noi de ceva timp. Pe de o parte, ambiguitatea, ca să nu spun promiscuitatea trecutului nostru în regimul poststalinist, care face ca un personaj ca Păunescu să poată fi interpretat simultan şi ca un propagandist al regimului, şi ca un rezistent cultural.

Cam asta e valoarea conceptului de rezistenţă culturală. Al doilea fenomen însă este şi mai

interesant şi asupra lui aş vrea să mă opresc: enorma şi nesăţioasa dorinţă a poporului de personalităţi civice, de literatură angajată şi de oameni din care să răsune vocea naţiunii. Dacă intelectualii ar şti să asculte, ar fi învăţat zilele astea că o literatură care trăieşte paralel cu poporul nu produce decît înmormîntări de mîna a treia (şi nici un premiu Nobel). Dorinţa de a fi un tot, de a fi parte dintr-un spirit civic şi o acţiune colectivă de proporţie naţională există – noi nu găsim tonul şi vocabularul potrivite ca să articulăm această voce comună. Poate ne e chiar teamă de sunetul ei.

Departe de a vedea doar latura kitsch a fenomenului, văd în jalea reală a atîtor oameni după Păunescu şi în nostalgia după iluzia libertăţii fluturată pe stadioanele tinereţii lor o aspiraţie sau măcar amintirea uneia. Şi mă bucur că o văd, că de multă vreme nu mai vedeam nimic. Nimic nu e mai teribil decît tranziţiile şi crizele pentru a anihila orice altceva decît cultura de supravieţuire. Mizeria morală în care trăim se revendică permanent de la ea. Nu ne mai lipsea decît ca fruntaşul PDL, dl traseist Solomon, cel de-abia eliberat din puşcărie, să ne spună că sîntem cu toţii nişte infractori şi că nu sîntem urmăriţi penal decît datorită lipsei de capacitate a Procuraturii. Ce ghinion, e urmărit numai el. Nu ştiu dacă mai era cineva care să spere în capacitatea PDL de a se redresa – naivitatea oricui are limite –, dar după acest val de triumfuri ale infractorilor de partid, care au ajuns să scrie chiar statutul şi să dea lecţii de etică, cred că nu mai e nimic de sperat. Nu că nu ar mai fi şi oameni oneşti în PDL: sînt, aşa cum sînt în toate partidele. Şi nu contează, aşa cum nu contează nicăieri.

România politică pare fără speranţă. Dar România civică nu e la fel. Cu puţin timp în urmă, societatea civilă a oprit construirea unui zgîrie-nori peste Palatul Ştirbey, făcîndu-i pe doi miniştri ai Culturii să reziste unor presiuni care veneau direct

de la şefii lor de partid. Faimosul bloc-turn de lîngă catedrala catolică va fi demolat – triumf al statului de drept (cinste magistraţilor din Suceava) şi al unei societăţi civile de toate confesiunile şi mai degrabă atee, care a apărat templul din cuviinţă urbană, nu din sentimentul proprietăţii. Iată că şi curţile de justiţie, şi oamenii politici se pot purta decent atunci cînd opinia publică e destul de articulată şi de activă, atunci cînd există o presiune civică suficientă. Nu mai vorbesc de Roşia Montană: sper să am un weekend liber peste zece ani, să vizitez vestigiile minei romane.

Dacă avem o viaţă politică atît de mizerabilă, una în care nimeni nu e responsabil şi nu poate fi pedepsit, că trece imediat la adversar, e din cauză că acest tip de presiune nu a existat decît sporadic şi rareori imparţial. Din 1990 argumentez că un tratament critic egal al tuturor partidelor, în primul rînd din partea suporterilor lor, este singurul instrument pentru a menţine aceste partide oneste şi performante. Din păcate, eşecul a fost total. Nu am pretenţii de la publicul PSD, sărac şi dependent de stat. Dar indulgenţa prietenilor mei liberali şi pedelişti faţă de corupţia, nepotismul şi primitivismul general din vîrful partidelor lor mă face să nu am nici o speranţă în ce priveşte evoluţia acestor partide. În loc ca simpatizanţii să le aducă pe drumul cel bun, s-au lăsat corupţi ei. Cercul de clienţi s-a lărgit. În 2004 le convinsesem să constituie comisii de etică interne care să trieze candidaţii. Azi poate doar PSD mai are una, de formă; la PNL s-a ajuns ca securiştii să-l expulzeze pe Marius Oprea, nu invers; iar la PDL, Falcă şi EBA o iau de sus pe Monica Macovei.

Întrebarea care se pune este dacă mai există în România oameni neangrenaţi în cercurile clientelare ale unora sau altora, care să arate aceeaşi pasiune faţă de curăţarea vieţii noastre politice cum vedem la păstrarea Bucureştiului vechi sau a naturii de la Roşia. Şi cîţi sînt ei? Ca să

conteze, trebuie în primul rînd să aibă curajul să facă pasul în faţă şi să formeze un grup. În al doilea rînd, trebuie să articuleze o mişcare, una care să oblige statul la o guvernare mai decentă, nu asta în care se dau legi greşite în fiecare zi. În ţările foarte corupte, în care şi poliţia e uneori în cîrdăşie cu hoţii, oamenii care au de pierdut se asociază şi se apără singuri. Fac comitete de supraveghere cetăţenească, în care femeia care mătură trotuarul, moşii care joacă table în faţa casei, copiii care joacă mingea stau cu toţii cu ochii şi pe gardurile celor care lipsesc de acasă. Pe strada pe care am locuit eu un an în Washington, într-un cartier prost, era o etichetă ca de alarmă, pe care scria: „Strada aceasta e vegheată de cetăţeni“. Şi asta vă propun eu astăzi.

Vă propun să facem o nouă mişcare civică, una de masă, nu un institut sau un centru, o *alianţă pentru România curată*. În fiecare cătun, sat sau oraş, dacă există măcar doi oameni care sînt revoltaţi de felul în care funcţionează statul capturat de nişte partide jefuitoare, aceşti doi oameni ar trebui să se adune şi să facă un nucleu al României curate. Şi aşa cum vecinii mei de pe U Street, din Washington, îşi păzeau uşile, noi să păzim statul, care trebuie să aparţină egal tuturor, nu doar unora. Toleranţa din România faţă de numiri politice ilegale în spitale, şcoli, agenţii, poate în curînd şi în universităţi, a ajuns penibilă. Contraselecţia valorilor ne sufocă. Peste vară, primeam telefoane de la diverşi colegi universitari aflaţi acasă, ca şi mine, doar în vacanţă, care mă întrebau ce pot face ei. Le-am dat ideea să facă două liste: cea de la vîrful profesiunii lor – cu cei care ocupă funcţiile sau salariile şi privilegiile – şi una cu cei care au cele mai citate lucrări internaţionale. Şi să publice fiecare, în specialitatea lui, aceste două liste pe Internet. Ca impostura că poată fi zilnic vizualizată de toată

lumea. Asemenea exerciţii, cu diverse variaţiuni, se pot imagina şi face în toate domeniile.

Ca să învăţaţi cum să expuneţi impostura şi jaful public, ca să întîlniţi oameni care gîndesc la fel, ca să vă alăturaţi unui grup şi să nu mai fiţi singuri în furia voastră neputincioasă, vă invităm de mîine să vă alăturaţi Alianţei pentru o Românie Curată, pe www.romaniacurata.ro.

Ajunşi aici, sînt sigură că există oameni dezamăgiţi că îi chemăm la o partidă a societăţii civile, şi nu la un partid. Le-aş recomanda acestor oameni să aibă încredere că am cîntărit, ca şi în alte dăţi, ce este mai rezonabil de făcut. Un partid nou care devine precum cele vechi nu e de folos nimănui. O mişcare care creşte participarea, care aduce în politică energii şi poate – sper – lideri noi poate face mai mult şi deveni orice. Prietenii mei şi cu mine nu vrem să fim preşedinţi, nici să ne găsim vreun loc pe lista cuiva. Cînd ni s-au oferit asemenea locuri, nu le-am vrut noi. Vrem doar să creăm acel spaţiu în care să se exprime vocile neauzite acum şi să crească liber liderii tineri care sînt sufocaţi în partide. Vrem să scoatem din teritoriul acestui război civil partizan şi meschin energia civică şi cu ea să obligăm partidele şi statul să se poarte mai bine decît acum.

Atunci cînd lansezi un apel ca al nostru, nu ştii unde vei ajunge: dacă la el răspund zece pelerini, vei merge în pelerinaj; dacă răspund cincizeci de cavaleri, vei pleca în cruciadă. Noi sîntem doar cei care organizează cadrul acestei mişcări, în rest totul, chiar şi o revoluţie, se face cu materialul clientului.

Cuprins

I. Triumful talentului
- Injecţii de mîndrie naţională
- Patriotismul ca problemă
- Eterna şi fascinanta Ruritanie
- De ce nu iau românii premiul Nobel
- De ce premiul Hertei nu e şi al nostru
- Bine ai venit, Herta. Şi bine ai plecat
- Triumful talentului
- Duhul şi untul. Cîteva reflecţii despre „trădarea intelectualilor“ români
- Pseudoburghezia şi pseudotehnocraţia
- Suferinţele noilor îmbogăţiţi
- Dr. Faustus de Dîmboviţa
- „Marii români“, o cacealma periculoasă
- Impostura vieţii noastre publice
- Papa, catedrala şi ţiganii
- Săptămîna Mare a ipocriziei
- Dilemele morale ale românilor
- Salt peste 2010
- Stimate domnule prim-ministru

II. Europenizare fără decomunizare
- Good bye, Lenin ?
- Europenizare fără decomunizare
- România după integrare
- Călătorie în trecut
- Secuii de onoare
- Cît de neutru poate fi statul român
- Cum împărţim ţara cu ungurii
- Revoluţia ca timp pierdut
- Omul nostru din Moscova
- Scrieţi fratelui Ioan !
- Noua monarhie
- Trianon-Ialta şi retur
- Aşteptîndu-l pe Barroso
- Sfîrşitul Europei ?

III. Pactul contra educaţiei

Cum restructurăm fabrica de diplome ?
Cazul Funeriu versus educaţia
Cele trei falimente ale educaţiei la români
Frauda bacalaureatului la română
Plagiatul şi bacalaureatul
Opriţi masacrul limbii române !
Programa şcolară şi antisemitismul la români
Timpul viitor al educaţiei noastre
Resurse umane
Pactul cu educaţia religioasă
Conjuraţia impostorilor
IV. De profundis
Şi decorat, şi-n Paradis
La moartea unui clovn
Patru morţi şi o deconspirare
De ce a murit Chauncey Hardy
Regele mezelurilor şi lumea sa
Moartea doctorului Escu
Posteritatea Adrianei Georgescu
La sfîrşit a fost începutul
Ultima nebunie a lui Vasile Paraschiv
O făclie de Paşte
Vedere de pe Wall Street
Unde a fost Dumnezeu săptămîna trecută
La moartea unei femei
V. Insuportabila lejeritate a democraţiei
Insuportabila lejeritate a democraţiei
Democratizare fără decomunizare
Regele şobolan
Democraţie pentru nesimţiţi
Cu cine construim capitalismul
Cine a inventat mogulii
De ce nu avem lideri
Cum să contrafaci un lider
Legea şi tocmeala
Securiştii noştri cei de toate zilele
Lustraţia bună şi lustraţia rea
Ce nu ştim despre comunismul românesc
După douăzeci de ani
Agenţia Naţională de Lez-integritate

Tratamentul cu cianură
Ce facem cu Băsescu
Azi la Baia Mare, mîine în toată ţara
Partida societăţii civile

Table of Contents

I. Triumful talentului 6
- Injecţii de mîndrie naţională 6
- Patriotismul ca problemă 8
- Eterna şi fascinanta Ruritanie 12
- De ce nu iau românii premiul Nobel 15
- De ce premiul Hertei nu e şi al nostru 18
- Bine ai venit, Herta. Şi bine ai plecat 22
- Triumful talentului 26
- Duhul şi untul. Cîteva reflecţii despre „trădarea intelectualilor“ români 29
- Pseudoburghezia şi pseudotehnocraţia 39
- Suferinţele noilor îmbogăţiţi 44
- Dr. Faustus de Dîmboviţa 47
- „Marii români“, o cacealma periculoasă 50
- Impostura vieţii noastre publice 53
- Papa, catedrala şi ţiganii 58
- Săptămîna Mare a ipocriziei 62
- Dilemele morale ale românilor 65
- Salt peste 2010 69
- Stimate domnule prim-ministru 74

II. Europenizare fără decomunizare 79
- Good bye, Lenin ? 79
- Europenizare fără decomunizare 82
- România după integrare 87
- Călătorie în trecut 90
- Secuii de onoare 92
- Cît de neutru poate fi statul român 96
- Cum împărţim ţara cu ungurii 99
- Revoluţia ca timp pierdut 103
- Omul nostru din Moscova 105
- Scrieţi fratelui Ioan ! 109

Noua monarhie 112
Trianon-Ialta şi retur 117
Aşteptîndu-l pe Barroso 122
Sfîrşitul Europei ? 127
III. Pactul contra educaţiei 133
Cum restructurăm fabrica de diplome ? 133
Cazul Funeriu versus educaţia 137
Cele trei falimente ale educaţiei la români 140
Frauda bacalaureatului la română 146
Plagiatul şi bacalaureatul 150
Opriţi masacrul limbii române ! 156
Programa şcolară şi antisemitismul la români 159
Timpul viitor al educaţiei noastre 162
Resurse umane 164
Pactul cu educaţia religioasă 167
Conjuraţia impostorilor 170
IV. De profundis 175
Şi decorat, şi-n Paradis 175
La moartea unui clovn 178
Patru morţi şi o deconspirare 181
De ce a murit Chauncey Hardy 184
Regele mezelurilor şi lumea sa 186
Moartea doctorului Escu 191
Posteritatea Adrianei Georgescu 194
La sfîrşit a fost începutul 198
Ultima nebunie a lui Vasile Paraschiv 201
O făclie de Paşte 205
Vedere de pe Wall Street 211
Unde a fost Dumnezeu săptămîna trecută 214
La moartea unei femei 218
V. Insuportabila lejeritate a democraţiei 224
Insuportabila lejeritate a democraţiei 224
Democratizare fără decomunizare 227
Regele şobolan 232

Democraţie pentru nesimţiţi 235
Cu cine construim capitalismul 238
Cine a inventat mogulii 242
De ce nu avem lideri 249
Cum să contrafaci un lider 254
Legea şi tocmeala 258
Securiştii noştri cei de toate zilele 262
Lustraţia bună şi lustraţia rea 266
Ce nu ştim despre comunismul românesc 270
După douăzeci de ani 272
Agenţia Naţională de Lez-integritate 276
Tratamentul cu cianură 279
Ce facem cu Băsescu 284
Azi la Baia Mare, mîine în toată ţara 286
Partida societăţii civile 292